Ом. Ярославський

БІБЛІЯ ДЛЯ ВІРУЮЧИХ І НЕВІРУЮЧИХ

Ом. Ярославський

БІБЛІЯ
для віруючих і невіруючих

Видання друге

ОРДЕНА ТРУДОВОГО ЧЕРВОНОГО ПРАПОРА
ВИДАВНИЦТВО ПОЛІТИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ УКРАЇНИ
КИЇВ 1976

2
Я76

Книга «Біблія для віруючих і невіруючих» належить перу видатного діяча Комуністичної партії, пристрасного пропагандиста атеїзму Омеляна Ярославського. В ній на великому історичному та науково-природничому матеріалі автор показує, що Біблія — творіння людських рук і людської думки, переконливо доводить, що біблійні міфи й оповіді є не що інше, як відображення примітивних уявлень стародавніх народів Сходу про навколишній світ, пристосованих пізніше церквою в інтересах експлуататорських класів. У популярній формі О. Ярославський піддає критиці легенди Біблії, викриває експлуататорську суть релігійної ідеології, що освячує соціальне й національне гноблення, приватну власність, зневажливе ставлення до жінки тощо. Книга знайомить читача з науковим, матеріалістичним розумінням явищ природи й суспільства і служить хорошим засобом у подоланні релігійних пережитків.

Розрахована на широке коло читачів.

Ілюстрації художника А. П. Василенка.

Книга підготовлена за виданням Держполітвидаву УРСР, 1958 р.

Я $\frac{10509—091}{М201(04)—76}$ 91—76

ПРО «БІБЛІЮ ДЛЯ ВІРУЮЧИХ І НЕВІРУЮЧИХ» ТА ЇЇ АВТОРА

Біблія (з грец.— *книги*) як літературна пам'ятка далекого минулого (VIII ст. до н. е.— II ст. н. е.) є збіркою різночасних, різномовних і різнохарактерних творів і становить основу богослужіння та догматики іудаїзму і християнства. Як відомо, вона складається з двох частин: Старого завіту, який визнають «святим письмом» іудейська і християнська релігії, та Нового завіту, що його визнає лише християнство. Протягом тривалого часу вивченням і тлумаченням Біблії займалися переважно богослови. Вони ставили перед собою насамперед завдання апологетичного характеру — відстояти тезу про божественне походження Біблії та богонатхненний характер її змісту.

Однак тільки підхід до Біблії не як до «священної книги», а як до творіння людей певних епох, є єдино правильним, науковим методом вивчення цієї літературної пам'ятки. В ній відбилися соціальні відносини рабовласницького суспільства стародавніх євреїв, їх релігійні вірування, культ, обряди, звичаї, побут, міфи про походження світу, юридичні норми тощо.

У Біблію ввійшли не лише історичні хроніки, написані в характерній для творів стародавнього світу релігійно забарвленій формі, а й твори, які не мають відношення до релігії, проте вважаються церквою за священні. До неї

включено й такі загальнолюдські норми поведінки, що склалися ще в первісному суспільстві, як «не убий» (відзначимо, що така вимога Біблії сусідує з закликами до вбивства іноземців, іновірців тощо) й інші настанови, відомі під назвою «десяти заповідей».

У різних формах подібні норми поведінки склалися і в ряді інших народів. Як і всякі настанови, що регулювали колись поведінку та відносини між людьми, вони ввійшли в Біблію, і їм було надано характеру божественних приписів. Біблія, яка склалася в умовах рабовласницького суспільства, освячувала владу рабовласників і царів, як «помазаників божих», а її соціально-політичні й етичні ідеї використовувались (та й нині використовуються) експлуататорськими класами для освячення своєї влади, приватної власності і насадження релігії серед народних мас.

Разом з тим у Біблії знайшла відображення класова боротьба рабів і пригноблених проти гнобителів, мрії про справедливе суспільство, рівність, щасливе майбутнє. І якщо експлуататорські класи грунтували на Біблії своє божественне право панувати над народними масами, то трудящі в свою чергу знаходили в Біблії виправдання своєї класової боротьби проти експлуататорів. Відомо, що в середні віки народні рухи нерідко відбувалися під релігійним прапором, і з положень Біблії учасники цих рухів робили революційні висновки. І за нашого часу нерідко віруючі люди, які дійшли висновку про несправедливість капіталістичного ладу, але не дійшли ще до наукового соціалізму, вишукують у Біблії обгрунтування для своїх демократичних і антикапіталістичних поглядів, і навіть ідей соціалізму.

Суперечливість біблійних висловлювань і приписів ще раз свідчить про те, що Біблія — творіння людських рук, що в ній проголошуються не «одвічні» й не божественні заповіді, а скороминущі і сугубо земні людські настанови. Серед рукописів, знайдених після другої світової війни в районах західного узбережжя Мертвого моря, є уривки

різноманітних версій біблійних текстів[1]. Це свідчить про те, що біблійні тексти не з'явилися відразу в готовому вигляді, що були різні їх варіанти і, отже, сучасний текст Біблії не є «первісним», найдавнішим.

Біблійні міфи й оповіді спростовувалися ще в античному світі. Глибокій критиці піддали їх гуманісти Відродження і особливо матеріалісти-просвітителі XVIII ст. Але соціальну суть Біблії вперше з'ясували вчені, що стоять на позиціях історичного матеріалізму. Матеріалістична наука довела повну необгрунтованість, фантастичність біблійних тверджень про «створення» світу, походження людини та різні «чудеса». Наукове вивчення Біблії дало можливість розкрити джерела багатьох біблійних міфів і оповідей. Відомий американський дослідник стародавнього світу С. Н. Крамер пише: «Одним з найважливіших результатів археологічних досліджень у «біблійних країнах» були знахідки, які проливають нове яскраве світло на першоджерела й походження самої Біблії. Сьогодні ми можемо з упевненістю сказати, що ця літературна пам'ятка виникла зовсім не миттєво — аж ніяк не є якоюсь штучною квіткою, що зросла на пустому місці. Вона йде корінням у глибочінь століть, вона всмоктала в себе соки всіх сусідніх країн. І за формою, і за змістом книги Біблії мають чималу схожість з літературними творами найдавніших цивілізацій Близького Сходу»[2].

В наукову критику Біблії великий внесок зробили такі радянські вчені, як М. М. Нікольський, А. Б. Ранович, М. В. Румянцев, І. І. Скворцов-Степанов, І. Г. Франк-Каменецький, О. М. Ярославський, Й. А. Кривельов, Г. М. Лівшиць, М. С. Бєленький та інші.

«Біблія для віруючих і невіруючих» — одна з найперших книг радянських авторів про Біблію. Її автор Омелян

---

[1] Див. *И. Д. Амусин*. Введение к книге «Тексты Кумрана». Вып. I. М., 1971, стор. 40—55.

[2] *С. Н. Крамер*. История начинается в Шумере. М., 1965, стор. 169.

Михайлович Ярославський (1878—1943) був видатним діячем Комуністичної партії Радянського Союзу. Перебуваючи в лавах революційного робітничого руху з 1898 року, він усе своє свідоме життя віддав визвольній боротьбі робітничого класу Росії. Ярославський був активним учасником першої російської революції 1905—1907 років і Великої Жовтневої соціалістичної революції. Його неодноразово обирали до керівних партійних органів: у 1921 році він — секретар ЦК партії, з 1923 по 1934 — секретар партійної колегії Центральної Контрольної Комісії партії і член ЦВК СРСР, а з 1937 року — депутат Верховної Ради СРСР. Партійну і державну діяльність Ярославський поєднував з великою науковою і літературною роботою. В 1939 році його було обрано дійсним членом Академії наук СРСР.

Омелян Ярославський був видатним партійним пропагандистом і публіцистом. Він написав багато книг, брошур і статей з питань історії революційного руху в Росії, з історії Комуністичної партії. Його перу належить одна з перших біографічних праць про В. І. Леніна.

Ярославський проводив велику науково-атеїстичну роботу. Він був беззмінним головою Спілки войовничих безбожників (СВБ) — масової організації трудящих, яка ставила перед собою завдання — вести ідеологічну боротьбу проти релігії.

Комуністична партія ще до Великого Жовтня вважала за необхідне у своїй пропагандистській роботі роз'яснювати трудящим антинародну роль релігії і церкви як однієї з опор царизму та експлуататорів. Це завдання набуло ще більшого значення після перемоги Жовтневої революції, коли православна, католицька, іудейська, мусульманська та інші церкви й різні сектантські релігійні організації зайняли ворожу позицію щодо революції і в тісному союзі з білогвардійцями повели активну боротьбу проти Радянської влади. Тому антирелігійна пропаганда була в ті роки спрямована більше на викриття політичної ролі

релігії і церкви. Однак уже тоді в її завдання входила пропаганда наукового світогляду, наукового розуміння явищ природи й суспільства.

Науково-атеїстична пропаганда і тепер залишається одним з важливих завдань комуністичного виховання. Партія ніколи не вважала атеїстичну пропаганду за самоціль. В. І. Ленін у 1909 році в статті «Про ставлення робітничої партії до релігії» підкреслював, що «атеїстична пропаганда соціал-демократії повинна бути *підпорядкована* її основному завданню: розвиткові класової боротьби експлуатованих *мас* проти експлуататорів» [1]. Саме з цієї ленінської вказівки і виходив О. М. Ярославський у всій своїй діяльності в галузі атеїстичної пропаганди, в тому числі і в роботі над книгою «Біблія для віруючих і невіруючих».

Ця книга почала друкуватися наприкінці 1922 року у вигляді статей в газеті «Безбожник». У 1923—1925 роках книга вийшла окремим виданням (частини I і II — в 1923 році, частина III — в 1924, IV і V — в 1925 році) і з того часу неодноразово перевидавалась. У передмові до першої статті про Біблію, надрукованої у газеті «Безбожник» 31 грудня 1922 року, Ярославський писав: «Мене давно приваблювала думка розповісти якнайпростіше і роз'яснити найбільш зрозуміло, що написано в Біблії... Під час антирелігійних диспутів до мене неодноразово зверталися робітники і селяни з просьбою «розтлумачити Біблію», як вони казали, так само просто, як це робиться в диспуті. Це — велике й важке завдання. Важко на папері передати те, що часто так легко, так вільно і яскраво передається живою усною мовою. Але це завдання дуже важливе й потрібне. Я спробую крок за кроком розтлумачити найголовніші, найважливіші місця Біблії».

У передмові до своєї книги про Біблію автор пише, що він задумав її ще до революції. Займаючись пропагандою

---

[1] *В. І. Ленін.* Повне зібрання творів, т. 17, стор. 393.

наукового комунізму, він переконався, що правильно сприймати ідеї комунізму робітникам і селянам заважає релігія. Основою ж вчення найбільш поширених сучасних релігій є Біблія, і майже половина людей усього світу з дитинства виховується на її настановах.

Ярославський у своїй книзі розкриває земний характер Біблії, показує, що про що б не йшла мова в ній — чи про походження світу, чи про справжні або вигадані події минулого, про моральні настанови,— ні в чому немає нічого божественного. Автор критикує Біблію з позиції здорового глузду. Критично подаючи зміст старозавітних книг розділ за розділом, він апелює до розуму читача: чи може той або інший припис бути керівним для сучасної людини, чи прийнятна мораль Біблії для трудящих? — щоразу запитує він читача, хто б він не був — віруючий чи невіруючий. «Ми і ставимо собі завдання,— пише автор,— добитися, щоб кожен зумів подивитись на Біблію звичайними людськими очима» (стор. 291).

Ярославський переконливо показує необгрунтованість і примітивність біблійної картини світу, непримиренність її з наукою. «Тисячі років,— пише він,— люди не тільки задовольнялися цими казками як поясненням світобудови, але й вірили, що в цих сказаннях втілюється найвищий розум божественний. Але така дитяча віра тепер не задовольнить жодного мислячого робітника, жодного колгоспника...» (стор. 79). У світлі найновіших наукових відкриттів, зокрема в галузі дослідження атома і космічного простору, ще наочніше видно наївний характер біблійної картини світу.

На відміну від раціоналістичної критики Біблії, до якої вдавалися атеїсти минулого, Ярославський показує не лише непримиренність біблійної картини світу з здоровим глуздом і наукою, а й розкриває класову суть вчення Біблії про суспільство, державу, взаємовідносини між людьми і т. п. «А коли ми звернемося тепер,— пише він,— до законодавства, викладеного в книгах Ісход, Левіт, Чисел і

Второзаконня, то тут ми побачимо, що під іменем «закону божого», або «Мойсейового закону», складений був у різний час цілий кодекс (звід) законів, який час від часу поповнювався, видозмінювався, але в основному зберіг свій рабовласницький характер. Повсюди підкреслюється: одні закони для багатих, а інші — для бідних; одні закони для панів, а інші — для рабів» (стор. 186).

У «Біблії для віруючих і невіруючих» ясно показано, що біблійна мораль, яку в наш час особливо вихваляють проповідники християнства, іудаїзму, релігійних сект, склалася в епоху родового ладу і рабовласницького суспільства й тому аж ніяк не може бути нормою поведінки для сучасної людини.

Ярославський не тільки висміює біблійні оповіді, але й переконливо доводить, що нічого божественного вони в собі не містять і що нема підстав надавати їм значення «вічних істин».

Разом з тим автор, відповідаючи одному з своїх опонентів, пише, що, критикуючи Біблію, він зовсім не вважає, нібито все в ній брехня. «...Ми прагнемо лише дати пояснення, згідні з висновками науки, усьому тому набору казок, легенд, оповідей, що іменуються Біблією. Проти чого ми боремося і боротися будемо нещадно, це, по-перше, проти спроб виставляти Біблію за щось «священне».., по-друге, проти некритичного ставлення до тексту Біблії, по-третє,— і це найважливіше,— ми викриваємо Біблію як знаряддя релігійного обману, по-четверте,— ми боремося проти спроби поневолити свідомість робітників і селян мораллю біблейських сказань-побрехеньок».

Розповідаючи цікаву історію з Біблії про те, нібито «праотець» Іаков чотирнадцять років батракував у Лавана, щоб дістати собі в дружини двох його дочок (Буття, XXIX), Ярославський закінчує: «Повчальна історія, чи не так? Цікавий любовний роман». — І цілком слушно запитує: — «Але чому це «священна» історія? Чому треба було її дві тисячі років заучувати в школах?» (стор. 123).

Звичайно, нічого переконливого шанувальники Біблії, як «святого письма», на такі й аналогічні запитання відповісти не можуть.

Біблійні «праотці» — улюбленці бога — Ной, Авраам, Мойсей і багато інших були далеко не безгрішні люди. Ми постараємось, пише Ярославський, «ознайомитися з іншими сторонами життя біблейських патріархів, і ви побачите, яка «красота» розгортається перед вами в Біблії, яка «висока мораль», які там «високі зразки» хоробрості, доброчесності, братерства й інших хороших речей, про які нам проповідують попи всіх вір» (стор. 103). Тут проходить галерея цих святих — рабовласників, насильників, убивць, проповідників ненависті до людей іншої віри, іншого роду. Апелюючи до розуму читача, Ярославський запитує: «Що в них святого? Чи можемо ми брати з них приклад?» «Нам можуть сказати,— пише він,— що не можна підходити з теперішніми поняттями про моральність до далеких біблейських часів. Вірно. Ми і не підходимо з цією міркою. Але якраз попи підходять з цією міркою до біблейських оповідань і з них виводять мораль для наших днів» (стор. 104).

Хто-небудь з читачів може зауважити: по суті критика Омеляна Ярославського вірна, правдива, вона зриває покрив святості з біблійних оповідей, проте вона різка. На це можна відповісти: бойовий, місцями гострий, наступальний тон книги «Біблія для віруючих і невіруючих» пояснюється часом і умовами її написання. Це був час пролетарської революції, яка захищалася від численних ворогів, від сил старого світу. У своїх антирадянських творах і закликах захисники старого світу посилалися нерідко і на «святе письмо». В цих умовах потрібна була критика наступальна, зрозуміла широким верствам населення, критика церковної контрреволюції, церкви і релігії. Ф. Енгельс, як відомо, позитивно відзивався про атеїстичні твори французьких матеріалістів XVIII ст. Він радив (у 1874 р.) «потурбуватися про масове розповсюдження серед робітників чудової французької матеріалістичної лі-

тератури минулого століття, тієї літератури, яка досі як за формою, так і за змістом є найвищим досягненням французького духу і яка, враховуючи тодішній рівень науки, за змістом ще й тепер стоїть дуже високо, а за формою все ще залишається недосяжним взірцем» [1].

Маючи на увазі цю пораду Енгельса, В. І. Ленін у 1922 році писав: «Гостра, жива, талановита публіцистика старих атеїстів XVIII століття, що дотепно і відкрито нападає на пануючу попівщину, дуже часто буде в тисячу разів більш придатною для того, щоб пробудити людей від релігійного сну, ніж нудні, сухі, не ілюстровані майже ніякими вміло підібраними фактами перекази марксизму...» [2].

Французькі матеріалісти жили й творили в період назрівання буржуазної революції, спрямованої своїм вістрям проти феодальних порядків. Католицька церква була в тогочасній Франції сильною впливовою опорою феодального ладу. Тому її і піддавала живій, гострій, разючій і талановитій критиці ціла плеяда письменників-матеріалістів. Їх діяльність у великій мірі сприяла розхитуванню старого ладу і підготовці революції.

Атеїстичні памфлети, атеїстична література періоду Жовтневої соціалістичної революції були спрямовані проти церковної контрреволюції, хоч би в якому маскуванні вона виступала. Боротьба велася не тільки зброєю, а й словом. І це слово було гострим, різким і разючим. «Я сподіваюсь,— признавався Ярославський,— що допоміг невіруючим боротися з дурманом релігії своїм життєрадісним підходом до «благочестивих» біблейських оповідей, тим, що я безбоязно відкривав наготу всіх п'яних ноїв і показав біблейських патріархів в їх справжньому світлі» (стор. 145).

За роки, що минули від часу першого видання «Біблії для віруючих і невіруючих», зроблено великий крок уперед

---

[1] *К. Маркс* і *Ф. Енгельс*. Твори, т. 18, стор. 494.
[2] *В. І. Ленін*. Повне зібрання творів, т. 45, стор. 24.

по шляху утвердження наукового, діалектико-матеріалістичного світогляду серед широких мас трудящих. Марксистсько-ленінська ідеологія стала панівною в радянському суспільстві.

На сучасному етапі розвитку нашої країни Комуністична партія звертає увагу на те, що в умовах будівництва комунізму особливого значення набуває формування наукового світогляду у всіх трудящих, безкомпромісна боротьба за повне подолання пережитків минулого, зокрема релігійних, у свідомості людей. В боротьбі двох світоглядів, підкреслено у Звітній доповіді ЦК КПРС XXV з'їздові партії, не може бути місця нейтралізму і компромісам: тут потрібна висока політична пильність, активна, оперативна і переконлива пропагандистська робота [1]. Почесне місце в цій боротьбі належить книзі Омеляна Ярославського «Біблія для віруючих і невіруючих».

М. ШЕЙНМАН,
доктор історичних наук,
член КПРС з 1919 року.

---

[1] Див. «Матеріали XXV з'їзду КПРС». К., Політвидав України, 1976, стор. 83.

ПЕРЕДМОВА

Книга ця задумана мною ще до революції. Пропагуючи вчення комунізму серед робітників і селян, я дуже часто зустрічався з тим, що правильно сприйняти вчення комунізму заважає робітнику і селянину релігійний дурман, який затемнює їх свідомість. Цей релігійний дурман напускався від самого дитинства, коли дитина безсила боротися з тими облудними і часом дикими поняттями про світ, які вбивались, а нерідко і тепер вбиваються їй в голову її вихователями.

А до революції було так, що майже всі ми зазнавали в школі і вдома релігійної обробки. Ми ще нічого не знали про світ, ми не знали законів своєї країни і не знали, хто створює і в чиїх інтересах створюються ці закони, але нам уперто втовкмачували, що є найвищий суддя, найвищий правитель, найвища істота на небі, у якої є мільйони слуг, святих, ангелів і дияволів. І з дитинства вчили нас, що за словом цієї найвищої істоти створений весь світ.

Основою цього вчення, як для християн різних віросповідань, так і для євреїв, служить Біблія, і навіть магометанський Коран[1] бере дев'ять десятих свого вчення з тієї ж Біблії. І от мало не півсвіту виховується з дитинства на цих оповіданнях з Біблії. І не тільки «створення» світу, але й всі події людської історії попи пояснюють на підставі Біблії.

Попи переконували і переконують нас, що Біблія — священна книга, що вона — одкровення самого бога, дане людям. Та коли почали вивчати її уважніше, коли історія євреїв, мовою яких вона написана, була достатньо вивчена, то виявилося, що Біблія — це зібрання найрізноманітніших творів, складене в різний час дуже багатьма письменниками. В ній зібрано багато казок і переказів, які можна зустріти у всякого пастушого і землеробського народу. В Біблії є і деякі уривчасті відомості з дійсної єврейської історії, але протягом віків ці оповідання передавалися з уст в уста, переписувалися малограмотними переписувачами, доповнювалися пізнішими вставками, часто цілком вигаданими, так що важко навіть відрізнити, де вигадка. В Біблії є і войовничі пісні, і ніжні любовні пісні, як-от «Пісня пісень» Соломона, і описи природи, і зведення законів різних часів, родоводи і літопис, опис обрядів і зібрання висловів, повісті, романи і притчі, розмірковування про минуле і майбутнє, листи і гімни. І чомусь все це називається «священною історією». Чому ж?

Єврейська Біблія дуже стародавня, але ж такі самі, ще більш стародавні книги і такого ж характеру є й у багатьох інших народів, і в них також є свої оповідання про створення світу і священні гімни та ін. І віруючий індус, наприклад, вважає, що лише його книги, де розповідається про Будду, Бодісатву, Браму, Шіву [2] й інші божества,— тільки вчення таких книг є справжнім святим ученням, тільки в них справжня істина.

Коли людина вперше змогла здобути вогонь, він їй, мабуть, здався чудесним. Вогонь зігрів її, захистив від диких звірів, звільнив від страхіть темної ночі в лісі, в печері. В свій час людина могла обходитись і скіпкою, освітлювала своє вбоге житло і яким-небудь лойовим каганцем, а тепер і гасові лампи не всякого селянина задовольняють, і він хоче мати електричне світло. У мільйонів людей мозок освітлений все ще первісною скіпкою. Ця первісна

скіпка чадить і димить і заважає бачити на скільки-небудь далеку відстань. Релігія і Біблія затуманюють свідомість робітника і селянина. Не вперед ведуть вони, а кличуть до минулого, до дикого, до пережитого стану, залякують грізною волею всемогутнього Ієгови. Сковує Біблія волю людини образом «всевідаючого і всюдисущого» бога, без волі якого і «волосинка з голови людини не впаде», який проте безсилий перед ним же створеним дияволом. Від колиски до могили обплутують християнські, єврейські, магометанські та інші священики життя людини чаклунськими обрядами, таїнствами і залякують її картинами «страшного суду» і вічних мук у пеклі за найменший відступ від усіх тих безглуздих, диких вимог, які ставить релігія.

Релігія вчить покірливості рабовласникам, експлуататорам, релігія вбиває сміливу думку, допитливий розум, вона вимагає смирення людського духу, схиляння його перед волею неіснуючого божества. Тисячі років рабства освячувались релігією, величезні злочини були вчинені в ім'я бога. Найрозгнузданіші форми терору і гніту експлуататорів над трудящими в усіх країнах освячують всі релігії і церкви. Біблія була керівною, настільною книгою найбільших злочинців, яких тільки знав світ. В ім'я бога, в ім'я релігії вбито було десятки мільйонів людей. Релігія прикривала злочини панівних класів, царів, вельмож, як тепер вона прикриває злочини капіталістів і поміщиків у всьому світі. Релігія була і лишилася батогом, уздою, хитросплетеною сіткою, яка тримала і тримає ще народи світу в глибокому рабстві.

Життя на землі ніколи не лишається незмінним, і правильно сказав один грецький філософ: «Все тече, все змінюється» [3]. Змінюється поверхня землі, змінюється клімат, змінюються тварини і рослини, змінюються люди, змінюється їх спосіб добування засобів до життя: від первісного полювання — до скотарства, від скотарства —

до землеробства, від землеробства — до ремесел, від ремесел — до промисловості, від простої палки і каменя — до кам'яної, бронзової і залізної зброї і знарядь виробництва, від нехитрих знарядь виробництва — до складних машин, парових і електричних двигунів. Змінюється мова, змінюються нрави. Змінюється державний устрій: від дикого первісного стада, від первісної мисливської групи, від первісної родової общини — до племінних союзів, до феодальної держави, до буржуазної монархії, до демократичної республіки, до Республіки Рад.

Експлуататори, які з давніх часів зробили релігію знаряддям свого панування над масами, нині намагаються пристосувати свої релігійні вчення до умов нового часу. Експлуататори та їх жерці, духовенство всього світу, добре знають, що влада релігії — це міцний дурман, це — опіум народу, як правильно сказав творець комунізму Карл Маркс [4]. Повільно, з величезним трудом звільняються маси народу від цього дурману. Швидше звільняються трудящі від релігійного дурману в нашій країні, де росте безбожжя в міру зростання успіхів соціалізму. Ще висить важким тягарем релігійний дурман над свідомістю сотень мільйонів трудящих капіталістичних і колоніальних країн, гальмуючи їх боротьбу за визволення. Але і в Країні Рад, країні соціалізму, прокляте відживаюче минуле цупко хапається за живе, що йде вперед, і тягне назад до колишнього рабства. Експлуататори всіх країн знають, що разом з тим, як зникне віра в богів і зруйнується віра в так зване святе письмо,— вони втратять одну з тих сил, при допомозі яких вони панують. Експлуататорські класи дуже добре це знають. Проміж себе вони іноді навіть готові допустити вільнодумність, а для народу вони вважають за потрібне залишати релігію, тримати бога про запас для приборкування народу. Їх філософи, як Вольтер, іноді, посміюючись над вірою в бога, говорять: щодо нас, то ми можемо обійтись і без бога, ну, а народові бог потрібен як батіг. «І якби бога не було,— говорять вони,— тоді треба було б

його вигадати»[5]. І тільки тоді, коли народився новий революційний клас — пролетаріат, який розкриває всі таємниці буття, який розриває всі рабські кайдани, ким би вони не були створені, який, визволяючи себе, визволяє і весь світ трудящих, який заінтересований в створенні безкласового суспільства,— пролетаріат стягає богів з небес і не хоче приймати казок далекого дитинства людства за основу розуміння світу. Він створив нове розуміння світу — наукове. Це розуміння світу вчить не тільки того, як треба пояснювати світ, але й того, як треба його змінити для блага всього людства.

Керуючись революційним ученням марксизму-ленінізму, робітничий клас нашої країни під керівництвом Комуністичної партії перебудовує світ по-новому і побудував соціалістичне суспільство. Робітничий клас веде за собою широкі маси селянства, керуючи і допомагаючи йому в соціалістичній перебудові сільського господарства. Селянство, його трудящі верстви в буржуазних країнах експлуатуються поміщиками, капіталістами, куркулями. З допомогою релігії і церкви панівні класи затуманюють свідомість робітників і трудящих верств селянства, перетворюючи їх у покірних рабів капіталістичної, поміщицької і куркульської експлуатації. В Радянській країні мільйони колгоспників вже порвали з релігією, усвідомивши її шкідливість для трудящих. Але чимало ще є таких, які вірять у попівські релігійні казки як у місті, так і на селі. Чимало, отже, треба попрацювати, щоб переконати віруючих у протинауковості і шкідливості біблейських казок.

Цій меті і служить «Біблія для віруючих і невіруючих».

Автор

ЩО ТАКЕ БІБЛІЯ

На запитання, що таке Біблія, богослови (а простіше — попи і попівствуючі), єврейські і християнські, дають відповідь: це — святе письмо, божественна книга, складена коли не самим богом, то його повіреним — Мойсеєм, якому він продиктував цю книгу на горі Сінайській. Один віруючий сектант надіслав мені дуже злого листа з приводу першої глави «Біблії для віруючих і невіруючих», в якому пише мені: «Ці книги (Біблія) були написані самим богом, це — ті книги, які існували до полонення вавілонського» [6]. От, значить, як справа стояла, на думку деяких попів. Та коли ми звернемось до історії інших народів, то побачимо, по-перше, що єврейська Біблія («Тора» [7]) — *зовсім не найдавніша, найстаріша книга, що у інших народів збереглися письмові пам'ятки і книги далеко більш стародавні, ніж єврейська Біблія.* По-друге, Біблія складена в *різний час* і являє собою суміш різних творів, мало і штучно пов'язаних між собою.

Більш за все попи силкуються довести, що П'ятикнижжя написане Мойсеєм зі слів бога. В самому П'ятикнижжі про це нема ні слова. У Второзаконні (XXXIV, 5—6) * описані смерть і похорон Мойсея. Звичайно, Мойсей, якби він дійсно жив і писав Біблію, ніяк не міг би описати свою власну смерть і свій похорон. Це було б рівнозначне тому, щоб повірити, що Мойсей ішов за власною труною. Опис закінчується словами: «І ніхто не знає місця його похо-

* Тут, як і далі, римськими цифрами позначені відповідні глави Біблії, арабськими — стихи. Всі цитати з Біблії наведені за синодальним виданням.— *Ред.*

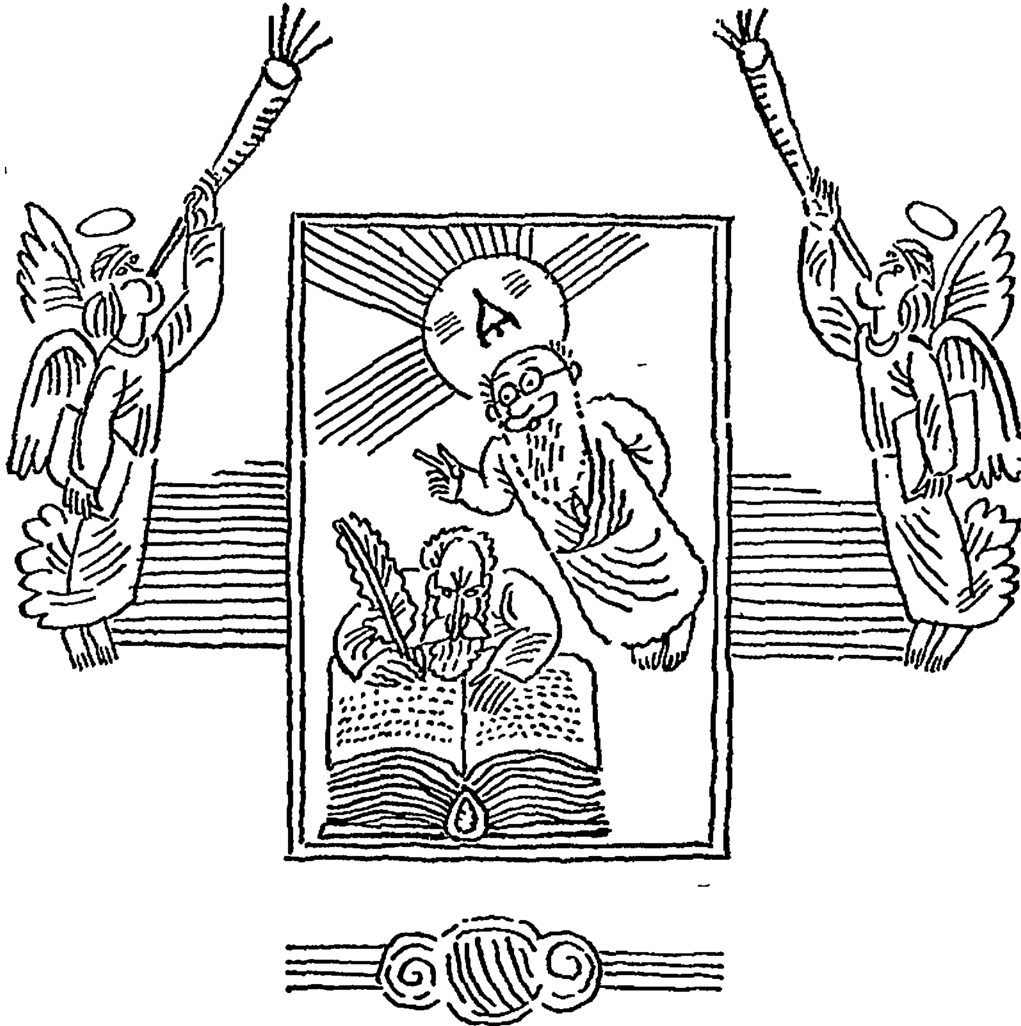
вання навіть до цього дня». *Це міг написати тільки той, хто* писав про смерть казкового Мойсея. Або, наприклад, в книзі Чисел (XII, 3) ми читаємо: «Мойсей же був людиною найлагіднішою з усіх людей на землі». Хіба Мойсей про себе сам міг би написати це?

Цей і багато інших прикладів говорять про те, що П'ятикнижжя написане не якимсь Мойсеєм, а набагато пізніше того часу, коли нібито жив цей казковий біблейський герой.

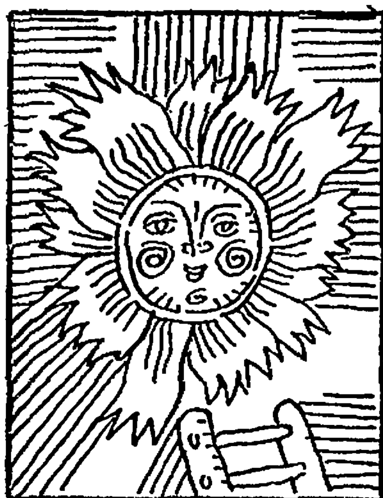
Те саме можна сказати і про багато інших біблейських книг, приписуваних тим чи іншим авторам.

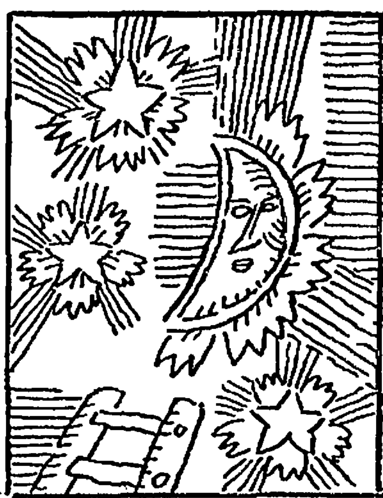
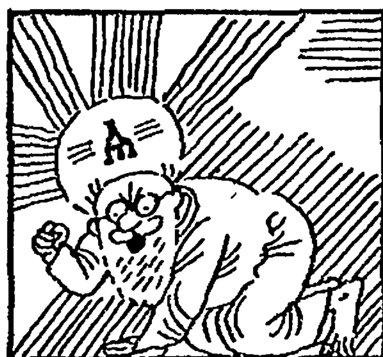
Така є Біблія, на підставі якої будують своє релігійне вчення єврейські, християнські та інші попи.

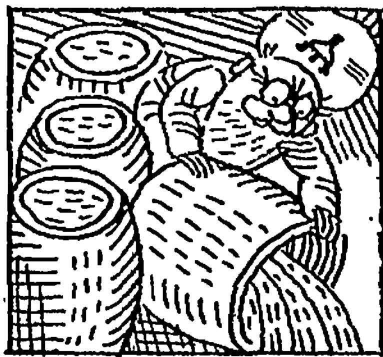
ЧАСТИНА ПЕРША

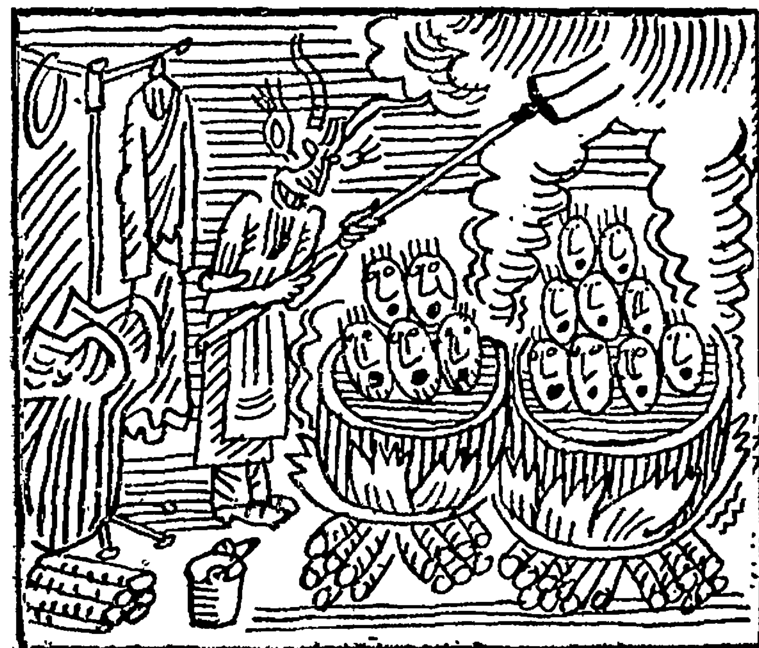
СТВОРЕННЯ СВІТУ

І ПОБАЧИВ БОГ УСЕ, ЩО ВІН СТВОРИВ, І ОТ ХОРОШЕ ДУЖЕ.

РАЙ

Розділ перший

БОГ ДО СТВОРЕННЯ СВІТУ

«Спочатку створив бог небо і землю» (Буття, I, 1). Так починається книга Буття, *написана ніяк не раніше* 2 500 років тому. А коли було це біблейське «спочатку»? Віруючі в те, що написане в Біблії, обчислюють існування світу «від початку створення світу» до сьогоднішнього дня в 7 445 років [8].

На хвилину повіримо і ми в це. Але допитливий людський розум ніяк не може на цьому заспокоїтись. *Якщо 7 445 років тому бог почав творити небо і землю, то що ж було до цього часу*? На це синодальне видання Біблії відповідає: «Земля ж була безвидна й пуста, і тьма над безоднею; і дух божий носився над водою» (I, 2).

Існує безліч перекладів Біблії, написаної спочатку староєврейською мовою. Ці переклади часом дуже відрізняються один від одного. Ці переклади було переглянуто цілою дюжиною найбільш знаменитих професорів богослов'я на чолі з професором Каучем. І от після цієї перевірки і зіставлення з єврейськими оригіналами виявилося, що це місце Біблії треба читати так: «*Земля ж була пуста і пустинна* (по-єврейському: тогу вабогу), і тьма лежала (висіла) на океані (по-єврейському: тегом), і дух божий (по-єврейському: руах Елогім) носився над водою (гамаім)». А більш точний переклад слів «тогу вабогу» дає нам таку картину землі: «*Земля ж була первісною водяною гладдю*». Значить, була первісна водна гладь, а над цією гладдю носився «руах Елогім», тобто носилося дихання, дух бога Елогіма (згодом ми побачимо, що це був тільки один з безлічі богів, в яких вірили стародавні євреї).

Де ж носився цей дух Елогіма, або дух божий? Він носився в тій самій тьмі, що висіла над землею і над безоднею. Значить, картина була така, як кажуть в жартівливому оповіданні про створення світу: і всередині була безодня, і по краях пусто. А над цією пустотою, над первісним морем нашої планети *носився* (і не набридало ж йому це пусте заняття!) дух божий.

Якщо *початок створення світу був 7 445 років тому, то що ж робив цей самий дух бога Елогіма до цього початку? Скільки років, скільки тисяч років носився він над безоднею? Звідки взявся цей самий дух божий? Звідки взявся сам біблейський бог?*

Попи дуже люблять ставити нам, безбожникам, запитання: звідки взявся світ, звідки взялась матерія, що породило рух? Це — дуже серйозні і потрібні питання, на які ми, безбожники, відповідаємо і відповімо. Але попи дуже не люблять, коли ми відповідаємо, що матерія існувала вічно. В той же час вони вважають за можливе обдурювати віруючих казкою про якогось «духа» божого, духа єврейського бога Елогіма, духа одного з тисяч богів, створених людською фантазією напівдикуна, напівпастуха, напівкочовника, духа Елогіма, який мільярди років носиться над «пустою безоднею». Ну, чи не пустий цей самий руах Елогім після цього?! Чи не мильна це банька, яка лопається, як тільки доторкнешся до неї, як тільки піднесеш до неї світло науки?!

З дальшої розповіді про створення світу в книзі Буття ми побачимо, що єврейський бог Елогім, який згодом став богом-отцем бога-сина Ісуса, проводив час у цьому нудному занятті літання над безоднею просто тому, що *не знав, чи вийде щось хороше, коли він змінить цей порядок, чи вірніше, безладдя.* Але все ж, як розповідає Біблія і як запевняють попи, близько 7 445 років тому цей самий бог раптом заговорив. *Чи говорив він що-небудь до цього?* Ні з Біблії, ні з будь-яких інших книг ми нічого не знаємо. *А звідки стало відомо, якою була земля до її створення? Хто бачив, як дух божий носився над світом до створення самого світу? Хто чув ці перші слова бога Елогіма?* Чи не ясно, що і перші слова бога, і вся ця історія вигадані, придумані? На це попи відповідають: Біблія (в даному разі ми маємо на увазі так зване «Мойсейове П'ятикнижжя») є одкровення боже, все, що в ній записано, є запис, який

зробив Мойсей на горі Сінайській. Ми на цьому ще спинимось не раз і на гору Сінайську підемо, подивимось, чим там займався Мойсей, скільки у нього було стенографісток, щоб записати розповідь бога Ієгови.

А поки що подивимось, як розпочинає бог створення світу.

Книга Буття розповідає:

«І сказав бог: хай буде світло. І стало світло.

І побачив бог світло, що воно хороше, і відокремив бог світло від тьми.

І назвав бог світло днем, а тьму ніччю.

І був вечір, і був ранок: день один» (І, 3—5).

Чи не спадало вам на думку, віруючі, що цей самий *вічний бог нічогісінько не знав? Він навіть не знав, що світло хороше. Звідки йому було знати, коли він ніколи не бачив світла?* Чи не спадало вам на думку: як же це так,— носився мільярди, трильйони, квадрильйони років, вічно носився в тьмі цей бог, якому досить було тільки сказати слово, щоб стало світло, і не сказав його?!

Чи не подумали віруючі, як було цьому самому богові чи духові божому, приреченому вічно носитися в пустоті і темряві, як йому було нудно, як йому ні з ким було словом перемовитися. Можна собі уявити, яке це було нестерпне життя: терпіти вічно хаос і тьму,— яким пустим і беззмістовним було життя цього єврейського бога, що тинявся в усі сторони в темряві, мов сліпе кошеня, доки він не пробелькотав тільки три слова: хай буде світло!

Розділ другий

ХАЙ БУДЕ СВІТЛО!

Отже, з першої глави книги Буття ми дізнаємося, що єврейський бог Елогім після мільярдів років повного неробства (адже ж не можна назвати ділом те, що «дух» цього бога «носився над безоднею»), після вічного перебування в хаосі, в тьмі, після вічної самотності і вимушеного мовчання розпочав нарешті створення світу 7 445 років тому. І в перший день він створив світло. Він відокремив світло від тьми. Світло назвав днем, а тьму ніччю. *Побачив, що світло хороше.*

Невже отака казка може задовольнити людину? А тимчасом мільйони людей вірять цьому, бо вони нічого не знають про походження і розвиток нашої планети — Землі, на якій ми живемо і яка постійно змінюється, як і всі інші світи.

Але повернімось до Біблії. *Повіримо неможливому: повіримо, що 7 445 років тому вперше було створене світло за словом єврейського бога Елогіма.* Яке ж це було світло? Сонячне? Місячне? Якої-небудь іншої зірки, іншого сонця? Якого ж? Або, може, бог Елогім розпалив багаття і при світлі багаття почав свою творчу роботу? Або запалив електричні чи газові ліхтарі? Нічого подібного! Ні електричних станцій, ні газових заводів єврейський бог не мав, бо *все це створено людиною, як і сам єврейський бог Елогім.*

За Біблією, Сонце, Місяць і зорі створені в четвертий день творення. Виходить, значить, що перші три дні день і ніч змінювались на Землі без Сонця, Місяця й інших зірок! А що таке зміна дня і ночі? Від чого відбувається зміна дня і ночі? Всякий школяр тепер знає, що зміна *дня* і *ночі* відбувається через те, що наша куляста планета, Земля, обертається в просторі навколо своєї власної осі. Протягом доби, тобто протягом 24 годин, Земля робить повне обертання навколо осі. За ці 24 години кожна окрема частина земної кулі попадає на якийсь час під освітлення сонячного проміння; коли на одній половині земної кулі ніч, на другій в цей же час — день. Коли на одній півкулі ранок, на другій — вечір. Якби не було Сонця, сяйвом якого освітлюється Земля, і світла не було б на Землі, і не було б таких змін дня і ночі, самої Землі не було б. День і ніч на Землі змінюються тільки тому, що є Сонце, навколо якого протягом року обертається Земля, яка за 24 години робить повне обертання і навколо своєї власної осі. Отже, безглуздям, вигадкою дикуна, темної, неосвіченої людини є біблейська казка про те, нібито бог створив якесь світло на Землі раніше, ніж вона освітлювалась Сонцем. Казка, вигадка, нібито в «перший і другий, і третій дні» Земля освітлювалась якимсь іншим способом, не тим світлом, як у наступні дні.

На чому ж грунтується ця казка? Вона грунтується на тому, що раніше люди, не вивчивши Землі, не дослідивши «небесні», тобто світові, простори, не маючи ні теле-

скопів *, ні інших астрономічних інструментів **, зовсім інакше уявляли собі будову Землі і неба. Земля їм здавалась нерухомою (а другі думали, що Земля стоїть на трьох китах; треті вважали, що Земля плаває, мов млинець у маслі, у водяному просторі). Небо здавалось їм кришталевим куполом, який упирається в краї Землі. А світло на Землі, як вони думали, може виходити і не від Сонця. Адже ж буває ясно в дні, коли Сонця не видно! Адже ж розвидняється вранці задовго до того, як Сонце з'являється на горизонті!

Але це розуміння будови світу згодом змінилось більш правильним, хоч все ще далеким від істини. Спостерігаючи з року в рік зміни пір року, рух зірок, люди все ж стали розуміти, що зміна пір року, як і зміна днів і ночей, залежить саме від світил. В результаті цього згодом і було складене інше оповідання про створення світу, описане в першій главі книги Буття.

«14. І сказав бог: хай будуть світила на тверді небесній для освітлювання землі і для відокремлення дня від ночі, і для знамень, і часів, і днів, і років;

15. І хай будуть вони світильниками на тверді небесній, щоб світити на землю. І стало так.

16. І створив бог два світила великі: світило більше — для управління вдень, і світило менше — для управління вночі, і зірки;

17. І поставив їх бог на тверді небесній, щоб світити на землю.

18. І управляти вдень і вночі, і відокремлювати світло від тьми. І побачив бог, що це хороше.

19. І був вечір, і був ранок: день четвертий».

Так розповідають в Біблії. І цю безглузду казку про створення світла попи до революції вбивали в голови мільйонам дітей в школах, в це примушували вірити півмільярда людства! Цю казку вони вбивають в голови скрізь.

Ці оповідання є не що інше, як свідчення дуже недосконалого, невірного розуміння будови світу. Стародавні люди думали, що Земля — центр всесвіту, а все інше

---

* Телескоп — прилад, головну частину якого становить велика підзорна труба, в яку зірки видно дуже збільшеними; телескоп служить для розглядання або фотографування небесних тіл.

** Астрономічні інструменти — прилади для вивчення небесних тіл, для спостереження їх з метою точного вимірювання їх руху.

створене тільки для того, щоб обслужувати Землю. Щоб не було темно на Землі, бог немовби запалює лампади: більші — вдень, менші — вночі. Ці лампади нібито непорушно прикріплені до «тверді небесної», мов прибиті цвяхами лампи до стіни.

І знов старий біблейський бог Елогім, прибивши ці лампади, які він витрусив з кишень, подібно до того, як фокусник у балагані витрушує з рукава заховані там раніше предмети,— знов він побачив, що це хороше, тільки тоді, коли зробив. А до цього не знав, чи буде хороше, чи ні. І це — всевідаючий і всемогутній бог! Поістині жалюгідний цей Елогім, який лазить по тверді небесній з драбиною, цвяхами і зв'язками зірок і прибиває світила на небесному куполі!

За Біблією, найбільше світило — Сонце, яке освітлює Землю. А ми тепер знаємо, що наше Сонце — тільки одне з мільйонів інших сонць і що є багато сонць далеко яскравіших. Існують зірки (Бетельгейзе, Антарес та ін.), які в багато мільйонів разів більші від нашого Сонця! Ми знаємо, що наша планета, Земля, з її супутником — Місяцем, становить тільки невелику частину сонячної системи (з центральним тілом — Сонцем), а вся сонячна система — тільки маленька піщинка у величезному просторі, наповненому іншими світами, іншими сонцями. А нас хочуть змусити вірити в те, у що вірили темні єврейські пастухи, ассіро-вавілонські землероби, нібито невелика Земля — центр світу.

Останні роки характерні величезними успіхами електрифікації. *Людина поступово чималими зусиллями добилася того, що зрозуміла багато явищ природи, навчилася підкоряти собі, хоч ще в малій мірі, сили природи.* Вона *проникла* в глибини земні і з цих глибин видобуває торф, нафту, вугілля — залишки похованих колись у землі величезних лісів з усім, що населяло тоді землю. Вона *знає*, що в цих надрах — запас колись поглиненої тваринами і рослинами сонячної енергії — теплоти і світла. Вона *навчилася*, спалюючи ці залишки колишнього життя, видобувати поховану, скуту в цих залишках сонячну енергію — світлову, рухову й іншу. Вона перетворює її в електрику і замикає цю силу в складну сітку проводів. *Вона управляє* ними.

Хто вона — великий учений, філософ, мудрець? — Простий робітник. Недавній раб. Його віками гнобили

рабовласники, феодали-поміщики, капіталісти. Його позбавляли знань. Але він їх завоював. Він — творець. Ще тільки народившись, він стає велетнем. Він блискавку замикає в проводи електричних станцій, і рух вітру, і рух води, і взагалі всякий рух матерії він сковує в гвинтах і обертах важелів, турбін, шестерень, моторів. І глибокої ночі, коли навкруги тьма, коли ні сонце, ні місяць, ні зірки не освітлюють нашого житла, світло творить він — пролетар! Він підходить до важеля, до вимикача станції. Під ним гудуть у підземеллях, як скуті звірі, динамо-машини, в яких кожний гвинтик, кожний важіль передбачений наперед, обчислений наперед, кожний рух наперед розрахований.

Жовтнева соціалістична революція в нашій країні відкрила величезні можливості для якнайширшого розвитку наукових знань і застосування науки для перебудови світу. Трудящі нашої країни, які визволилися від експлуататорів, створили велику промисловість і велике механізоване сільське господарство, збудували величезні електростанції, з яких потужність однієї тільки Дніпровської дорівнює понад мільйон кінських сил [9].

Наукові знання в нашій країні стали надбанням мільйонів трудящих міста і села. Вони — ці мільйони трудящих — усвідомлюють себе справжніми творцями нового світу і тому відкидають всякі наївні, дикунські казки про богів — творців світу.

«Хай буде світло!» — говорить пролетар. І повертає важіль, вимикач, штепсель. І на сотні кілометрів навколо спалахує над містами і селами світло. Даремно став би молити шахтар з підземелля небесних богів, щоб вони освітили йому підземелля, штреки, галереї. Ні! Він знає, що ці боги безсилі, тому що їх нема. І хоч би всі попи земної кулі про це молили своїх богів,— цього чуда не буде. Ні, шахтар, знаходячись у шахті, підходить до телефонної трубки, зробленої тим же пролетарем, він за десятки, за сотні верст говорить з таким же пролетарем. І його чують на станції. Він не проголошує молитв, не кланяється,— він вимагає: «Дай світла!» І пролетар йому відповідає: «Хай буде світло і у тебе в підземеллі!» І вмить у підземних глибинах запалюються великі і маленькі сонця. На дні моря може він запалити ці сонця, він може зігріти цим світлом: дати життя рослинам і тваринам, замінити квочку над яйцями, сонце для рослин і тварин.

Він рухає поїзди залізниць, і могутні океанські кораблі, і стальні важкі птахи — літаки, які перетинають хмари, рухає плуги на ниві, і мільйони веретен і верстатів, свердлить, ріже, пиляє, плавить сталь. Зціляє кривих і сліпих, ревматиків і інших хворих.

Який жалюгідний біблейський Елогім перед цим визволеним пролетарем — недавнім рабом, що використовує всі найвеличніші досягнення науки і техніки!

Мільйони трудящих нашої країни, користуючись цими досягненнями науки і техніки, беруть активну участь у боротьбі за новий світ, за соціалізм.

Розділ третій

ТВЕРДЬ ЗЕМНА І ТВЕРДЬ НЕБЕСНА

В перший і в четвертий день біблейський бог займається влаштуванням освітлення, ставить на тверді небесній для освітлення Землі Сонце, Місяць і зірки. Але в перший день, коли він, невідомо яким світлом, освітив вічну тьму, в якій перебував до цього, Земля все ще була безвидною, все являло собою первісний хаос. І тільки на другий день, за словами Біблії, бог Елогім знову сказав кілька слів, і цього було досить, щоб упорядкувати будову світу.

Біблія розповідає, нібито Елогім у цей день зробив так:

«6. І сказав бог: хай буде твердь посередині води, і хай відокремлює вона воду від води. (І стало так.)»

Прямо дивуєшся, з якою легкістю ця істота розв'язувала такі складні завдання щодо будови землі! Сказав кілька слів — і стало так! Але тим сильніше і навіть у віруючої людини повинні виникнути питання: *чому б раніше бог не міг сказати цих кількох слів?* Чому, коли так легко було одним словом це зробити,— чому бог Елогім не побудував Землю одразу? Хто чув сказані богом слова, коли нікого, крім цього бога, не було? Звичайно, *Біблія* вам не дасть відповіді на ці запитання, тому що біблейські оповідання нісенітні, а утворення Землі відбувалося зовсім не так, як розповідає Біблія.

Зазначимо, однак, що, згідно з стихом 6 глави І книги Буття, бог творить небо за словом. А в 7 і 8 стихах

він знов займається цим ділом, але робить це, очевидно, особистою працею.

«7. І створив бог твердь; і відокремив воду, яка під твердю, від води, яка над твердю. І стало так.

8. І назвав бог твердь *небом*. (І побачив бог, що це хороше). І був вечір, і був ранок: день другий».

Слово *твердь* тут перекладене не зовсім правильно, тому що єврейське слово «ракіа» перекладається словами: «тверда стіна». Як же в одному випадку, в стиху 6, бог просто творить тверду стіну, яку потім називає небом, а потім уже в стихах 7 і 8 знов творить цю ж стіну, але не словом, а ділом? Вся справа тут, очевидно, в тому, що спочатку виникло одне оповідання, а потім друге, вписане пізніше у вигляді стиха 6.

Подібні оповідання могли виникнути у народів, які небо собі уявляли твердим, на зразок купола, покрівлі над землею. Раніше майже всі так уявляли собі небо, та й тепер знайдеться багато мільйонів людей, які думають, що над ними тверде небо, на зразок кришталевої покрівлі, що зірки і хмари «ходять» по небу, начебто повзають по стелі, як мухи; що там, на небі, живуть їх боги і ангели; що туди ж, на небеса, підносяться душі, а іноді і цілі туші людські — Єноха, Іллі, Мойсея, Будди, Ісуса та інших [10]. Подібні вірування були у дуже багатьох народів на нижчому ступені їх розвитку.

Це відбилось і на мові: небесним зводом, шатром неба називається у багатьох народів небо. Небо порівнюється з будинком, з храмом, з теремом. Багато народів його уявну опуклокруглу форму порівнюють з черепом людської голови. Так, індійське оповідання твердить, що небо створене з черепа бога Брами, а за скандінавськими сказаннями Едди, воно виникло з черепа Іміра.

Інші народи порівнюють небо з горою. Слов'янське слово «горè» означає: вверх до неба. «Без ніг, без рук на гору дереться» (дим). «Переселитися в горняя» — умерти, відійти до бога. В колишній Тульській губернії записані селянські оповідання, що на *кінці світу, де небо сходиться з землею, можна прямо з землі вилізти на опуклу поверхню небесного зводу*: баби, які живуть там, затикають свої прядки і праники за хмари.

За поняттями стародавніх греків, на вершині гори Олімп жили безсмертні боги, Олімп був небесним житлом; Гомер [11] називає його великим небом. У старовинному

слов'янському оповіданні повідомляється, що бог створив *небо кришталеве* на залізних стовпах. Фінський народ створив оповідання про творця неба — героя-співця і бога Вейнемейнена. Цей бог є в той же час ковалем. Молотом виковує він небесний звід, прикрашає його Сонцем, Місяцем і зорями. Стародавні люди уявляли собі небо в кілька поверхів — семиповерховим. Потрапити на сьоме небо — потрапити в рай. Тому раніше людей ховали часто з драбинами (див. «Житіє князя Костянтина Муромського»). В деяких місцях на «вознесіння» печуть з тіста семисхідцеві драбинки і кидають їх догори; і по тому, як упаде драбинка, ворожать, на яке небо потраплять після смерті. Близько 400 років тому новгородський архієпіскоп Василій писав тверському «владиці» Федору: «А Єфросин был в раю, и три яблока принес из рая... А то место святого рая находил Мстислав-новгородец и сын его Яков... Долго носило их ветром и принесло к высоким горам... И пребыша долго время на том месте, а солнца не видеша, но свет был многочестный, паче солнца (мабуть, там у раю, електрифікація! — *О. Я.*), а на горах тех гласы и ликования много слышахуть» (більш докладно про все це дивись: *А. Афанасьев*, «Поэтические воззрения славян на природу», тт. I і II).

Звичайно, хто допускає достовірність біблейського оповідання про створення світу, може легко допустити і достовірність інших, подібних же оповідань [12].

Що ж таке небо? Якщо воно не звід, не шатро над Землею, якщо Сонце, Місяць і зірки не прикріплені на небі, якщо не можна піднестись на небо, якщо там нема ні богів, ні ангелів, то що ж там є, як воно побудоване?

Насамперед: наука давно вже встановила, що Земля — не плоска, не млинець, а куляста. Навкруги Землю немовби оперізує на кілька сотень кілометрів повітряна оболонка. Те, що раніше здавалось твердим небом, твердю небесною, тепер досліджено людиною: літаки піднімаються вгору, за хмари, на кілька кілометрів. Ні в хмарах, ні вище не можна, звичайно, жити. Ніхто по хмарах не може їздити [13].

Частинки повітря і дрібні пилинки, які носяться в повітряній оболонці, мають особливу властивість: вони розсіюють, відбивають в усі сторони один вид променів — *блакитні або сині*. Всі інші роди променів (жовті, зелені і т. д.) вони до деякої міри затримують. З цієї саме при-

чини небо уявляється нам блакитним або синім при сонячному світлі і коли в повітрі небагато хмар. Отже, видиме нами при денному світлі блакитне небо насправді є не що інше, як наша повітряна оболонка (атмосфера), освітлена сонцем. А справжнє, дійсне небо є *неосяжний безповітряний простір*, який оточує земну кулю з усіх сторін [14]. В цьому просторі — незліченні світи: Сонце, Місяць, зірки, планети і т. д. Наша Земля — це лише одна з планет, які обертаються навколо Сонця. Вона, подібно до Венери, Марса, Юпітера, Сатурна та інших планет, є небесним тілом. Сонце є лише найближчою до нас зіркою, так що скільки зірок — стільки і сонць. Отже, ми живемо «в небі», тобто ми оточені з усіх сторін тим, що люди раніше називали небом. На невелику, поки що, висоту цього «неба» ми можемо з землі підніматись на літаку. Місяць, Венера, Марс, Сатурн, Юпітер, Сонце, Сіріус та інші небесні тіла рухаються, як і Земля, в цьому неосяжному просторі по певних шляхах. Ці рухи можна вивчити, обчислити, перевірити, навіть передбачити на основі точних обчислень. Величезні телескопи (труби підзорні) дають людині можливість заглянути в далеку-далеку глибину цього неба, на більйони і трильйони миль, і ніде, ніколи, ніхто з дослідників не знаходив там ні бога, ні ангелів, ні святих, про яких нам розповідають різні релігії, вчать попи, оповідає Біблія і які розпоряджались би рухом цих світів. «Я дослідив небо і ніде не знайшов слідів бога»,— сказав великий астроном Лаланд. Коли імператор Наполеон спитав великого астронома Лапласа, чому він ніде в своїх творах про будову світу не говорить про бога, він відповів: «У мене не було ніякої потреби в цій гіпотезі» (Див. *Л. Бюхнер*, «Сила и материя»).

Так, тепер наука не потребує біблейських казок про створення неба руками або словами бога. Учений знає, що небо — це не твердь, що Сонце, Місяць і зірки не прикріплені до тверді, що все це — величезні світи і серед цих світів наша Земля не займає ніякого виняткового положення [15]. Він знає, що матерія при різних змінах, яких вона зазнає, не створюється заново і не зникає, тобто не виникає з «нічого» і не перетворюється в «ніщо». Звідси виходить, що *матерія вічна*: вона завжди існувала і завжди існуватиме. Разом з тим доведено, що рух є невід'ємною, невіддільною якістю матерії, або — як кажуть учені — формою існування матерії. Як нема руху без матерії

(завжди рухається «щось»), *так не існує матерії без руху.* Матерія завжди існує в тій чи іншій формі руху, тобто рух не входить в матерію звідкись зовні, зокола, так що нічого говорити про те, що хтось «штовхнув» матерію (всесвіт), «пустив» її в рух і т. д.

Все, що відбувається у всесвіті, *вся історія світу розгортається перед нами як процес саморуху, самозмінювання матерії.* Цей процес з'єднав частинки матерії в ті колосальні скупчення газів і метеорів (каменів і пилинок), які ми спостерігаємо в світовому просторі у вигляді так званих туманностей різних форм (неправильних, кулястих, веретеноподібних, спіралевидних). З цих туманностей виникають зірки і всі світи, що обертаються навколо них. Але на цьому процес перетворення матерії не спиняється: світи, які згасають, дають матеріал для нових туманностей, з яких кінець кінцем утворюються нові сонця, планети і т. д. Отже, у всесвіті відбувається безупинний круговорот світів, *нескінченна зміна форм матерії.*

Звідки людина це знає? Чи написано це в яких-небудь бібліях? Чи які-небудь боги, ангели, святі відкрили їй ці таємниці природи? Ні, вона сама вирвала ці таємниці у природи шляхом спостереження і досвіду, силою науки і техніки, силою думки багатьох поколінь. Точні, руками створені інструменти і прилади дають людині можливість вивчати всі перетворення матерії, всі її зміни. Вони дозволяють бачити за мільйони кілометрів, визначати і обчислювати переміщення, фіксувати форми планет, комет і туманностей на фотографіях, розрізняти світло далеких зірок і дізнаватися, з чого складаються ці небесні тіла і в якому вони стані.

І біблейська казка про двократне творення неба єврейським богом протягом двох днів, і сотні інших подібних казок інших народів — вся ця так звана «священна історія» є дитяче белькотання людства на світанку його розумового розвитку. Вона вщент розбивається всім тим, що наука дізналась про всесвіт.

Розділ четвертий

СТВОРЕННЯ СВІТУ ТВАРИН І РОСЛИН

В шарах кам'яного вугілля, пісковику, вапняку чи різних порід сланцю знаходять відпечатки скам'янілих тварин і рослин, які давним-давно щезли. Цілі крейдяні й інші гори складаються з скелетів, луски, черепашок найдрібніших тварин, які колись населяли моря. За цими й іншими залишками ми можемо вивчати минуле землі. Кожний шар землі для науки — це записана самою природою сторінка з історії життя на землі. Ці кам'яні сторінки, шари земної кори, шари дна колишнього моря, інших лісів, які красувались колись, інших долин, скелети і відпечатки дивних для теперішнього світу тварин і рослин, то гігантських чудовиськ, то найдрібніших, видимих під мікроскопом (збільшувальним приладом) тварин,— вони не можуть брехати, вони розповідають правдиву історію про пережиті тисячоліття. *І найголовніше, про що вони вчать, це те, що форми тварин і рослин постійно змінюються, як змінюється навколишня природа. Починаючи з найдрібнішого, найпростішого організму — клітинки тварини і рослини — до найбільш досконалого — людини — становлять безперервний ланцюг розвитку.* Можна простежити цей ланцюг, відновити його, незважаючи на мільйони років, які ведуть до його початку. І тоді стає цілком ясно, що земля існує мільйони, сотні мільйонів років.

Звідки ми це знаємо? Який бог, ангел, пророк відкрив це людям? Людина сама, досліджуючи природу, випитуючи у неї її «таємниці», заглиблюючись у землю, вивчаючи її надра, вивчаючи колишнє дно зниклих морів і підняті вибухами вулканів гори, дізналась про все це. Вона дізналася, що для одного *тільки вирощування величезних лісів кам'яновугільного періоду і для того, щоб ці поховані в землі ліси могли перетворитися в те чорне, важке, тверде горюче кам'яне вугілля,* яке ми тепер видобуваємо з землі, потрібно було багато десятків мільйонів років. На відкладення величезних шарів мулу, глини, пісковиків, вапняків потрібні були ще більш значні проміжки часу.

Існує руда, яка містить в собі речовини, названі ураном і урано-свинцем. Досліди показали, що урано-свинець утворюється з урану в певному процентному відношенні. Отже, якщо в руді знайдені уран і урано-свинець,

то процентне відношення цих двох речовин дозволяє визначити вік руди. Обчислення показали, що *цей вік понад 1 600 мільйонів років*. Значить, за менший час утворення твердої земної кори відбутись не могло; більш імовірно, що вік землі набагато більший. Цілий ряд переконливих міркувань змушує визнати, що *наша планета існує кілька тисяч мільйонів років!*

В світлі цих чисел ясно, наскільки сміхотворним є число в 7 445 років, яке на підставі біблейської байки про створення світу називає церква. Безглуздим стає і все інше, що розповідає релігія про «створення» світу і живих істот.

Як же Біблія пояснює походження тварин і рослин? На це в Біблії існує *дві відповіді*. Одна відповідь — у книзі Буття, глава І, 11—13, 19—26, а друга — в главі II, 1—6.

Рослинний світ, за Біблією, створюється тоді, *коли ще нема ні Сонця*, ні інших світил,— на третій день творення. Насправді без Сонця життя на Землі не могло б існувати.

Відбувалось це немовби так:

«11. І сказав бог: хай зростить земля зелень, траву, яка сіятиме сім'я (за родом і подобою її і), дерево плодюче, що приноситиме за родом своїм плід, в якому сім'я його на землі. І стало так.

12. І породила земля зелень, траву, яка сіє сім'я за родом (і за подобою) її, і дерево (плодюче), яке приносить плід, в якому сім'я за родом його (на землі). І побачив бог, що це хороше».

Значить, мова йде тут тільки *про трави і дерева*. А *водорості* (і не завжди зелені), які ростуть і не на землі, а *мохи, а лишайники, а гриби* й інші рослини? Про їх творення ви нічого не дізнаєтеся з Біблії.

Пояснюється це звичайно насамперед тим, що автори Біблії погано знали ботаніку і їм не спадало на думку забезпечити свій збірник байок якими-небудь правдоподібними фактами. А по-друге, це пояснюється тим, що все це біблейське творення світу — від самого початку до кінця — вигадка. Подумаєш, чим нас втішає Біблія: кожна рослина родить не які-небудь плоди, які заманеться, а тільки ті, що вона повинна родити за родом її,— ну, ще б апельсини виростали один рік на соснах, а другий —

на березах, а на третій — на апельсинових деревах, або пшениця нині — на очереті, а через рік — на стеблині тростини! А от факт, *що людина сама створює нові і нові форми рослин!* Коли порівняти дике яблучко з численними сортами яблук, створеними працею, доглядом, наукою людини, то ми відразу ж зрозуміємо, що *світ можна не тільки вивчити, не тільки зрозуміти, а й змінити.* З непоказних, диких коренів людина зуміла шляхом добору, сортування, помісей, схрещування, щеплення, розсади і т. п. створити багато порід рослин, які раніше не існували. Це робив наш знаменитий учений-садовод Мічурін.

Але людині хочеться знати: *якщо не бог створив трави, дерева, тварин, людину, то звідки ж вони? Хто ж їх створив?*

Багатьох не задовольняє відповідь науки: матерію, рух, простір ніхто не створював, вони існували вічно. І цих же людей задовольняє казка про старика, який віками носиться в хаосі, за словом якого створюється життя. А наука, яка ніде, ні в яких небесах, ні на яких планетах, ні в одному клаптику земної кулі не знайшла найменших слідів цього старого бога, говорить: *життя утворилось, виникло в далекі-далекі часи. Тіла живих організмів складаються з тих же речовин, з яких складаються зірки, і Сонце, і повітря, і гори, і каміння, і моря.*

І маленька, невидима простим оком (тільки в збільшувальний прилад — мікроскоп — можна побачити), одноклітинна істота (наприклад амеба), і величезний слон, і дуб столітній — вони з тих же речовин, з яких побудований весь світ. З'єднання частинок цієї речовини, рух цих частинок відбувалися в різний час, у відповідних умовах. В одних умовах, в одній обстановці ці з'єднання утворили кристали мінералів, в інших — клітинки живої речовини. Протягом багатьох мільйонів років від найпростіших організмів утворились знайомі нам тепер існуючі рослинні і тваринні форми. Ці форми змінюються на *наших* очах. Сама *людина змінює їх, оскільки вона на основі вивчення законів розвитку живих істот стає з сліпої сили природи її володарем, її організуючою силою.*

На п'ятий і шостий день творення біблейський бог Елогім зайнявся світом тварин. Починає він прямо з плазунів і птахів, хоч наукою точно встановлено, за найста-

родавніщими шарами земної кори, що раніше, ніж виникли плазуни і птахи, існували більш прості будовою тварини.

Плазуни з'являються тільки в так званому кам'яновугільному періоді історії Землі, а птахи — ще пізніше. Але яке діло біблейському богові і шарлатанам-попам до науки про Землю — геології?! Якщо Біблія суперечить науці,— говорять вони,— тим гірше для науки! А Біблія зображає справу так:

«20. І сказав бог: хай породить *вода* плазунів, душу живу; і птахи хай полетять над землею, по тверді небесній. (І стало так.)

21. І створив бог риб великих і всяку душу тварин плазунів, яких породила *вода*, за родом їх, і всяку птицю пернату, за родом її. І побачив бог, що це хороше».

Чи хороше, чи погано все це було,— про це ми ще поговоримо далі, а тут відзначимо тільки, що Елогім починає створювати тварин насамперед *водяних*. В стихах 24—25 говориться про *гадів*. Це оповідання, як і все первісне оповідання про первісний світ, могло виникнути у народу, який жив близько великих водних просторів. Євреї, безперечно, запозичили це оповідання у інших народів, наприклад у вавілонян, які в свою чергу могли перейняти його у інших.

Друге оповідання, як ми вже відмітили, міститься в главі II. Там говориться:

«4. От походження неба і землі, при створенні їх, в той час, коли господь бог (Ягве-Елогім) створив небо і землю.

5. *І всякий польовий чагарник*, якого ще не було на землі, і *всяку польову траву*, яка ще не росла: бо господь бог не посилав дощу на землю і не було людини для оброблення землі...»

«19. Господь бог створив *із землі всіх тварин корисних* і всіх птиць небесних...

20. І нарекла людина імена всім скотам і птицям небесним і *всім звірам польовим*...»

Прочитайте всю главу II Буття: ви не знайдете в ній жодного слова про *водяних тварин*. Оповідання в главі I, цілком відмінне від оповідання в главі II, було створене за інших умов життя, в іншій обстановці і, можливо, іншим навіть народом: його (це друге оповідання) могли створити тільки люди, які жили в безводних місцях, в степових або гірських, де людина найбільше має справу з по-

льовими тваринами, польовими чагарниками, польовими травами. Як ми побачимо далі, обидва оповідання про створення світу ще більше відрізняються, коли справа доходить до створення людини. Тут ми підходимо до особливо цікавого моменту з творчої роботи різних богів. Майже всі народи створили свої сказання про походження людини. Ці сказання багато в чому сходяться між собою у різних народів, хоч і не у всіх, тому що кожний народ придумував собі свого власного бога-творця.

Так, справді: звідки взялася «перша» людина? Хто створив «першу» людину? Про це — в розділі п'ятому.

Розділ п'ятий

ПОХОДЖЕННЯ ЛЮДИНИ

Звідки взялася «перша» людина? Мільйони людей відразу ж заспокоюються, коли їм говорять, що перша людина, Адам, створена була богом, тим самим біблейським богом, який прибивав до тверді небесної Сонце і зірки, створював за словом тварин і рослин. Досить тільки прийняти на віру, що був і є такий бог, щоб усе незрозуміле пояснити волею цього бога. *Якщо повірити Біблії, то і людина створена була 7 445 років тому, як і весь інший світ. А між тим є пам'ятки старовини, створені людьми, які старіші цього віку.* В шарах землі, які зберігають в собі кістки давно загиблих тварин, знаходять кістки людини, що пролежали там у багато разів довше, а саме багато десятків тисяч років. *Уже одне тільки це говорить за те, що Біблія розповідає неправду про створення «першої» людини.*

Але послухаймо попівсько-біблейську історію про створення людини.

Насамперед в Біблії є не одне оповідання про створення світу, а *кілька*, розкиданих по всій Біблії. Два з них знаходяться в книзі Буття: одне — в першій, друге — в другій главі. В першій главі бог створює людину *за своїм словом* на шостий день творення світу.

«26. І сказав бог: *створімо людину за образом нашим (і) за подобою нашою*; і хай володарюють вони над рибами морськими, і над птицями небесними (і над звірами),

і над скотом, і над усією землею, і над усіма гадами, що плазують по землі.

27. *І створив бог людину за образом своїм, за образом божим створив її*: чоловіка і жінку створив їх.

28. І благословив їх бог, і сказав їм бог: плодіться і розмножуйтесь, і наповнюйте землю, і володійте нею, і владарюйте над рибами морськими (і над звірами) і над птицями небесними (і над усяким скотом, і над усією землею), і над усякими тваринами, що плазують по землі...»

«31. *І побачив бог усе, що він створив, і от, хороше дуже*. І був вечір, і був ранок: день шостий».

Деяким людям особливо приємно думати і вірити, що вони створені за образом і подобою бога. А що робить сама людина, як вона розуміє свого бога? Вона звичайно малює свого бога в образі людини: у бога борода, вуса, двоє очей, двоє ушей, ніс, дві руки, дві ноги — все, як у людини. Правда, дехто зображає бога з великою кількістю членів. Так, є зображення богів з багатьма головами, з сотнями рук і ніг і очей, звернутих в усі сторони,— як же інакше зобразити, що бог всюдисущий, всевидющий, всечуючий, всемогутній і інше?

Щоб показати, наскільки великий їх бог, єврейські богослови в каббáлі [16] так зображають Ієгову: це — старець, який має один мільярд і сім тисяч кучерів, зріст його — рівно півмільярда миль, пальці — довжиною в мільйон двісті тисяч миль, а кисть руки — в 240 002 милі,— от як точно виміряли єврейські рабини кучері на голові свого бога і довжину його пальців! Як зробили такі виміри ці шарлатани,— це їх таємниця, тим більше, що ніхто з смертних, за словами Біблії, не бачив цього бога інакше, як ззаду, тобто бачили тільки спину і зад богові. Проте майже всі християни, як і більшість інших релігійних людей — євреїв, магометан, буддистів,— вірять, що вони створені за образом і подобою бога, якого вони уявляють собі в образі людини; і виходить, що *людина сама створює собі свого бога за образом і подобою своєю*.

Але оскільки бог, за вченням Біблії, створив одразу чоловіка і жінку за образом і подобою своєю, то на кого ж він схожий? На чоловіка чи на жінку? Адже чоловік і жінка побудовані неоднаково; якої ж статі бог — чоловічої чи жіночої? Чи він безстатевий? Чи він обох статей (гер-

мафродит)? Бувають такі потворні люди, у яких так побудовані статеві (дітородні) органи, що у них є і чоловічі і жіночі ознаки.

Багато народів вірили, що бог — двостатевий (гермафродит). Деякі єврейські тлумачі Біблії також думають, що перша людина була створена двостатевою.

Попи не люблять, коли їм ставлять запитання, хто створений за подобою божою: чоловік чи жінка; багато попів пояснює, що «сіє треба розуміти духовно і таємничо», що не тим схожа людина на бога, що у неї вуса і очі, і борода, ноги, як у бога побудовані, а тим, що у людини, як у бога, безсмертна душа. Про це — про душу цю саму — ми ще поговоримо, але от скажіть: чи чули ви, щоб священик протестував проти того, що бог Саваоф або син його Ісус зображалися з людським обличчям? І самі попи сприяли поширенню сотень мільйонів ікон та інших зображень бога у вигляді людини. А тому вони зобов'язані відповісти, якої статі бог — чоловічої чи жіночої, чи він безстатевий, чи двостатевий?

Але в Біблії є інше оповідання про створення людини, яке цілком відрізняється від щойно розібраного. *В главі першій розповідається, що людина з'явилася на світ як вінець творення світу, як завершення його, після рослин і тварин. А в другій главі розповідається про те, що бог спочатку створив людину, а потім уже все інше. Читайте, перевірте!*

«4. От походження неба і землі, при створенні їх, в той час, коли господь бог створив землю і небо.

5. І всякий польовий *чагарник, якого ще не було на землі, і всяку польову траву, яка ще не росла; бо господь бог не посилав дощу на землю, і не було людини для оброблення землі;*

6. Але пара здіймалася з землі і зрошувала все лице землі.

7. І створив господь бог людину з праху земного і вдунув в лице її дихання життя; і стала людина душею живою».

Досі ми бачили, як все створилось за словом бога: і небо, і земля, і світила — весь світ, а тут починається творення вдруге. Оскільки Біблія складалася безліччю різних осіб, в різний час, переписувалась, підправлялась, то друга глава є скоріше за все першою: люди спочатку простіше розуміли будову світу, і їх стародавній бог створював

світ і всі предмети *особистою працею, роботою*; а оповідання про створення світу з допомогою творчого слова — це вже набагато пізніше. Бог, за оповіданням II глави Буття, замішує з землі (з глини) і виліплює людину, як гончар ліпить горщик, як скульптор (різьбар) робить різні фігури руками. Зліпивши фігуру, він дме в неї, і людина стала «душею живою». Ну, а в інших тварин,— що ж,— нема такої ж «душі», як у людини? Попи даремно намагаються це довести, бо насправді між будовою і властивостями тіла людини і тварин є багато спільного, спорідненого, схожого, і ніякої душі ні людина, ні тварини не мають. Людина розумово більш розвинута, а це пояснюється не тим, що бог «відзначив» людину, давши їй розум, а історією самого людського суспільства. Завдяки праці і виготовленню знарядь праці людина виділилася з усього тваринного світу, частиною якого вона є. Тому *людину треба назвати суспільною твариною, яка виготовляє знаряддя праці.*

Далі в II главі розповідається про те, як єврейський бог насадив в Едемі райський сад, і знов-таки трудився над цим особистою працею:

«8. І *насадив* господь бог рай в Едемі на сході, і помістив там людину, яку створив».

«18. І сказав господь бог: *нехороше бути людині одній; створимо їй помічника, відповідного їй.*

19. Господь бог створив із землі всіх тварин польових і всіх птиць небесних і привів (їх) до людини, щоб бачити, як вона назве їх, і щоб, як нарече людина всяку душу живу, таке і було ім'я їй.

20. І *нарекла людина імена всім* скотам і птицям небесним і всім звірам польовим; але для людини не знайшлося помічника, подібного їй».

Зверніть увагу. Звірі і птахи, взагалі тварини, в другій главі створюються *також не за словом, а з землі.* Потім єврейський бог влаштовує перед першою людиною парад: проводить парами всіх тварин (чому тільки польових, як сказано в Біблії?). Для чого він це робить? Виявляється, для того, щоб бачити («всемогутній», «всевидющий» Ієгова-Елогім ще не знає наперед цього!!), як назве Адам тварин і птахів. І виявляється, тут була ще й інша мета: чи не вибере Адам з тварин чи птахів помічника собі? І «священна» Біблія говорить урочисто: «Але для людини не знайшлось помічника, подібного їй».

Ви тільки на хвилину уявіть собі, що це був за парад. Тепер існує *кілька сот тисяч порід тварин*. Судячи за залишками у землі, багато тварин уже вимерло; значить, число це *треба збільшити в багато разів*. І от бог збирає з усієї земної кулі тварин, оголошує спеціальну мобілізацію і чинить над ними хрещення,— і все це в один день. Бідна перша людина! Бідний Адам! Він мусив безперервно, балакати, вмить придумуючи назви всім цим тваринам четвероногим, крилатим, носатим, хвостатим, розрізняти по родах, видах, різновидностях, породах! Адже в кожній назві — «кінь», «собака», «вовк» міститься сотня ознак, які всі охоплюються цим словом: *біблейський Адам, якому було не більше п'яти днів від народження, був настільки освічений, начебто закінчив університет з курсу природничих наук!*

Але ж справа відбувається в раю: з усієї земної кулі (як це вони встигли моментально?) збіглись, злетілись, приповзли, припливли вони до Адама, щоб хреститись у нього. Як припливли по «райських ріках», з яких найбільша — Євфрат, морські кити, морські леви, морські корови та інші тварини,— цього не опише ніяка фантазія: ніякі аероплани і електропоїзди не змогли б їх примчати.

Але, скаже який-небудь необережний буквоїд, навіщо ж було морським тваринам припливати до Адама; адже він займався хрещенням тільки польових звірів і птахів. А хто ж тоді назвав решту тварин, лісових, водяних, земних надр, комах? А хто назвав рослини?

Непогану розвагу влаштував бог своєму первенцю Адаму; та невже він думав, що Адам візьме собі дружиною слониху або ослицю?

Після того, як мудрий єврейський бог Біблії пересвідчився, що Адам не бажає ні ослиць, ні слоних, ні гусок, ні інших тварин, він поклав його спати. Вперше заснула людина, пробивши за кілька годин свого життя таку роботу, яку насправді здійснили від часів грецького мудреця Арістотеля сотні найвидатніших учених світу, коли вони, вивчаючи світ, описали його й дали назви тваринному і рослинному світові.

Адам після проведеної роботи по класифікації (поділу за родами і видами) і найменуванню всіх тварин так втомився, що навіть не помітив уві сні, як його потрошив Елогім-Ягве.

Для чого ж поклав біблейський бог Адама спати? А от послухайте, який це був хитрий бог.

«21. І навів господь бог на людину міцний сон; і, коли вона заснула, взяв одне з ребер її, і закрив те місце плоттю.

22. І створив господь бог з ребра, взятого у людини, жону, і привів її до людини.

23. І сказала людина: от, це кість від костей моїх і плоть від плоті моєї; вона називатиметься жоною, бо взята від мужа (свого)».

Всемогутній бог до цього або творив з допомогою слова, або з землі. Чому потрібно було жінку створювати з ребра чоловіка, коли всі інші самиці тварин, за тією ж Біблією, створювались так само, як і самці,— це таємниця тих авторів Біблії, які писали цю «знамениту», з дозволу сказати, «священну» історію. Можна собі уявити Адама, у якого бог вирізує ребро, як повар ріже телятину або баранину на відбивну котлету. Яке ребро бог вийняв у Адама, найкраще зрозуміє кожен, хто порівняє скелети чоловіка і жінки: *у обох однакова кількість ребер однакової будови.* Нічого більш смішного, наївного, дитячого не могла придумати фантазія первісної людини. Чому саме потрібне було ребро, навіщо це всемогутньому богові треба було потрошити Адама,— звичайно ні один піп не пояснить.

Бог «привів» Єву до Адама: звідки він її приводив, де він будував з адамового м'яса жінку?

Автори Біблії не розраховували на ці запитання. Адже попи вчили, що гріх розпитувати про таємниці бога, випитувати їх, а треба сліпо вірити. І віруючі попи самі говорили: «Вірую, господи, допоможи моїй невірі». «Вірую, господи, хоч і наперед знаю, що це — нісенітниця...».

В першій главі Буття розповідається, як бог створив весь світ за шість днів *словом.* Кожний день він проголошував всього кілька слів. І раптом ми читаємо (II, 2—3):

«2. І спочив у день сьомий від усіх тих діл своїх, які робив.

3. І благословив бог сьомий день, і освятив його; бо в оний спочив від усіх діл своїх, які бог творив».

А вся робота цього єврейського бога полягала, як ми бачили, в тому, що він говорив: хай буде те-то! І раптом — втомився і на цілий день влаштував собі суботній відпочинок! Просто — ледар придумав і цей відпочинок, і це

оповідання. І біблейський бог Елогім, як бачимо, теж чималий ледар. Шість днів нічого не робив, сьомий — відпочиває...

Коли згадаєш, що сотні мільйонів маленьких і дорослих дітей виховуються церквою на цій «священній» історії про створення світу, обурення охоплює і образа за тих трудящих, особливо селян, яких найбільше дурили цими оповіданнями сотні і сотні років попи, а багатьох дурять і досі. Робітники — ті все-таки давно вже менше вірять цим тереревеням.

Наука ж давно встановила, що людина виникла так само, як і всі інші тварини. Людина є *частиною* тваринного світу і виникла на *певному ступені розвитку* цього світу. Насамперед наука про розвиток земної кулі (геологія), і наука про викопні організми (палеонтологія), і наука про будову органів тіла у людини й інших тварин (порівняльна анатомія), а також наука, яка займається вивченням розвитку зародків різних тварин (ембріологія),— всі ці науки встановили, що людина появилась на Землі через багато мільйонів років після того, як виникли інші тварини — ссавці.

Наука встановила, що не кожний окремий вид тварини виникав самостійно, а що той чи інший вид тварин завдяки змінам умов життя і впливу навколишнього світу давав початок новим формам. Наука встановила далі, що будова тіла людини (її кістяк, її м'язи, хрящі, нутрощі, нерви, кровоносні судини та інші органи) має близьку схожість з будовою тіла деяких тварин, особливо людиноподібних мавп. А це звичайно вказує на спорідненість людини й інших тварин.

Коротко,— що встановила кожна наука? Геологія і палеонтологія встановили, що людські кістяки та інші залишки людини лежать у таких шарах землі, що їм, мабуть, не менше, як півмільйона років [17]. Палеонтологія і анатомія, далі, встановили, що стародавні кістяки людини найбільше схожі з кістяками деяких порід так званих людиноподібних мавп: *цілком однакова, числом 200, кількість окремих кісток, майже однакова їх будова*, тільки черепна коробка, що містить мозок, у людини більша. Порівняльна анатомія вчить нас, що не тільки кістяки так званих людиноподібних мавп і кістяки первісних людей схожі, але схожість поширюється і на інші частини тіла. Так, наприклад, будова жіночої матки; тільки у мавп і людини

є нероздвоєна грушовидна матка. Тільки у мавп і людини очна западина черепа цілком відокремлюється від вискової кістковою перегородкою; особливо ж схожа у мавп і людини будова черепа і рук; людина цими рисами цілком схожа з мавпами. З мавп так звані «вузьконосі» ще нагадують людину будовою зубів: як і у людини, у них 32 зуби, причому така сама кількість ікол, різців і кутніх, як і у людини. Крижі у людиноподібних безхвостих мавп складаються з 5 хребців, що зрослись, як і у людини. У людиноподібних мавп утворюється така сама, як і у людини, плацента, тобто *послід дитячий*, відпадаюча оболонка і пуповина. М'язів у мавпи рівно стільки, скільки і у людини (300). Так само розміщене волосся на голові і тілі. Така сама будова серця. Різниця лише в формі і величині. Але ж і у різних людей є ця різниця.

Нарешті, візьмемо фізіологію, тобто науку про функції нашого тіла: живлення, кровообіг, дихання і т. д. Діяльність серця і органів виділення (різні залози) виявляє повну схожість у людини і вузьконосих безхвостих людиноподібних мавп. Зверніть увагу, що у багатьох видів мавп самиці, які досягли статевої зрілості, мають періодичні кровотечі з матки (регули, менструації, «місячні очищення» у жінки). Так само однаково виділяється у них молоко і відбувається годування груддю. Не менш заслуговує на увагу те, що ці види мавп можуть бути заражені такими хворобами, які вважали чисто людськими (наприклад сифілісом).

На підставі цих і багатьох інших фактів великий англійський учений Чарльз Дарвін довів походження людини від мавподібних предків.

Але є ще один дуже істотний науковий доказ. Цей доказ дає наука про розвиток зародка — ембріологія. Доказ цей полягає от у чому. Вивчаючи життя зародка, люди побачили (під збільшувальними скельцями мікроскопа), що чоловіче сім'я складається з надвичайно маленьких «живчиків», які швидко пересуваються своїми джгутиками і рухаються під час і після статевого акту в напрямі до жіночого яйця. Тільки один чоловічий живчик проникає всередину жіночого зародка, після чого починається *розвиток* цього зародка: одна клітинка поділяється на дві, на чотири, вісім, шістнадцять і так далі. Дальший розвиток веде до того, що клітинки починають складатися певним чином і утворюються різні органи тіла.

І от, коли порівняти на певному етапі розвитку зародки різних тварин, починаючи від нижчих і йдучи до вищих,— скажімо, починаючи від жаби, потім якого-небудь курчати, теляти, мавпи і нарешті людини,— то виявиться, що зародок людини немовби проходить через всі ці ступені; то він в деяких своїх рисах схожий на жаб'ячий, потім на курчачий, потім на телячий, потім на мавп'ячий, потім уже набирає цілком людських рис.

Про що говорить це спостереження? Про те, що сучасна людина утворювалась шляхом надзвичайно повільних змін протягом багатьох мільйонів років, вона вийшла з тваринного світу, і ступені свого історичного розвитку вона в загальному вигляді повторює в своєму зародковому житті.

Коли доведено було, що Сонце рухається, що і Земля навколо Сонця обертається, це здавалося багатьом неправдоподібним. Та й тепер є ще мільйони людей, які не знають цього. Люди сперечалися і говорили: де ж це таке було, щоб вогонь обносили навкого жаркого на рожні, а не навпаки? Одна чиновниця дуже обурювалась: як же це вона, дружина титулярного радника, та на вертушці житиме! Ні за що!

І багато хто через свою нерозвиненість і темноту вважає дуже образливим, що далекими предками їх є мавпи. Як! Та щоб я, Іван Іванович Довгочхун, походив від мавпи?! Ні за що в світі!

Заспокойтесь, Іване Івановичу Довгочхун, нічого принизливого в цьому нема: з однакової речовини складається найменша комашка і найрозумніша доброчесна людина. Якраз навпаки: людина може пишатися тим, що вона, будучи за своїм походженням близькою до інших тварин, зуміла так високо над ними піднятись головним чином завдяки тому, що людина — єдина в світі тварина, яка вміє робити знаряддя праці. Принизливо для людини лише те, що досі ще треба багатьом доводити, що світ не створений за шість днів, що ніякого бога не існує і що взагалі весь релігійний світогляд цілком перекручений, невірно відповідає на всі питання будови всесвіту.

Розділ шостий

СТВОРЕННЯ СВІТУ У ВІРУВАННЯХ РІЗНИХ НАРОДІВ

Хто уважно прочитав виклад I і II глав Буття, той бачив уже, що в Біблії є два оповідання. Ці два оповідання створені в різний час і навіть різними народами; і тепер, коли відкриті старовавілонські пам'ятки і люди навчилися читати клиноподібні написи на цих пам'ятках, стало цілком ясно, що євреї перейняли ці оповідання про створення світу у вавілонян і вписали їх уже після вавілонського полонення [18] в книгу Буття.

Обидва оповідання цілком суперечать одне одному, і треба зовсім осліпнути, треба втратити здатність чесно думати, треба пройнятись думкою, що в Біблії всяка дурниця священна, свідомо обманювати або обманюватись, щоб не помічати цієї плутанини двох суперечливих оповідань. Тепер напевно встановлено, що перше оповідання, яке міститься в II главі Буття, складене кілька тисяч років тому, в Аккадії, друге (в I главі Буття) — у Вавілонії, трохи пізніше від першого. Ось коротко ці два суперечливих оповідання.

Перше оповідання Біблії (елогістське — від слова Елогім — бог або боги).	Друге оповідання Біблії (ягвістське — Ягве або Ягу-бог євреїв).
1. Творцями були Елогім, або Алеїм,— «боги» (перекладено в Біблії словом «бог»).	1. Творець: Ягу-Елогім, Ягу богів, головний правитель (перекладається в Біблії словами «господь-бог»).
2. Земля — хаос, вкритий водою. Води повинні бути відокремлені раніше, ніж з'явиться рослинність (глава I).	2. Земля — суха рівнина. Рослинність не може існувати, доки не з'явиться дощ (II,5).
3. Рослини створені в цілком розвинутому вигляді, з насінням і плодами, на землі взагалі (I,12).	3. Рослини в зародку, які чекають розвитку, коли їх поллє дощ, з'являються нібито тільки в саду Едема (II,8—9).

4. Птахи, риби, водяні тварини створюються одним прийомом, сухопутні (польові) тварини і гади — другим прийомом (I,21—25).	4. Птахи і сухопутні тварини створені одночасно в один прийом (II, 19).
5. Птахи створюються з води (I,20).	5. Птахи створюються з землі (II, 19).
6. Дерева створені *до* людини (I,12—27).	6. Дерева створені *після* людини (II, 7—8).
7. Птахи створені *до* людини (I,21).	7. Птахи створені *після* людини (II, 19).
8. Людина створена *після* звірів (I,24—31).	8. Людина створена *раніше* тварин (II, 7—19).
9. Чоловік і жінка разом (двостатева істота — гермафродит) створюються одночасно (I,27).	9. Жінка створюється *після* чоловіка з значним проміжком між обома актами творення (II, 7—23).
10. Людина створена за образом богів (I,26).	10. В другому оповіданні Адам і Єва тільки тоді стають подібними до богів, коли вкушають від забороненого плоду («От Адам став, як один із нас») (III, 22).
11. Людина при створенні дістає плоди і трави для підтримування існування, в їжу (I,29).	11. За другим оповіданням вона дістає тільки плоди. І тільки після того, як вона согрішила і над нею виголошено прокляття, їй наказано живитися польовою травою, у відплату за її гріхопадіння (III, 18).
12. Чоловік і жінка дістають панування над усією землею (I,26).	12. Тільки чоловікові доручається Едем (II, 15).
13. Небо і земля створені за 6 днів (глава I).	13. Господь-бог (Ягу або Ягве богів) творить небо і землю невизначене число днів (II, 4).
14. Боги дозволяють їсти всі плоди землі без винятку (I,29).	14. Ягу забороняє, під страхом смерті, їсти плоди певного дерева (II, 16, 17).

3 5—2645

15. Сад Едем навіть не згадується (глава I).	15. Всі події відбуваються в саду Едема (глави II, III).
16. Боги з хаосу викликали до життя різні елементи: «хай зростить земля». І було так (глава I).	16. Ягу сходить на землю, виліплює людину з глини, дме в її ніздрі, садовить дерева, потім створює птахів і звірів і приводить їх до Адама, щоб бачити, як він їх назве (II, 7—9).
17. Мета цієї легенди — як би виправдати святкування суботи.	17. Не містить ніяких згадок про суботу. Метою є, мабуть, встановити вчення про гріхопадіння людини.
18. Перша легенда вся просякнута світорозумінням народу, який жив близько великих водних просторів.	18. Друга легенда створена народом, який жив серед сухих рівнин, де тільки місцями зустрічаються оазиси (зрошені, вкриті рослинністю простори серед пустині).

Дехто скаже: от бачите, 6 000 років тому в Вавілонії записані ж були подібні оповідання. Значить, не одні євреї знали такі оповідання про створення світу, а й багато інших народів.

В цьому, справді, нема нічого дивного. Плуг, наприклад, був винайдений людьми в різних кінцях земної кулі, як і багато інших знарядь виробництва, цілком самостійно. Та і не тільки знаряддя виробництва. Однакові цілком ідеї, думки приходять в голову людям іноді одночасно в різних кінцях земної кулі. Деякі однакові нрави, вірування, звичаї ми зустрічаємо у народів, які живуть далеко один від одного; значить, у них ці вірування, звичаї виникали самостійно: віра в душі померлих предків, шанування предків, поклоніння Сонцю, жертвоприношення, викрадання дівчат, убивство стариків і т. д. Що потрібно для того, щоб стали можливими подібні факти? — *Потрібна однаковість умов життя*, однаковість способів добування їжі, однакові виробничі відносини. Ось чому, коли капіталізм вдирається у відсталу країну, коли там утворюється експлуатований, пригноблюваний клас, пролетаріат, позбавлений засобів і знарядь виробництва, змушений продавати капіталістові свою робочу силу,— цей клас проймається

швидко здатністю засвоїти комуністичне вчення. І це — скрізь.

От чому ми зустрічаємо у різних народів майже однакові перекази про створення світу; за однакових умов життя складались і однакові вірування. Оскільки ж народи жили все-таки в дещо відмінній обстановці, то і перекази у багатьох з них, в загальних рисах схожі, розбіжні в деталях.

Подивимось, які ж перекази зберегли́сь у різних народів про створення світу.

От оповідання маорі — народу, який живе в новій Зеландії і має досить стародавню культуру.

Спочатку була тьма — хаос... потім виникли відчуття, потім бажання і мисль. Потім виник рух... і виникли Рангі і Папа — небо і земля. Від них походять боги. На допомогу собі Рангі і Папа породили сина божого Коне, або Тоне, повітряного бога, «духа святого». Син божий Тоне створив собі дружину Хіне, а вона народила йому дочку. Рангі і Папа мали ще одного сина, Рехуа, який був втіленням небесного вогню, був богом Сонця і зірок. Темні плями на Місяці пояснюються тим, що чоловік і жінка хотіли подивитись на Місяць, підняті були на нього змієм, і маорі бачать і тепер ці істоти на Місяці.

Інші племена остров'ян вважають, що острови були виловлені в морі яким-небудь предком-героєм. Цього героя вони вважають богом. Дуже поширені оповідання про походження світу з яйця морського птаха. Є оповідання про те, як герой-бог Маузі з Гавайських островів створив Сонце і все живе і приніс сам або послав у червоному яйці вогонь Сонця. Він прив'язав Сонце вогняними променями і водить його навколо Землі, він відбив одну ногу у Сонця, щоб воно повільніше рухалось і висушило одяг матері-землі.

В одному старовинному рукопису, знайденому на островах, говориться про творця світу Таароа: «В безкраїх пустинних просторах існував тільки Таароа. Не було ні неба, ні землі, ні моря, ні людини. І от гукнув Таароа зверху і створив образи світу, Таароа став грунтом для коренів, підгрунтям для скель. Таароа — морський пісок, Таароа — далеко навколо, Таароа світить, як світло; Таароа панує в небі, Таароа — скрізь, Таароа — мудрість: він створив країну Гавайську».

На Маркізьких островах жителі розповідають: «Після того як Нукагіва божественною силою піднявся з безодні, він створив дочку моря, так само як зародок тварин і рослин». Близькість вулканів і їх страхаюча дія змусили остров'ян надати їм особливо важливого значення, і вони думають, що людина та її головна їжа — риба — були викинуті вибухом вулкана.

У негрів існує, у різних племен, багато різних переказів, де в чому схожих. Назви їх богів, як Модімо, Рубанга, Лікобе, Укулункулу, Млунго, Калунга, Катонга, Катонда, Норо, Дендік, Муні, Ньякам, Ньямбе і т. д., на негритянських говорах означають: «предок», «старійший», також «щастя» і «творець».

Укулункулу [19] — бог зулусів — син бога Ітонга. Він вийшов з хаосу і викликав звідти людину, потім дерева, потім усіх звірів. Плем'я ашанті вірить, що цей бог, під іменем Одаманкана, піднявся на небо, за ним хотіли піти люди, вони стали підніматись на небо, стаючи один одному на плечі, але звалилися (Вавілонська башта). Згідно з віруваннями племені сакалава (на Мадагаскарі), світ був створений двома богами: все добре — Занхором, все зле — Ньянгою. Мандрівник Ратцель записав переказ племені дінка, пісню про створення світу:

«В день, коли бог створив предмети, створив він Сонце,— і Сонце піднялось і спустилось і знов повернулось; створив він Місяць,— і Місяць зійшов і спустився і знов повернувся, і створив він зорі,— і зорі зійшли і спустились і знов повернулись, створив він людину,— і людина пішла, зійшла на землю і не повернулась».

Історія творення світу за іранською «священною книгою» — Авестою [20]:

«Так сказав Аура-Мазда (Ормузд) святому Заратустрі:

— Я створив, о Заратустра, світ там, де нічого не існувало. Якби я його не створив, світ перетворився б у небуття.

В протилежність цьому світові Аріман створив інший, мертвий, в якому було тільки два літніх місяці і деєять зимових, коли замерзало все на землі і холод був основою зла.

Тоді я створив гаон (рай), найпрекрасніше місце на землі, воно усіяне трояндами, населене птахами в рубіновому пір'ї».

Тоді Аріман створив комах, які гублять тварин і рослини і т. д.

Кожному творінню світлого бога Аура-Мазда (Ормузда) його суперник, Ангрі-Манья (Аріман), протиставляє своє і псує справу.

У буддистів (індусів). Коли Ананда, учень Будди, питає вчителя про причини землетрусу, Будда відповідає: «Велика земля, Ананда, утверджена на воді, вода на вітрах, а вітри ці лежать у просторі. І от у такий час, коли могутні вітри починають дути, води коливатися могутніми вітрами, від рухливих вод здригається земля».

В другій сутрі (главі) брамін Касіопа пояснював: «На чому лежить земля? — На колі водяному.— А водяне коло? — На вітрі.— А вітер? — На ефірі.— А ефір? — Ти йдеш надто далеко, о браміне. Ефір ні на чому не лежить, його ніщо не підтримує» («Энциклопедия религии и этики», *Джемс Гастингс*, т. 4).

Мексіка. В давні часи боги збиралися в Теотіхуаку, щоб з'ясувати, хто ж повинен управляти світом і хто повинен бути сонцем (світлом), бо ще не було денного *світла*. Божество, на ім'я Текуцістекатль, запропонувало освітити світ. Не знайшлося серед богів йому помічника, всі відмовлялися, ховалися. Нарешті погодився Нанауатуін. Розпалили вогонь, і обидва принесли свої жертви. Потім одягнули церемоніальний одяг. Їх поставили по обидві сторони вогнища. Спочатку увійшов Нанауатуін, потім Текуцістекатль. Інші боги сиділи навколо і ждали, коли охоплені полум'ям вийдуть з багаття. Небо раптом зробилося багровим, і з'явилося передранкове світло. Боги впали на коліна, вони не знали, де вийде світило, тому що навколо було світло. Нарешті на сході появилось воно світлим сяйвом. Потім показався Місяць. Він був таким же світлим, як Сонце. Боги засперечалися про їх першість. Тоді один з них підбіг і ударив в лице Текуцістекатля, і він став Місяцем. Оскільки боги сперечалися, вітер убив усіх богів. Але Сонце все ще стояло нерухомо, тоді вітер задув так люто, що змусив Сонце почати свою подорож по небу.

Так розлучені були Місяць і Сонце.

У фіннів є перекази старовини, зібрані в так званій «Калевалі» [21]. В першій же главі (руні) цієї книги розповідається про діву, непорочну Ільматар (або Каве) — матір-творця води, дочку повітря, дочку творення, яка після дуже довгого блукання над безоднею вод спустилася вниз:

«І спустилась вниз дівиця,
В хвилі вод вона схилилась,
На хребет прозорий моря,
На привільну течію.
Почав дути лютий вітер,
Піднялась зі сходу буря,
Море піною покрилось,
Піднялись високо хвилі.
Вітром діву загойдало,
Било хвилями дівицю,
Загойдало в синім морі,
В хвилях, білих на вершині.
Вітер плід надув дівиці,
Повноту їй дало море.
І носила в важкім череві
Повноту свою зі скорб'ю
Літ сімсот в собі дівиця,
Дев'ять поколінь людських,—
А дитя все не родилось,
Все на світ не виходило...»

Потім на коліна дівиці спустилася птиця і знесла шість золотих яєць, одно залізне. Коли Ільматар стало дуже жарко і вона двигнула коліном, яйця впали в море і розбились.

«Не загибли яйця в твані
І куски в волозі моря,
А змінились чудодійно,
Сформувались всі уламки:
З яйця, з нижньої частини,
Вийшла мати-земля сира;
З яйця, з верхньої частини,
Став високий звід небесний.
З жовтка, з верхньої частини,
Сонце світлеє з'явилось;
З білка, з верхньої частини,
Ясний Місяць появився;
З яйця, з рябої частини,
Зорі виникли на небі;
З яйця, з темної частини,
Хмари в небі появились».

За Кораном («священна книга» мусульман), от що говориться про створення світу:

«Подивись, кожну річ створили ми з певним призначенням. І наш наказ — це лише єдиний (акт), подібний одному тільки блиманню вії» (сура — глава — 59).

«Істинно, ми створили небо і землю і все, що лежить між ними, за шість днів, і нас не охопила втома» (сура 50).

«Він створив небо без видимих стовпів і кинув на землю нерухомі гори, щоб вона не гойдалась разом з вами, і поширив на неї всі роди тварин; і з неба впали води і зростили по парі кожного роду».

«Хіба ви, люди, можете створити небо, яке він збудував?» (сура 79).

«Він збудував його дах і зробив це правильно.
І він наказав, щоб воно було темним вночі,
І звелів світлу виходити від нього вдень.
І після цього простяг він землю
І наказав з неї вийти водам і травам,
І гори він укріпив міцно
Для вашої зручності і ваших стад.
Це він, що виконав творення вперше.
Після цього він повторив його, і це йому вдалося ще легше» (сура 30).

Нарешті, наведемо більш пізню українську оповідь, на якій уже позначається біблейське оповідання про створення світу.

«Ото як задумав господь сотворить світ,— розповідають на Україні,— та й говорить до найстаршого ангела Сатанаїла: а що, каже, архангеле мій, ходімо творити світ.— Та ходімо, боже, каже Сатанаїл. Ото вони пішли над море, таке темне-темне — сказано: безодня. Ото бог і каже до Сатанаїла: бачиш отую безодню? — Бачу, боже.— Іди ж, каже, у тую безодню на самеє дно та дістань мені жменю піску; та гляди — як будеш брати, то скажи про себе: беру тебе, земле, на ім'я господнє.— Добре, боже.— І пірнув Сатанаїл у самую безодню на самий пісок; та й заздрісно йому стало; ні, каже, боже, приточу я і своє ім'я; нехай буде разом і твоє, і моє. І бере він та й каже: беру тебе, земле, на ім'я господнє і своє. Сказав; прийшлось виносити, а вода йому той пісок так і змиває. Той так затискує жменю, але де вже бога ошукати, потім вигулькнув з моря, так того піску як не було — геть вода змила. Не хитруй, Сатанаїле, каже господь; іди знов, та не приточуй свого імені. Пішов знов Сатанаїл; примовляє: беру тебе, земле, на ім'я господнє і своє,— і знов піску не стало. Аж за третім разом сказав уже Сатанаїл: беру тебе, земле, на ім'я господнє,— і ото вже несе та й не стискує жмені, так і несе на долоні, щоб то вода змила. Але дарма: як набрав повну руку, то так і виніс до бога. І узяв господь той пісок, ходить по морю та й розсіває, а Сатанаїл давай

облизувати руку: хоч трохи, думає, сховаю для себе, а потім і землю збудую. А господь розсіяв: що, каже, Сатанаїле, нема більше піску.— А нема, боже.— То треба благословити, каже господь, та й благословив землю на всі чотири часті, і як поблагословив, так тая земля і почала рости. Ото росте земля, а тая, що у роті, і собі росте; далі так розрослася, що й губу розпирає. Бог і каже: плюнь, Сатанаїле. Той зачав плювати та харкати, і де він плював — то там виростали гори, а де харкав — там скелі».

За іншим переказом, від цього походять болота, пустинні і неродючі місця. «От через що у нас і земля не рівна. Воно ще кажуть, що нібито скелі та гори бог знає доки б росли, а то Петро та Павло як закляли їх, то вони вже й не ростуть. А то вже господь і каже до Сатанаїла: тепер, каже, тільки б посвятити землю, але нехай вона собі росте, а ми відпочинемо.— А добре, боже,— каже Сатанаїл. І лягли спочивати. Господь спочиває, а Сатанаїл і думає, щоб землю забрати; і ото підняв його та й біжить (щоб кинути у воду), а моря нема; вдарився на північ — і там не видати. Побивався на всі чотири частини світу — ніде нема моря... Бачить він, що нічого не вдіє, несе бога на те саме місце та й сам коло нього лягає. Полежав трохи та й будить бога: вставай, боже, землю святити. А бог йому й каже: не журись, Сатанаїле, земля моя свячена, освятив я її цієї ночі на всі чотири боки».

Цілі десятки книг списані різними оповіданнями про створення світу. Декому смішно, як думають негри або, скажімо, мексіканці, дехто від душі посміється над українською передачею оповідання про створення світу. Але чим єврейське і християнське (обидва вони однакові) оповідання, викладене в Біблії, краще, правдоподібніше?

Стародавні євреї читали або чули у вавілонян, будучи у них в полоні, оповідання про створення світу. Їх передавали з уст в уста, поки хто-небудь не записав їх. Тепер ці оповідання вважають «істинними» і віруючий еврей, і християнин.

І справді, в оповіданнях яких-небудь маорі або негрів нітрохи не менше святості і правди, ніж у біблейському напівдикунському оповіданні про створення світу.

Ми навмисне навели ці кілька оповідань. Поставте їх поряд, порівняйте, вибирайте яке завгодно: вони всі

однаково є, як говорить основоположник наукового соціалізму Фрідріх Енгельс, фантастичним відображенням в головах людей навколишнього світу.

Розділ сьомий

ПЕРШЕ ГРІХОПАДІННЯ

Прочитайте першу й другу глави Біблії, і ви побачите, як єврейські боги Елогім-Ягве раділи з усього того, що вони створили. Бог кожного дня відмічав у своїй записній книжці, як хороше він побудував світ і в перший, і в другий, і в усі шість днів творення. Бог бачив усе, що він створив, і от «хороше дуже» (I, 31). І оскільки це був всемогутній бог, за словом якого з усіх нір вилазили звірі, гади, випливали риби, вилітали птахи і виростали дерева і трави, то читач Біблії настроюється відразу на такий лад, що бог, дійсно, хороше все влаштував. І раптом виявляється, що вийшло зовсім нехороше. Глава третя починається з того, що змій «був хитріший за всіх звірів польових, яких створив господь бог. І сказав змій жінці: чи справді сказав бог: «Не їжте ні від якого дерева в раю»? І сказала жінка змію: «Плоди з дерев ми можемо їсти, тільки плодів дерева, що серед раю, сказав бог, не їжте їх і не торкайтесь до них, щоб вам не вмерти». І сказав змій жінці: «Ні, не помрете; але знає бог, що в день, в який ви вкусите їх, відкриються очі ваші, і ви будете, як боги, що знають добро і зло» (III, 1—5). Бачите, як нехороше вийшло все. Змій виявився хитрішим від усіх звірів. Але хто ж його зробив хитрим? Адже, за Біблією, всі тварини і все, що створено на землі, створено богом, значить, особливою хитрістю змія нагородив той же бог (Елогім), або, вірніше, біблейські боги.

В другій главі розповідається про те, що ці боги насадили сад і сказали людині: «Від усякого дерева в саду ти будеш їсти; а від дерева пізнання добра і зла, не їж від нього; бо в день, в який ти вкусиш від нього, смертю помреш» (II, 16—17). Що ж це, насправді, за історія? Що це за змій, що спокушає першу жінку? І мабуть, єврейські боги створили жінку теж із таким характером, що вона виявилася більш піддатливою на спокуси, що змій до неї підкотився. Коли ми починаємо розпитувати попів про

цього самого змія і про історію з першим гріхопадінням, попи пояснюють нам, що під змієм треба розуміти диявола, який з'явився Єві в образі змія. Але ж ні в першій, ні в другій главі Буття нема ні слова про диявола. Звідки ж узявся диявол, і хто створив цього диявола, і на якого біса створений був диявол? Попи, спираючись на різні місця «святого письма», а вірніше сказати, просто-напросто повторюючи оповідання про духів-демонів і чортів різних диких і напівдиких народів, пояснили справу так, що дияволи створені богом, так само як і ангели. Єпіскоп Макарій, митрополит московський і коломенський [22], склав і надрукував у свій час настільну книгу для попів — «Православно-догматичне богослов'я». В цьому творі Макарій сам, звичайно, нічого не придумав. Він тільки повторював те, що до нього тисячу років проповідували такі самі шарлатани, обманщики, як митрополит Макарій. Митрополит Макарій розповідає нам байку про те, як бог для своїх потреб створив собі слуг. Цих слуг він назвав ангелами. Попи сперечаються з приводу того, в який день створені були ангели. Одні говорять, що до створення неба і землі, другі — що в перший день, а треті — що після шести днів творення. Попи довго сперечалися про те, чи є тіло у ангелів. Деякі з них твердили, що у ангелів є тіло. Так, Оріген, Мефодій і Феогност [23] вважали, що у ангелів є тіло. Якої ж статі це тіло? Вони довго сперечалися про те, чоловічої чи жіночої, а потім вирішили, що ангели — безстатеві (іншими словами, двостатеві — гермафродити). Але більшість християнських священиків уже соромиться цього поняття або просто не хоче осоромитися в очах віруючих і зображає тепер ангелів безтілесними. Ангели поділяються на «чини». Число цих ангелів дуже велике. «Уяви,— говорить «святий» Кирило Єрусалимський [24],— наскільки численні народи римські; уяви, наскільки численні інші народи грубі, нині існуючі, і скільки їх померло за сто років; уяви, скільки поховано за тисячу років; уяви людей, починаючи від Адама і до цього дня; велика сила їх, але вона ще мала в порівнянні з ангелами, яких більше. Їх дев'яносто дев'ять овець; а рід людський є одна тільки вівця; з обширності місця треба судити про численність мешканців. Населена нами земля є немовби якась точка, що знаходиться серед неба. Тому оточуюче її небо настільки ж більше має число мешканців, наскільки більше

простору; а небеса небес — містять в собі їх неосяжне число».

Ангели, за вченням отців церкви, поділяються за чинами і ступенями. Митрополит Макарій говорить, що православна церква повинна дотримуватися думки «святого» Діонісія Ареопагіта [25], а саме: «ангели поділяються на дев'ять ликів, а ці дев'ять — на три чини. В першому чині перебувають ті, хто ближчий до бога, як-от: престоли, херувими і серафими. В другому чині — власті, панства і сили. В третьому — ангели, архангели і начала» [26].

Невже вас не охоплює жах при думці про те, що мільйони людей навчали дурницям, вигадкам, нісенітницям? Ви тільки уявіть собі: бог творив їх почасти для своєї розваги, почасти для того, щоб мати посланців для доручень (адже у нього не було ні телефону, ні телеграфу, ні радіо для того, щоб надсилати людям повідомлення про свою волю). Ну, хоч в прокламації, надрукованій і скинутій з неба, оголошував би свою волю, так нема у нього там друкарні, та й ангели всі неграмотні — ні писати, ні читати, ні друкувати не вміють. За єврейським і християнським ученням, ці ангели займаються тим, що цілу ніч співають славу богові. Гомін від цього, мабуть, там стоїть такий страшенний, що старий єврейський бог давним-давно оглух і не чує голосіння рабинів і віруючих, що несеться до нього. Магометани теж населили небо мільярдом ангелів, які славословлять аллаха. Оскільки на землі державний лад був таким, що навколо царя, короля, султана, імператора були міністри, вельможі й чиновники різних ступенів і чинів, то і на небі попи створили небесного царя за тим самим зразком, як і на землі. Ті ж чини, ті ж чиновники, починаючи з 1-го до 14-го класу.

Ну, а диявол звідки ж все-таки взявся? Виявляється, за вченням православної церкви, бог створив чортів ангелами (хороші ангели, що стали чортами!). Створив їх добрими, вони самі вже стали злими. Чи можете ви собі уявити що-небудь більш дике, ніж це вчення? Бог всемогутній і всевідаючий створює ангелів. Ці ангели через короткий час перестають слухатися бога, звідкись проймаються гордістю, і бог скидає їх з неба і перетворює їх у дияволів, в руки яких він віддає людину і за життя, і після смерті. Він дає цьому дияволу величезну силу. Іноді диявол, сатана бере гору навіть над богом. Зло перемагає добро, і людина вчиняє гріх. Звідки ж це вчення?

Та це все стародавнє вчення про боротьбу в світі, в природі і в людському суспільстві двох начал — доброго і злого, світла і тьми. Стародавні релігії сповнені цим. Одні боги у них зображуються добрими, інші — злими, одні — ангелами, інші — дияволами, в одних богах вони втілюють сили природи, прихильні до них, в інших — ворожі. А попам такі казки дуже вигідні, і вони створили ціле вчення про те, як різними чаклунствами, молитвами, кадилами, образами, свічками, хрестом та іншими речами і знаками можна подолати злу силу і здобути торжество добру. Адже за це чаклунство, спеціалістами якого вони стали, їм платять віруючі люди. Адже з допомогою цього чаклунства вони допомагали і допомагають експлуататорам панувати. Адже з допомогою цього чаклунства попи й куркулі боролись і в нашій революції проти робітників і селян. Адже не тільки православні, а й інші церкви — єврейська, магометанська та ін.— населили світ всілякими шайтанами, шейдім (чортами), які, за вченням цих релігій, пильнують кожну людину на землі, очікують на її грішне тіло після смерті, щоб мучити його і шматувати в християнському, єврейському, мусульманському пеклі [27].

Отже, попи вчать, що дияволи були створені спочатку у вигляді ангелів. А коли сталося їх перетворення в дияволів? Щодо цього, як не шарлатанили попи, вони не можуть нічого сказати, проте вони «точно» знають, як сталося падіння злих духів. Чи всіх разом? Ні, відповідає піп. Спочатку один, головний, а потім потяг за собою і всіх інших. І звичайно, де ж було встежити біблейському богові за тим, що він створював з такою поспішністю. Адже така мудрована штука — за шість днів створити весь світ і більше мільярда ангелів! Ну, звичайно, не примітив, як створив такого бунтівника, який потім потяг за собою всіх інших, що не побажали підкоритись старому єврейському богові. Святі отці багато сперечалися про те, ким же був цей перший грішний ангел. Одні з них твердили, що він був найкращим з усіх ангелів; інші нагороджували його чином духу первоверховного, якому був підпорядкований цілий ряд ангелів; ну, а він цих ангелів і підбурив. І навіть про те, який саме гріх вчинили ці ангели, що перетворилися в бісів, святі отці мають точні відомості. Одні з них твердять, що ці ангели були в неприродних зв'язках з дочками людськими, і посилаються при цьому на слова Біблії (VI, 2): «Тоді сини божі побачили дочок

людських, що вони вродливі, і брали їх собі в жони, яку хто обрав». Інші запевняють, що падіння ангелів сталося набагато раніше, ще до появи першої людини, і що гріх їх — це заздрість (а хто ж нагородив їх заздрістю?). Нарешті, треті запевняють, що першим гріхом була гордість (а гордість звідки?). Скільки часу дияволи залишатимуться дияволами, чи стануть вони ще раз ангелами? На це церква відповідає, що дияволи засуджені на вічну каторгу і в той же час вони вічно виконують обов'язок мучителів людських з волі того самого всемогутнього бога, адже ж без волі божої навіть волосинка з голови людини не впаде.

А тепер повернімося до гріхопадіння людини. Значить, диявол, який був створений на землі у вигляді ангела, забрався, за розповідями попівськими, в змія і умовив Єву вкусити яблучка від дерева пізнання добра і зла. Зверніть увагу: диявол не говорить «бог», а говорить: «ви будете, як боги», що знають добро і зло. Та й у всій книзі Буття, і в першій, і в другій, і в багатьох інших главах, де бог називається словом «елогім», мова йде не про одного бога, а про багатьох богів, бо слово «елогім» означає «великі, могутні боги». Ці великі, могутні боги забороняють людині їсти певні плоди. Вони бояться, що тоді всі інші люди уподібняться до них.

Але, мабуть, перші біблейські люди були вже бунтівниками проти своїх панів, богів (елогім) [28]. «І побачила жона, що дерево хороше для їжі, і що воно приємне для очей і жадане, тому що дає знання; і взяла плодів його і їла; і дала також мужу своєму, і він їв. І відкрились очі у них обох, і пізнали вони, що голі, і зшили фігове листя, і зробили собі оперізки» (III, 6—7). Отже, заборонений плід з'їли, і ні Адам, ні Єва не померли. Погроза єврейських богів виявилася пустою погрозою, залякуванням. Але в той же час, як розповідає Біблія, «почули голос господа бога, який ходить в раю під час прохолоди дня; і сховався Адам і жона його від лиця господа бога між деревами раю. І гукнув господь бог до Адама, і сказав йому: (Адаме), де ти? Він сказав: голос твій я почув у раю, і убоявся, тому що я голий, і сховався. І сказав (бог): хто сказав тобі, що ти голий? Чи не їв ти від дерева, з якого я заборонив тобі їсти?» (III, 8—11).

Зверніть увагу, що біблейські боги забороняють сім'ї людській живитись плодами певного дерева. Вони надають

цьому дереву таємничого, чудодійного значення. От точнісінько так і дикуни вважають дуже багато предметів забороненими, табу [29], бо первісні народи думали, що в певних тваринах і в рослинах, і в камінні, як і в усіх предметах, таяться боги і духи, таяться добрі і злі сили, від яких залежить і життя, і смерть, і все існування. Єврейські боги Біблії мало чим відрізняються від цих дикунів: у них теж є своє «табу» — заборонене дерево. Ці боги насадили сад, в якому працюють і який стережуть люди з сім'ї Адама і Єви. А боги, влаштувавши цей сад і відпочивши, спускаються в нього і ходять по саду, під тінистими деревами, коли жарко (на небі ж, мабуть, нема лісів). Ці боги розмовляють єврейською мовою, і від них Адам і Єва можуть навіть сховатись, і всемогутні боги, всевидющі, ніяк не можуть їх знайти серед дерев і гукають Адама: «Адаме, де ти?» Зовсім незрозуміло, для чого всевідаючий бог розпитує Адама, коли він, за вченням попів, *все повинен знати наперед.* Віруючі люди говорять: «А це для того, щоб випробувати Адама». Добре, *а навіщо йому випробовувати Адама, коли він наперед повинен знати, раз він всевідаючий, що скаже Адам?*

Адам, звичайно, посилається в розповіді на дружину: «Це жона, яку ти мені дав, вона дала мені від дерева, і я їв». По суті кажучи, Адам цілком правий. Коли б усе було, як за Біблією, коли б дійсно бог створив Єву, то, звичайно, вся відповідальність за те, якою є ця Єва, лягає на цього бога. Якби ще бог цей дав Єву маленькою дитиною Адамові на виховання, а він би її виховав поганою,— ну, тоді з нього можна питати; а то ж він з нею прожив усього кілька днів, та і то в повному невіданні, бо не вкушав ще від дерева пізнання добра і зла.

Єврейський бог приступає до допиту Єви: «І сказав господь бог жоні: що це ти зробила? Жона сказала: змій спокусив мене, і я їла». Єва теж права, тому що, дійсно, здатність спокушати створив же не хто інший, як той же бог, який *все створив*, за Біблією. Почувши цілком розумну відповідь Єви, що мусила б викликати сором у Елогіма (якби він просто був порядною істотою),— бо це ж він послав провокатора-змія,— цей бог починає лаятись і проклинати ним же самим створене: «І сказав господь бог змієві: за те, що ти зробив це, проклятий ти перед усіма скотами і перед усіма звірами польовими; ти ходитимеш на череві твоєму, і їстимеш прах в усі дні життя твого»

(III, 14). От воно — страшне прокляття Елогіма. Насправді, коли ми звернемося до вивчення тваринного царства, то ми побачимо, що змій не такий уже проклятий і скривджений природою, що він меткіший, спритніший, міцніший від багатьох інших тварин, добре пристосований до навколишньої обстановки і зовсім він не проклятий перед ними. Просто смішно читати, як розгніваний дикун Елогім обіцяє змієві, що той живитиметься прахом (тобто землею) в усі дні життя. Насправді *змій зовсім не живиться прахом*, і всякий знає, що він їсть жаб, мишей та інших тварин, а великі тропічні змії можуть проковтнути навіть теля; виходить, що змій просто не послухався цього єврейського бога. А жінці єврейський бог сказав: «Множачи, умножу скорботу твою в вагітності твоїй; в хворості народжуватимеш дітей; і до мужа твого потяг твій, і він пануватиме над тобою» (III, 16). Подумайте тільки, особливо ви, жінки; коли ви народжуєте дитину, коли відбувається народження нової людини і ви обливаєтеся кров'ю і страждаєте,— то, згідно з цією релігійною дикунською казкою, це відбувається не від того, що тіло ваше побудоване не досить досконало, щоб народжувати без мук, а, за вченням «святої церкви», тому, що в незапам'ятні часи якась дика жінка з племені Адама, яку звали Євою, з'їла яблучко! Що сказали б ви про людину, яка, насадивши сад, прокляла б *усі майбутні покоління* за те тільки, що який-небудь хлопчик украв би у неї заборонене яблуко з саду? Ви назвали б її жорстокою, дикою, божевільною, а от єврейський бог (він же і християнський) проклинає ще більш страшним прокляттям рід людський за одне яблучко. Попи користуються цим оповіданням не для того, щоб показати жорстокість бога, а для того, щоб вселити вигідну для експлуататорів усіх часів думку про те, що всі страждання людські — від «первородного гріха», через те, що Адам і Єва з'їли яблучко. Попи користуються цією казкою, щоб навіяти трудящим думку, ніби страждання, на які вони приречені в суспільстві, де панують експлуататори — капіталісти й поміщики,— є кара божа за це саме яблучко, яке вигадана Єва з'їла у вигаданому раю. Цьому вірять ще обмануті попами мільйони людей в різних країнах, і це заважає людям звільнитися від страждань, від панування капіталу [30].

Невже ж не соромно вірити в це? Подивіться на весь світ тварин. Хіба тварини, хіба корова, наприклад, не

мучиться, коли народжує теля, хіба не вмирають часто тварини під час пологів? Чому ж у Біблії нічого не розказано про гріхопадіння корови? І чим же согрішила корова, що і вона повинна народжувати в муках? Зверніться до науки, і ви побачите, яка безглузда ця казка про причини страждання при народженні нової істоти. Ви дізнаєтесь, що в будові тіла є дуже багато недоцільного і страждання людини походять від недосконалості будови її тіла і від того, що люди все ще живуть нездоровим, ненормальним життям, а в класовому суспільстві нелюдська експлуатація створює особливо тяжкі умови життя трудящих. Але виявляється, що зовсім не обов'язково, щоб жінки в муках народжували дітей. Успіхи науки зробили можливими масові обезболювання пологів у Країні Рад. Радянські вчені скасували старе «прокляття боже».

Біблейський бог не задовольняється проклинанням жінок і змія, він весь рід людський проклинає і навіть всю землю. «Адаму ж сказав: за те, що ти послухав голосу жони твоєї і їв від дерева, про яке я заповідав тобі, сказавши: «не їж від нього»,— проклята земля за тебе; зі скорботою живитимешся від неї в усі дні життя твого. Терни і будяки зростить вона тобі; і живитимешся польовою травою. В поті лиця твого їстимеш хліб, доки не повернешся в землю, з якої ти взятий; бо прах ти і в прах повернешся» (III, 17—19). Коли дитина вдариться об щонебудь, вона вважає винним предмет, який ударив її, вона інколи б'є стіл і стіну, об яку вдарилась, примовляючи: «От тобі». Дикун мало чим відрізняється від цієї дитини. Якщо його вдарить падаючий камінь, він вважає цей камінь живим, він або молиться цьому каменю, просить його не завдавати йому більше зла, або проклинає цей камінь, б'є його. Єврейський бог мало чим відрізняється від цього дикуна. Він проклинає землю, яка йому нічого не зробила, яку він сам нібито створив, за оповіданням Біблії. І, незважаючи на ці явні недоречності, Біблія є прекрасним знаряддям для попів і для експлуататорських класів, щоб довести трудящим, що тільки в поті лиця вони повинні їсти хліб свій, тобто тільки кривавою, тяжкою працею добувати його. Доля цих трудящих — терни і будяки, тобто бур'яни і польові трави, і це на все життя. *Але чому ж багаті люди, пани, поміщики і капіталісти всіх країн, ніколи не їдять ні тернів, ні будяків, ні польової трави, а їдять те, що їм заманеться, і найкраще з того, що є на землі?*

Чому вони ніколи в поті лиця не добувають хліб свій? Чи єврейський бог прокляв тільки трудящі маси, і прокляття його на панів не поширюється?

Всі ці біблейські «прокляття божі», всі ті муки і страждання, на які, за вченням попів, бог прирікає людину, не мають сили в СРСР — країні перемігшого соціалізму. В СРСР — нема безробіття, злиднів і страждань мас. Праця, яка, за Біблією, проклята була богом, праця в нашій країні є справою честі і слави.

На довершення господь перетворився в кравця: «І зробив господь бог Адаму і жоні його одяг шкіряний, і одягнув їх» (III, 21). (Майстер на всі руки!). Перший кравець шиє шкіряний одяг. В раю таким чином відкрилась перша кравецька майстерня з такою вивіскою: «Ягве-Елогім і компанія. Шиємо шкіряний одяг». Приодягши їх, цей кравець сказав: «От, Адам став, як один із нас, знаючи добро і зло; і тепер як би не простяг він руки своєї і не взяв також від дерева життя, і не вкусив, і не став жити вічно. І вислав його господь бог із саду Едемського, щоб обробляти землю, з якої він узятий. І вигнав Адама і поставив на сході біля саду Едемського херувима і вогняний меч, що обертається, щоб охороняти шлях до дерева життя» (III, 22—24). Інакше кажучи, Адам і Єва були заслані в місця не дуже віддалені, засуджені до вічних каторжних робіт, а біля входу в маєток єврейських богів Ягве-Елогім і компанія був поставлений небесний городовий з вогняною шаблею, який забороняв усім вхід. Але оскільки вони вже перестали бути рабами Елогіма, то, як вільновідпущеники, одержали одяг.

Згадайте, що рай, за Біблією, був улаштований на землі, і навіть місце цього раю вказано, і навіть ріки, що протікали в цьому раю, позначені, і ці ріки тепер існують,— це ріки в Азії і Африці. Всі ці місцевості були добре досліджені, нема й клаптика, де б не побувала нога людини; і тепер саме на цьому місці живуть люди, і зовсім там нема ніякого раю.

Але в капіталістичних країнах дерево життя і дерево пізнання, тобто блага життя і науки, перетворені в приватну власність експлуататорських класів, і попи всіх вір є тими городовими, які перепиняли і перепиняють доступ трудящим до цих благ. Релігія була і залишається величезною перешкодою до того, щоб створити на землі дійсний рай. І не тільки єврейські боги, але всі боги, всі

«елогіми», всі пани бояться того, щоб знання, наука не стали надбанням народних мас, бо тоді не буде місця попівському і капіталістичному обманові.

Невже ж тільки для того, щоб виправдати панування над масами, було вигадане це оповідання? Звичайно, ні. Відомий соціаліст Лафарг[31] наводить таке дотепне пояснення походження цих легенд про Адама і Єву. Він пояснює, що в далекі часи було так: одні, більш могутні, племена підкорили собі більш слабі. Більш сильним було плем'я «Елогім». Ці «Елогім» вважалися предками. В свій час їх просто шанували як предків. Віддавали їм таку ж шану, приносили їм такі ж жертви, які приносять усі дикі і напівдикі народи своїм померлим предкам. Але з часом наділили цих предків особливими властивостями, вигадали багато чого про їх могутність, і, як у всіх дикунів, зробили їх не тільки родоначальниками людства, але й творцями світу. Адже й інші племена, не тільки єврейські, вважають багатьох своїх богів своїми предками. І от плем'я «Елогім» тримало під своєю владою інше плем'я, яке називалось «Адам». «Елогім» заборонили цьому племені їсти плоди деяких дерев, які вони вважали для цього племені забороненими, «табу», а могли їсти тільки самі. Самі вони ходили в одягу, а плем'я «Адам» ходило голим, як це й було в старовину, що раби і рабині були голі в той час, коли їх пани були одягнені. А коли раби Адам і Єва з'їли заборонені плоди,— ці рабовласники «Елогім» почали боятись, як би вони не вийшли з-під їх влади, як би вони не стали, як один з цих «Елогім». Щодо боротьби з змієм, то вся історія первісних народів сповнена оповіданнями про змія, про дракона, як одного з божеств, що бореться з іншими божествами. Багато народів вважали змія своїм предком. Вони будували йому храми і молились йому так само, як і іншим богам, яких теж вважали предками роду людського. Інколи який-небудь народ називався іменем змія. Це було родове ім'я. І Лафарг думає, що плем'я з роду «Змій» і підбурило плем'я «Адам» повстати проти племені «Елогім». Звідси і обіцянка «Елогіма» посіяти ворожнечу між цими двома племенами (*Поль Лафарг*, «Миф об Адаме и Еве»).

І навіть слова, що стосуються взаємин між жінкою і чоловіком, пояснюються умовами життя первісних народів. У II главі, стих 24, говориться: «Чоловік залишить батька свого і матір свою і пригорнеться до жони своєї». А в стиху

16 глави III говориться зовсім інше: Елогім оголошує жінці, що віднині воля її буде підкорена волі її чоловіка і що він буде господарем її. Що це значить? Це значить, що був такий час, коли не чоловік брав собі жінку і підкоряв її собі, а жінка брала собі чоловіка, залишаючись у сім'ї своєї матері. Був час, коли на землі був материнський сімейний лад (матріархат), коли на чолі сім'ї стояла жінка; а згодом, в результаті змін господарських умов життя, способів добування засобів до життя, на чолі сім'ї став чоловік. Чоловік став брати собі дружину і панувати над нею. І тоді жінки, подібні до біблейської Руфі, говорили: «Куди ти підеш, туди і я піду, і де ти житимеш, там і я житиму, народ твій буде моїм народом і твій бог — моїм богом».

В усьому цьому зовсім нічого «святого» нема, а є далекі-далекі спогади, заплутані пізнішими авторами цих спогадів про дикунські часи.

Розділ восьмий

НОЇВ ПОТОП

Років 70 тому на лівому березі ріки Тігра німецький учений Річ відкрив під піском і землею поховане стародавнє місто Ассірії, згадуване в Біблії,— Ніневію [32]. Це місто розкопали і розкрили величезні палаци ассірійських царів, сади, вулиці, кам'яні будинки і храми, вкриті старовинними написами і зображеннями героїв і богів. І те, що було сховане під землею протягом багатьох віків, знову відкрилося перед зором людським. Найбільш цікавими були відкриті там величезні царські бібліотеки. Книги в них були не паперові, а цегляні: на цегляних плитках вдавлені незрозумілі письмена. Довго не могли прочитати ці книги, але згодом потроху розібрали. І серед цих книг на розламаних плитках знайшлись і записи старовинного ассірійського сказання про потоп. Ці написи були зроблені за багато століть до того часу, як, за розповідями Біблії, жив казковий герой Мойсей. Оскільки ассірійське царство на деякий час (близько 2 650 років тому) завоювало єврейське царство [33], євреї перейняли разом з багатьма звичаями ассіріян і їх релігійні вірування. Багато своїх релігійних вірувань, що увійшли і в Біблію, євреї перейняли також у

вавілонян, під владу яких вони тоді підпали. Так, наприклад, оповідання про Мордохея і Есфір є безсумнівно відголосом вавілонських оповідань про Мардука і Іштар. А разом з тим вони перейняли у ассіріян і вавілонян і оповідання про всесвітній потоп. Ці оповідання єврейськими пізнішими письменниками переробляялись і переписувалися, різні списки потім були з'єднані разом і утворили оповідання Біблії про «Ноїв потоп», в якому, як ми далі побачимо, насправді є два оповідання, складені різними особами і навіть різними племенами. Що ж розповідає ассірійське оповідання про «потоп»?

Зміст цього сказання в основному такий.

Розбещеність серед людей досягла крайньої міри. Даремно для їх напоумлення і застереження боги насилали одне за одним різні лиха: лихоманку, засуху, неврожай, безплідність і голод,— ніщо не допомагало. Тоді вони вирішили вразити землю і знищити грішне людство потопом.

В цей час у вавілонському місті Шуріппаку царем був якийсь Ут-Напіштім, на прізвисько «Хасісатра», тобто «Премудрий». Бог мудрості і водяної стихії — Еа, дізнавшись про план богів і бажаючи врятувати свого улюбленця-царя, з'явився якось до нього і сказав: «Людина Шуріппака, зруйнуй свій будинок, збудуй судно, покинь багатства, думай про життя,— зненавидь багатства заради життя, навантаж сім'я всього життя в середину судна». Потім Еа вказав Ут-Напіштіму розміри судна і навчив його, як відповідати на допитливі запитання з боку жителів міста щодо будування ним корабля.

Ут-Напіштім зважив на пораду божества: за кілька днів він збудував величезне судно, обшив його, обмазав смолою, розгородив всередині на ряд відділів, прилагодив кермо, поставив щоглу і потім навантажив у нього все своє рухоме майно, сім'ю, родичів, «все сім'я життя... скот польовий і звірів польових».

Увечері в призначений день линула страшенна злива; цар увійшов всередину судна і захлопнув двері. Рано-вранці щосили розігралася надзвичайно велика буря: на небо насунулася величезна чорна хмара, з середини її гримів бог бурі Адад, інші боги і небесні духи лютували разом з ним, грім потрясав небо, блискавки освітлювали землю. Весь світ огорнувся мороком, брат не бачив брата, люди не впізнавали один одного. Самі боги злякалися потопу і в страху сховалися на найвище небо, до верховного

божества Ану. Богиня Іштар гірко плакала за гинучим родом людським і жалкувала, що погодилась на потоп.

Шість днів і шість ночей бушувала буря, і води заливали землю; лише з ранку сьомого дня повідь стала спадати, і потоп припинився. Землю вкривало неосяжне море води, «все людство стало гряззю, вище покрівель лягло болото». Ут-Напіштім відкрив вікно, глянув на світ і заплакав. Судно спинилось на горі Нізір і шість днів не могло рушити з місця. На сьомий день Ут-Напіштім випустив голуба, але голуб не знайшов сухого місця і повернувся назад. Те саме потім сталось і з ластівкою. На третій раз був випущений ворон; ворон побачив спад води, став живитись трупами й не повернувся.

Тоді Ут-Напіштім вийшов із судна і вчинив подячне жертвоприношення богам. «Боги почули запах (жертв), боги почули добрий запах, боги злетілись, як мухи, над тим, хто приносив жертву». Богиня Іштар у вічний спогад про страшенне лихо простягла по небу своє намисто з ляпіс-лазурі, райдугу, і гнівно нарікала на головного натхненника потопу — бога Бела за загибель людей. Бел, побачивши врятованих Ут-Напіштіма і його близьких, розлютувався на богів, які видали таємницю його планів. Премудрий Еа вказав йому на крайню суворість покарання людей, серед яких загинула маса невинних, і радив краще застосувати б хижих звірів або голод, або чуму, але тільки не потоп. Бел пом'якшав, піднявся на судно, благословив врятованих і поселив їх «біля гирла рік» — в раю.

А тепер перейдемо до біблейського сказання про «Ноїв потоп». Як ми вже раніше пояснювали, в Біблії є суміш різних оповідань: одні оповідання складені євреями, які вірували в богів «Елогім» (елогістські оповідання), а інші — євреями, які вірували в бога «Ягву», або «Ягве» (ягвістські оповідання). Ми пропускаємо тут у Біблії глави IV і V, до яких ми ще повернемося незабаром. Коли ми підходимо до глави VI, то раптом дізнаємось, що «коли люди почали множитись на землі і народжувались у них дочки, тоді сини божі побачили дочок людських, що вони вродливі, і брали собі їх в жони, яку хто обрав». Для нас нічого дивного нема в цьому оповіданні про синів божих, які одружуються з дочками людськими. Майже всі народи вигадали такі оповідання про синів божих. Дуже багатьох людей зводили в божественний сан, їх походження вважали божественним. Царі, наприклад, так ті прямо наказували,

щоб їм вигадували родовід, з якого було б видно, що вони походять від богів. Такі родоводи склали на адресу Александра Македонського, імператора Августа, Чінгізхана[34] та інших. Китайські імператори називалися синами неба, а японський мікадо — сином сонячного сходу (адже ж і про Миколу II попи вчили, що він — «божий помазаник»). Що ж дивного, коли євреї, які нічим не відрізнялися в свій час від інших диких і напівдиких народів, склали таке ж оповідання про синів божих, які одружувалися з дочками людськими?

В главі VI, стих 4, міститься нове оповідання про велетнів. «В той час,— розповідає Біблія,— були на землі велетні, особливо ж, від того часу, як сини божі стали ходити до дочок людських, і вони стали народжувати їм. Це — міцні, здавна славні люди». Біблейські сини божі — не більше, не менше, очевидно, як казкові герої або духи, яких євреї вважали своїми родоначальниками, здавна міцними і славними людьми. Звичайно, з часом вони стали надавати їм і особливих властивостей, вважати їх велетнями. Майже у всіх народів склалися такі оповідання про велетнів і гігантів. Тим часом ніде в земній корі, серед залишків колишніх часів, нема і слідів таких велетнів, про яких розповідає Біблія.

Здавалося б, усе відбувалось на землі досить хороше, настільки хороше, що навіть сини божі одружувалися з дочками людськими. І раптом ми читаємо (VI, 5—7): «І побачив господь (бог), що велика розбещеність людей на землі, і що всі думки і помисли серця їх були злом в усякий час; і розкаявся господь, що створив людину на землі, і пройнявся скорботою у серці своєму. І сказав господь: знищу з лиця землі людей, яких я створив, від людини до скотів і гадів і птиць небесних, знищу; бо я *розкаявся*, що створив їх». І далі, стих 11—12: «Але земля розтлілася перед лицем божим, і наповнилася земля злочинами. І глянув господь бог на землю і от, вона розтлінна: бо всяка плоть викривила путь свою на землі». Кожний віруючий вправі спитати: а хто ж цю землю розтлів? Хто розбестив людей? Чи не ті вже сини божі, які ходили до дочок людських? І ще кожен вправі спитати: якби навіть согрішили люди, з якими бог все-таки розмовляв, то чому ж було потрібно знищити всіх тварин і птиць небесних? Чим, наприклад, согрішила ворона, чи горобець чим согрішив перед богом? І яка оце путь їм була завба-

чена, що вони її викривили? Звичайно, таких запитань можна поставити дуже багато, і жоден піп ніколи скільки-небудь виразно на них не відповість, крім того, що скаже, що на те «воля божа», що «путі господні несповідимі». Але ж робітники і селяни не можуть задовольнитися такими нікчемними відповідями.

Потім у Біблії йде маленький родовід Ноя, в якому сказано буквально ось що: «От житіє Ноя: Ной був людиною праведною і непорочною в роді своєму; Ной ходив перед богом. Ной породив трьох синів: Сіма, Хама і Іафета» (VI, 9—10). От і весь життєпис. Біблія розповідає, що бог потопив усіх людей на землі, залишив тільки Ноя і трьох його синів, і кожний віруючий міг би сподіватися, що йому розкажуть про які-небудь особливі заслуги Ноя, а всі його заслуги полягають у тому, що він «ходив перед богом». Як це він ходив перед богом, передом чи задом, направо чи наліво, про це Біблія не розповідає. Доводиться обмежитись тільки голослівною заявою біблейського письменника, що Ной був людиною праведною і непорочною, а про трьох синів, які були врятовані від потопу, про них зовсім нічого не говориться, навіть невідомо, чи «ходили» вони перед богом. А далі вже йде розповідь про потоп. Якщо ви виділите, як це зробили дослідники Біблії, в VI главі стихи 13—22, в VII — 6—9, потім в VII главі 13—15 до половини 16-го, від 18-го до 21-го і 24-й стих, а в главі VIII стих 1 і половину 2-го, половину 3-го до 5-го, потім від 13-го до 19-го стиха, в главі IX стихи від 1-го до 17-го, то ви матимете одне оповідання; всі інші частини глави VI від стиха 5-го до кінця і глави VII і VIII належать до другого оповідання. Щоб було ясніше, обидва оповідання тут наведені окремо, причому замість слова «бог» у відповідних місцях вставлені слова «Елогім» і «Ягве».

Елогістське сказання про потоп гласить:

«І сказав Елогім Ною: кінець всякої плоті прийшов перед лице моє; бо земля наповнилася від неї злочинами; і от я знищу їх з землі. Зроби собі ковчег з дерева гофер; відділи зроби в ковчегу і осмоли його смолою всередині і зовні. І зроби його так: довжина ковчега триста ліктів; ширина його п'ятдесят ліктів, а висота його тридцять ліктів. І зроби отвір у ковчегу, і в лікоть зведи його зверху, і двері в ковчег зроби з боку його; влаштуй в ньому нижнє, друге і третє (житло).

І от я наведу на землю потоп водяний, щоб знищити всяку плоть, в якій є дух життя, під небесами; все, що є на землі, буде позбавлене життя. Але з тобою я поставлю завіт мій, і увійдеш у ковчег ти, і сини твої, і жона твоя, і жони синів твоїх із тобою.

Введи також у ковчег (з усякого скоту, і з усіх гадів, і) з усіх тварин, і від усякої плоті по парі, щоб залишилися живими (з тобою, чоловічої статі і жіночої нехай вони будуть). З (усіх) птиць за родом їх, і з (усіх) скотів за родом їх, і з усіх, що плазують по землі, за родом їх, з усіх по парі увійдуть до тебе, щоб залишилися живими (з тобою, чоловічої статі і жіночої). Ти ж візьми собі всякої їжі, якою живляться, і збери до себе; і буде вона для тебе і для них їжею. І зробив Ной все; як повелів йому Елогім, так він і зробив...

Ной же був шестисот років, як потоп водяний прийшов на землю. І увійшов Ной, і сини його, і жона його, і жони синів його з ним у ковчег від вод потопу. І (з птиць чистих і з птиць нечистих, і) з скотів чистих і з скотів нечистих (і з звірів), і з усіх, що плазують по землі, по парі, чоловічої статі і жіночої, увійшли до Ноя в ковчег, як Елогім повелів Ною.

В шестисотий рік життя Ноєвого, в другий місяць, в сімнадцятий день місяця, в цей день розверзлися всі джерела великої безодні, і вікна небесні відчинились...

В цей самий день увійшов у ковчег Ной, і Сім, Хам і Іафет, сини Ноєві, і жона Ноєва, і три жони синів його з ним...

І ввійшли до Ноя в ковчег по парі (чоловічої статі і жіночої) від усякої плоті, в якій є дух життя; і ті, що увійшли до Ноя в ковчег, чоловіча і жіноча стать всякої плоті увійшли, як повелів йому Елогім...

Вода ж посилювалась і дуже умножувалась на землі; і ковчег плавав на поверхні вод. І посилилася вода на землі надзвичайно, так, що вкрились усі високі гори, які є під усім небом; на п'ятнадцять ліктів піднялась над ними вода, і вкрилися (всі високі) гори...

Вода ж посилювалася на землі сто п'ятдесят днів.

І згадав Елогім про Ноя, і про всіх звірів, і про всіх скотів (і про всіх птиць, і про всіх гадів-плазунів), що були з ним у ковчегу; і навів Елогім вітер на землю, і води спинились. *І закрилися джерела безодні і вікна небесні...*

І стала спадати вода по закінченні *ста п'ятдесяти днів*. І спинився ковчег у сьомому місяці, в сімнадцятий день місяця, на горах Араратських. Вода постійно спадала до *десятого місяця*; в перший день десятого місяця показалися верхів'я гір...

Шістсот першого року (життя Ноєвого) до першого (дня) першого місяця зсякла вода на землі; і відкрив Ной покрівлю ковчега і подивився, і от,— обсохла поверхня землі. І в другому місяці, до двадцять сьомого дня місяця земля висохла. І сказав Елогім Ною: вийди з ковчега ти і жона твоя, і сини твої, і жони синів твоїх з тобою; виведи з ковчега всіх тварин, які з тобою, від усякої плоті, з птиць і скотів, і всіх гадів, що плазують по землі, нехай розійдуться вони по землі і нехай плодяться і розмножуються на землі. І вийшов Ной, і сини його, і жона його, і жони синів його з ним; всі звірі, і (весь скот, і) всі гади, і всі птиці, все, що рухається по землі, за родами своїми, вийшли з ковчега».

Таким є одне біблейське оповідання про потоп.

А частини, що увійшли в Біблію з другого, ягвістського, сказання про потоп, такі:

«І побачив Ягве, що велика розбещеність людини на землі, і що всі думки і помисли серця її були злом в усякий час; і розкаявся Ягве, що створив людину на землі, і пройнявся скорботою у серці своєму. І сказав Ягве: знищу з лиця землі людей, яких я створив, від людини до скотів і гадів і птиць небесних знищу; бо я розкаявся, що створив їх. Ной же дістав благодать перед очима Ягве. От житіє Ноя: Ной був людиною праведною і непорочною в роді своєму; Ной ходив перед Ягве, Ной народив трьох синів: Сіма, Хама і Іафета. Але земля розтлілася перед лицем Ягве і наповнилася земля злочинами. І глянув Ягве на землю; і от вона розтлінна: бо всяка плоть викривила путь свою на землі.

І сказав Ягве Ною: увійди ти і вся сім'я твоя в ковчег, бо тебе побачив я праведним переді мною в роді цьому. І всякого скоту чистого *візьми по семеро*, чоловічої статі і жіночої. Так само і з птиць небесних (чистих) по семеро, чоловічої статі і жіночої; (і з усіх птиць нечистих *по двоє* чоловічої статі і жіночої), щоб зберегти плем'я для всієї землі. Бо через сім днів я литиму дощ на землю сорок днів і сорок ночей; і знищу все існуюче, що я створив, з лиця землі...

Через сім днів води потопу прийшли на землю...

І лився на землю дощ сорок днів і сорок ночей...

Вони, і всі звірі (землі) за родом їх, і всякий скот за родом його, і всі гади, що плазують по землі, за родом їх, і всі, що літають, за родом їх, всі птиці, всі крилаті (увійшли до Ноя в ковчег)... і зачинив Ягве за ними (ковчег). І тривала на землі повідь сорок днів (і сорок ночей), і умножилася вода, і підняла ковчег, і він височів над землею...

І втратила життя всяка плоть, що рухається по землі, і птиці, і скоти, і звірі, і всі гади, що повзають по землі, і всі люди; все, що мало дихання духу життя в ніздрях своїх на суші, померло. Знищилася всяка істота, яка була на поверхні (всієї) землі: від людини до скоту, і гадів, і птиць небесних — все знищилося з землі: залишився тільки Ной і що було з ним у ковчегу.

І *вщухнув дощ з неба*... Через сорок днів Ной відкрив зроблене ним вікно ковчега і випустив ворона (щоб бачити, чи спала вода з землі), який, вилетівши, відлітав і прилітав, доки осушилася земля від води. Потім випустив від себе голуба, щоб бачити, чи зійшла вода з лиця землі. Але голуб не знайшов місця покою для ніг своїх і повернувся до нього в ковчег; бо вода була ще на поверхні всієї землі; і він простяг руку свою, і взяв його, і прийняв до себе в ковчег. І почекав ще сім днів інших; і знов випустив голуба з ковчега. Голуб повернувся до нього у вечірній час, і от свіжий маслиновий лист в роті у нього; і Ной узнав, що вода зійшла з землі. Він почекав ще сім днів інших і (знов) випустив голуба, але він уже не повернувся до нього...

І влаштував Ной жертовник Ягве; і взяв з усякого скоту чистого, і з усіх птиць чистих, і приніс у всеспалення на жертовнику. І почув Ягве приємні пахощі, і сказав Ягве в серці своєму: не буду більше проклинати землю за людину, тому що помисел серця людського — зло від юності його; і не буду більше вражати всього живого, як я зробив.

Надалі в усі дні землі сіяння і жнива, холод і спека, літо і зима, день і ніч не припиняться».

Обидва ці оповідання Біблії про потоп, як бачить читач, не однакові.

Насамперед в єврейському оригіналі обидва ці оповідання легко відрізняються тим, що в одному оповіданні

скрізь бог називається *«Елогім»*, в другому називається *«Ягве»*. В першому оповіданні бог велить взяти *по парі* чоловічої статі і жіночої від усякого творіння, в якому є дух життя, а в другому оповіданні говориться: «від усякого скоту чистого візьми *по сім пар* чоловічої і жіночої, а з скоту нечистого *по дві*, так само птиць». В першому оповіданні говориться про те, що дощ лив *150 днів*, а в другому — *40 днів*. За першим сказанням, вода спадала *5$^1/_2$ місяців*, а за другим — *21 день*. За першим сказанням, потоп відбувався від тих вод, які *над твердю небесною*, тобто від первісного моря, від того, що розкрився океан небесний; в другому оповіданні — просто *від дощу*. Якщо ми тепер спробуємо порівняти обидва оповідання з наведеним нами спочатку ассірійським оповіданням про потоп, то побачимо, що *більша частина біблейського оповідання просто-напросто запозичена з написаного набагато раніше ассірійського оповідання.*

А тепер уявімо собі тільки картину цього потопу, як вона зображена в Біблії. Приходить бог до праотця Ноя і оголошує йому, що через сім днів починається потоп. За ці сім днів Ной з синами мусив виконати таку роботу: збудувати ковчег — корабель, який міг би вмістити по сім пар чистих і по одній парі нечистих тварин і птахів і інших тварин, та продовольство заготовити на весь час кожному такого роду, до якого він звик, та зібрати всіх цих тварин з усієї земної кулі. Не знаємо, чи хороший був тесляр Ной. Та коли взяти на віру біблейське оповідання про розміри ковчега, то тепер будують морські кораблі набагато більші цього ковчега, адже весь цей ковчег в усякому разі розмірами менший колишнього Зимового палацу в Ленінграді. Радіо у Ноя не було, телеграфу — теж, а треба було оголосити і полярним ведмедям, і полярній сові, і песцю, і білій куріпці, й іншим полярним звірам і тропічним, щоб вони з'явилися для відправки в подорож у Ноєвому ковчегу, тому що в Ноїв ковчег пускали тільки по плацкартах, а то в такій метушні без плацкарт набилось би, звичайно, не по одній парі і не по сім пар. І от уявіть собі: за 7 днів приповзли, прилетіли, прибігли, прискакали звірі і птахи, гади і комахи звідусіль, з усіх кінців земної кулі; адже Біблія розповідає про *всесвітній* потоп, і коли яка парочка не потрапила в Ноїв ковчег, то вона мусила загинути, оскільки Біблія твердить, що всі інші загинули. Як вони туди влізли, в той Ноїв ковчег,

це важко сказати,— мабуть, пищали та лізли, бо деякі тварини були таких великих розмірів, що ні в які «Ноєві ворота» не влізли б. Потім для цих тварин треба було майже на цілі 5 місяців заготовити продовольство. Не знаємо, хто був наркомпродом у Ноєвому ковчегу і за якою нормою видавали звірам. Але навіть коли б їм видавали і за маленькою нормою, то і тоді для всіх цих тварин треба було б приготувати таку величезну кількість продовольства, що ніякий Ноїв ковчег, хоч би до нього були дві-три баржі причеплені, не вмістив би його. Адже тварин і птахів, і плазунів є кілька тисяч видів. Біблія розповідає, що їжу треба було взяти таку, якою живляться звірі,— значить, для вовків треба було запасти овець або корів, для левів — теж тварин, оленів або чогось подібного до цього, так само для тигрів, для ведмедів, для леопардів і т. ін. і т. ін. Величезні запаси сіна для жуйних. Треба було впіймати парочку левів і тигрів, і носорогів, і бегемотів, і кабанів, і комах, і всіх птахів треба було впіймати хоч по парочці. І коли нас іноді мучить блощиця або тарган, або воша, то ми повинні пам'ятати, що біблейський бог врятував їх від потопу, хоч би по одній парі на розплід.

Можна собі уявити, яка це була весела подорож! Який там стояв неймовірний галас і запах! Один з віруючих пояснював мені якось на диспуті: адже не можна думати, що там усі звірі розмістилися з комфортом; ну, скажімо, стояв верблюд,— пояснював він мені,— а проміж ніг у нього стояли звірі менші. Можна собі уявити верблюда, який стоїть п'ять місяців, розчепірившись на одному місці, і не гине. Тут уже ніяк не обійдешся без попівського вислову, що «для бога все можливе». Потім, яким чином хижаки уживались там з травоїдними? Про це нам Біблія не розповідає, та про це і розповісти не можна. Через п'ять місяців цей корабель спиняється на горі Араратській. Здавалося б, що подорож скінчилася досить благополучно. Всі, хто був у ковчегу, прибули на станцію Арарат у повному здоров'ї, а всі інші живі істоти загинули. Бог звелів усім вийти з ковчега, і вони всі розбрелися по землі. І тут, у кінці оповідання, відбувається досить дивна річ:

«І збудував Ной жертовник господу; і взяв від усякого скоту чистого, і з усіх птиць чистих, і приніс у всеспалення на жертовнику. І почув господь приємні пахощі, і сказав господь в серці своєму: не буду більше проклинати землю за людину, тому що помисел серця людського —

зло від юності його; і не буду більше вражати всього живого, як я зробив. Надалі в усі дні землі сіяння і жнива, холод і спека, літо і зима, день і ніч не припиняться» (VIII, 20—22). Візьміть до уваги, що все це сказано в кінці того оповідання, де говориться про те, що всього було взято по парі від усякої плоті. Але якщо Ной приніс від усякого скоту в жертву, то що ж залишилося? Звідки пішло розмноження від усіх цих «чистих тварин»? Уявіть собі тільки цього бога, який все потопив, який знищив немовлят на всій землі (а вони чим согрішили?), а потім сидить і нюхає смажених баранів, овець, биків і інших тварин, яких йому підсмажує Ной з синами. Чим же це відрізняється від ассірійського оповідання про богів, які зібралися після потопу і вдихають солодкі пахощі, які, «як мухи, зібралися над тим, хто приносив жертву». В єврейському оповіданні бог опускає райдугу, і в ассірійському господиня богів опустила райдугу. Але що слід відзначити, так це те, що євреї переробили ассірійське оповідання про повідь в одній тільки місцевості в оповідання про всесвітній потоп, а в ассірійському оповіданні зовсім не говориться про те, що потоп був всесвітній.

Навіть навпаки. В ньому йде мова не про потоп, а про повідь, і не всесвітню, а місцеву. І сталася, згідно з цим оповіданням, ця повідь *в одній тільки* країні і ніяк уже не в усіх. І цей потоп, за словами ассірійського сказання, тривав не цілий рік, а всього лише сім днів; а спадала вода не місяць, а всього лише одну добу. Крім того, в ассірійському сказанні прямо говориться, що вода не вкривала всіх вершин гір: там сказано, що корабель Ут-Напіштіма спинився біля гори Нізір якраз тоді, коли потоп був у самому розпалі.

Гори Нізір існують і досі, і вишиною вони всього лише сто метрів — це найбільше!

Значить, потоп, який міг лягти в основу ассірійського оповідання, був зовсім навіть і не потоп, а *месопотамська повідь*, до того ж досить звичайна і часта в тих місцях. Євреї перетворили це оповідання в казку про всесвітній потоп. Насправді ніякого всесвітнього потопу ніколи не було [35].

Звичайно, місцеві поводі бували і бувають і тепер, і оповідання про потопи існують майже у всіх народів, які живуть поблизу водяних просторів. Але ж Біблія і попи не цього добиваються; вони добиваються того, щоб

з допомогою Біблії пояснювати наукові факти. Все те, що здобуто наукою про землю (геологією) та іншими науками, суперечить Біблії. І от попи, більш «освічені», намагаються тепер «довести», що наука і релігія одна одній не суперечать. Що їм доводиться для цього робити? Їм доводиться для цього підганяти, буквально за волосся притягати, перекручувати факти. А якщо підходиш до вивчення питання з історичною міркою, коли наводиш такі факти, як нами наведене ассірійське оповідання про потоп, то тут і сліпий бачить, що ніякої священної історії в Біблії нема, а є лише зібрання сказань, що склалися протягом довгого часу у єврейського народу й у інших народів, з якими стикались у своїй боротьбі євреї. А такі ж оповідання, тобто спогади про поводі, були майже у всіх народів. Тільки не всі додумались до того, щоб пояснювати повідь гнівом бога, який сам же все створив, а потім *розкається в тому*, що створив, і топить в потоках лютості все живе.

ЗАКЛЮЧЕННЯ

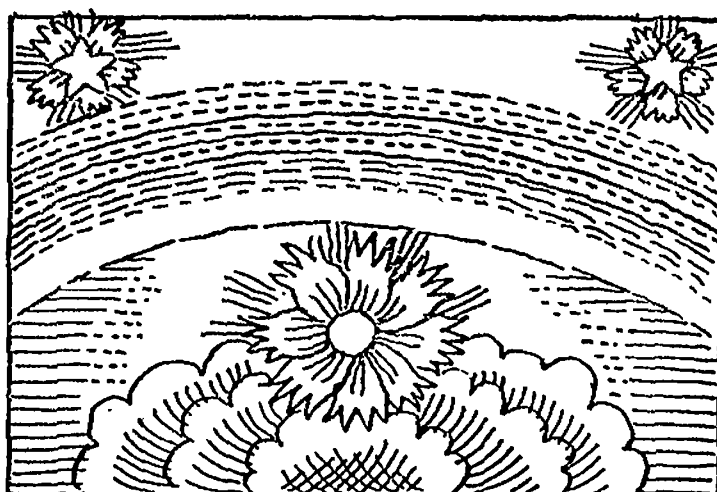
Тисячі років люди не тільки задовольнялись цими казками як поясненням світобудови, але й вірили, що в цих сказаннях втілюється найвищий розум божественний. Але така дитяча віра тепер не задовольнить жодного мислячого робітника, жодного колгоспника, який хоче пізнати істину до кінця. Якщо перша спроба допомогти розібратися в Біблії хоч скільки-небудь допоможе пізнанню цієї істини, я вважатиму своє завдання виконаним [36]. Далі я спинюсь на всіх скільки-небудь значних місцях Біблії, які мають відношення до наукового світорозуміння або до пояснення явищ суспільного життя.

ЧАСТИНА ДРУГА

КНИГА БУТТЯ

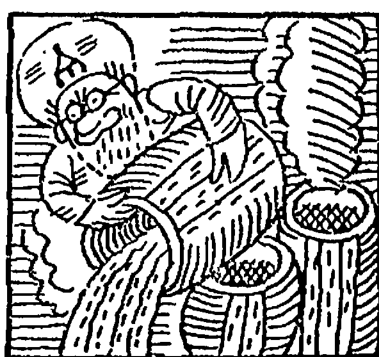

Каїн
Авель

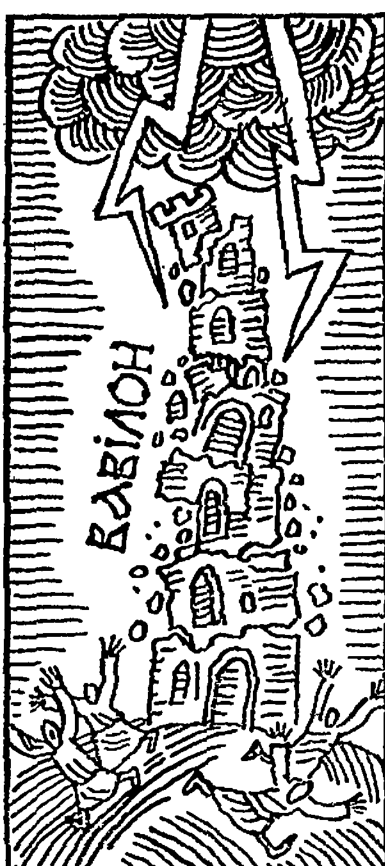

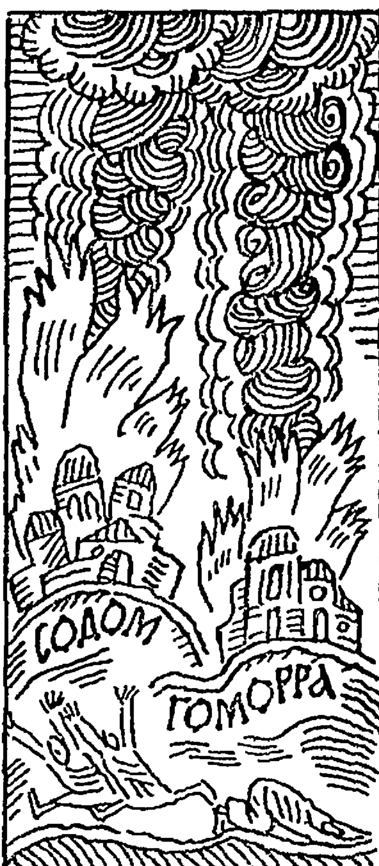

Авраам

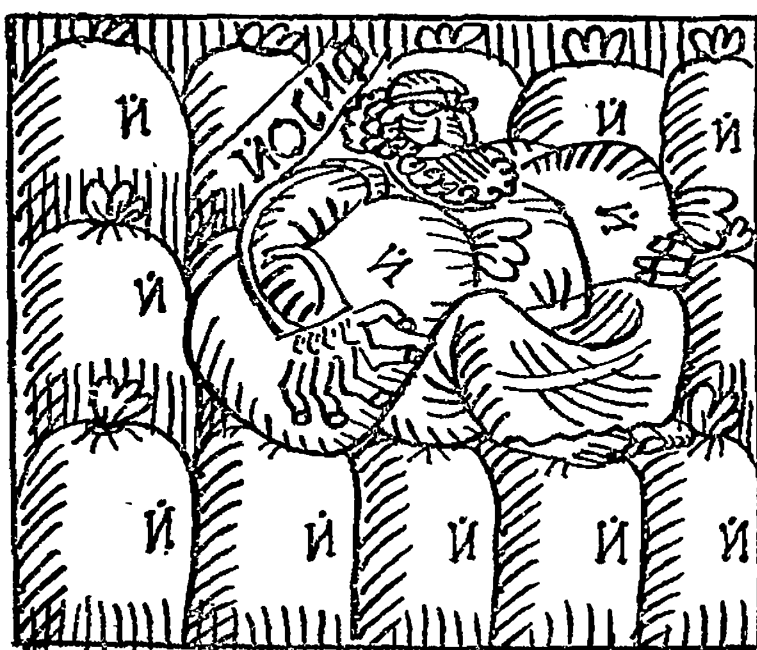

Я БОГ ВСЕМОГУТНІЙ,
ХОДИ ПЕРЕДО МНОЮ!

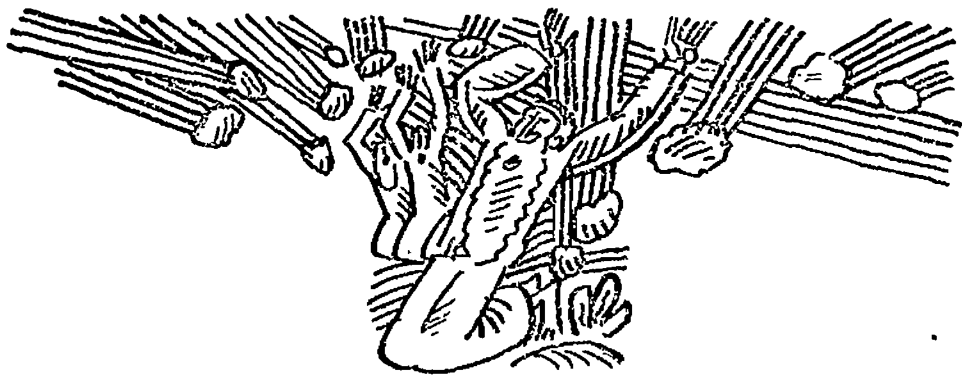

ВАВІЛОН

СОДОМ
ГОМОРРА

ЙОСИФ

Розділ перший

КАЇН І АВЕЛЬ

Біблія розповідає, що після гріхопадіння Єва народила Каїна і сказала: *«Народила я людину від господа». За біблейським оповіданням, уже перша жінка була певна, що вона народила від бога, і, таким чином, за Біблією, не Ісус Христос, а Каїн був першим сином божим, що народився від жінки.* Потім у нього народився брат Авель. Про божественне походження Авеля Біблія нічого не розповідає, але вона розповідає про те, що Авель був пастухом овець, а Каїн був землеробом. А ми знаємо з історії, що землеробство розвинулось набагато пізніше, ніж скотарство, і між первісними землеробами, які повинні були жити осіло, займати постійні ділянки, до того ж вибирати найбільш родючі ділянки, з одного боку, і скотарями, з другого боку, які повинні були з своїми стадами кочувати з одного місця на інше, виникали постійні сутички, йшла боротьба, іноді дуже кривава. В усякому разі, раніше ніж люди стали землеробами, минуло багато тисячоліть боротьби.

Ця боротьба між скотарями і землеробами, цілком імовірно, і послужила матеріалом, з якого склалось сказання про Каїна і Авеля. Біблія розповідає (IV, 3—5):

«Через деякий час Каїн приніс від плодів землі дар господу, і Авель також приніс від перворідних стада свого і від тука їх (тук — це просто-напросто більш жирні, смачні частини — сальник і нирки: бог був ласун — *О. Я.*), і зглянувся господь на Авеля і на дар його, а на Каїна і на дар його не зглянувся».

Можете собі уявити картину такого жертвоприношення. Авель, як і тисячі таких же пастухів, ріже для свого бога барана і смажить його на вогні. До цього ще додає сальник. Звичайно, м'ясо горить на вогні набагато краще, ніж який-небудь гарбуз чи огірок, або виноград. Дим від барана йде високо вгору, тому що розвивається сильна течія повітря навколо вогню, а дим від якої-небудь капусти чи винограду низько стелиться по землі, чадить, не піднімається вгору.

Темні, марновірні люди сприймають це таким чином: богу подобається баран, не подобається капуста і гарбуз. А хто цей бог? Це, звичайно, який-небудь померлий предок з роду Авеля і з роду Каїна, якому приносять жертву,— інакше кажучи, підгодовують його і після смерті, бо первісні народи були переконані в тому, що предки їх і після смерті потребують їжі і що вони, коли їх час від часу годувати, коли їм смажити баранів, голубів і т. д. і приносити інші жертви (іноді навіть людські), будуть добрими і будуть їм допомагати в господарстві [37].

Біблія розповідає:

«Каїн дуже засмутився, і поникло лице його (ну, ще б пак не засмутитись, адже він був син бога.— *О. Я.*). І сказав господь Каїну: чому ти засмутився? Чому поникло лице твоє? Коли робиш добре, то хіба не піднімаєш лиця? А якщо не робиш доброго, то біля дверей гріх лежить, він вабить тебе до себе, але ти пануй над ним».

Бог розмовляє з своїм сином і розпитує його. Це ще не такий всевідаючий бог, який все знає. Він намагається випитати у Каїна, чи нема у нього яких-небудь замислів, але Каїн вперто мовчить, ні слова не відповідає своєму таткові.

«І сказав Каїн Авелю, брату своєму (що він йому сказав, так ми нічого і не знаємо з Біблії.— *О. Я.*). І, коли вони були в полі, повстав Каїн на Авеля, брата свого, і вбив його. І сказав господь Каїну: «Де Авель, брат твій?» Він сказав: «Не знаю; хіба я сторож брату моєму?»

Як бачите, бог був досить нехитрий слідчий. Адже ж людей всього було на землі, коли вірити Біблії, двоє — Каїн і Авель; навіщо ж йому було розпитувати, хто вбив Авеля? Адже ж більше нікому було вбивати! А стародавній бог продовжує свою розмову з Каїном і розповідає йому про те, що «голос крові» Авеля кличе до нього від землі. «Голос крові»! Адже у стародавніх, особливо від

часу мисливського періоду, коли більшість людей вмирала на їх очах від ран, завданих звірами, стікала кров'ю,— кров уособлювала в їх очах життя, в крові, за уявленням людей, містилась душа *, кров була тим самим початком життя, з допомогою якого скріплялися договори, давалися криваві обітниці, і, як побачимо далі, навіть єврейський бог укладає з Авраамом договір, який той скріплює кров'ю, обрізуючи собі крайню плоть. І тому нічого дивного немає в тому, що стародавні джерела вкладають у мову бога слова про голос крові, який волає від землі. Бог проклинає Каїна:

«І нині проклятий ти від землі, яка отверзла уста свої прийняти кров брата твого від руки твоєї. Коли ти будеш обробляти землю, вона не стане більше давати сили своєї для тебе. Ти будеш вигнанцем і блукатимеш на землі».

Отже, це вже друге заслання, на яке доводиться біблейському богові прирікати людей! Перша парочка, яку він створив, коли він похвалявся, що все у нього так хороше виходить, виявилася такою, що її довелося через кілька днів вигнати з раю і заслати на поселення. Та яблучко від яблуні недалеко котиться.

І Каїн, про якого Єва говорила, що вона народила його від господа, зазнав ще більш гіркої долі. Він був засуджений бути вічним бродягою, і земля не повинна була давати для нього пристановища. Але Каїн подає касаційну скаргу.

«І сказав Каїн господу: кара моя більша, ніж знести можна (винен, пане бог, визнаю відверто.— *О. Я.*). От ти тепер зганяєш мене з лиця землі, і від лиця твого я зникну і буду вигнанцем і блукатиму по землі, і всякий, хто зустрінеться зі мною, вб'є мене».

Чому ж Каїн так боявся, що всякий, хто зустріне, вб'є його? І хто ж це був *«всякий»? Адже в той час нібито, за оповіданнями Біблії, і людей інших не було, так що цілком незрозуміло, хто ж його міг убити.* Оповідання це було, очевидно, створене в той час, коли йшла боротьба між окремими племенами, коли плем'я, зустрівши чужинця, або вбивало його, або калічило, як про це розповідає Поль Лафарг у своєму поясненні міфу про Каїна і Авеля (див. *Поль Лафарг,* «На капиталистической каторге»). Щоб

* Уявлення про те, що в крові міститься душа, збереглося в релігії і до нашого часу; саме тому, наприклад, іудейська релігія забороняє вживання в їжу крові тварин.

його не вбили, Каїну потрібний був якийсь знак на тілі, яка-небудь татуїровка, за якою можна було б знати, що його вбивати не можна; треба було зробити який-небудь знак — «табу» (тобто забороняється вбивати), інакше кажучи, видати йому охоронну грамоту, мандат чи що, як говорять по-теперішньому [38].

Таку охоронну грамоту йому обіцяє і дає єврейський бог. І сказав йому господь:

«Всякому, хто вб'є Каїна, відомститься всемеро. І зробив господь Каїну знак (дав йому мандат.— *О. Я.*), щоб ніхто, зустрівшись з ним, не вбив його».

Як бачите, між богом і людьми відбуваються такі розмови, як між звичайними людьми. Це підтверджує, що людина створила бога за образом і подобою своєю, що вона уявляла собі цього бога (або богів) подібним до людей, який думає і розмовляє, наче звичайні смертні.

Отже, потомство Каїна повинно було перетворитися в народ бродяг, які ніде не мають постійного пристановища. Але от ми читаємо в цій же главі IV, ст. 16—17 таке:

«І пішов Каїн від лиця господа, і *оселився в землі Нод, на сході від Едема, і пізнав Каїн жону* свою, і вона зачала і народила Єноха, і *збудував він місто* і назвав місто за іменем сина свого: Єнох».

Потім Біблія розповідає про численне потомство Каїна. Від однієї з жінок Ламеха народився Іавал — батько тих, хто живе в шатрах з чередою. Брат його Іувал був батьком усіх тих, хто грає на гуслях і сопілках, тобто, інакше кажучи, прародителем музикантів. Друга жінка Ламеха, Цілла, народила Тувалкаїна, який був кувачем усіх знарядь з міді і заліза, інакше кажучи, Тувалкаїн був прародителем усіх слюсарів, механіків і ковалів, лудильників, ливарників, казанярів та ін. [39].

Читач, хоч би і віруючий, звичайно, вправі спинитися на цьому. *Як же так? Тільки-но бог прокляв Каїна за вбивство Авеля, сказав йому, що він буде вічним вигнанцем і бродягою, і от через три рядки цей самий бродяга будує вже міста. Правда, не зовсім зрозуміло, як ото він це місто будує, коли й людей не було? Точнісінько так само не зовсім зрозуміло, з ким він одружився, бо Біблія зовсім не розповідає, що були інші чоловіки, крім Адама, і про те, що були інші жінки, крім Єви. З ким міг одружитися Каїн — зовсім незрозуміло, якщо тільки вірити Біблії; тому доводиться Біблії не вірити.*

Казкою є біблейське оповідання про походження людей від створеної немовби богом пари людей.

Міста виникли, звичайно, на пізньому ступені розвитку людських суспільств. *Для будування міст потрібен не тільки матеріал,— потрібна техніка і розвиток ремесла, і розвиток знарядь виробництва, і, найголовніше, потрібен такий господарський лад, за якого міста були б необхідні людям, потрібен такий поділ праці, при якому промисловість відокремлюється від сільського господарства.* Раніше ніж люди досягли цього, минули віки і віки. *Біблейське оповідання про те, що син «першої жінки» збудував місто, звичайно, є чистісінькою вигадкою.*

Як бачите, за цим біблейським оповіданням, ніякої відплати Каїн насправді не дістав,— навпаки, бог обіцяє йому, що коли хто вб'є Каїна (або кого-небудь з роду Каїна), то за того відомститься всемеро. Один із потомків Каїна виголосив перед своїми жінками таку промову:

«Ада і Цілла, послухайтесь голосу мого, жони Ламехові, вчувайте слова мої. Я вбив мужа в язву мені і отрока в рану мені. Коли за Каїна відомститься всемеро, то за Ламеха в сімдесят раз всемеро» (в 490 разів).

От, значить, яка кривава помста панувала в стародавні часи, і вбивство тягло за собою страшну кару [40].

Жилось потомкам біблейського Каїна, як бачите, не так погано. Були у них пастухи, були і ковалі, кували вони мідні і залізні знаряддя, грали на сопілках і гуслях, плодились і розмножувались, жили по дев'ятсот з лишком років, як розповідає Біблія. А потім і Єва втішилася. І про неї розповідають, що *вона знов народила сина божого* (IV, 25).

«І пізнав Адам ще жону свою, і вона народила сина і нарекла йому ім'я Сіф. *Тому що,— говорила вона,— бог поклав мені друге сім'я, замість Авеля, якого вбив Каїн*».

Отже, це вже третій син божий народжується на землі. Християнський «син божий», Ісус Христос, як бачите, не перший.

При цьому сталася подія, про яку мимохідь згадує Біблія і яка спростовує все те, що було написано до цієї глави.

«У Сіфа також народився син, і він нарік йому імя Єнос, *тоді почали закликати ім'я господа*».

Значить, до цього, виявляється, не закликали ім'я господа. Але тоді з ким же до цього розмовляли Адам і Єва,

Каїн і Авель? Кому вони жертву свою приносили? В Біблії ви знайдете багато таких дивних місць, які суперечать одне одному.

Пояснюється це просто. Біблія складається з окремих оповідань. Складали її численні оповідачі, кожен вставляв що-небудь своє. Родовід Адама і Єви, звичайно, висмоктувався з пальця, імена бралися зі стелі. Рідко-рідко оповідання Біблії були відголосом якого-небудь далекого спогаду, поясненням якої-небудь події.

В чому ж смисл оповідання про Каїна і Авеля? Дослідники цього оповідання прийшли до правильного висновку, *що в цьому сказанні в дитячій, дикунській формі передається оповідання про те, як землеробські племена перемогли скотарські, які встановлювались кари в свій час за вбивство члена того чи іншого роду*. А попи з цих оповідань зробили предмет своїх «високоморальних» проповідей про душу людську, про заздрість і про інші смертні гріхи, не помічаючи, що це оповідання найболючіше б'є їх же самих. Єврейський бог, який нібито створив людину, вклав у неї безсмертну душу, зробив її за образом і подобою своєю, створює не більше не менше, як людину-братовбивцю. Цей братовбивця вважається сином божим, мати вважає, що вона народила його від бога. Батько цей проклинає його, перетворює його в бродягу, а через кілька рядків чорним по білому віруючі і невіруючі можуть прочитати про те, як цей бродяга будує місто, розмножує незчисленне потомство і є прародителем усіх, хто живе в шатрах, усіх металістів і музикантів.

Такою є ця «священна» Біблія!

Розділ другий

ПЕРШИЙ П'ЯНИЦЯ НА ЗЕМЛІ І ПРИЧИНИ РАБСТВА

Винищивши все людство, крім Ноя і трьох його синів, біблейський бог поставив райдугу на небі і пояснив Ною, що райдуга — це немовби знак завіту між богом і землею, і пообіцяв:

«І буде, коли я наведу хмару на землю, то з'явиться райдуга на хмарі, і я *згадаю* завіт мій, який між мною і

між вами і між усякою душею живою в усякій плоті, і не буде більше води потоком на винищення всякої плоті».

Хороший тоді був бог, попросту розмовляв з людьми, от як ми з вами розмовляємо,— навіть контракти з ними укладав, обіцянки всякі давав.

Однак всякий школяр тепер знає, *що райдугу можна зробити штучно*. Досить тільки набрати в рот води і бризнути проти сонечка, і в струмені води з'явиться райдуга. *І всякий знає, що райдуга — це просто-напросто відображення сонячних променів у краплях води*. Оскільки, за Біблією, сонце існувало і до потопу (ми застерігаємось — «за Біблією», бо, як читач уже знає, біблейське оповідання про потоп — казка), а дощ також йшов до біблейського потопу, то вода і райдуга існували *«до потопу»*.

Але запам'ятаймо цю обіцянку біблейського бога, що він райдугу зробив, так би мовити, для пам'яті. От як пам'ятну стрічечку закладають у книгу, щоб не забути, на якому місці треба почати читати, так бог зробив райдугу, щоб *згадати* завіт вічний між богом і між плоттю на землі. Біблія знов повторює це (IX, 17):

«І сказав бог Ною: от знак завіту, який я поставив між мною і між усякою плоттю, яка на землі».

А скільки разів цей біблейський бог порушував свою обіцянку! Не минуло і короткого часу, як йому довелося знов брати участь в надзвичайно жахливому лиходійстві. Справа була так: біблейські письменники, які забули, що вони вже писали про те, що відправили мандрувати в ковчегу трьох синів Ноя — Сіма, Хама і Іафета, знов згадують, що «сини Ноя, що вийшли з ковчега, були: Сім, Хам і Іафет».

Мабуть, це нагадування для того, щоб знали, що ніякого приплоду в ковчегу не було. І тут же Біблія повідомляє, що Хам був батьком Ханаана, тобто родоначальником ханаанського племені. І для того, щоб не було ніяких сумнівів у тому, що люди походять тільки від Адама і тільки від врятованого після потопу Ноя і його синів, біблейське оповідання знов підтверджує:

«Ці троє були сини Ноєві, і від них населилась уся земля». Вище ми вже бачили, що це не так.

Здавалося, все йде добре. Оскільки ці троє праведників, троє синів Ноя, були виділені з усього іншого людства, то можна подумати, що вони були дуже вже хороші,

без єдиної, можна сказати, плямки. Але виявилося зовсім не те. Насамперед справа почалася з випивки.

«Ной почав обробляти землю і насадив виноградник, *і випив він вина і сп'янів, і лежав голий в шатрі своєму.* І побачив Хам, батько Ханаана, наготу батька свого і, вийшовши, розповів двом братам своїм. Сім же і Іафет взяли одяг і, поклавши його на плечі свої, *пішли задом* і вкрили наготу батька свого. Обличчя їх були звернені назад, і вони не побачили наготи».

От, значить, як була справа. Тільки-но Ной став займатися землеробством, а вже завів виноробство. *Який же злочин вчинив Хам? Хам побачив, що батько лежить п'яний. Що він побачив п'яного батька,— адже в цьому винний не він, а винний батько, який лежав п'яним. Що він побачив наготу батька свого,— винний в цьому знов-таки Ной, який до того сп'янів, що навіть роздягся* (хоч у жаркому кліматі ходять голі, навіть будучи зовсім тверезими). Хам розповів про це своїм братам. *Брати його пішли задом до свого батька, тому вони не бачили голим батька свого. Великого лиха начебто в цьому нема, як нема і особливої доброчесності в тому, що люди підійшли задом до п'яного свого батька, щоб не бачити його.* Але от що сталося:

«*Ной проспався* від вина свого і дізнався, що зробив над ним менший син його (подумати, яка невинність!), і сказав: *проклятий Ханаан, раб рабів буде він у братів своїх.* Потім сказав: благословен бог Сімів, Ханаан же буде рабом йому, хай пошле господь благодать на Іафета, і хай вселиться вона в шатрах Сімових, Ханаан же буде рабом йому... І жив Ной після потопу 350 років. Всіх же днів Ноєвих було 950 років, і він помер» (IX, 24—29).

Царство йому небесне, цьому праотцю Ною! Скільки ж вина випив цей п'яниця за 950 біблейських років, які він прожив на світі!

Але от на що тут слід звернути увагу. Біблія «пояснює» тут не більше не менше, як *походження рабства, і пояснює так, як це потрібно рабовласникам, експлуататорам. Виходить за «святим письмом», що рабство виникло від того, що один з Ноєвих синів побачив свого п'яного батька і розповів про це братам своїм.* Не те тут смішно, що таке сказання існувало у якого-небудь дикого племені, а *те обурливо, що це вчення протягом двох тисяч років викладалось у школах дітям як «закон божий», що раб-*

ство пояснювалось як установлена богом кара потомкам Хама за те, що він був нешанобливим до п'яного Ноя, першого самогонника, першого винороба.

Ми знаємо, що рабство в первісному суспільстві виникло на перших ступенях поділу праці в результаті воєн і насильств міцніших племен над слабішими. Ми знаємо, що рабовласники завжди були насильниками, а рабами були люди, які не мали сили визволитися від них. А Біблія все перекручує, подає справу в такому вигляді, нібито рабство з'явилося справедливою відплатою одній частині людства. Ця біблейська казка служила і служить експлуататорам для виправдання всяких видів поневолення трудящих: кріпосницького, сучасного капіталістичного та ін. Рабство богом установлене в покарання «за гріхи», а тому трудящі не сміють повставати і боротися проти рабовласників, проти експлуататорів,— ось смисл цієї біблейської казки. Ми знаємо, що поневолення однієї частини людей іншою, пролетарів, трудящих — буржуазією і поміщиками, було наслідком виникнення приватної власності, що рабами стають неімущі всіх націй. *І нехай який-небудь піп укаже народ, не-ханаанського племені, не «потомків Хама»*, у якого не було б рабства або у якого трудящі не були б поневолені. Що ж — росіяни, англійці, французи, німці, євреї, індуси, китайці, чиї ж вони потомки? Теж Хама? А попи так втовкмачили народу цю біблейську казку, а експлуататорські класи так пройнялися зручністю такого пояснення рабства, що не зверталися до трудящих інакше, як зі словами: «хамське кодло». От воно, звідки це прізвисько «хамське кодло» йде! Згідно з біблейським оповіданням, перший винороб, перший п'яниця і самогонник — біблейський Ной — пустив в оборот це прізвисько, а попи всіх вір і пани експлуататори всіх країн з задоволенням застосовують це прізвисько до поневолених ними народів.

Руйнуючи віру в біблейський переказ, розкриваючи справжній смисл його, народ тим самим руйнує і силу цього закляття для темних, введених в оману релігією людей. Адже за Біблією виходить, що *рабство — назавжди, що за непідкорення Хама своєму п'яному таткові люди вічно повинні працювати на потомків Сіма і Іафета, тобто на аристократію і капіталістів. Так начебто від бога йде.*

Робітничий клас, керуючись діалектико-матеріалістичним ученням Маркса — Енгельса — Леніна, користуючись

знанням історії людського суспільства і законів розвитку цього суспільства, говорить: *неправда, рабство створене було людьми; сучасне рабство трудящих, що існує в усіх буржуазних країнах, грунтується на приватній власності на засоби і знаряддя виробництва невеликої купки імущих, в той час коли неімущі є робочою силою цих панів. Рабство створене людьми. Рабство і буде знищене людьми.*

Воно вже знищене на території одної шостої земної кулі — на території СРСР — в результаті пролетарської революції 1917 року. За знищення капіталістичного, колоніального і кріпосницького рабства ведуть боротьбу трудящі всього світу, відмовляючись вірити вченню попів про те, що рабство повинно вічно існувати. Ми в СРСР знищили поневолення трудящих тим, що позбавили влади рабовласників — буржуазію і поміщиків,— скасували приватну власність на засоби і знаряддя виробництва і побудували соціалістичне суспільство, в якому нема хамів, сімів і іафетів, а де є вільні трудівники міста і села.

Розділ третій

СТВОРЕННЯ І ЗАГИБЕЛЬ ПЕРШОГО БІБЛЕЙСЬКОГО «ІНТЕРНАЦІОНАЛУ»

Попи силкуються довести, що, крім синів Ноєвих, інших людей на землі не було. Та коли вірити біблейському оповіданню про те, що всі люди від однієї пари походять, дійсно іншим людям не було звідки взятись. Але вже з *історії з Каїном ми дізнаємось, що він одружився в країні Нод,* на схід від Едема. І там збудував місто. Але оскільки Біблія розповідає, що, крім Адама і його двох синів, не було інших людей, то постає запитання, звідки появилася майбутня дружина Каїна. На це запитання церковники і їх начотчики не можуть відповісти.

Коли Христофор Колумб [41] в кінці XV віку, викладаючи свої плани щодо Америки (про яку європейці тоді ще не знали і яку він відкрив), висловив думку, що Земля куляста, що її можна об'їхати *навкруги,* ніде не знайшовши краю, що на протилежному боці Землі також живуть люди, попи визнали його єретиком і вимагали зречення цих поглядів. «Як,— говорили вони,— коли це правда, коли є ще землі, населені людьми, тоді, значить, не один

тільки Ной врятувався від потопу, і були люди, крім Адама, інакше вони не могли б потрапити туди». Попи всіх вір, в тому числі і баптисти, і євангелісти, знають, що вся стародавня біблейська храмина, що їх учення, побудоване на Біблії, розпадається, як тільки випадуть окремі болти, скріпки. От таким болтом, такою скріпкою біблейського переказу є сказання про перших людей. Зруйнуйте його, і не буде віри всьому іншому!

У згоді з цією вигадкою про створену єврейським богом першу людину Біблія розповідає (Буття, XI, 1—2):

«На всій землі була одна мова і один говір».

«Вирушивши зі сходу, вони знайшли в землі Сеннар рівнину й оселилися там».

По-перше, маленька поправка: *наші далекі предки, які жили невеликими, розрізненими групами, родами, племенами, знали тільки маленький клаптик землі, всієї землі вони не знали і знати не могли: для цього у них не було ніяких засобів сполучення.*

По-друге, велика поправка: *ніколи не було на землі однієї мови, а завжди було багато мов.*

Через те що люди жили в різних країнах, в різних умовах, на різних ступенях розвитку, то й говорили і говорять вони різними мовами.

Мова людська залежить багато від чого, і насамперед від суспільних умов. «Розвиток праці,— писав вождь і вчитель пролетаріату — комуніст Фрідріх Енгельс,— з необхідності сприяв тіснішому згуртуванню членів суспільства... в процесі формування люди прийшли до того, що в них виникла *потреба щось сказати одне одному»*. Від ступеня розвитку даного людського суспільства, його культурності залежить і багатство його мови: є і в наш час народи, мова яких дуже бідна словами, в той же час у багатьох сучасних народів мова дуже багата, дуже розвинута. Мова змінюється у одного й того ж народу, збагачується новими словами. Ми знаємо, що за роки революції в нашій мові виникло багато нових слів.

Багато слів вимовляються тепер зовсім не так, як раніш. По-російському раніш говорили: млат, млад, вран, а тепер говорять: молот, молодой, ворон. *Утворюються і нові мови.*

А в минулому існувало стільки говорів і мов, скільки було окремих племен. Тепер важко навіть установити, яка

мова є найстародавнішою, тим більше, що в усіх майже мовах зустрічаються схожі слова. Існує легенда, що років триста тому в Індії жив хан по імені Джелал-еддін-Мохаммед, на прізвисько Абкар (великий). От цей хан Абкар захотів дізнатися, якою мовою говорили перші люди, тобто яку мову треба вважати найбільш стародавньою. Йому говорили, що ця мова — єврейська, тому що нею нібито говорила перша людина — Адам. Він вирішив перевірити.

Він дав наказ взяти 12 немовлят, відвезти їх в окремий палац поблизу Агри, до дітей приставити 12 німих годівниць. Жодна людина не могла заговорити з ними до 12 років. І от велів хан привести дітей і скликав учених, що знали різні мови: якою мовою діти заговорять без виучки, та і є природженою. Всі вчені ждали, що діти заговорять саме їх мовою.

Але що ж виявилось?

Діти не говорили жодною мовою. Вони мукали, кричали і вигукували найрізноманітніші звуки, схожі на крики тварин. З цього виходить, що оповідання Біблії про те, що всі люди говорили спочатку однією мовою, було б правильне тільки в тому разі, якби замість «всі люди» сказано було про людей якого-небудь одного племені.

Бачите, як доводиться розплутувати цю біблейську брехню, якою забивали до цього часу голови. Тепер повернімось до біблейського оповідання (XI, 3—10):

«І сказали один одному: наробимо цегли і обпалимо вогнем.

І стала у них цегла замість каменів, а земляна смола замість вапна.

І сказали вони: збудуймо собі місто і башту висотою до небес; і зробимо собі ім'я, перш ніж розсіємось по лицю всієї землі.

І зійшов господь подивитись місто і башту, яку будували сини людські.

І сказав господь: от один народ, і одна у всіх мова; і от що почали вони робити, і не відстануть вони від того, що задумали робити.

Зійдімо ж і змішаймо там мову їх, так щоб один не розумів мови іншого.

І розсіяв їх господь звідти по всій землі, і вони перестали будувати місто (і башту).

Тому дано йому ім'я Вавілон, бо там змішав господь мову всієї землі, і звідти розсіяв їх господь по всій землі».

Хто хоч скільки-небудь добросовісно вивчає історію розвитку людства, його минуле, той знає, якими тяжкими шляхами люди дійшли до вміння обпалювати цеглу і будувати міста. А за Біблією все виходить дуже просто — сказали один одному: «наробимо цегли і обпалимо вогнем» — і зробили. Тисячі і тисячі років потрібні були на те, щоб люди навчилися цього мистецтва. Існують ще і тепер племена, які не знають цього мистецтва. Але все-таки *мистецтво робити цеглу в Єгипті, наприклад, було відоме лише 15 тисяч років тому* (судячи з залишків будівель і написів).

Біблія розповідає, як люди стали будувати башту до небес. Дуже можливо, що стародавні люди думали, ніби можна добратись по високій башті до неба, адже ж є і тепер люди, впевнені, що десь є край землі, де небо з землею сходиться і баби встромляють у тому місці праники просто за край неба. Великі башти — піраміди єгипетських фараонів, збудовані 7—8 тисяч і більше років тому,— існують і донині. А де ж башта вавілонська? Адже ж не могла вона зникнути без сліду, а в Біблії і слова нема про її зникнення.

В Біблії говориться, що боги злякались, як би до них не добрались люди. Тому «зійшов» Елогім (вірніше «зійшли») *«подивитись місто і башту»*, яку будували сини людські.

Єврейські боги з неба не могли навіть роздивитися башту, тому вони «зійшли»! Хороший всевидющий бог!

«І побачили боги і злякались». «Не відстануть вони від того, що задумали робити». *«Зійдімо ж (знов ми зійдімо — боги.— О. Я.) і змішаймо там мови їх, так щоб один не розумів мови іншого»*.

Виходило так: перші біблейські люди утворили інтернаціонал, щоб зруйнувати велич і силу богів. Але боги змішали мови і розсіяли їх по всій землі. І вони перестали будувати місто Вавілон. Боги зруйнували перший біблейський «інтернаціонал».

Нема нічого смішнішого і дурнішого цієї біблейської казки. Я вже пояснив, звідки взялися різні мови.

По-перше, ми вже говорили, що різні мови існували у первісних людей, у різних племен.

По-друге, ніякої башти вавілонської, як про це розповідається в Біблії, не будували.

По-третє, історія міста Вавілона досить добре вивчена на підставі стародавніх пам'яток письма і завдяки розкопкам міст колишнього Вавілонського царства, і вивчення цієї історії руйнує безглузду казку про змішання мов і розсіяння по землі.

По-четверте, люди, хоч і говорять різними мовами, але розуміють один одного, виучуються новій мові. Отже, погроза богів, що вони «змішали» мови, щоб люди не розуміли один одного, не справдилась, і біблейські боги виявилися безсилими свою погрозу здійснити.

По-п'яте, і тепер люди, говорячи різними мовами, вміють об'єднатися для спільних цілей.

І хоч тепер на всій землі існує більше восьмисот різних мов (в Азії — 153, в Африці — 114, в Австралії і Океанії — 117, в Америці — 423, в Європі — 53), а коли рахувати говори, то всіх їх на землі понад три з половиною тисячі[42]. Це не заважає робітничому класові різних країн бути заодно, боротися за одну мету. Це не заважає нам кидати по радіо наш комуністичний заклик однією мовою, а його дуже швидко після цього читають уже перекладеним і надрукованим усіма мовами.

І не треба нам башти вавілонської, щоб змусити всіх богів спуститись на землю. Ми стягли їх і без того з небес, і всі бачать, що ці боги створені людьми. І ніякі боги не перешкодять нам у всьому світі створити братерський союз трудящих.

Розділ четвертий

ПРАВЕДНЕ ЖИТІЄ БІБЛЕЙСЬКИХ ПАТРІАРХІВ

Кожний, хто вчився в дореволюційній школі, може згадати, як у дитячі роки священик, походжаючи по класній кімнаті, розповідав про праведні діла патріархів Авраама, Ісаака і Іакова[43], як за ці праведні діла возлюбив їх господь бог; як укладав з ними договори, що іноді скріпляв навіть кров'ю (обіт обрізання); як обіцяв розмножити потомство, наче пісок морський і зорі небесні; як випробовував їх відданість і чесність, а за їх відданість і чесність

нагороджував їх безліччю рабів, жінок, скоту і дарував їм перемоги над іншими кочовниками, а іноді і над царями.

Якби тільки попи займались цією справою. Але в тому-то і річ, що не тільки попи. Візьміть сектантів різних толків, які дуже не люблять православних попів-церковників. Згадайте адвентистів, євангелістів [44], навіть толстовців [45]. Звичайно, толстовець дуже здивується, коли сказати йому, що він мало чим відрізняється від якого-небудь неосвіченого, марновірного священика чи рабина, що займається обманом людей. Як, його, послідовника вчення Л. М. Толстого, який стільки зробив для боротьби з церковниками, ставлять на одну дошку з попами?! Але з пісні слова не викинеш, доводиться це порівняння зробити, хоч воно зовсім не на користь проповідників різних релігій.

Л. М. Толстой в своїй книжці «Що таке релігія і в чому суть її» твердить, що віра біблейських патріархів і взагалі віра стародавніх євреїв робила їх високоморальними.

«Так, наприклад,— пише він,— стародавній еврей, який вірував у те, що є найвища, вічна, всемогутня істота, яка створила світ, землю, тварин і людину і т. п. і обіцяла покровительствувати його народові, якщо народ виконуватиме її закон, *не вірить в що-небудь нерозумне, не згідне з його знаннями,* а навпаки — це вірування роз'яснювало йому багато явищ життя, які без того не можна було пояснити».

Давайте подивимося на це життя біблейських патріархів так, як про це розповідає Біблія. Про одне тільки не треба забувати, що в цих оповіданнях Біблії відображується побут не сучасних скотарів-пастухів, а великих власників стад, які жили тисячі років тому. Тому прикладати до них мірку сьогоднішнього дня ми, комуністи, не станемо. Але не забудьмо також, що в своїх проповідях попи завжди намагались нам довести, що саме це стародавнє життя патріархів-скотарів і рабовласників Авраама, Ісаака, Іакова і компанії повинно служити для нас зразком найбільшої моральності. От на цих зразках ми дещо і затримаємо увагу віруючих і невіруючих...

Ми не станемо торкатися родоводу праотця Авраама, який, звичайно, просто-напросто взято зі стелі, бо ці «патріархи» — і Авраам, і Ісаак, і Іаков, і інші особи — вигадані, вони не існували. В главі XI Буття ми узнаємо короткі відомості біографічного характеру про Авраама і

Сарру; узнаємо, що Сарра була неплідна і бездітна. В XII главі Буття розповідається про те, що бог дав наказ Аврааму:

«Піди з землі твоєї, від родичів твоїх і з дому батька твого в землю, яку я вкажу тобі. Я породжу від тебе великий народ і благословлю тебе, і звеличу ім'я твоє, і будеш ти в благословенні. Я благословлю тих, що благословляють тебе, і тих, що лихословлять тебе, прокляну; і благословляться в тобі всі племена земні».

Так розмовляв стародавній бог Елогім з одним із своїх рабів. Аврааму було тоді 75 років, дружина його була трохи молодшою. І ось що розповідає Біблія про пригоди цього «святого», видаючи ці його пригоди за зразок моральності. Коли голод в країні Ханаанській змусив Авраама прийти до Єгипту [46], цей праведний патріарх вирішив зробити такого роду вигідну спекуляцію: віддати на якийсь час свою дружину Сарру єгипетському фараону для того, щоб за це дістати, по-перше, безпечне проживання в цій країні, а по-друге, деякі подарунки. Біблія про це розповідає трошки не так, як священики розповідають у школі:

«Коли ж він наближався до Єгипту, то сказав Саррі, жоні своїй: от я знаю, ти жінка, прекрасна на вигляд, і коли єгиптяни побачать тебе, то скажуть: це жона його, і вб'ють мене, а тебе залишать живою; *скажи ж, що ти мені сестра, щоб мені хороше було заради тебе, і щоб жива була душа моя через тебе*. І було, коли прийшов Авраам до Єгипту, єгиптяни побачили, що вона — жінка дуже вродлива (непогана була старенька, мабуть.— *О. Я.*) Побачили її вельможі фараонові і похвалили її фараону: і *взята була вона в дім фараонів. І Аврааму хороше було через неї, і була в нього дрібна і велика худоба, і осли, і раби, і рабині, і коні, і верблюди*. Але господь вразив тяжкими ударами фараона і дім його за Сарру, жону Авраамову. І покликав фараон Авраама і сказав: що ти зробив зі мною, для чого не сказав мені, що вона жона твоя, для чого ти сказав: вона сестра моя, і я взяв її собі в жони. І тепер от жона твоя; візьми і йди. І дав про нього фараон повеління людям, і проводили його, і жону його, і все, що у нього було» (XII, 11—20).

Непогане оповідання, чи не так? Та нехай спробують з цього оповідання вивести справжню мораль і сказати дітям: «Діти, коли ви виростете і опинитеся в такому ж ста-

ні, в якому опинився Авраам, то не задумуйтесь, збрешіть і скажіть, що ваша дружина — не дружина ваша, а сестра, віддайте її якому-небудь насильникові і дістанете за це не тільки життя, але й золото, і срібло, і всякі інші багатства і вигоди, бо такою є найвища доброчесність одного з біблейських патріархів, улюбленців господа бога».

В капіталістичних країнах є безліч жінок, які через злидні торгують собою. Їх тіло купують, але до них ставляться звичайно з презирством навіть ті, хто купує їх тіло. Їх називають проститутками і всякими іншими словами, які вважаються ганебними. Але не тільки жінки торгують собою. Є і такі чоловіки, що продають своє тіло багатим жінкам, поступають до них на утримання. До них також ставляться з презирством, називаючи їх утриманцями й іншими образливими прізвиськами. Але є й такі пани, що торгують своєю дружиною, своєю полюбовницею і живуть за рахунок її тіла. Це — мерзенні люди, сутенери. Нікому не спаде на думку ставити їх будь-кому за зразок доброчесності. А хіба в наведеному нами буквальному уривку з XII глави Буття перед нами не проходить такий *сутенер — казковий біблейський патріарх Авраам, який спочатку через боягузтво, щоб врятувати свою шкуру, і заради наживи віддає свою дружину кому попало, приймає за це подарунки і потім з спокійною совістю бере повернену йому дружину, коли обман розкрився, і йде собі, задоволений, що господь бог допоміг йому нажити верблюдів і ослів, рабів і рабинь?*

Ця вигідна операція, як розповідає Біблія, принесла великі доходи скотарю Аврааму. В главі XIII розповідається:

«І був Авраам дуже багатий скотом і сріблом і золотом» (по-сучасному — справжній буржуй). Ця операція йому дуже сподобалась, і при першій же нагоді він її знов повторив. В главі XX Буття розповідається про те, як значно пізніше Авраам оселився між Кадесом і Суром і тимчасово перебував у Герарі. Далі розповідається:

«І сказав Авраам про Сарру, жону свою: вона — сестра моя (пам'ятав він, які вигоди принесла йому перша така операція.— *О. Я.*). І послав Авімелех, цар герарський [47], і взяв Сарру. І прийшов бог до Авімелеха вночі уві сні і сказав йому: «От ти помреш за жінку, яку ти взяв, бо вона має мужа». Авімелех же не торкався до неї і сказав: «Владико! невже ти погубиш і невинний народ? Чи не

сам він сказав мені: вона — сестра моя? І вона сама сказала: він — брат мій. Я зробив це в простоті серця мого і в чистоті рук моїх». І сказав йому бог уві сні: «І я знаю, що ти зробив усе в чистоті серця твого, і удержав тебе від гріха передо мною, тому і не допустив тебе доторкнутися до неї; тепер же поверни жону мужу, бо він *пророк і помолиться за тебе, і ти будеш живий* (як просто.— *О. Я.*), а коли не повернеш, то знай, що неодмінно помреш ти і всі твої». І встав Авімелех рано-вранці і покликав усіх рабів своїх і переказав усі слова ці в уші їх; і люди ці дуже злякались. І покликав Авімелех Авраама і сказав йому: «Що ти з нами зробив? Чим я согрішив проти тебе, що ти мало не навів на мене і на царство моє великий гріх? Ти вчинив зі мною таке, чого не роблять». І сказав Авімелех Аврааму: «Що ти мав на увазі, коли робив таке?» Авраам сказав: *«Я подумав, що нема в місті цьому страху божого і вб'ють мене за жону мою*; та вона і справді сестра мені: вона — дочка батька мого, але тільки не дочка матері моєї, і стала жоною моєю; *коли бог повів мене мандрувати з дому батька мого, то я сказав їй: зроби зі мною цю милість, в яке не прийдемо місце, скрізь говори про мене: це — брат мій». І взяв Авімелех дрібної і великої худоби, і рабів, і рабинь, і дав Аврааму; і повернув йому Сарру, жону його... І Саррі сказав, от я дав брату твоєму тисячу сіклей срібла.* От це тобі покривало для очей перед усіма, хто з тобою, і перед усіма ти виправдана» (XX, 2—14, 16).

Я навів це оповідання, не викинувши жодного слова. Тут зразок моральності той самий. Оповідач навів тільки розмову єврейського бога з царем Авімелехом. Оскільки вся розмова відбувалась уві сні, то, звичайно, навіть якби це було в наш час, неможливо *перевірити те, що було уві сні*. Уві сні бог попереджає Авімелеха, щоб він не дуже зазіхав на цю стареньку. Авімелех повертає Сарру за приналежністю і докоряє Аврааму, що він його обманув, а з Авраама, як з гуски вода. І хоч Біблія розповідає, що Авімелех до неї навіть не доторкнувся, але все-таки Авраам дістає користь з цієї пригоди, одержує тисячу сіклей срібла, дрібну і велику рогату худобу. Сарра теж дістає подарунок, і все кінчається дуже хороше. Після цього, одержавши багатий калим за свою дружину, «помолився Авраам богу, і зцілив бог Авімелеха і жону його, і рабинь його, і вони стали народжувати» (XX, 17).

Прочитайте уважно ці місця Біблії, і ви побачите, що *все йдеться навколо розмноження, навколо плодючості*. Про що молиться Авраам своєму богу, який влаштовує йому такі вигідні афери? А от, бачите, перестали розмножуватись раби і рабині, і скот перестав розмножуватись у Авімелеха. Та і сам праотець Авраам весь час турбується про те, щоб умножити потомство; а через те, що дружина його, яка переходить з рук у руки, від одного фараона до другого, все ніяк не може народити, то довелося вдатися навіть до того, щоб дістати дітей від служниць.

В главі XVI Буття розповідається про те, як Авраам зробив дружиною своєю служницю Агар, і це оповідання теж церква видає за зразок високої моральності, який релігійні люди хотіли б поставити в приклад підростаючим дітям. Авраам все не вірить богу, що у нього буде велике потомство, і навіть уві сні розмовляє постійно з богом (в релігійних казках люди головним чином уві сні розмовляють з богами, тому що інакше, як уві сні, і не побачиш таку істоту, яка називається богом). І от цей самий єврейський бог начебто уві сні дав йому такий доказ правдивості своїх слів:

«Візьми мені трилітню телицю, трилітню козу, трилітнього овна, горлицю і молодого голуба. Він узяв їх, розсік їх пополам і поклав одну частину проти другої... І налетіли на трупи хижі птахи; але Авраам відганяв їх» (XV, 9—11).

Все це відбувалось уві сні. Уві сні ж приснилось Аврааму, що полум'я пройшло між розсіченими тваринами. Чого тільки не присниться уві сні, а Біблія робить з цього висновки. Виявляється, в цей день бог підписав договір з Авраамом і сказав йому, що він дає йому такі-от і такі-от землі, що знаходяться по один бік «від ріки Єгипетської до великої ріки».

Але перейдімо до оповідання про Агар (XVI, 1—16).

«Але Сарра, жона Авраама, не народжувала йому. У неї була служниця-єгиптянка на ім'я Агар. І сказала Сарра Аврааму: от господь замкнув черево моє, щоб мені не народжувати (і акушерськими справами займається господь бог.— *О. Я.*). Увійди ж до служниці моєї, може, я матиму дітей від неї».

Для сучасної людини це звичайно незрозуміло, як це одна жінка може мати дітей від іншої жінки. Для стародавніх народів це було зрозуміло. Не те щоб тоді одні

жінки народжували через інших жінок, а в рабовласницькому суспільстві, там, де були раби і пани, дитина рабині вважалася дитиною пані, коли її, новонароджену, клали на коліна пані. Усиновлення дітей, хоч би і чужих, відбувалося таким чином, і коли дитина полежала на колінах у чоловіка або жінки, вона вважалась їх дитиною.

«Авраам послухався слів Сарри. І взяла Сарра, жона Авраама, служницю свою, єгиптянку Агар, по закінченні 10 років перебування Авраама в землі Ханаанській, і дала її Аврааму, мужу своєму, в жони. Він увійшов до Агарі, і вона зачала. Побачивши ж, що вона зачала, вона стала зневажати пані свою».

Чи не правда, дуже цікавий роман описується в XVI главі Буття? Рабиня стала дружиною свого пана. Пані її — вже старенька, їй понад 70 років,— і оскільки, очевидно, любов скотаря Авраама в цей час цілком була на боці більш молодої Агарі, то служниця починає зневажати свою пані. Саррою оволодівають ревнощі.

«І сказала Сарра Аврааму: в кривді моїй ти винний; я віддала служницю в надро твоє, а вона, побачивши, що зачала, стала зневажати мене. Господь нехай буде суддею між мною і між тобою (я — бідна жінка, мене всякий скривдити може.— *О. Я.*). Авраам сказав Саррі: от служниця твоя в руках твоїх, роби з нею, що тобі завгодно. І Сарра почала утискувати її, і вона втекла від неї».

Чи подобається вам ця сімейна сцена? От якби священик розповів дітям так само, як розказано в Біблії всі ці сцени, то яке він звідси може робити високоморальне повчання? Агар — дружина Авраама, вона має народити йому дитину. Дружиною його вона стала за згодою «законної» дружини Авраама, Сарри. І як тільки в ревнощах Сарра починає викладати йому свої образи, Авраам, начебто нічого не сталося, говорить: адже ж вона служниця, роби з нею, що хочеш. І Сарра утискує її. В ті часи, коли служниці були рабинями, рукоприкладство перетворювалося просто-напросто в катування — карали різками, батогами, адже ж Агар була рабинею. Агар втекла. Що ж тут повчального, що тут морального? Чого ми повинні навчитися у цих рабовласників! В справу втручається бог. Він посилає одного з своїх кур'єрів (ангела господнього) на розшуки рабині, що втекла. Той знаходить її в пустині і говорить їй суворо:

«Агар, служниця Саррина, звідки ти прийшла і куди йдеш? (удає, що не знає.— *О. Я.*). Вона сказала: я тікаю від лиця Сарри, пані моєї. Ангел господень сказав їй: повернись до пані своєї і підкорись їй».

Мораль: якщо ти раба, то підкорись пані своїй, хоч би вона і знущалась з тебе. Такою є попівська біблейська мораль. Ну, звичайно, до цього ще додається, що тут же цей самий кур'єр біблейського бога Елогіма наобіцяв їй повний мішок. Пообіцяв так умножити потомство Агарі, що не можна буде навіть і злічити його. Утішив він її ще тим, що пообіцяв їй, що «син її буде між людьми, як дикий осел, руки його на всіх і руки всіх на ньому. Житиме він перед лицем усіх братів своїх».

Правда, нібито втіха маленька: бути між людьми, наче дикий осел, але біблейський письменник запевняє, що Агар цьому зраділа, повернулася до Авраама і народила йому сина Ізмаїла, коли Аврааму було вже 86 років[48]. Татко був хоч і старенький, але від цього часу він тільки ще починає дальше розмноження свого потомства.

От коротко сімейне життя Авраама. Нехай ті, хто вважає Біблію «святим письмом», мають мужність сказати дітям і дорослим: живіть так, як жив праотець Авраам, обманюйте, брешіть, коли вам це вигідно. Заради врятування власної шкури можете продавати свою дружину, заради наживи теж можете продавати свою дружину. Якщо у вас завелись діти поза тією сім'єю, яку ви маєте, то зневажайте їх матерів, віддавайте їх на наругу «законній» дружині; законна ваша дружина може бити служниць, яких вона вам приводить сама до ліжка.

Ми постараємось у наступному розділі ознайомитися з іншими сторонами життя біблейських патріархів, і ви побачите, яка «красота» розгортається перед вами в Біблії, яка «висока мораль», які там «високі зразки» хоробрості, доброчесності, братерства й інших хороших речей, про які нам проповідують попи всіх вір.

Розділ п'ятий

СОДОМИТСЬКІ ГРІШНИКИ І СОДОМИТСЬКІ ПРАВЕДНИКИ

ПОВЧАЛЬНЕ ОПОВІДАННЯ ДЛЯ ДІТЕЙ І ДОРОСЛИХ

Нам можуть сказати, що не можна підходити з теперішніми поняттями про моральність до далеких біблейських часів. Вірно. Ми і не підходимо з цією міркою. Але якраз *попи підходять з цією міркою до біблейських оповідань і з них виводять мораль для наших днів. Якраз вони рабську мораль Біблії прагнуть нав'язати трудящим.* В числі таких «повчальних» біблейських оповідань в усіх підручниках «закону божого» вміщено оповідання про загибель Содома і Гоморри[49] і про кровозмісний шлюб праведника Лота[50] з двома його праведними дочками. А про це варто розповісти.

Починається ця історія з розповіді про те, як біблейський бог, розмовляючи з Авраамом (а боги раніш, як ми бачимо з Біблії і оповідань інших народів, були дуже балакучими і про все говорили з людьми), став скаржитись Аврааму:

«Крик содомський і гоморрський, великий він, і гріх їх, тяжкий він дуже.

Зійду і подивлюсь, чи дійсно вони чинять так, який є лемент на них, що сходить до мене, чи ні; взнаю» (Буття, XVIII, 20—21).

Старенький, сліпенький, нічого не знаючий «бог»! З неба він уже нічого не бачить! Йому треба «зійти», «подивитись», «дізнатися»! Біс їх знає, скаржаться на содомлян, що вони — грішники, а, може, це і неправда! Треба подивитись! Такий є цей всемогутній, всевидющий, всезнаючий та ін., та ін.!

Авраам починає вмовляти цього бога: не можна ж убити все місто, якщо хто-небудь і согрішив. І от торгується Авраам з богом. І доторговуються до того, що коли в Содомі знайдуться тільки 10 праведників, то і тоді Елогім не знищить Содома.

І от у Содом увечері з'являються два слідчих — ангели. Лот байдикував у цей час (сидів на призьбі) біля воріт міста. Побачивши цих ангелів (вигляд у них, мабуть, дуже поважний), Лот вклонився до землі (от воно, відображення рабства) і сказав нібито: *«Государі мої*, зайдіть

у дім *раба вашого...*». Біблія вкладає в уста Лота привітальну промову людини, звиклої до рабства; Лот називає себе рабом, а прийшлих — своїми *«государями»*.

Починається упрошування ангелів: ті хочуть ночувати на вулиці, а Лот їх умовляє. Нарешті «умовив»! Спік він їм коржики, і *вони їли*. А потім розповідається, що перше, ніж ангели лягли спати (значить, ангели їдять і сплять, як і люди!), з'явилися всі жителі міста і зажадали від Лота: «Де люди, що прийшли до тебе на ніч? Виведи їх до нас, ми пізнаємо їх...». Інакше кажучи, у жителів Содома були поширені звичаї, які називаються педерастією, тобто злягання з мужчиною. Це було поширено в Греції, Римі, всюди в християнських монастирях, де монахи давали обітницю цнотливості, клялися не торкатися до жінки, як істоти нечистої, «сосуду диявола» та ін., але жили з ченцями, послушниками. І до цього часу преса різних країн час від часу повідомляє про судові процеси з приводу статевих насильств монахів над хлопчиками.

Але Лот хоче захистити, врятувати своїх гостей (такий звичай гостинності). Що ж він пропонує?

«І сказав: брати мої, не робіть лиха, от *у мене дві дочки, які не пізнали мужа; краще я виведу їх до вас, робіть з ними, що вам завгодно*; тільки людям цим не робіть нічого, бо вони прийшли під покрівлю дома мого» (XIX, 7—8).

Виходить, що віддати на згвалтування натовпу двох дівчат-дочок — *це краще*.

Ну, звичайно, тут треба було вигадати яке-небудь чудо. І попи вигадали.

«Тоді,— розповідає Біблія,— мужі ті простягли руки свої і ввели Лота до себе в дім, і двері замкнули; а людей, що були при вході в дім, вразили сліпотою *від малого* до великого, так що вони змучилися, шукаючи входу».

Прямо чудово! *Ангели* (!) не можуть інакше врятуватись самі, як сховавшись у будинку. Лота вони теж не можуть інакше врятувати, як замкнувши двері. І в той же час вони можуть всіх вразити сліпотою. Якщо вони такі могутні були, що могли вразити *сліпотою*, то чому ж вони не могли вразити їх *освітою*? В тому й річ, що Біблія може тільки вражати сліпотою, затемнювати! Навіщо треба було вражати сліпотою немовлят содомських,— зовсім незрозуміло. А тим часом Біблія розповідає, як всі *«від малого»* були осліплені і замучились. Всяку *людину*, яка

зробила б таку річ, назвали б лиходієм, але ж це бог — Елогім.

«Мужі ті, з милості до нього господньої, взяли за руку його і жону його, і двох дочок його і вивели його. І поставили його поза містом. Коли ж вивели їх геть, то один з них сказав: рятуй душу свою: не оглядайся назад і ніде не спиняйся в околиці цій» (XIX, 16—17).

Після цього, розповідає Біблія:

«Пролив господь на Содом і Гоморру дощем сірку і вогонь від господа з неба, і зруйнував міста ці і всю околицю цю, і всіх жителів міст цих, і (все), що росло на землі» (XIX, 24—25).

В основу цієї казки про загибель двох міст, описану в Біблії, могло бути покладене уявлення пастушого племені про вибух вулкану. Люди, не вміючи пояснювати цього явища природи, уявляли, що бог з неба кидає полум'я і камені, і сірку, і розплавлену лаву. Такі явища відбувалися раніш, і тепер буває, що ще не застигла, вогняно-рідка, розпечена маса внутрішніх шарів землі проривається крізь ту чи іншу тріщину і ховає під собою цілі міста й округи. Так, ще недавно сталися вибухи вулканів у Сіцілії (Італія), в Південній Америці та інших місцях. А дикуни вигадали до цієї картини своє пояснення, передаючи це оповідання з роду в рід, а потім оповідання потрапило в Біблію. А попи видають його за священну історію, як прояв педагогічних, учительських здібностей бога.

А втім немає нічого безглуздішого, як уявити собі, що який-небудь бог за гріхи, за помилки людей заливає сіркою живих, не винних ні в чому дітей і навіть знищує рослинність (мабуть, і трава согрішила содомитськими гріхами).

В кінці цієї картини додано:

«Жона ж Лотова оглянулась позаду його, і стала соляним стовпом» (XIX, 26).

Звичайно, хто знає хімію, той знає, що сіль складається з хлористого натрію, а тіло наше складається в основі з зовсім інших елементів — з азотистих, вуглецевих речовин, а солей в організмі людини мізерна кількість. Як може вуглець або білок наших клітин перетворитися в сіль, в хлористий натрій,— цього вам не пояснить жоден піп, і жодна чесна людина не посміє вам сказати, що це можливо. Але це йдеться про чесних людей, а Біблію нам видавали і видають за святе письмо шарлатани, які і самі

знають, що азот не можна перетворити в натрій і вугілля в хлор, але народ обманювали, а простодушним дітям в школі говорили: «Бачите, діти, як нехороше не слухатись бога і старших,— от як бог покарав мадам Лотову за її неслухняність, невіру і цікавість».

На цьому в школі закінчується оповідання про Содом і Гоморру. Але залишається неясним, в чому ж була праведність Лота і його дочок, що всіх людей бог знищив, а їх врятував. Чи не можна про це дізнатися з Біблії? І от що ми взнаємо про життя цих праведників:

«І вийшов Лот з Сігора, і став жити в горі, і з ним дві дочки його, бо він боявся жити в Сігорі (а чого він боявся, коли на його боці був сам бог?! — *О. Я.*). І жив у печері і з ним дві дочки його. І сказала старша молодшій: батько наш старий, і нема чоловіка на землі, який увійшов би до нас за звичаєм усієї землі: отже, *напоїмо батька нашого вином і переспимо з ним і відновимо від батька нашого плем'я. І напоїли батька свого вином* у ту ніч, і пішла старша і спала з батьком своїм: а він не знав, коли вона лягла, і коли встала (п'яний був, нічого не пам'ятаю! — *О. Я.*). Наступного дня старша сказала молодшій: от я спала вчора з батьком моїм, напоїмо його вином і в цю ніч; і ти увійди і спи з ним, і віднови від батька нашого плем'я. І напоїли батька свого вином і в цю ніч; і увійшла молодша і спала з ним, і він не знав, коли вона лягла, і коли встала. *І стали обидві дочки Лотові вагітними від батька свого*; і народила старша сина... І молодша так само народила сина» (XIX, 30—38).

Такі ось ці «праведники», яких вивів єврейський бог з Содома. Старий п'яниця, який напивається до нестями і від якого стають вагітними його дві дочки. П'яний настільки, що не знає, коли лягає з ним дочка і коли встає. І дочки, які міркують про те, що от, мовляв, женихів нема, а потомство треба продовжувати. Дочки вмовляються і по черзі стають дружинами свого батька. Але ж вони — праведники всі!

Після Жовтневої соціалістичної революції зарубіжна буржуазія і попівщина в своїх наклепах на Радянський Союз поширювали і поширюють казки, нібито у нас за радянськими законами дозволяються шлюби між батьками і дітьми. Ці наклепи поширюються нашими ворогами з метою збудження ворожнечі до країни пролетарської диктатури. Насправді, сама «священна» Біблія християн

і євреїв за зразок моральності і доброчесності подає нам оповідання про Лота, який жив із своїми дочками. Жодного слова в Біблії нема, яке засуджувало б це. Попи завжди пропускають це місце. Цілком даремно. Воно розповідає про те, що був час, коли шлюб з дочками допускався [51]. Але що тут повчального для нас, для нашого часу?

Розділ шостий

ЛЮДСЬКІ ЖЕРТВОПРИНОШЕННЯ У ПРАВЕДНИХ БІБЛЕЙСЬКИХ ПАТРІАРХІВ

У попівському біблейському вченні говориться, що волосинка з голови людської і цегла з карниза не впаде без волі на те божої. А селяни по-своєму це висловлюють: «Бог не захоче — і чиряк не скоче». Якщо вже лисіє людина, на те, значить, воля божа. Але все ж і віруюча людина помастить лисину помадою, коли прочитає, що помада допомагає. Коли ж цегла з карниза впаде кому-небудь на голову, то хоч без волі божої вона немовби і не могла впасти, але я ще не зустрічав таких людей, які обвинувачували б у цьому бога, а завжди обвинувачують домохазяїна, який вчасно не зробив ремонту. Тим часом, якщо вірити попам, то в таких вчинках першим винуватцем є їх бог: чого ж не доглядів, допустив?

Коли з людиною трапиться нещастя, попи пояснюють це двояко: або *бог покарав* людину (коли вона була «грішником»), або *випробовує, спокушає* людину («праведника»): мовляв, чи витримає вона випробування? Іноді відбувається плутанина професії: чорт відбиває іноді хліб у бога і сам береться за справу спокуси. Строго навіть не розбереш, хто краще спокушає — попівський бог чи попівський диявол. І той і другий звичайно обіцяють або видають премію, нагороду, коли людина витримала випробування.

Попи вигадали багато казок про такі випробування. В Біблії є спогади про страшні обряди людських жертвоприношень, що практикувалися колись. Якби просто розповісти тепер у Біблії, що от, мовляв, якими праведниками були святі праотці — Авраам та ін., які богу приносили в жертву людей,— нічого, крім огиди, це не викличе у су-

часних людей. Тому в Біблії прикрашено оповідання про людське жертвоприношення всякими повчаннями, і виходить знову казочка для дітей і для простодушних дорослих, з допомогою якої їм говорять: от бачите, раби божі, як треба слухатись бога; якщо навіть рідного батька вам бог уві сні велить зарізати або дитину, виконайте це. Справді, що розповідає Біблія?

«І було, після цих подій бог спокушував Авраама і сказав йому: Аврааме! Він сказав: от я. Бог сказав: візьми сина твого, єдиного твого, якого ти любиш, Ісаака (хоч, як ми знаємо, Ісаак зовсім не був єдиним сином, тому що був другий від Агарі, Ізмаїл, про якого Біблія розповідає щойно перед цим.— *О. Я.*), і піди в землю Моріа і там принеси його у всеспалення на одній з гір, про яку я скажу тобі» (Буття, XXII, 1—2).

Що зробила б сучасна людина, навіть віруюча, якби їй приснився такий сон? Невже вона виконала б повеління цього бога? Звичайно, ні! А в далекі часи подібні «всеспалення» богу (людські жертвоприношення) були настільки звичайними, так часто спалювали на вівтарях богів людей, що Авраам, коли судити з розповіді Біблії, анітрохи не здивувався цьому наказові свого бога. Біблія розповідає:

«Авраам встав рано-вранці, осідлав осла свого, взяв із собою двох з отроків своїх і Ісаака, сина свого; нарубав дров для всеспалення і, вставши, пішов на місце, про яке сказав йому бог (коли він йому про це говорив,— Біблія не розповідає.— *О. Я.*). На третій день Авраам звів очі свої і побачив те місце здалека. І сказав Авраам отрокам своїм: залиштесь ви тут з ослом, а я і син підемо туди і поклонимось і повернемося до вас. І взяв Авраам дров для всеспалення і поклав на Ісаака, сина свого; взяв у руки вогонь і ніж і пішли обидва разом» (XXII, 3—6).

Ви тільки уявіть собі цю картину: перед вами справжнісінький ще дикун. Він не вміє швидко розпалювати вогонь, він несе його з собою готовим у вигляді гарячого вугілля в черепку. Він навалює на юнака, якого збирається зарізати, дрова, на яких хоче його спалити, тримає в руці ніж, яким збирається зарізати сина,— таким є праведник біблейський! Звичайно, син тривожиться.

«І почав Ісаак говорити Аврааму, батькові своєму, і сказав: батьку мій! Він відповів: от я, сину мій (оскільки нікого коло них у той час не було, то важко перевірити,

чи такою дійсно була розмова.— *О. Я.*). Він сказав: от вогонь і дрова, а де агнець для всеспалення? Авраам сказав: бог знайде собі агнця для всеспалення, сину мій. І йшли далі обидва разом і прийшли на місце, про яке сказав йому бог; і влаштував там Авраам жертовник, розклав дрова і, зв'язавши сина свого, Ісаака, поклав його на жертовник поверх дров. І простяг Авраам руку свою і взяв ніж, щоб заколоти сина свого» (XXII, 7—10).

Власне кажучи, біблейський письменник міг би на цьому поставити крапку, бо ясно, що саме відбувалося в цих умовах при людських жертвоприношеннях. Історія Фінікії [52], Греції, Мексіки і цілого ряду інших країн зберегла нам опис найжахливіших людських жертвоприношень, де іноді гинули сотні і тисячі людей, зарізаних і спалених «для бога», і тисячі таких попів-жерців на зразок казкового біблейського Авраама різали і спалювали дітей і дорослих на жертовниках.

Але якби на цьому місці кінчалось оповідання, то Біблією не можна було б обдурити людей. Тому до кожного такого оповідання додавали обов'язково ще що-небудь «чудесне» для повчання. Чудесне в біблейському оповіданні полягає в тому, що:

«Ангел господній гукнув до нього з неба і сказав: Аврааме! Аврааме! Він сказав: от я. Ангел сказав: не піднімай руки твоєї на отрока і не роби над ним нічого; бо тепер я знаю, що боїшся ти бога і не пошкодував сина твого єдиного для мене. І звів Авраам очі свої і побачив: і от позаду овен (баран.— *О. Я.*), який заплутався в хащі рогами своїми. Авраам пішов, узяв овна і приніс його у всеспалення замість сина свого» (XXII, 11—13).

Ми знаємо, що людські жертвоприношення змінилися жертвоприношеннями тварин. Може, тут у цій казці і знайшов собі відображення цей перехід від людського до тваринного жертвоприношення, ця заміна людської жертви тваринною жертвою, та тільки розказано це якнайчудесніше.

Але от що напрошується само собою для віруючого і невіруючого: навіщо це богу, який адже є всюдисущим, всезнаючим богом,— навіщо це йому треба було «випробовувати» Авраама? Хіба він не знає заздалегідь, що зробить Авраам? І тут насамперед для кожного повинно бути ясно — і для віруючого і для невіруючого,— що поняття це про бога — людське, що богу завжди надаються ті

самі властивості, що й людині. Бог *не знає*, що робитиме Авраам, він випробовує його, а потім тільки говорить: ну, тепер я знаю, що ти слухаєшся мене. І тут же дається премія за слухняність, нагорода. Бог говорить і навіть клянеться, божиться (значить, вважає ще, що Авраам може не повірити йому без клятви).

«Мною клянусь,— говорить господь,— що оскільки ти зробив це діло і не пошкодував сина твого, єдиного твого, то я, благословляючи, благословлю тебе і, умножаючи, умножу сім'я твоє, наче зорі небесні і наче пісок на березі моря, і оволодіє сім'я твоє містами ворогів своїх» (XXII, 16).

Інакше кажучи, бог пообіцяв Аврааму, що він буде всесвітнім завойовником. Звичайно, цей бог не міг додержати своєї клятви просто тому, що його не існувало і не існує. Але тут цікаво саме те, що *релігія побудована на комерційному розрахунку: ти мені дай ото свого сина, а я тобі за це пообіцяю міста.*

Віруючі можуть сказати: а все-таки Авраам не зарізав свого сина, і нема вказівок у Біблії, щоб благочестиві люди вбивали для бога своїх дітей або дорослих. Але це, звичайно, невірно. В Біблії розповідається, як полководець Ієффай [53] у скрутну хвилину дав обітницю богові, що принесе йому в жертву перше, що зустріне після повернення додому. Оскільки бог все робить, виходячи з комерційного розрахунку, то він за цю обіцянку дарував перемогу Ієффаю.

І от, коли Ієффай повертався додому, то назустріч йому вийшла привітати його дочка, і в Біблії розповідається про те, як Ієффай приніс у жертву богу єдину дочку і як її оплакували.

Та й не тільки біблейський Ієффай приносив людські жертви. В XXI главі другої книги Царств розповідається про сім синів з дому Саулова, яких Давид видав гаваонітянам:

«І вони повісили їх (на сонці) на горі перед господом... і змилостивився господь над країною після того» (XXI, 9, 14).

Значить, богу потрібно було не більше не менше, як 7 синів з дому Саулова для того, щоб він «змилостивився». Як вони їх повісили *«перед господом»*,— ми точно сказати не можемо, але очевидно їх просто-напросто повісили перед зображенням цього господа або перед

його вівтарем, перед жертовником, принесли богу в жертву.

В книзі Чисел (XXV, 4) сказано:

«І сказав господь Мойсею: *візьми всіх начальників народу і повісь їх господу перед сонцем і відвернеться від Ізраїля ярість гніву господнього*».

Значить, на цей раз богу потрібна була велика жертва, щоб відвернувся гнів його, і довелось повісити господу перед сонцем усіх начальників народу.

В книзі Ісуса Навіна розповідається, як Ісус Навін посвятив усіх жителів завойованого міста Гая господу, а «царя гайського повісив на дереві *до вечора*» (мабуть, цьому царю було однаково, чи повісили його до вечора, чи до ранку, але справа тут, мабуть, у тому, що повісили його до заходу сонця). В главі X книги Ісуса Навіна розповідається:

«Потім вразив їх (п'ять царів.— *О. Я.)* Ісус і повісив їх на п'яти деревах, і висіли вони на деревах до вечора» (X, 26).

Тут звичайно впадає у вічі те, що жертви приносяться господу *перед сонцем*, і це стосується того часу, коли шанування сонця було пов'язане з культом єврейського бога Ягве [54]. Факт численних людських жертвоприношень в старовину залишається безсумнівним, і вони знайшли своє відображення в Біблії. Тільки значно пізніше ці людські жертвоприношення були заборонені.

Якби попи були добросовісні, то вони могли б розповісти таким чином: «Діти, в старовину існували людські жертвоприношення богам. Про це розповідає XXII глава Буття, про це розповідається в книгах Царств, Чисел, Ісуса Навіна та інших. Тепер ми не вимагаємо, щоб на вівтарях у храмах приносили в жертву людей, але якщо для нашого бога потрібно буде знищити мільйони людей, то ми закличемо вас іменем бога, і ви, віруючі в бога, йдіть, убивайте, вирізуйте, спалюйте міста! Бог, що сидить на небесах, вам за це відплатить хорошим життям після вашої смерті, а деяких нагородить ще за життя багатством, будинками, рабами, скотом та ін. та ін.».

Це було б куди простіше і правдивіше. Але як можна шукати якої б то не було правди у людей, що своєю професією, своїм ремеслом зробили обман, завдання яких полягає в тому, щоб з допомогою цього обману зробитись найбільш спритними «ловцями душ людських»?

Розділ сьомий

ОБРЯД ОБРІЗАННЯ

Православна *церква святкує свято обрізання господнього* (1 січня). Коли спитати віруючих, що означає це свято, то можна напевно сказати, що дев'яносто чоловік із ста не дадуть відповіді на це запитання. Про це обрізання господнє розповідає евангеліст Лука:

«Після того, як минуло вісім днів, коли належало обрізати немовля, дали йому ім'я Ісус» (Лука, II, 21).

Таким чином, *у день обрізання господнього святкується немовби саме той факт, що одному з людей обрізали крайню плоть статевого органу так, як це робилося щодо всіх немовлят у євреїв.*

Якби віруючі християни були цілком послідовні, якби вони в усьому наслідували життєпис Ісуса, в якого вони вірять як у бога і божого сина, то, само собою зрозуміло, вони і над собою повинні були б вчиняти той самий обряд. І дійсно є така секта, що називається «суботниками»: суботники сповідають християнське вчення, але в той же час вони вчиняють над своїми дітьми обряд обрізання. Цей обряд зберігся у євреїв, у магометан і ще у деяких народностей. А християни посилаються на Діяння апостолів, де говориться про те, що після того, як Христос хрестився водою, обрізання стало вже необов'язковим.

Якщо евангеліє розповідає про обрізання сина божого, то в Біблії розповідається нібито про обряд обрізання мало не самого бога. (Ті, хто читає Біблію, напевно помітили, що біблейський бог запросто розмовляв з людьми, торгувався, сперечався, навіть вступав у рукопашну, гнівався, радів). Так, на початку книги Ісходу ми читаємо про те, як бог все умовляв Мойсея, щоб він зайнявся творенням чудес. Мойсей все не погоджувався, і от одна з причин його відмовлення: «Хіба фараон захоче вислухати мене, чиї губи не обрізані?» (у синодальному виданні Біблії перекладено: «Як же послухає мене фараон, а я не словесний») (VI, 12).

Цей звичай надрізувати губи, вуха й інші частини тіла існував як дуже стародавній обряд. Нема ніякого сумніву, що він походить від того часу, коли люди не знали ще вживання інших знарядь, крім кам'яних. В Біблії розповідається, що коли Мойсей з своєю сім'єю мандрував у

землю єгипетську, то по дорозі з ним сталася така пригода (Ісход IV, 24—26):

«В дорозі на ночівлі трапилося, що його зустрів господь і хотів умертвити його. Тоді Сепфора (це була дружина Мойсея.— *О. Я.*), взявши кам'яний ніж, обрізала крайню плоть сина свого і, кинувши до ніг його, сказала: ти жених крові у мене. І відійшов від нього господь. Тоді сказала вона: жених крові — по обрізанню».

Звичайно, для теперішнього часу для величезної більшості людей це зовсім незрозуміло. По-перше, бог зустрічається на дорозі, як звичайнісінький подорожній, накидається на мирну сім'ю і збирається вбити одного з членів сім'ї («хотів умертвити його»). Якби трапилася з ким-небудь тепер така історія, то цього самого пана просто-напросто зв'язали б і потягли в міліцію або ж побили б палками як слід. А тут, як бачите, жінка-мати відразу ж знаходить інший спосіб врятуватися від цього розбійника. Вона бере кам'яний ніж і обрізає крайню плоть у своєї дитини (в більш точному оригіналі сказано, що вона торкнулась крайньої плоті бога) і ще умовляє: «Ти жених крові у мене, жених крові по обрізанню».

Що це за «жених крові», і чи мають смисл ці слова? В книзі Буття (глава XVII) розповідається про обрізання Авраама. Аврааму було дев'яносто дев'ять років (не більше, не менше), коли до Авраама з'явився той самий пан Ієгова і вирік: «Я бог всемогутній, *ходи передо мною* (!) і будь непорочний». Після цієї заяви пан Ієгова відразу ж обіцяє: «І поставлю завіт мій між мною і тобою і дуже, дуже розмножу тебе». Біблейські боги, звичайно, коли вони хочуть перетягти кого-небудь на свою сторону, обіцяють: «Розмножу тебе, наче пісок морський, наче зорі небесні, і скот твій розмножу, і рабів твоїх розмножу». Ну, звичайно, Авраам відразу ж у ніжки: «І пав Авраам на лице своє». В такому лежачому стані, мабуть, тривала дальша розмова з богом:

«От завіт мій з тобою: ти будеш батьком безлічі народів, і не будеш ти більше називатись Аврамом і буде тобі ім'я Авраам, бо я зроблю тебе батьком безлічі народів і дуже, дуже розплоджу тебе і утворю від тебе народи, і царі вийдуть від тебе (мабуть, єврейський бог тоді не передбачав пролетарської революції, коли цим царям голови познімають.— *О. Я.*). І поставлю завіт мій між мною і тобою і між потомками твоїми після тебе в роди

їх, завіт вічний в тому, що я буду богом твоїм і потомків твоїх після тебе; і дам тобі і потомкам твоїм після тебе землю, по якій ти мандруєш,— всю землю Ханаанську, у *володіння вічне*, і буду їм богом» (не передбачав цей самий бог, що настане пролетарська революція, коли приватна власність на землю буде знищена і всі колишні договори навіть з самим господом богом нібито встановлені, будуть анульовані.— *О. Я.)*.

Якої ж плати вимагав собі єврейський бог за цю обіцянку «у вічне володіння» віддати землю, розплодити плем'я Авраамове і на віки-вічні залишитись у потомків Авраама за бога? Виявляється, він вимагав калічення тіла:

«І сказав бог Аврааму: ти ж бережи завіт мій, ти і потомки твої після тебе в роди їх. Цей є завіт мій, який ви повинні додержувати між мною і між вами і між потомками твоїми після тебе. Хай буде у вас обрізана вся чоловіча стать: обрізуйте крайню плоть вашу: *і це буде знаменням завіту між мною і вами.* Восьми днів від народження хай буде обрізане у вас в роди ваші всяке немовля чоловічої статі, народжене в домі і куплене за срібло у якого-небудь іноплемінника... Неодмінно хай буде обрізаний народжений в домі твоєму і куплений за срібло твоє, і буде завіт мій на тілі вашому завітом вічним» (Буття, XVII, 9—13).

В той час, коли ще не було ніякого книгодрукування, ніякого письма, на тілі людини робились ті чи інші позначки, які повинні були означати приналежність до того чи іншого роду, клану, племені. Плем'я Авраама повинно було мати крайню плоть обрізаною, і, таким чином, за Біблією, на тілі людини немовби писався договір між людиною і її тодішнім богом. Ну, а як же бути з «необрізаними?»

«Необрізаний же чоловічої статі, який не обріже крайньої плоті своєї, *знищиться душа та з народу свого, бо він порушив завіт мій»* (XVII, 14).

Таким чином, приналежність до племені, до роду вимагала виконання цього обряду. Обряд обрізання був поширений у багатьох стародавніх народів. Біблія розповідає про те, що «Аврааму було 99 років, коли була обрізана крайня плоть його. А Ізмаїлу, сину його, було 13 років, коли була обрізана крайня плоть його. В той же самий день обрізані були Авраам і Ізмаїл, син його, і з ним об-

різана була вся чоловіча стать в домі його, народжені в домі і куплені за срібло у іноплемінників» (XVII, 24—27).

Даремно думають, що це ушкодження статевого органу робилось тільки у чоловіків. В стародавні часи воно робилося також і у жінок. Так, у деяких народів ставилось зображення бога у вигляді чоловічої фігури, і дівчата перед тим, як стати жінками, порушували своє дівоцтво, сідаючи на статую цього бога, на статевий член. Шанувався самий статевий орган (культ фалоса). У деяких народів ще недавно були записані такі звичаї, як вирізування деяких частин жіночого статевого органу (клітора). У базутів і бечуанів в Африці виконують обряди обрізання над чоловіками в віці від 13 до 17 років, і цей обряд перетворює підлітків у дорослих чоловіків. До цього обряду хлопчик вважається дитиною, після — дорослим. Обрізання вчиняється гострим *кремінним* ножем. Цей звичай вказує також на його давність, його корені йдуть від *кам'яного віку*. В Мексіці, коли туди проникло християнство, існував обряд обрізання на 29-й день від народження. Один мандрівник, Люран, описує цей обряд як обряд обрізання крайньої плоті або поранення крайньої плоті *кам'яним* агатовим ножем, причому поранення також робились і на вухах. В книзі пророка Ієремії розгніваний бог говорить на адресу невірних: «*От вухо у них не обрізане, і вони не можуть чути*». Що означає це «необрізане вухо?» А те, що вуха і губи обрізувались і обрізувалися саме на знак приналежності до племінного союзу, і обрізувались і калічилися часто на честь бога (дивись також Діяння апостолів VII, 51: «*Жорстоковийні! Люди з необрізаним серцем і вухами!*»). Очевидно, мітки робилися різні: мітили рабів так само, як мітять тепер іноді худобу, роблячи надрізи на вухах, і в Біблії розповідається про те, що коли в ювілейний рік раб чомусь хотів залишитись у пана, то його приводили до дверної клямки і там пробивали йому вухо. Після цього обряду він уже вважався рабом навіки, він немовби *приковувався* до дому пана свого. Можна було б навести численні приклади інших каліцтв, що робились як релігійний обряд, в основі якого лежало те чи інше соціальне явище (обернення в рабство, посвячення в повноліття, знак шлюбу і т. д.), практикувалося при цьому і вибивання переднього зуба і обрізування пальця (тубільці Нового Південного Уельса відрізували немовлятам жі-

ночої статі два суглоби мізинця лівої руки; цей обряд вони пояснювали таким чином: вони віддають кусочок пальця з мізинця для того, щоб не взяли всієї людини) та ін.

Отже, обряд обрізання — дуже поширений, давній. Виник він у незапам'ятні часи, ще тоді, коли люди вживали тільки кам'яні знаряддя (кам'яний вік). Він виник, безперечно, із звичаїв людського жертвоприношення. Адже боги різних народів так само, як у свій час біблейський єврейський бог, вимагали, щоб у жертву приносили первенців не тільки від скоту, але й від людей. В другій книзі Мойсейовій — Ісход бог вимагає собі:

«І сказав господь Мойсею, говорячи: освяти мені *кожного первенця*, який розверзає всякі ложесна між синами Ізраїлевими *від людини до скоту*,— (тому що) *мої вони*. Відділяй господу все (чоловічої статі), що розверзає ложесна; і все перворідне з скоту, який у тебе буде чоловічої статі, (посвячуй) господу; а всякого з *ослів*, що розверзає (утробу), замінюй агнцем; а якщо не заміниш, викупи його; *і кожного первенця людського з синів твоїх* викупай» (XIII, 1, 2, 12, 13).

Значить, спочатку вважалося, що *богу обов'язково треба приносити людські жертви*. Потім, *коли виникли мінові відносини*, коли можна було купувати і продавати, тоді *стало можливим викупати людину*, замінювати її твариною. А разом з тим пережитки кривавих жертвоприношень залишилися. Якщо не можна всієї людини принести в жертву, то хоч би частину її: відрізати кусок пальця, кусок губи, вуха або хоч би надрізати їх, щоб кров текла, і кров'ю помазати зображення бога, жертовник його або край жертовника. Обрізати крайню плоть вважалось особливо важливим. Калічити статеві органи — органи розмноження — вважалось особливо серйозною жертвою. З часом обряд калічення немовлят був перенесений на більш дорослий вік, тому що багато немовлят цієї операції, очевидно, не витримували. Обряд цей віднесли до таких моментів, коли відбувались важливі події в житті людини, як перехід від дитинства до змужнілості.

Минули вже тисячі, десятки тисяч років від того часу, коли виник цей обряд. Він давним-давно втратив всяке значення. Християни, якщо вони святкують свято обрізання господнього, святкують його тепер зовсім лицемірно. Ніхто з них над собою цього обряду вже не робить. Але мільйони віруючих у магометан, у євреїв все ще під вла-

дою релігії, все ще під владою рабина, мулли, які за кожну таку криваву операцію беруть собі плату, все ще вчиняють над собою і своїми дітьми цей кривавий обряд обрізання крайньої плоті статевого члена, піддають мукам дитину і дуже часто піддають дітей небезпеці смерті від цієї операції. Правда, єврейські рабини намагаються часто пояснити цей обряд медичними, гігієнічними міркуваннями, піклуванням про здоров'я: немовби обрізані статеві органи менш піддаються заразним захворюванням (їх нібито легше тримати в чистоті). Насправді статистика статевих захворювань у обрізаних і необрізаних зовсім не показує тут різниці, так що це міркування звичайно найменше можна брати всерйоз. От чому широкі верстви єврейських трудящих уже не виконують обряду обрізання над своїми дітьми, справедливо вважаючи цей обряд пережитком далекого варварства. В стародавні часи, згідно з вказівками біблейського бога, їх просто-напросто вбили б за це, за те, що вони не хочуть калічити своїх дітей, а ми повинні допомогти віруючим викоренити цей марновірний, дикий обряд звірячого людського життя кам'яного віку.

Розділ восьмий

ЧОМУ ВВАЖАЄТЬСЯ ПРАВЕДНИКОМ БІБЛЕЙСЬКИЙ ПАТРІАРХ ІСААК

Про дитинство Ісаака Біблія розповідає тільки історію про те, як татко мало не зарізав його для того, щоб засмажити своєму богові. Потім іде дуже великий пропуск у біографії (життєпису) цього патріарха, приблизно в тридцять років, і далі Біблія розповідає про те, як татко Ісаака посилав свата, одного з своїх рабів, щоб узяти йому дружину спорідненого племені. Щоб успішніше виконати сватання, сваток взяв подарунки, «*калим*» за наречену: 10 верблюдів і прикраси з дорогоцінних металів. А далі розповідається романічна історія про те, як цей самий раб загадував: якщо вийде дівиця, напоїть з глечика раба і верблюдів, тоді він і візьме її дружиною своєму *молодому пану* (а цьому «молодому пану» було 40 років,— глава XXV, стих 20). Як вибирав раб дружину своєму пану? По-перше, треба було вибрати з спорідненого племені, по-

друге, покірну, по-третє, роботящу. Наречена ця навряд чи поласилася б на розповіді про святість Ісаака.

Сватання починається з того, що підносяться коштовні подарунки:

«Коли верблюди перестали пити, тоді *чоловік той взяв золоту сергу, вагою півсікля, і два зап'ястя на руки їй, вагою в десять сіклей золота»* (яка точна бухгалтерія!) [55] (XXIV, 22).

Батьки Ревекки, мабуть, теж були жадібні до золота. Брат Ревекки, Лаван, «коли він побачив сергу і зап'ястя на руках у сестри своєї», прийняв дуже привітно свата. *Але без багатого калиму в ті далекі часи не можна було дістати наречену,* хоч би навіть і самому «святому» патріарху Ісааку. Тому:

«Вийняв раб срібні речі і золоті речі і одяг і дав Ревеці; також і брату і матері багаті подарунки. І їли і пили він і люди, що були з ним, і переночували» (XXIV, 53—54).

Так за золото і срібло і за подарунки багатий біблейський скотар Авраам купив своєму сину Ревекку.

Потім Біблія розповідає про народження двох близнят Іакова і Ісава. Ісав — звіролов, людина полів, а Іаков — матусин синочок, що жив у шатрах. Нема ніякого сумніву в тому, що *в оповіданні про Іакова і Ісава, як і в оповіданні про Каїна і Авеля, відбилась боротьба різних племен і різних культур: оповідання нагадує перехід від мисливського періоду до скотарського,* і біблейський письменник простодушно розповідає:

«Ісаак любив Ісава, тому що дичина його була до смаку йому» (значить, просто був любитель дичини, ненажера, ласун.— *О. Я.),* а Ревекка любила Іакова (XXV, 28).

А далі розповідається, як смиренник Іаков обдурив мисливця-дикуна Ісава:

«І зварив Іаков їжу; а Ісав прийшов з поля стомлений, і сказав Ісав Іакову: дай мені поїсти червоного цього, бо я стомився... Але Іаков сказав: продай мені тепер же своє первородство. Ісав сказав: от я помираю; що мені в цьому первородстві? Іаков сказав: поклянись мені тепер же. Він поклявся йому і продав первородство своє Іакову. І дав Іаков Ісаву хліба і страву з сочевиці, і він їв і пив, і встав, і пішов; і знехтував Ісав первородство» (XXV, 29—34).

От і все оповідання. За патріархального ладу старший в роді, який успадковує більшу частину майна, звичайно має перевагу. А панотці всякі в школах на уроках «закону божого» звичайно захоплювалися, розписуючи доброчесність Іакова і пустоту Ісава: от, мовляв, яка була людина,— за юшку з сочевиці продала своє первородство!

Але спробуйте поставити цього самого Іакова за зразок,— і що вийде? Вийде експлуататорська, куркульська, лихварська мораль: якщо до тебе прийде голодна і стомлена людина і попросить у тебе їсти, то ти її притисни подужче, і зобов'яжи її заплатити тобі дорогою ціною за ту юшку, з сочевиці, яку ти їй даєш, хоч би це був брат твій.

Наступна глава (XXVI) буквально повторює розповідь про те, як Ісаак, подібно до свого татка, був не від того, щоб спекульнути своєю дружиною:

«Ісаак оселився в Герарі. Жителі місця того спитали про (Ревекку) жону його, і він сказав: «це сестра моя», тому що боявся сказати: «жона моя», щоб не вбили мене, думав він, жителі місця цього за Ревекку, бо вона прекрасна на вигляд. А коли вже багато часу він там прожив, Авімелех, цар філістімський, подивившись у вікно, побачив, що Ісаак грає з Ревеккою, жоною своєю, і покликав Авімелех Ісаака і сказав: от це жона твоя, як же ти сказав: вона сестра моя? Ісаак сказав йому: тому що я думав, не умерти б мені заради неї *(яке благородство, яка хоробрість! — О. Я.)*. Але Авімелех сказав: Що це ти зробив з нами? *Ледве один з народу не злягся з жоною твоєю*, і ти ввів би нас у гріх» (XXVI, 6—10)

Значить, *праматір Ревекка не согрішила тільки тому, що не встигла.*

Коли ви спитаєте: а що ж ще такого великого вчинив цей самий Ісаак крім того, що породив двох синів і мало не продав свою дружину, то з Біблії ви нічого особливого не дізнаєтеся, крім того, що його раби викопали кілька колодязів, а він сам влаштував кілька жертовників і кілька разів уві сні розмовляв з богом.

Закінчується цей дивний життєпис (біографія) розповіддю про те, як синок праотця Ісаака, майбутній патріарх Іаков, і його вірна дружина Ревекка буквально обдурили вмираючого старика, скористувались його сліпотою і змусили його благословити Іакова, як старшого [56]. Попи дуже любили розповідати, а діти — слухати про маскарад, який Ревекка влаштувала своєму любимчику, як вона вивертала

козлині шкури і вкривала ними тіло «матусиного синка» Іакова. Чи дивно, що цього крутія, шахрая Ісав хотів просто-напросто вбити? Іаков тільки втечею врятувався від його гніву.

Я добросовісно переказав усе, що в Біблії написано про Ісаака. *За що ж попи і рабини видають його за святого праотця, в чому його святість, в якому відношенні може він служити зразком?*

Ми вигнали з шкіл розповіді про цих святих праотців. Темні люди жалкують про це: як же, «закон божий» скасували! Нехай подумають, *який смисл, яка користь від того, що діти в школах марнотратили свої молоді роки на те, щоб заучувати, запам'ятовувати, розповідати отакі побрехеньки!*

Розділ дев'ятий

СВЯТИЙ ПРАОТЕЦЬ ІАКОВ І ПЕРЕВЕРТИ АНГЕЛІВ

Почав свій життєвий шлях біблейський Іаков здирством і обманом. Але обман навіть ближнього свого далеко не вважався, очевидно, злочином. Хоч Ісаак знає, що Іаков *обманом* і хитрощами змусив його дати благословення, але дійсного первенця він благословляє тільки після гіркого плачу Ісава. Ісав так був розгніваний підлим обманом, що готовий вбити брата і вголос це висловлює. Матуся його, Ревекка, кохає однак свого любимчика Іакова і врятовує його, порадивши втекти до дядька Лавана.

Біблія розповідає, як бог, коли Іаков, прямував на розшуки нареченої до Харану, влаштував йому циркове видовище. Він змусив ангелів, коли Іаков спав, перевертатись вверх і вниз по драбині як справжніх акробатів, а сам помістився наверху драбини і звідти наобіцяв повний мішок цьому шахраю: народ його буде, наче пісок земний [57]. Звичайно, це — чистісінька дурниця, похвальба, бо в одному кубічному сажені стільки піщинок, що якби перетворити їх на людей, то на землі вони просто-напросто не помістилися б. Але біблейському богу уві сні тим легше було давати обіцянки, що вони ніколи не виконувались. Ну, звичайно, якщо сліпий Ісаак обіцяв перед смертю панування над іншими народами, то бог повинен це підтвердити. Як

завжди, це відбувається *уві сні*. Іакову сниться справжнє чортовиння: драбина з ангелами, що перевертаються, а Біблія намагається нас запевнити: бачите, як чудесно!

Розділ десятий

ДЯДЕЧКО ЛАВАН — ЕКСПЛУАТАТОР

В главі XXIX Буття розповідається про сватання Іакова. Це — справжній любовний роман з пригодами. Спочатку йде розмова між пастухами, яку можна і тепер підслухати у пастуших народів де-небудь в Африці або Азії. Біля колодязя відбувається зворушливе побачення родичів: адже Іаков — двоюрідний брат Рахілі.

«І поцілував Іаков Рахіль, і підніс голос свій і заплакав» (просто, значить, розрюмсався матусин синок.— *О. Я.*) (XXIX, 11).

Між тим Лаван збагнув, що можна зробити вигідне дільце, коли побачив, що молодша дочка припала до смаку Іакову. Іаков залишився жити в сім'ї Лавана і взявся пасти худобу. Удавано Лаван питає племінника: «Що ж, даром, чи що, працюватимеш? Скажи, чим заплатити тобі?» Іаков погоджується сім років бути наймитом за Рахіль. Але що ж робити з старшою, хворою на очі, Лією? Лаван удає, що він згодний. Сім років — наче сім днів. А коли настає строк віддати йому утримання у вигляді дочки (непоганий калим за дочку — сім років наймитом!), то Лаван підсовує Іакову вночі дочку Лію, на додачу йому дає служницю Зелфу. Іаков тільки на ранок побачив, кого йому підсунули. «Ранком же виявилося (здорово!), що це Лія». П'яний був на радощах, чи що, Іаков, протягом ночі не розібрав, хто його дружина?

На ранок, звичайно, сварка: що ж це за обман такий?

«Що це ти зробив зі мною? Чи не за Рахіль я служив у тебе? Навіщо ти обманув мене?» (XXIX, 25).

А хитрий дядечко тільки регоче. Вас, дурнів, учити треба. Хіба ж ти не знав, чи що, що у нас такий звичай — раніше видавати старшу дочку? Попрацюй ще сім років, тоді одержиш Рахіль. Ну, звичайно, «Іаков так і зробив». Прослужив ще сім років і одержав у вигляді заробітної плати Рахіль, а на додачу служницю Валлу.

Повчальна історія, чи не так? Цікавий любовний роман. Але чому це — «священна» історія? Чому треба було її дві тисячі років заучувати в школах? Навіщо треба було забивати голови заучуванням напам'ять імен служниць якогось вигаданого стародавнього пастуха Іакова? Підрахуйте, скільки загубили люди часу на цю «роботу». Експлуататори всіх країн зображують цю казку, як зразок вірності коханій жінці. Мовляв, от як любив: чотирнадцять років працював, щоб здобути наречену. А хто знає звичаї скотарських народів, той знає, що бідняк і тепер у них нерідко продає свою працю на 10—15 років, щоб дістати собі наречену, своєю працею виплачує калим за наречену.

Розділ одинадцятий

СВЯЩЕННА ІСТОРІЯ ПРО ТЕ, ЯК ПРАМАТЕРІ НАВВИПЕРЕДКИ ПРАГНУЛИ НАРОДЖУВАТИ ДІТЕЙ І ЯК ЛІЯ КУПИЛА ІАКОВА ЗА КАРТОПЛІ У СВОЄЇ СУПЕРНИЦІ

В скотарській сім'ї ознакою багатства насамперед є (як у старовину, так і тепер) кількість скоту. Але для пасіння скоту треба мати або численную сім'ю, або рабів. Ми вже бачили, що й у біблейського Авраама, і у Ісаака були у великій кількості і скот, і раби: це були справжні рабовласники. Коли ці скотарі уві сні розмовляють з своїм богом, то вони просять його про приплід стад і дружин своїх. А боги обіцяють їм дати багатий приплід, так що навіть старухи народжують. Для скотаря Іакова першим є те саме питання — якнайбільше дітей і скоту. Якщо від одної дружини не можна мати багато дітей, то Іаков має їх декілька: офіціально у нього чотири дружини. Хоч дві з них є служницями, наложницями, але дітей цих служниць, як тільки вони народяться, кладуть на коліна «справжніх дружин» і вважають їх дітьми цих «законних» дружин.

Біблія розповідає:

«Іаков увійшов і до Рахілі і любив Рахіль більше, ніж Лію» (Буття, XXIX, 30).

Адже ж Лія була мало не сліпою. Але тут втручається єврейський бог. Він влаштовує так, що нелюбима Лія стає вагітною раніше любимої Рахілі. Чотирьох синів народжує підряд і кожного разу промовляє:

«Господь зглянувся на мою біду (і дав мені сина); і тепер любитиме мене муж мій. І зачала знов і народила сина, і сказала: тепер от приліпиться до мене муж мій. І знов зачала і народила сина, і сказала: господь почув, що я не любима, і дав мені і цього... І ще зачала і народила сина, і сказала: тепер от приліпиться до мене муж мій» (XXIX, 32—34).

Рахіль ревнує, заздрить.

«І сказала Іакову: «Дай мені дітей; а коли не так, я вмираю». Іаков розгнівався на Рахіль і сказав: «Хіба я бог, який не дав тобі плід черева?» (XXX, 1—2).

Непогана розмова, правда? Рахіль докоряє чоловікові: адже ж Лії ти зробив чотирьох дітей, а мені жодного. А Іаков виправдується: хіба я не стараюсь? Якщо вже в цю справу втрутився сам бог, то чого простіше: міг би наробити дітей і тій, і другій вдосталь. Але тут починається нове змагання. На сцену виступають служниці. Рахіль посилає Іакова до своєї служниці:

«От служниця моя Валла; увійди до неї: *нехай вона народить на коліна мої, щоб і я мала дітей від неї*» (XXX, 3).

Таким чином, Біблія приписує двох синів Рахілі, хоч обох народила служниця. І Рахіль навіть хвастається:

«Боротьбою сильною боролась я з сестрою і перемогла» (XXX, 8).

Але і Лія не ловить гав. Підклала свою служницю Зелфу і приписала собі двох народжених нею дітей. А потім боротьба за подружнє ложе, за право зачаття йде ще далі. Біблія розповідає:

«Рувім пішов під час жнив пшениці і знайшов мандрагорові яблука в полі, і приніс їх Лії, матері своїй. І Рахіль сказала Лії: дай мені мандрагорів сина твого. Але вона сказала їй: *невже мало тобі заволодіти мужем моїм*, що ти домагаєшся і мандрагорів сина мого? Рахіль сказала: так *нехай він ляже з тобою цю ніч за мандрагори сина твого*. Іаков прийшов з поля увечері, і Лія вийшла йому назустріч і сказала: увійди до мене (сьогодні), бо *я купила тебе за мандрагори сина мого*. І ліг він з нею в ту ніч» (XXX, 14—16).

Ви тільки подумайте! Попи запевняють, що Біблія — *божественне одкровення*, що все, в ній написане, *є святе письмо*: бог нібито все це розповів Мойсею. Значить, цей бог підслухав розмови двох жінок, що ревнували одна одну, підглядав за ними, рахував, коли з якою з них чи з служниць спить скотар, праведний патріарх Іаков. І до того ж, коли куплений за мандрагорові яблука Іаков запліднює Лію, вона це пояснює так: *«Бог дав мені відплату за те, що я віддала служницю мою мужу моєму»*. От цей біблейський «єдиний» бог за те, що Іаков не лінувався спати з служницями дружин своїх і вони від нього народжували дітей, нагороджував цього чоловіка. Що ж такого хорошого зробив Іаков, що бог нагороджує його за цю жереб'ячу здібність? Чого ж тут навчатися нам? Адже всю цю мерзоту попи за кордоном у школах і до цього часу вбивають в дитячі голови.

Від цього місця в Біблії прямо-таки тхне *злучним пунктом*, де роль бугая відіграє патріарх Іаков, але попи і рабини все це підносять в прикрашеному вигляді, і виходить зовсім «по-божественному». Читач спитає: а що це за мандрагорові яблука, за які можна було, немов дівку з бульвару, привести Іакова? Мандрагор — з тієї ж породи, що й картопля. Його бульби мають іноді людиноподібну форму, на зразок китайського кореня «женьшень»[58]. В старовину мандрагорові приписували чудодійну силу, як приворотному корінцю. От за цей саме приворотний корінець Лія і купила собі на ніч дикуна-пастуха Іакова, за оповіданням Біблії.

Розділ дванадцятий

СВЯЩЕННА ІСТОРІЯ ПРО ТЕ, ЯК СВЯТИЙ ПРАОТЕЦЬ ІАКОВ КРАВ БАРАНІВ У ЛАВАНА

Народивши дюжину дітей, Іаков сказав нібито тестю Лавану: «Віддай жон моїх і дітей моїх, за яких я служив тобі, і я піду». Тестенько, який обманув у свій час Іакова, умовляє зятя залишитись і торгується щодо платні. Іаков удає, що йому нічого не треба; що ви, що ви, тестенько, та хіба ми, та хіба я, та невже ж... і так далі. І умовляється, що братиме собі рябу скотину, а тестю — чисту залиша-

тиме. А оскільки він сам пас овець, він і почав влаштовувати на злучному пункті такі фокуси, щоб скот народжувався рябий від дужих маток і баранів, а від слабих — тестеньку. Біблія докладно дає священний опис цього злучного пункту.

Іаков клав рябі «лозини з нарізкою перед скотом у водопійних коритах, куди скот приходив пити, і де, приходячи пити, зачинав перед лозинами. А зачинав скот перед лозинами, і народжувався скот рябий і з цяточками і з плямами». «І діставався *слабий* скот Лавану, а міцний — Іакову. І став цей чоловік дуже-дуже багатим, і *було у нього безліч скоту, і рабів, і рабинь, і верблюдів, і ослів»* (XXX, 38—39, 42—43).

Всім ясно, що Іаков попросту обікрав тестя. Відчуває це і Іаков, але він намагається пояснити це тим, що бог *сам змушував козлів підніматись над матками так, щоб народжувався рябий скот.* В цій злучці не обійшлось без бога і без ангелів, які брали в ній участь. Біблія про це розповідає:

«І відняв бог (весь) *скот у батька вашого і дав* (його) *мені.* Якось *в такий час, коли скот зачинає,* я глянув і *побачив уві сні* (все це *уві сні* відбувається): *і от козли, які піднялись на скот (яка божественна історія!* Наскільки цей опис священний!!!), рябі з цяточками і з плямами. Ангел божий сказав мені уві сні: Іакове! Я сказав: от я! Він сказав: зведи очі твої і подивись: всі козли, що піднялись на скот, рябі, з цяточками і плямами» (XXXI, 9—12).

Такий є цей праведний праотець Іаков, така є «священна історія» про те, як багатіли шахрайством, обманом, експлуатацією, грабежем скотарі-рабовласники.

Розділ тринадцятий

СВЯЩЕННА ІСТОРІЯ ПРО ТЕ, ЯК ПРАМАТІР РАХІЛЬ УКРАЛА ДОМАШНІХ ІДОЛІВ

Награбувавши скоту, рабів і рабинь, Іаков вирішив відділитись. Це звичайне виділення однієї родової галузки описується в Біблії дуже докладно. Треба виправдати

якомога більше захоплення майна при поділі. В цьому допомагають і жінки.

«Рахіль і Лія сказали йому у відповідь: «Чи є ще нам частка і спадщина в домі батька нашого? Чи не за чужих він нас вважає? Бо *він продав нас і з'їв навіть срібло наше*. Тому все багатство, яке бог відняв у батька нашого, є наше і дітей наших» (Буття, XXXI, 14—16).

Іаков так і зробив і з усім добром пішов геть крадькома, коли Лаван стриг овець у полі. Рахіль викрала батьківських ідолів, а Іаков украв «серце Лавана арамеянина, бо не сповістив його, що йде геть». Тесть — в погоню за зятем. Сім днів гнався, настиг на горі Галаадській. Треба б порахуватися з зятечком, але за того знову бог. «Прийшов бог до Лавана арамеянина вночі *уві сні* і сказав йому: стережись, не говори Іакову ні доброго, ні поганого!» Ну ще б пак! Адже ж він був спільником Іакова, адже це сам бог піднімав рябих козлів над матками. Лаван все-таки докоряє Іакову: навіщо крадькома пішов, не простився, а головне — навіщо богів украв? А Іаков божиться, клянеться:

«У кого знайдеш богів твоїх, той не буде живий; при родичах наших узнавай, що (є твого) у мене, і візьми собі» (XXXI, 32).

Зробили обшук. Добралися до шатра Рахілі.

«Рахіль же взяла ідолів і поклала їх під верблюдяче сідло і сіла на них. І обшукав Лаван все шатро, але не знайшов. Вона ж сказала батькові своєму: «Хай не погнівається господар мій, що я не можу встати перед тобою, бо у мене звичайне жіноче» (тобто у неї йшли немовби жіночі місячні виділення, «крові».— *О. Я.*). І він шукав, але не знайшов ідолів» (XXXI, 34—35).

Ну, після цього невдалого обшуку Іаков і накинувся на тестя. Що ти, мовляв, чесних людей підозріваєш та ганьбиш! Довелось укласти союз із збагатілим зятем і закінчити все жертовним бенкетом.

Повчальне в цій історії тільки одне: домашні боги настільки цінувались, що їх крали; хто володів зображенням предка-бога, той користувався його милістю,— такі були вірування цих скотарів. Ідоли були настільки маленькі, що кілька їх вміщувалось під непристойним для згадування місцем праматері Рахілі.

Розділ чотирнадцятий

СВЯЩЕННА ІСТОРІЯ ПРО ТЕ, ЯК ІАКОВ СХОПИВ БОГА ПОПІД РЕБРА І ЯК БОГ ДАВ ПІДНІЖКУ ІАКОВУ

Настав час Іакову зіткнутися з братцем Ісавом, якого він колись обманув, діставши замість нього духівницю батька. І тут про Іакова можна сказати: блудливий, мов кішка, а полохливий, мов заєць. Спочатку він задобрює брата через послів: себе називає рабом, а Ісава господарем своїм, коли він дізнався, що у Ісава 400 чоловік рабів (теж був великий рабовласник-скотар).

«Іаков дуже *злякався* і збентежився, і поділив людей, що були з ним, і скот дрібний і великий, і верблюдів... І сказав: якщо Ісав нападе на один табір і поб'є його, то другий табір може врятуватись» (Буття, XXXII, 7—8).

Але він не надіється на цю хитрість. Він молить свого бога, нагадує йому колишні обіцянки (які той давав уві сні):

«*Врятуй мене від руки брата мого*, від руки Ісава, *бо я боюсь його*, щоб він, прийшовши, не вбив мене і матері з дітьми» (XXXII, 11).

Після цього *він готує* багаті подарунки, сотні голів скоту і відправляє ці подарунки з рабами поперед себе. Але з цього однаково нічого не вийшло б, якби Іакову не вдалося схопити бога живцем і якби Іаков не змусив бога дати благословення.

Розповідається про це в Біблії так:

«І залишився Іаков один. І боровся *Хтось* з ним до появи зорі, і, *побачивши, що не перемагає його, торкнувся суглоба стегна його і покалічив суглоб стегна Іакова*, коли він боровся з ним» (XXXII, 24—25).

Бог побачив, що за всіма правилами циркової боротьби йому не справитися з Іаковом (здоров'як, мабуть, був!), тому він покалічив Іакову суглоб. Але й тут йому не вдалося вирватись. І сказав:

«Відпусти мене, бо зійшла зоря» (26).

Насправді, куди це годиться! Ну, ще вночі, уві сні боротись богу з людиною — так-сяк. А тут білий день, люди побачать, що Іаков дає попід ребра своєму богові, сміятись почнуть.

«Іаков сказав: *«Не відпущу тебе, доки не благословиш мене»* (26).

Після цього єврейському богу нічого більше не залишалось, як, благословивши Іакова (в який раз!!), змінити йому ім'я.

Іаков же був упевнений, що бачив бога лицем до лиця. «Бо, говорив він, я бачив бога лицем до лиця, і збереглась душа моя» (30).

Ну, після цього все пішло, як по маслу. Побачення братів відбулося без кровопролиття, хоч Іаков дуже боявся ще, сім разів кланявся до землі, називав Ісава господарем тощо.

Яке ж повчання виводить Біблія з усього цього? Пізніший якийсь письменник або переписувач додав до цього пояснення звичаю євреїв не їсти жили з стегна, тому що сам біблейський бог торкнувся її і покалічив її. Значить, це своєрідне дикунське «табу» — заборонне. Але наскільки вірні ці пояснення, видно з того, *що заєць в Біблії залічений до жуйних тварин*, а всім відомо, що зайці не належать до жуйних тварин.

Розділ п'ятнадцятий

СВЯЩЕННА ІСТОРІЯ ПРО ДІВИЦЮ ДІНУ І ПРО ПОБИТТЯ ХВОРИХ ХАНААНЕЯН ПРАВЕДНИМИ СІМЕОНОМ І ЛЕВІЄМ

Біблія вчить національної ненависті, ненависті одного народу до іншого. Якщо ти обрізаний, то всі необрізані — вороги тобі. Їх можна обманювати, вбивати, учиняти над ними які завгодно насильства і мерзенності. Історія сповнена прикладів такої національної ненависті, що розпалювалась експлуататорами, які в своїх класових цілях виправдовували і прикривали цю мерзенну справу релігією.

Глава XXXIV Буття зображає спочатку любовні пригоди Іакова, Діни і княжого сина Сіхема.

Діна, дочка Лії, яку вона народила Іакову, вийшла подивитись на дочок землі тієї. І побачив її Сіхем, син Еммора Євеянина, князя землі тієї, і взяв її і спав з нею, і вчинив над нею насильство. І приліпилась душа його до Діни, дочки Іакова, і *він полюбив дівицю і говорив по серцю дівиці»* (1—3).

Здавалося б чого краще: і він полюбив дівицю, і слова його припали до серця дівиці. Тут би весілля зіграти і поріднитись. Але саме тут і починається спекуляція, здобуття вигоди з того, що Сіхем переспав з Діною.

Сіхем посилає батька сватати Діну. Іаков мовчить,— діти в полі,— а сам в душі думає лиху думу (праведник!!!). Коли прийшли діти з поля «і коли почули, то засмутились мужі і запалилися гнівом, тому що безчестя зробив він Ізраїлю, переспавши з дочкою Іакова». Батько Сіхема просить:

«Сіхем, син мій, приліпився душею до дочки вашої; дайте ж її в жони йому; поріднiться з нами; віддавайте за нас дочок ваших, а наших дочок беріть собі; і живіть з нами; земля ця перед вами, живіть і промишляйте на ній, і здобувайте її у володіння» (8—10).

Сіхем готовий як завгодно спокутувати перед ображеними свій вчинок:

«Тільки б мені знайти благовоління в очах ваших, я дам, що не скажете мені. Призначте найбільше віно (викуп.— *О. Я.*) і дари; я дам, що не скажете мені, тільки віддайте мені дівицю в жони» (11—12).

Ви бачите, ці люди мирні, вони зовсім не хочуть силоміць узяти Діну; вони готові поріднитися; жити мирно, дружно; але Біблія не знає таких відносин; Біблія є вчення пастушо-розбійницького племені, яке бореться, воює, грабує. Тому сини Іакова відповідають з лукавством, тобто обманюють простодушних жителів тієї землі.

Вони говорять їм:

«Тільки на тій умові ми згодні з вами, коли ви будете, як ми, щоб у вас вся чоловіча стать була обрізана» (15).

Сіхем і батько його погодились, умовили жителів міста свого піти за їх прикладом і обрізатись, щоб у Іакова і його синів не було ніяких приводів для ворожнечі з ними.

«І послухались Еммора і Сіхема, сина його, всі, хто виходив з воріт міста його: і обрізана була вся чоловіча стать,— всі хто виходив з воріт міста його».

Але, виявляється, це була тільки військова хитрість.

На третій день, коли вони були хворі, два сини Іакова, Сімеон і Левій, брати Дінині, взяли, підняли свій меч і *сміливо* (велика сміливість — напасти на хворих людей.— *О. Я.*) напали на місто і умертвили всю чоловічу стать.

І самого Еммора і Сіхема, сина його, вбили мечем; і взяли Діну з дому Сіхемового і вийшли. Сини Іакова прийшли до вбитих і розграбували місто... Вони взяли дрібний і великий скот їх, і ослів їх, і що не було в місті. І все багатство їх, і всіх дітей їх, і жон їх узяли в полон і розграбували все, що було в (місті, і все, що було в) домах» (25—29).

І що ж ви думаєте — Біблія це осуджує? Нічого подібного! А попи, рабини, сектантські проповідники, читаючи ці казки віруючим,— засуджують вони ці злодіяння? Нічого подібного! Біблія лише розповідає, що праведник Іаков тільки злякався, як би йому за це не відомстили, і поспішив забратись із землі ханаанеян і ферезеїв з усім награбованим добром.

Правда, Біблія скрізь примовляє, що так вчинили ці люди, щоб відомстити за безчестя Діни. Але спробуйте йти за Біблією, спробуйте жити за її законами, і ви повинні будете перетворитись в таких же розбійників, обманщиків, грабіжників, які винищують ціле місто за те, що один з цього міста переспав без попівського благословення з дівицею.

Друге повчання з цього оповідання ви можете здобути, коли узнаєте, що цей самий Левій, який вчинив обман, пограбування і знищення мирних жителів, був потім главою всіх священиків, левітів. Від нього, за словами Біблії, пішло все єврейське попівське кодло, якому народ повинен був, крім усяких інших жертв і поборів, платити *десятину*, тобто десяту частину всього врожаю, приплоду і виробництва. Який родоначальник, таке і плем'я — яблучко від яблуні недалеко падає.

Розділ шістнадцятий

ПРАВЕДНІ ДІТИ ІАКОВА

В Біблії багато розповідається про дванадцять синів Іакова, про дванадцять братів[59]. Як багато пастуших племен налічують у своєму далекому минулому предків, про яких у них склалась безліч усяких сказань, як про богатирів казкових, так і в пастушого племені євреїв склалось багато сказань про героїв-предків, від яких вони нібито походять. І хоч ніхто не записував і не міг записувати того,

що говорили окремі люди, які жили нібито серед цього пастушого племені кілька тисяч років тому, однак вони переказують слова цих далеких предків так, нібито вони були записані. Коли вмирає Іаков і благословляє своїх синів,— Біблія записує промову Іакова так, як стенограф записує промову оратора:

«Іуда, тебе вихвалятимуть брати твої. Рука твоя на хребті ворогів твоїх. Поклоняться тобі сини батька твого. Молодий лев Іуда із здобиччю, син мій, піднімається. Схилився він, ліг, як лев і як левиця; хто підніме його? Не відійде скіпетр від Іуди і законодавець від стеген його, доки не прийде примиритель, і йому покірність народів. Він прив'язує до виноградної лози ослятко своє, і до лози кращого винограду сина ослиці своєї. Миє у вині одяг свій і в крові гронів одежу свою. Блискучі очі його від вина, і білі зуби від молока».

Так Біблія переказує передсмертну промову Іакова на адресу Іуди. Звичайно, уява людини того часу не могла йти далі від того, що от вона буде така багата, що навіть білизну буде прати у вині, і зуби її будуть білі від молока, а очі блищатимуть від того, що вона завжди трошки напідпитку: осла свого прив'язуватиме до виноградної лози і т. д.

Але за що ж Іуді такі блага, такі почесті? Чим він прославився так за життя Іакова? Біблія про нього розповідає в XXXVIII главі Буття досить непристойну історію, і коли ознайомишся з цією історією, яку в підручниках «закону божого» соромливо опускають, тоді ще гостріше стає це запитання: чому ж такі блага Іаков обіцяє Іуді?

В цій главі розповідається про те, як Іуда відійшов від братів своїх і оселився поблизу одного одолламітянина, на ім'я Хіра, потім одружився з дочкою ханаанеянина, від якої мав трьох синів. Потім він одружив сина з якоюсь Фамар'ю. Невідомо чому, за які гріхи цього старшого сина, Іра, «умертвив господь». Біблія розповідає:

«Ір, первенець Іудин, був невгодний перед очима господа, і умертвив його господь (XXXVIII, 7).

Значить, єврейський біблейський бог діє, як найзвичайнісінький деспот: хто йому «невгодний», того він просто «умертвляє».

«І сказав Іуда Онану: увійди до жони брата твого, одружися з нею, як дівер, віднови сім'я брату своєму» (8).

В старовину був звичай не тільки у євреїв, але й у багатьох інших народів, що після смерті брата молодший за ним брат одружувався з його дружиною. Він нібито продовжував рід цього брата, і його діти вважалися в той же самий час немовби і дітьми померлого [60].

«Онан знав, що сім'я буде не йому, і тому, коли входив до жони брата свого, виливав сім'я на землю, щоб не дати сім'я брату своєму» (9).

Інакше кажучи, людина попросту була хвора, страждала пороком, який тепер називається онанізмом, який треба було лікувати; але Біблія радить інший спосіб лікування — вбивство такої людини. «Зло було перед очима господа те, що він робив, і він умертвив і його» (10).

Оскільки молодший син був ще дуже маленький, Іуда порадив Фамарі пожити вдовою в домі батька свого, доки підросте молодший син, щоб з нею одружитися.

А потім цей Іуда стає снохачем. У Іуди вмерла дружина. Біблія говорить, що Іуда втішився і пішов у поле до скоту. І от Фамарі повідомили про це.

«І зняла вона з себе одяг удівства свого, вкрила себе покривалом і, закрившись, сіла біля воріт Єнаіма, що на дорозі в Фамну... І побачив її Іуда і прийняв її за блудницю, тому що вона закрила лице своє. Він завернув до неї і сказав: увійду я до тебе, бо не знав, що це — невістка його. Вона сказала: що ти даси мені, коли увійдеш до мене? Він сказав: я пришлю тобі козлятко з стада. Вона сказала: чи даси ти мені заставу, доки пришлеш? Він сказав: яку тобі дати заставу? Вона сказала: печать твою і перев'язь твою, і ціпок твій, що в руці твоїй. І дав він їй і увійшов до неї; і вона зачала від нього. І, вставши, пішла, знявши з себе покривало своє, і прибралася в одяг удівства свого. Іуда ж послав козлятко через друга свого, одолламітянина, щоб узяти заставу з рук жінки, але він не знайшов її. І спитав жителів того місця, говорячи: де блудниця, яка була біля Єнаіма при дорозі? Але вони сказали: тут не було блудниці. І повернувся він до Іуди і сказав: я не знайшов її, та й жителі місця того сказали: «Тут не було блудниці». Іуда сказав: нехай вона візьме собі, щоб тільки не стала над нами сміятись: от я послав це козлятко, але ти не знайшов її. Минуло коло трьох місяців, і сказали Іуді, говорячи: Фамар, невістка твоя, впала в блуд, і от вона вагітна від блуду. Іуда сказав: виведіть її; і нехай вона буде спалена. А коли повели її, вона

послала сказати свекру своєму: я вагітна від того, чиї ці речі. І сказала: узнавай, чия це печать і перев'язь, і ціпок. Іуда взнав і сказав: вона є більш правою, ніж я, тому що я не дав її Шелі, сину моєму. І не пізнавав її більше» (14—26).

Звичайно, все це — казка: він сказав, вона сказала, він сказав, вона сказала,— а хто ж їх чув, чи говорили вони це, чи ні? Але суть звичаїв тодішніх рабовласницьких народів передана якнайдосконаліше. І у цих рабовласників церква велить віруючим навчатися.

З цього оповідання вимальовується яскраво «праведник», рука якого повинна бути, за заповітом Іакова, на хребті його ворогів і якому повинні були поклонятися всі інші брати. Звичайно, нам до цього дуже мало діла, а цікаве тут зовсім інше. Віруючі євреї і до цього часу вважають, що коли помирає один брат, то молодший за ним брат повинен одружитися з удовою. А те, що описується в Біблії про Іуду, це дуже широко відомо було в селянському середовищі під назвою «снохацтва», коли свекор живе з своєю невісткою. При цьому біблейський Іуда потрапив у дуже смішне становище: в руках Фамарі опинились його печать, його ціпок, його перев'язь. Він готовий поступитись усім цим, аби тільки не взнали і не сміялися з нього. Що він сам «утішився» відразу ж після смерті дружини з першою зустрічною жінкою, гадаючи, що це блудниця, це Біблія не вважає поганим, і ніхто за це не думає його вбивати. Навпаки, друг його, одолламітянин, відправляється з козлятком для того, щоб узяти заставу з рук жінки. А коли йому сказали: «От Фамар, невістка твоя, впала в блуд, і от вона вагітна від блуду», то це вже інше. Тут Іуда вимагає: «Виведіть її, і нехай вона буде спалена». І це виконується. Її врятовує тільки те, що вона показує Іуді його печать, перев'язь і ціпок.

Це ставлення до жінки, принизливе, рабське, свинське, Біблія пронесла крізь віки. Біблія виховує людей саме в такому презирстві до жінки. Те, що можна чоловікові,— жінці не можна. Можна навести тисячі прикладів подібних до цього; деякі з них просто разючі. «Якщо дочка священика осквернить себе блудодійством (а блудодійством був просто-напросто шлюб без згоди батька)... вогнем повинно спалити її» (Левіт, XXI, 9). «Син блудниці не може увійти в середовище господнє (тобто не може бути священиком), і десяте покоління його не може увійти в се-

редовище господнє». Біблія пронесла крізь віки найбільш дикі, підлі погляди на жінку. Глава XXII Второзаконня радить:

«Якщо хто візьме жону і увійде до неї, і зненавидить її, буде зводити на неї порочні справи, і пустить про неї недобру славу і скаже: «Я взяв цю жону і увійшов до неї, і не знайшов у неї дівоцтва»,— то батько отроковиці і мати її нехай візьмуть і винесуть ознаки дівоцтва отроковиці до старійшин міста до воріт; і батько отроковиці скаже старійшинам: дочку мою віддав у жони цьому чоловіку, і (нині) він зненавидів її, і от він зводить на неї порочні справи, говорячи: «Я не знайшов у дочки твоєї дівоцтва». Але от ознаки дівоцтва дочки моєї. І розстелить одяг перед старійшинами міста. Тоді старійшини того міста хай візьмуть мужа і покарають його».

«Якщо ж сказане буде істинним, і не знайдеться дівоцтва у отроковиці, то отроковицю нехай приведуть до дверей дому батька її, і жителі міста її поб'ють її камінням до смерті» (13—18, 20—21).

І можна уявити, скільки було таких нещасних жінок, яких чомусь зненавиділи їх чоловіки і які гинули, побиті камінням, тільки тому, що батьки їх не могли «довести дівоцтва своєї дочки». Недарма кожний віруючий єврей молиться щодня: «Благословен ти, господь бог наш, за те, що не створив мене жінкою».

Нехай кожен прочитає відмічену мною главу і нехай подумає: і це теж священна історія? Адже священики говорять, що це є боже одкровення, що бог усе це розказав Мойсею, а Мойсей записав. Неиогані і досить веселі історії розповідав бог Мойсею. Тепер подібна історія була б вміщена в кращому разі у вигляді замітки де-небудь у хроніці пригод. Але що тут священного, чому це видається за «свящеину історію»? А між тим ще і тепер знайдеться немало простодушних людей, які думають, що це дійсно священна історія. А ну от, віруючі, поясніть невіруючим, що тут священного!

Розділ сімнадцятий

ПРО ЙОСИФА ПРЕКРАСНОГО

Біблія розповідає багато чудесних казок про Йосифа, сина Іакова. Стародавні люди надавали снам великого значення, бо вони вважали, що сни є пророцтвами. Тому вони намагались витлумачити кожний сон. Були особливо спритні люди, як-от ворожбити і знахарі, які займались тлумаченням снів. При дворах утримувалися навіть особливі тлумачі снів, яких кликав цар або його міністри, коли їм снився який-небудь сон. Якщо уважно переглянути Старий і Новий завіт, то виявиться, що в цих книгах записано до сотні, коли не більше, снів. Багато біблейських подій відбувалося тільки *уві сні*. Уві сні Іаков бачить акробатів-ангелів, які перевертаються; уві сні тесляр Йосиф і діва Марія дізнаються про народження сина божого і т. д.

Ми не будемо спинятись на снах так само, як і на казках про продаж Йосифа братами: на Сході, у східних народів, де продаж людей в рабство був звичайною справою, можна почути сотні подібних оповідань не тільки про Йосифа. Нас цікавлять ті місця, які змальовують суспільні нрави часів складання всіх цих казок. Така є історія Йосифа [61] з дружиною начальника охоронців царських — Потіфара.

У Йосифа було вродливе обличчя і стрункий стан, він сподобався придворній дамі.

«І звернула зір на Йосифа жона пана його і сказала: спи зі мною. Але він відмовився і сказав жоні пана свого: от пан мій не знає при мені нічого в домі і все, що має, віддав у мої руки. Немає більшого за мене в домі цьому, і він не заборонив мені нічого, крім тебе, тому що ти жона йому; як же зроблю я це велике лихо і согрішу перед богом?» (Буття XXXIX, 7—9).

«Коли так вона щодня говорила Йосифу, а він не слухався її, щоб спати з нею і бути з нею, сталося одного дня, що він пішов у дім робити своє діло, і нікого з домашніх тут у домі не було; вона схопила його за одяг його і сказала: лягай зі мною. Але він, залишивши одяг свій в руках її, побіг і вибіг геть. Вона ж, побачивши, що він залишив одяг свій у руках її і побіг геть, покликала домашніх своїх і сказала їм так: «Подивіться, він привів до нас єврея чинити наругу над нами. Він прийшов до мене, щоб лягти зі

мною; але я закричала голосно і він, почувши, що я зняла галас і закричала, залишив у мене одяг свій і побіг, і вибіг геть». І залишила одяг його у себе до приходу пана його в дім свій. І переказала йому ті самі слова, говорячи: «Раб-еврей, якого ти привів до нас, приходив до мене вчинити наругу наді мною (і говорив мені: ляжу я з тобою), але коли я зняла галас і закричала, він залишив у мене одяг свій і втік геть». Коли пан його почув слова жони своєї, які вона сказала йому, говорячи: «Так вчинив зі мною раб твій»,— то спалахнув гнівом; і взяв Йосифа пан його і віддав у темницю, де замкнені в'язні царя. І був він там, у темниці. І господь був з Йосифом, і простяг до нього милість, і дарував йому благовоління в очах начальника темниці» (10—12).

Попи дуже люблять розповідати про цю історію як зразок вірності і доброчесності. Але хто знає за історичними пам'ятками нрави єгипетського двору і взагалі нрави того рабовласницького часу, той відразу ж зрозуміє, що історія ця від початку до кінця вигадана. Якби хоч що-небудь подібне сталося з рабом у відношенні до його пана або пані, йому б негайно відтяли голову, вбили б.

Неправдоподібність, вигаданість цієї історії через це прямо впадає в очі. Припустімо однак, що все було так, як описано.

Все це до революції розповідали, а за кордоном і тепер розповідають у школах дітям. Для чогось потрібно розповісти про розпусну пані — дружину єгипетського царедворця, яка жадала любощів молодого слуги. Корисніше в тисячу разів розповісти про російських цариць, як Катерина або Олександра це витворяли, про їх історії з Орловими, Потьомкіним, Распутіним [62]; як розпусні цариці роздавали своїм полюбовникам сотні тисяч кріпосних селян. Або те саме про царів. *Це не вигадка, а правда.* Цю правду треба розповідати дітям, щоб виховувати в них ворожнечу до царів, до всякого роду експлуататорів. Але цієї правди попи не розповідали і не розповідають. Розпусних цариць і царів вони оголошували «помазаниками» богів. Якраз вигадками і годували і годують попи народ, а правди бояться, як огню. От тому їм і треба було розповідати в школах під виглядом «закону божого» отакі вигадки.

Розділ вісімнадцятий

ЯК ВИНИКЛО КРІПОСНЕ ПРАВО

Так і згадується тепер фігура попа, а інші, мабуть, можуть згадати і меламеда в ярмулці (єврейський релігійний учитель) або муллу, який розповідає біблейську казку про те, як фараону снився сон про сім корів худих, які пожирають сім корів гладких. Звичайно, якби хто-небудь спробував уявити собі це, то він зрозумів би все безглуздя цього. Але релігія наказує вірити. Оскільки в Біблії дуже багато чого відбувається уві сні, а снам надається пророче значення, то в цей сон фараона-ненажери був витлумачений немовби так, що от, мовляв, спочатку буде сім урожайних років, а потім сім неурожайних, і потім уже описується все як по маслу: так, мовляв, воно й вийшло, як Йосиф Прекрасний витлумачив.

Але нас цікавить інше. Біблія писалась, очевидно, тоді, коли було кріпосництво: кріпосництво, як і рабство,— за вченням Біблії,— звичайна річ, і рабство і кріпосне право були, вчить релігія, самим богом установлені порядки, і попи проповідували і проповідують: раби повинні коритись панам своїм — учить релігія. От чому Біблія і розповідає про виникнення кріпосного права так, немовби в цьому нема нічого поганого, а навпаки, схвалює навіть тих, хто допомагав його створенню. От що розповідає Біблія. Фараону сподобались поради Йосифа зібрати в міста великі запаси зерна, а Йосиф радив:

«І нині хай знайде фараон мужа розумного і мудрого і хай поставить його над землею єгипетською. Хай повелить фараон поставити над землею наглядачів і збирати за сім років достатку п'яту частину (всіх продуктів) землі єгипетської; нехай вони беруть всякий хліб наступних хороших років і зберуть в містах хліб під відання фараона і їжу, і нехай стережуть. І буде ця їжа в запас для землі на сім років голоду, які будуть в землі єгипетській, щоб земля не загинула від голоду. Це сподобалось фараону і всім слугам його. І сказав фараон слугам своїм: чи знайдемо ми таку, як він, людину, в якої був би дух божий?» (Буття, XLI, 33—38).

Фараон робить Йосифа першим міністром своїм і доручає йому хазяйнувати так, як він хоче:

«І зняв фараон перстень свій з руки своєї і надів його на руку Йосифу; одягнув його у вісоновий одяг, поклав золотий ланцюг на шию йому; звелів везти його на другій з своїх колісниць і проголошувати перед ним: схиляйтесь! І поставив його над усією землею єгипетською. І сказав фараон Йосифу: я фараон; без тебе ніхто не двигне руки своєї, ні ноги своєї в усій землі єгипетській. І нарік фараон Йосифу ім'я Цафнаф-Панеах; і дав йому в жони Асенефу, дочку Потіфера, жерця Іліопольського. І пішов Йосиф землею єгипетською» (XLI, 42—45).

Починається збирання хліба, величезних його запасів, а через те, що це відбувається за рабовласницьких часів, то можна собі уявити, якими способами збирається цей хліб. Але хліб був зібраний на 7 років для країни єгипетської:

«І зібрав він усякий хліб семи років, які були (родючі) в землі єгипетській, і поклав хліб у містах; в кожному місті поклав хліб полів, що оточували його. І нагромадив Йосиф хліба дуже багато, наче піску морського, так що перестав і лічити, бо не стало лічби» (XLI, 48—49).

Інакше кажучи, хліб просто-напросто відбирали у селян, а потім почалось закабалення селян. Оскільки селянам не було звідки брати хліба, то фараон із своїх житниць давав селянам хліб, відбираючи в них усе, що в них було:

«І минули сім років достатку, який був у землі єгипетській. І настали сім років голоду, як сказав Йосиф. І був голод в усіх землях, а в усій землі єгипетській був хліб. А коли і вся земля єгипетська почала зазнавати голоду, то народ став волати до фараона про хліб. І сказав фараон усім єгиптянам: підіть до Йосифа і робіть, що він вам скаже. І був голод в усій землі; і відчинив Йосиф усі житниці і став продавати хліб єгиптянам. Голод же посилювався в землі єгипетській. І з усіх країн приходили в Єгипет купувати хліб у Йосифа, бо голод посилився по всій землі» (XLI, 53—57).

Відібравши все срібло, всі гроші у селян, Йосиф узявся за реквізицію всього скоту (*не частини якої-небудь* для годування, скажімо, голодного населення, а саме *всього скоту, всіх грошей, всього господарства, всієї землі*). Треба було цілком позбавити селян засобів і знарядь виробництва. Головне, на чому грунтується селянський добробут, це — скот і землеробство. І скот, і земля повинні перейти до найбільшого землевласника — фараона:

«І не було хліба по всій землі, бо голод дуже посилився, виснажені були від голоду земля єгипетська і земля ханаанська. Йосиф зібрав усе срібло, яке було в землі єгипетській і в землі ханаанській, за хліб, який купували, і вніс срібло в дім фараонів. І срібло вичерпалося в землі єгипетській і в землі ханаанській. Всі єгиптяни прийшли до Йосифа і говорили: дай нам хліба, навіщо нам умирати перед тобою, тому що срібло вийшло у нас. *Йосиф сказав: приженіть скот ваш, і я даватиму за скот ваш, якщо срібло вийшло у вас.* І приганяли вони до Йосифа скот свій; і давав їм Йосиф хліба за коней і за стада дрібного скоту і за стада великого скоту, і за ослів, і постачав їх хлібом у той рік за весь скот їх (XLVII, 13—17).

Таким чином, увесь скот перейшов до фараона. Можна було взятись за обезземелення селян, і фараонів перший міністр береться. І це сталося з благословення божого:

«І минув цей рік; і прийшли до нього на другий рік і сказали йому: не сховаємо від пана нашого, що срібло вичерпалось і стада скоту нашого у пана нашого; *нічого не залишилось у нас перед паном нашим, крім тіл наших і земель наших*; навіщо нам гинути в очах твоїх, і нам, і землям нашим? *Купи нас і землі наші за хліб*, і ми з землями нашими будемо рабами фараону, а ти дай нам насіння, щоб нам бути живими і не вмерти, і щоб не спустіла земля. *І купив Йосиф усю землю єгипетську для фараона, тому що продали єгиптяни кожен своє поле, бо голод здолав їх. І дісталась земля фараонові*» (XLVII, 18—20).

Обезземеливши все селянство, відібравши у нього гроші, і весь скот, і всю землю, перетворивши селян на рабів фараона, Йосиф, однак, робить виняток для попів. Якщо можна відібрати і гроші, і землю, і скот у селянина, то як можна відібрати у попів усе це? Адже попи є помічниками фараона. Тому фараон залишає їх землю недоторканною:

«*І народ зробив він рабами від одного кінця до другого. Тільки землі жерців не купив*, бо жерцям від фараона виділена була ділянка, і вони годувались своєю ділянкою, яку дав їм фараон; тому і не продали землі своєї» (XLVII, 21—22).

Але ж фараон сам землю не обробляє. І попи самі не обробляють землю; їм потрібні для цього робочі руки, селянські руки. Тому, обезземеливши зовсім селян, відібравши у них геть чисто весь скот, Йосиф дає наказ: можете,

мовляв, брати насіння для посіву, а потім ви мені на віки-вічні платитимете одну п'яту частину всього врожаю:

«І поставив Йосиф у закон землі єгипетській, навіть до цього дня: п'яту частину давати фараону, виключаючи тільки землю жерців, яка не належала фараону» (XLVII, 26).

Я не пам'ятаю, щоб попи розповідали в школі таку історію походження кріпосного права. В їх оповіданні все це виходить якось зворушливо: мовляв, був неурожай; Йосиф був такий мудрий, що зібрав запаси хліба, а потім з цих запасів наділяв голодуючих. А насправді от що було. Насправді такі йосифи,— а їх було багато, вони були в усіх країнах,— допомагали фараонам зосереджувати, нагромаджувати в своїх руках всі землі селянські, весь їх скот і самих їх обертати на рабів. Біблія — це книга, написана за рабовласницьких часів, книга, яка служить інтересам рабовласників. Тому Біблія освячує рабство. Ось чому той, хто бореться проти рабства, бореться і проти впливу Біблії.

Розділ дев'ятнадцятий

ЩО МИ БАЧИЛИ В КНИЗІ БУТТЯ

Ми читали, як біблейський бог, який носився над безоднею віками в хаосі і темряві, знудившись цією посадою льотчика в пустинному просторі, за шість днів створив небо і землю і весь зоряний світ,— одним словом, весь всесвіт; як він населив його різноманітними істотами, розвів незчисленну кількість бактерій,— холерних, тифозних, чумних; створив комарів, які сіють пропасницю; розмножив незчисленну кількість блощиць, тарганів, бліх і вошей; населив землю гадами і всякого виду і роду тваринами — літаючими, плазуючими, бігаючими, рогатими, хвостатими, крилатими,— одним словом, влаштував світ.

Там же ми дізналися, як він усе примовляв, що все це дуже хороше (гречана каша сама себе вихваляла!), а потім ми побачили, як усе це було зовсім нехороше. Ми дізналися, що цей біблейський бог створив незчисленну кількість ангелів, слуг своїх, а багато які з цих ангелів були такі хороші, що перетворювались мало не на другий же день після створення на дияволів.

В тій же книзі говориться, як цей всюдисущий, всезнаючий і всемогутній бог виявився безсилим, який нічого не знає, нічого не відає, нічого не бачить, якого обкрутив круг пальця ним же створений диявол, що перерядився в змія.

Ми дізналися з книги Буття про брехливу казку про те, чому хліб дістається трудівникові так важко, а багатому — з такою легкістю; ми дізналися, що всі страждання на землі, починаючи від пологових мук жінки і кінчаючи війнами, походять нібито від того, що на світанку людства пара людей, створених єврейсько-християнським богом, з'їла райське яблуко, яке бог насадив тільки для себе (і для своєї сім'ї).

Ми дізналися з Біблії, що у цього біблейського бога були сини божі, які одружувалися з дочками людськими, і що від цього надприродного шлюбу між боженятами і людьми народжувались велетні.

Ми дізналися, що цей «прекрасно» створений богом світ виявився через короткий час настільки розбещеним, що навіть горобці согрішили перед господом і викривили шляхи господні і що навіть бідних баранів довелося топити, бо вони стали величезними грішниками.

Ми читали казки про «всесвітній потоп». Ми дізналися з Біблії, як під час цього потопу Ной, збудувавши баржу, зібрав у неї з усіх кінців світу тварин — чистих і нечистих і, потопивши людей, біблейський бог зберіг скотів і гадів, бліх і вошей, для того щоб мучити ними людство ще цілі віки, і як цей мудрий бог нюхав після потопу пахощі від спалюваних йому баранів і птахів і інших чистих тварин.

Ми дізналися звідти ж, як народились перші «сини божі» від дружини Адама і як ці «сини божі» один одного вбивали.

Ми читали також про те, як проклятий богом Каїн спокійнісінько відправився в країну Нод, де люди виникли без волі божої, самі собою, і розмножились від якоїсь галузки — не від Адама і Єви.

Потім перед нами пройшов праведний Ной, хитаючись від вина, і лежав п'яний, а прокинувшись, прокляв свого нешанобливого сина Хама за те, що той не задкував до нього і, проклинаючи, прирік усе потомство, все майбутнє покоління Хама на рабство у інших племен.

Далі перед нами пройшли благородні патріархи, святі

праотці і шановні скотарі Авраам, Ісаак і Іаков з їх численними потомствами, з їх гаремами, безліччю жінок, рабів і незчисленними стадами скоту.

Біблія розповідає, як Авраам готовий був зарізати власного сина для того, щоб засмажити його господу богу, як цей же Авраам торгував своєю жінкою, і дуже прибутково торгував, видаючи її за сестру, здобуваючи досить велику грошову вигоду. Ми дізналися, як на догоду своїй «законній» дружині Авраам вигнав другу свою жінку («незаконну») з сином у безводний степ і як радив їй терпляче зносити побої і знущання своєї «законної» дружини.

Ми читали про ангелів, які сходили з небес. Ці ангели пили і їли, обжиралися, наче справжні земні ненажери (на небі адже зголодніли — хмарами й повітрям не дуже ситий будеш!). Ці ангели займались головним чином ворожінням на кофейній гущі; під час сніданку, вминаючи, що аж за вухами лящить, вони передрікали народження дітей, коли бачили, що до того йде діло.

Потім ми читали, як патріархи уклали договір з біблейським єврейським богом і цей договір скріплювали кров'ю від статевих органів, обрізуючи крайню плоть; договір писали на тілі людини, і бог їм за це обіцяв нескінченне розмноження як їх людського потомства, так і скотинячого. І хоч бог цей після потопу розкаявся (скільки разів цей гріховода каявся — все даремно!) і обіцяв, що згодом усе буде хороше і він уже не вчинятиме таких жорстоких речей, однак нічого хорошого не вийшло. Доводилось цілі міста змітати з лиця землі.

Перед нами пройшли і «будівники» вавілонської башти, яка ніколи не існувала і ніким не будувалась. І пройшов перед нами переляканий біблейський бог, якому страшно стало, що от-от збудують башту і доберуться до самого господа бога. Даремно! Через дві-три тисячі років добрались-таки до нього: просвердлили небо літаками, стратостатами, підзорними трубами — телескопами — проклали шлях на небо, обшукали всі куточки і все павутиння, сплетене на небі, розплутали, зруйнували і не залишили місця для проживання господа бога і для його святих і численної сім'ї, для всіх злих і добрих духів, для бісів і ангелів.

Перед нами пройшов праведний Лот, дружина якого перетворилася в соляний стовп, що давним-давно вже з'їли

по щипках, посипаючи солоною жінкою суп і огірки. Бідолашна дійшла до життя такого немовби тільки тому, що озирнулась на Содом і Гоморру, а бог її відразу ж — трах! — і обернув у живу сільницю. Перед нами пройшло життя «праведного» Лота з двома його дочками, яких він одного разу пропонував жителям Содома і Гоморри з тим, щоб вони зробили з ними, що їм завгодно, а оскільки ті цього не зробили, то Лот сам переспав з ними і зробив їх матерями.

І Іаков пройшов перед нами, хитрий, брехливий, пролаза, який обманом дістав право первородства, матусин синочок, який разом з мамунею обманює вмираючого батька і якого біблейський бог благословляє як праведника. Він усе життя боїться обманутого брата-мисливця, вкритого волоссям, при зустрічі з ним вклоняється по-рабському, називає себе рабом його, надсилає йому подарунки, а на всякий випадок готується до нападу на нього. Такий є цей праведник.

Перед нами пройшов Іаков, який без кінця розмовляв уві сні з господом богом і боровся з богом до світанку. Цей Іаков так стиснув бога, що той аж заверещав і змушений був пообіцяти Іакову все, чого Іаков бажав, і вирвався від нього тільки тоді, коли дав підніжку Іакову (адже сором який: сонце зійшло, люди йдуть на роботу, а бог не може вирватися з рук якогось пастуха Іакова).

Перед нами пройшла боротьба жінок і служниць Іакових за те, з ким він спатиме і хто з них народить більше дітей. Народили вони йому цілу дюжину, та на додачу ще одну дівицю-невдаху. Ми бачили, як з-за цієї дівиці знищили населення цілого міста, як обманювали жителів цього міста.

Пройшли перед нами і кровозмісники, і онаністи, і снохачі, і всі вони — праведники, всіх їх попи і рабини нам рекомендують як святих.

Наприкінці ми читаємо зворушливі оповідання про Йосифа і його братів, оповідання, якими забивали дитячі голови в школах; про голод читали, про гру в кота і мишку Йосифа з братами, про страхітливі й неймовірні сни фараона-ненажери. Перед нами пройшла картина життя праведного Йосифа в Єгипті, яке полягало в тому, що він знедолив і зробив кріпосними рабами цілий народ.

Які все *прекрасні*, які *священні історії*, як багато знань дали вони нам! Яку високу моральність може здобути з

усіх цих оповідань сучасне людство! Які повчальні для людей XX віку всі біблейські оповідання з скотарського і мисливського побуту! Яка велика мудрість у цих дикунських казках про створення світу за шість днів, про створення жінки з ребра чоловіка, про всі ці чаклунські дії, які видаються за священну історію створення світу!

Всі ці казки служили і служать в руках експлуататорів для одурманювання свідомості трудящих від самого їх дитинства. Всіх цих типів біблейських святенників — рабовласників, розбійників, обманщиків — іменем бога видавали віруючим за праведників, а віруючих робітників і селян закликали і привчали любити і покірно терпіти рабство, експлуатацію, гніт рабовласників, поміщиків і капіталістів. Нічого нема в Біблії повчального, корисного для трудящого. Навпаки, вся її мораль шкідлива для мас. Всі ці вигадані герої — Авраам, його сини, Ной, Лот і ін., якщо тільки виходити з біблейських оповідань,— чинять дуже й дуже огидні справи. І якщо попи всіх вір нападають на нашу комуністичну моральність, моральність, спрямовану на знищення рабства і експлуатації, на побудування безкласового суспільства,— і протиставлять їй свою, релігійну моральність, то нехай віруючі добре розберуться в тому, що їм підсовують попи. Їх висновок тоді буде не на користь Біблії, не на користь релігії.

Я писав главу за главою; я шукав у цій книзі Буття все, що може бути справді цінного і для віруючих, і для невіруючих. Я знаю, що є люди, які шукають захованого змісту в кожному слові і в кожній букві Біблії. Чіпка книга Біблія, павутинна, липка, і нею обплутували голови і мозок людський віками.

Сподіваюсь, що я допоміг багатьом віруючим побачити в справжньому світлі книгу Буття, що мені вдалось відкремити зерно історичного знання в цій книзі від лушпиння і вигадок попівських. Я сподіваюсь, що допоміг невіруючим боротися з дурманом релігії своїм життєрадісним підходом до «благочестивих» біблейських оповідань, тим, що я безбоязно відкривав наготу всіх п'яних ноїв і показав біблейських патріархів в їх справжньому світлі.

6 5—2645

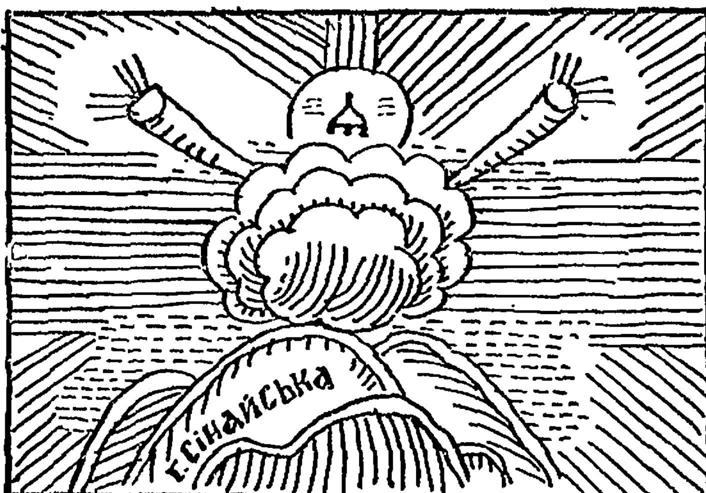
ЧАСТИНА ТРЕТЯ

КНИГА ІСХОД

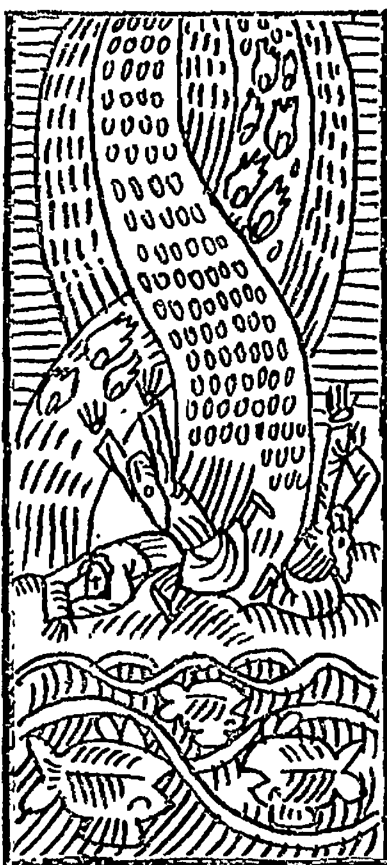

г. Сінайська

г. Хорів

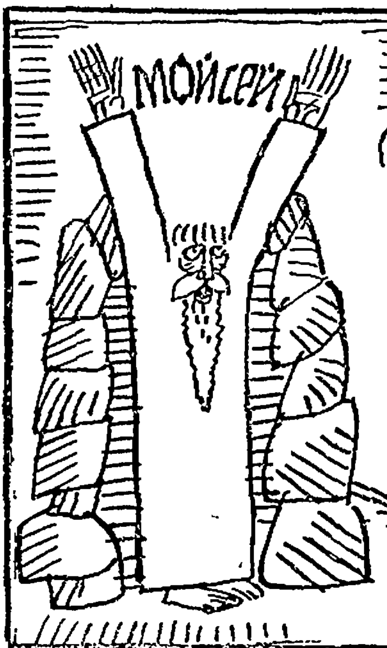

песячі мухи

Мною клянусь!

МОЙСЕЙ

Події, описані в так званій «другій книзі Мойсейовій» — Ісході, служили і служать для попів різних вір канвою, на якій сплітаються хитромудрі узори оповідань про чудеса божі. Винищення єврейських первенців в Єгипті, чудесне народження єврейського спасителя Мойсея, всі ці жаби, песячі мухи, мошки, нариви, криваві дощі, винищення єгипетських первенців і інші фокуси єврейського бога і єгипетських чаклунів-священиків, палаючий і неспалимий терновий кущ, перехід по Чермному морю, наче по сухому, розмова з богом на горі Сінайській, законодавство Мойсейове, манна і перепели, які з неба падають на прогодування улюбленого народу — євреїв, докладні плани побудування храму та ін., розроблювані небесними архітекторами,— це не тільки матеріал для веселих анекдотів, для легких розповідей про «чудеса в решеті». В книзі Ісход викладені основи *рабовласницької* біблейської моральності, *рабовласницького* законодавства. Духом національної ненависті, релігійної нетерпимості, бузувірського фанатизму, рабовласницької жорстокості, попівської жадібності і попівського обману пройнята ця книга, яку шанують і в християнській, і в єврейській релігіях як «священну» книгу.

«Біблія для віруючих і невіруючих» знайшла своїх читачів, для яких вона і написана,— вона проникла і все глибше проникає на село. Кожного разу, коли автор цих рядків береться за новий уривок Біблії, перечитує і обдумує його,— у нього думки насамперед про те, як поставиться до цього уривку *селянин*, що йому треба сказати.

Нехай ця праця допоможе хоч небагатьом здійснити свій важкий «ісход» з полону і рабства попівських вигадок, національної ненависті, релігійної нетерпимості.

Розділ перший

НЕЗДІЙСНЕНА ЗМОВА МІЖ ЄГИПЕТСЬКИМ ФАРАОНОМ І БОГОБОЯЗЛИВИМИ ЄВРЕЙСЬКИМИ ПОВИТУХАМИ

Починається книга Ісход з переліку імен синів Ізраїлевих, які ввійшли в Єгипет з Іаковом. Один цей перелік показує, що книга писалася в інший час, ніж книга Буття, бо інакше навіщо було б знов перелічувати всіх дванадцять синів Іакова, які раніше перелічувались не один раз?

Потім розповідається, що Йосиф помер, і помер весь рід Йосифа і братів його, а потомство його так розплодилося, що фараон став побоюватись їх і сказав нібито народу своєму: «Перехитруємо ж його (тобто народ ізраїльський), щоб він не розмножувався» (Ісход, I, 10). Як же він вирішив перехитрувати євреїв, щоб вони не розмножувалися?

Він поклав на них тяжкі роботи: вони нібито йому збудували два міста для запасу. Чи вдалось йому перехитрувати євреїв? Виявляється, що ні. Біблія розповідає: «Чим більше виснажували його, тим більше він (народ ізраїльський) умножувався і тим більше зростав, *...тому єгиптяни з жорстокістю примушували синів Ізраїлевих до робіт*» (I, 11—12). Подумайте тільки: сам же автор оповідання говорить, що чим більше виснажували народ ізраїльський, тим більше цей народ умножувався, а далі він пояснює: *тому* єгиптяни збільшили свою жорстокість, тобто, інакше кажучи, допомагали євреям розмножуватись. Виходить: на городі бузина, а в Києві дядько.

Але далі йде зовсім весела історія:

«*Цар єгипетський повелів повитухам євреянок, з яких одній ім'я Шіфра, а другій — Фуа, і сказав: коли ви сповиватимете у євреянок, то стежте при пологах; якщо буде син, то умертвляйте його, а якщо дочка, то нехай живе. Але повитухи боялись бога і не робили так, як говорив їм цар єгипетський, і залишали дітей живими.* Цар єгипетський покликав повитух і сказав їм: чому ви так робите, що залишаєте дітей живими? Повитухи сказали фараону: єврейські жінки не такі, як єгипетські,— вони здорові, бо перше ніж прийде до них повитуха, вони вже народжують.

За це бог робив добро повитухам, а народ множився і дуже посилювався. *І оскільки повитухи боялись бога, він оберігав доми їх.* Тоді фараон усьому народу своєму повелів, говорячи: всякого новонародженого у євреїв сина кидайте в річку, а всяку дочку залишайте живою» (І, 15—22).

По-перше, виходить так, що у цілого єврейського народу, який дуже розмножився і був настільки численним, що загрожував усьому египетському народу, було всього тільки *дві* повитухи, і навіть імена їх біблейський письменник записав: Шіфра і Фуа. По-друге, фараон кличе повитух, яких він міг би просто-напросто замінити якими завгодно своїми прихильницями, і намагається ввійти з ними в змову — умовити їх убивати всіх немовлят-євреїв чоловічої статі. Але ці акушерки виявляються богобоязливими і не слухаються. Тоді фараон удруге кличе до себе повитух і з ними розмовляє, а ті посилаються на те, що єврейські жінки надто вже дужі народжувати, і не встигнеш до них прийти, а вони вже народжують. А біблейський бог з неба спостерігає дії повитух, бере в усій цій історії велику участь і нагороджує повитух. Біблія прямо говорить, що бог оберігав доми повитух за те, що вони боялись бога.

От як було в старовину: бог і акушерськими справами займався і видавав нагороди одним акушеркам, а інших залишав поза увагою.

Розділ другий

НЕМОВЛЯ В КОШИКУ

А потім йде оповідання про немовля в кошику, яке ви можете зустріти не тільки у єврейського народу, але й у цілого ряду інших народів: оповідання про спасителя, якого ховають або в плетеному кошику на воді, або в яслах і який врятовується саме таким чудесним способом, яким дочка египетського фараона врятовує Мойсея. Оповідання це полягає ось у чому:

«Хтось з племені Левіїна пішов і взяв собі жону з того ж племені. Жона зачала і народила йому сина, і, бачачи, що він дуже вродливий, переховувала його три місяці; але, не маючи змоги далі переховувати його, взяла кошик з очерету і осмолила його асфальтом і смолою і, поклавши

в нього немовля, поставила в очереті біля берега річки. А сестра його стала здалека наглядати, що з ним буде. І вийшла дочка фараонова на річку митись, а прислужниці її ходили по берегу річки. Вона побачила кошик серед очерету і послала рабиню свою взяти його. Відкрила і побачила немовля; і от дитина плаче. І зглянулася на нього і сказала: це з єврейських дітей. І сказала сестра його дочці фараоновій: чи не піти мені і не покликати до тебе годівницю з євреянок, щоб вона вигодувала тобі немовля? Дочка фараона сказала їй: піди. Дівиця пішла і покликала мати немовляти. Дочка фараона сказала їй: візьми немовля це і вигодуй мені його; я дам тобі плату. Жінка взяла немовля і годувала його. І виросло немовля і вона привела його до дочки фараонової, і воно було у неї замість сина і нарекла ім'я йому: Мойсей, тому, що, говорила вона, я з води вийняла його» (Ісход, II, 1—10).

Майже цілком таку саму історію розповідають про персидського царя Кіра, про ассірійського царя Саргона й інших героїв давнини [63]. Подібні оповідання, мабуть, були дуже поширені на всьому Сході, переходили від одного народу до іншого, а в слушних умовах виникали самостійно, прикрашувались чисто східною фантазією і підносились як справжня подія.

Казки про чудесне спасіння царів або врятування їх від небезпеки служили знаряддям для прищеплювання масам покірливості і відданості царям — цим «помазаникам» божим.

Тут, в оповіданні про Мойсея, цікаве ось що: в той час як, згідно з біблейським оповіданням, египетський фараон дає наказ про винищення всіх немовлят-євреїв чоловічої статі, дочка його віддає дитину-еврея на виховання єврейці. Мати побоялась далі тримати його у себе, але в той же самий час дочка фараона дає Мойсея на виховання знов-таки його ж матері, і біблейському письменникові не спадає на думку те, що всякому може спасти на думку: як же це так,— *ранком мати боялася виховувати свого сина, а за годину вона його бере на виховання і не боїться? Мало того, коли виростає дитина, то вона приводить її до дочки фараонової, і та її усиновляє.* Але ще незрозуміліше те, що було далі. Зверніть увагу: в Біблії немає жодного слова, що мати Мойсея мала на нього будь-який вплив. Ще немовлям Мойсей стає приймаком дочки фараонової. Припустимо, що це було так. Значить, виховання його

відбувається при дворі фараона, виховують його єгипетські царедворці, єгиптяни, серед яких, за словами Біблії, панувало презирливе ставлення до євреїв, навіть ненависть до них, змішана з боязню. В цьому ж дусі ненависті до євреїв повинен був виховатись і Мойсей. Однак ми читаємо зовсім несподівані речі зразу ж після цього:

«Пізніше, коли минуло багато часу (тобто, значить, багато часу від тієї пори, коли Мойсей знаходився в палаці фараона.— *О. Я.*), коли Мойсей виріс, сталося, що він пішов до братів своїх, синів Ізраїлевих, і побачив тяжкі роботи їх і побачив, що єгиптянин б'є одного еврея з братів його. Подивившись туди і сюди і бачачи, що нема нікого, він убив єгиптянина і сховав його в піску» (II, 11).

Все це оповідання звичайно вигадане від початку до кінця, як і всі пізніші оповідання про Мойсея, який ніколи не існував.

Розділ третій

МОЙСЕЙ ОДРУЖУЄТЬСЯ З ПОПІВНОЮ

Оскільки вбивство єгиптянина стало широко відомим, Мойсей «втік від фараона і спинився в землі Мадіамській і сів біля колодязя» (Ісход, II 15).

І далі розповідається, як сім дочок священика мадіамського прийшли до колодязя напоїти овець батька свого (мабуть, у мадіамського попа чималі були стада, коли сімох попівен треба було гнати, щоб напоїти овець). Пастухи прогнали їх. Тоді встав Мойсей і захистив їх і напоїв овець їх. Мадіамський піп, дізнавшись про це, дуже зрадів. Він наказав покликати Мойсея, і Мойсею сподобалось жити у попа, а через деякий час він одружився з одною з дочок — Сепфорою.

Для чого наведено в Біблії це оповідання? А все для того ж, для чого розказано і про вбивство єгиптянина,— от, мовляв, який був хороший чоловік: гнобителя-єгиптянина вбив, а беззахисних попівен захистив, а хорошому чоловікові скрізь хороше. От бачите, за це його мадіамський піп у себе влаштував і одружив його з своєю дочкою.

Проживаючи у свого тестя, Мойсей займався скотарством. Біблія розповідає, що якось «він провів отару далеко в пустиню і прийшов до *гори божої Хоріву*» (III, 1).

Що це за «гора божа»? А інші гори виходить не божі гори, а чортові, чи як?

У дикунів багато гір викликали подив, острах: високі, неприступні, в них ховались хижаки. Іноді хмара затримувалась на вершині гори, коли в долині вже розсіювалися хмари. Деякі своїм химерним виглядом викликали подив. На високих горах ставились вівтарі, жертовники (ближче до бога). І тепер ще християни ставлять на верхів'ях гір каплиці, хрести. От і виходили «божі гори».

А що сталося з Мойсеєм?

«І з'явився йому ангел господній в полум'ї вогню поміж тернового куща. І побачив він, що терновий кущ горить огнем, але кущ не згоряє» [64] (III, 2).

Ясно, Мойсею забажалось побачити, що це за неспалимий кущ.

«Мойсей сказав: піду й подивлюся на це велике явище, чому кущ не згоряє.

Господь побачив, що він іде дивитись, і гукнув до нього бог з-за куща і сказав: Мойсею, Мойсею. Він сказав: от я. І сказав бог: *не підходь сюди*, зніми взуття твоє з ніг твоїх, бо місце, на якому ти стоїш, є земля свята» (III, 3—5).

В другому стиху говориться про те, що перед ним з'явився ангел господній, а через два стихи говориться про те, що вже був не ангел, а сам господь, причому він побачив, що Мойсей іде дивитись на нього, і злякався, закричав йому, щоб той спинився. Ну, звичайно, Мойсей послухався і не пішов далі, бо за віруваннями євреїв, в лице богу не можна було дивитись, а можна було споглядати тільки йому спину і задню частину. І от так, стоячи перед палаючим кущем, Мойсей немов би розмовляв з богом.

Розділ четвертий

БОГ ЗАБУВАЄ І ЗГАДУЄ

«І стогнали сини Ізраїлеві від роботи і волали, і стогін їх від роботи дійшов до бога. *І почув бог* стогін їх, і *згадав* бог завіт свій з Авраамом, Ісааком, Іаковом» (Ісход, II, 23—24).

Значить, до цього скільки часу мучилися ці люди і за що мучились,— невідомо, протягом не одного десятиліття,

адже ж все потомство дванадцяти синів Іакових за цей час встигло вимерти.

Значить, минуло вже кілька поколінь, і стогнали і волали євреї, і їхній бог не чув їх, але нарешті *стогін від роботи їх дійшов до бога. І от він* почув цей стогін і *«згадав бог завіт свій». Згадати можна тільки те, що забув, а інакше який смисл має цей вираз? Якщо я чого-небудь не забув, так навіщо ж мені згадувати про це? Значить бог — це така істота, яка може на багато десятків років забути договір,* який він підписує з своїми улюбленими патріархами-скотарями, і тільки дуже вже голосний стогін донісся нарешті до чертогів біблейського бога і змусив його згадати обіцянки. Обіцяти — найлегша справа. Колись,— розповідає Біблія,— бог обіцяв повний мішок біблейським патріархам, укладаючи з ними завіт і скріплюючи цей завіт кров'ю з обрізаних статевих органів. А тепер він знову, загородившись вогнищем так, щоб не видно було цього обманщика, кричить Мойсею:

«Я побачив страждання народу мого в Єгипті і почув стогін його від приставників його; я йду визволити його від рук єгиптян і вивести його з землі цієї в землю хорошу і простору, де тече молоко і мед» (III, 7—8).

Тепер уже бог обіцяє не тільки плодючість єврейському народові, а молочні і медові ріки в кисільних берегах. Пообіцяти — чи важка справа? Але на всякий випадок він радить все-таки євреям вдатися до деякої шахрайської операції. Він обіцяє Мойсею, що виведе євреїв з Єгипту, але разом з тим радить йому виходити не з порожніми руками,— «бог-то бог, да не будь и сам плох»:

«І дам народу цьому милість в очах єгиптян. *І коли підете, то підете не з порожніми руками: кожна жінка випросить у сусідки своєї й у живущої в домі її речей срібних і речей золотих і одяг, і пишно вберете ними і синів ваших, і дочок ваших і обберете єгиптян»* (III, 21—22).

Так біблейський бог учив Мойсея шахраювати і обманювати. Така є «священна історія»!

Розділ п'ятий

КАРИ ЄГИПЕТСЬКІ

Бог, говорять попи, всемогутній. Однак цей всемогутній бог повинен удаватись до всяких хитрощів для того, щоб досягти своєї мети. Бог може змусити людину зробити все, що йому потрібно, але для того, щоб який-небудь єгипетський фараон виконав волю цього бога, цьому богові довелося карати всю країну Єгипетську, весь народ і навіть скот єгипетський і рослини, що ростуть в Єгипті, всілякими карами. Оскільки ж, за вченням Біблії, весь світ створений богом, то поміркуйте самі, як премудро влаштував цей бог весь світ, що треба вчити його з допомогою песячих мух, жаб, мошок, сарани, моровиці, наривів, граду, тьми єгипетської, винищення первенців та ін., та ін.

Біблія розповідає про історію «ісходу» євреїв з Єгипту саме таким чином, що богу довелося всі ці хитрощі застосовувати до фараона для того, щоб він відпустив євреїв з Єгипту.

Коли ви звернетесь до справжньої історії, до всіляких численних єгипетських пам'яток, з яких ми дізнаємось про події, нрави, закони глибокої давнини Єгипетської країни, ми там не знаходимо ні слова, ні натяку на подібні пригоди, описані в другій книзі Біблії, ми не знайдемо взагалі ніяких вказівок на перебування євреїв в Єгипті, і все, що Біблія розповідає про ісход,— це дитячі казки про події, яких ніколи не було.

Тимчасом єврейські попи, а слідом за ними і попи християнські, якраз от дитячі побрехеньки про кари єгипетські в школах виставляли (а за кордоном і понині виставляють) як приклад божої мудрості і божої милості до єврейського народу. От, мовляв, як він його любив і як виконував свої обіцянки, що готовий був не тільки десять кар, а якби потрібно було, то і 144 кари напустити на єгипетський народ.

Мойсей, учить Біблія, спаситель євреїв, але сина цього ж самого Мойсея незадовго перед цим бог готовий був убити за те тільки, що у нього трошки задовга крайня плоть була у статевого органа. Біблія про це розповідає так:

«В дорозі на ночівлі сталося, що зустрів його господь і хотів умертвити його (за що?). Тоді Сепфора (жінка

Мойсея), взявши кам'яний ніж (обов'язково кам'яний, тому що, як ми раніше вже писали, це — обряд ще з кам'яного віку), обрізала крайню плоть сина свого і, кинувши до ніг його, сказала: ти жених крові у мене. І відійшов від нього господь» (Ісход, IV, 24—26).

От, значить, як цей біблейський бог цінував спасителя народу єврейського, що мало був не умертвив його сина, і врятувала його мати, обрізавши кусочок його статевого органу.

На дорогу бог нагороджує Мойсея чаклунським приладдям, дає йому таку палку (жезл), яку той може, як фокусник, перетворювати в змія, і навпаки. Інакше кажучи, бог навчив Мойсея таким фокусам, які змусили б єгипетського фараона повірити у Мойсея як у чаклуна.

Але не думайте, що тільки бог може нагородити таким чаклунським знаряддям і що це може робити тільки єврейський бог. Язичницький бог (в даному разі єгипетський бог) міг, за словами Біблії, робити такі самі штуки, і він єгипетських жерців нагородив також здатністю робити всілякого роду фокуси; але Біблія тільки одне хоче довести — що єврейський чаклун Мойсей був набагато сильнішим, ніж єгипетські чаклуни, і що єврейський Ієгова сильніший від єгипетського бога Озіріса, який не вмів робити таких фокусів, як єврейський бог.

Мойсей лякався трошки, що він навіть не може виступити, говорити, як слід, бо у нього язик не так ворушився. Тоді, розповідає Біблія, бог йому дав на допомогу адвоката Аарона[65] («брехунця», або «підбріхувача»), який мусив виголошувати промови за нього.

І от вони відправляються до єгипетського царя, фараона, щоб змусити його відпустити євреїв, і починається змагання між фокусниками.

Бог учить Мойсея, як зробити так, щоб вода в ріках і озерах єгипетських перетворилася в кров і щоб в них вимерли риби, щоб вода засмерділа і щоб єгиптяни не могли пити води з ріки. Мойсей і Аарон роблять цей фокус:

«І була кров в усій землі Єгипетській» (VII, 21).

Значить, *вся вода* в Єгипті перетворилася в кров, і *все живе в цій воді вимерло*. І слідом за цим ви читаєте:

«І волхви єгипетські чарами своїми зробили те саме» (VII, 22).

Ви подумайте тільки над цією *нісенітницею*: Мойсей і Аарон перетворили в кров *усю воду, і все вимерло.* Як же після цього волхви єгипетські *зробили те саме?* Над чим вони зробили «те саме»? Адже вода перед цим була *вся перетворена в кров. Що ж вони перетворювали в кров?* Що ж умирало у єгипетських волхвів? Навіщо потрібно було розповідати про те, що волхви єгипетські теж робили цей фокус! А це, бачите, от для чого: мовляв, отаке от чудо ще могли зробити попи (волхви) єгипетські, а от інших чудес уже не змогли; отут уже біблейський єврейський бог виявився сильнішим за єгипетського бога, і єврейські фокусники Мойсей і Аарон — сильнішими за єгипетських чаклунів і волхвів.

Минає сім днів. Фараон не слухається. Хіба мало до чого люди звикають? Ну, нема чистої води,— можна пити молоко, вино.

Очевидно, не так уже справа трагічно стояла, бо тут же розповідається, що єгиптяни копали колодязі і звідти діставали чисту воду.

Біблейський бог вдруге береться за справу. Якщо, говорить, фараон не відпустить євреїв, тоді ти виведи *жаб* на землю Єгипетську.

«Аарон простяг руку свою на води єгипетські, і вийшли жаби і вкрили землю Єгипетську» (VIII, 6).

Значить, земля Єгипетська була вкрита жабами принаймні в один ряд. Але виявляється, що це зовсім вже не такий великий фокус. Біблія зразу ж після цього розповідає:

«*Те саме* робили і волхви (єгипетські) чарами своїми і вивели жаб на землю Єгипетську» (VIII, 7).

Виходить, не такий вже це був фокус, і волхви єгипетські вже навели жаб звідкись (звідки вони їх вивели і в скільки рядів вони вкрили землю Єгипетську жабами,— про це Біблія мовчить).

Але як довести, що ці жаби походять від бога? (Однак, від кого ж виходили ті жаби, яких навели єгипетські фокусники, з яких складів вони їх брали? Теж з божих запасів, чи у них були свої власні запаси жаб?). А Біблія це дуже просто доводить.

Жаби не сподобались фараону, і той став просити, як би позбутися їх. Мойсею тільки того і треба. Ми, говорить, готові помолитись, щоб жаби зникли повсюди, нехай тільки в ріці залишаються, а ти признач день, щоб

міг переконатись, що це від бога. Фараон призначає день на завтра. І брехач і підбріхувач, Мойсей і Аарон, відправляються і подають прохання господу богу щодо жаб.

«І Мойсей благав господа про жаб, яких він навів на фараона. І зробив господь за словом Мойсея» (VIII, 12—13).

Ну, одним словом, жаб вивели. Та не вгамовується фараон. Це, говорить, дрібниці. Не відпущу, все одно, євреїв.

І втретє береться бог за роботу: заповнює всю землю Єгипетську мошками.

«І сказав господь Мойсею: скажи Аарону: простягни жезл свій і вдар у порох земний. І стане порох мошками по всій землі Єгипетській. Так вони і зробили. Аарон простяг руку свою з жезлом своїм, ударив у порох земний, з'явилися мошки на людях і на скоті. Весь порох земний став мошками по всій землі Єгипетській» (VIII, 16—17).

Зовсім незрозуміло, чому перетворити всю воду в кров — це справа, однаково доступна єврейському богу і єгипетському богу (або чорту); вивести жаб і вкрити ними землю Єгипетську — це теж пуста справа для тих же єгипетських волхвів, а от заповнити землю мошками — це вже виявилось труднішим. Бачите, мовляв, єврейський бог виявився сильнішим. Він і мошок може напустити, і песячих мух, і моровицю, і сарану, та ін., та ін. От який бог!

Ну, а після цього все, як у казці: сім верст до небес і все лісом, та густим-прегустим, а в цьому лісі зустрілись семеро вовків, і всі сірі...

«Старались також і волхви чарами своїми зробити мошок, але не могли» (VIII, 18).

Але й мошки здалися фараону дрібницею. Мабуть, раби відганяли цих мошок від фараона, так, що вони на нього і не сідали. Тоді біблейський бог ще дужче розсердився. Я, говорить, його допечу песячими мухами! Що це за песячі мухи,— це тільки авторам Біблії відомо. Спитайте попа, нехай він вам скаже, що це за «песяча муха»?

Песячі мухи не сподобались фараону; знов наша парочка, Мойсей і Аарон, помолились богу щодо песячих мух, і їх не стало. Так розповідає Біблія:

«І зробив господь за словом Мойсея, і зникли песячі мухи від фараона, від рабів його і від народу його; *не залишилося жодної*».

Тепер всяка дитина знає, що з нічого нічого не буває, що коли *жодної песячої мухи не було*, то і не могло появитися від них потомство, і великої кількості не могло бути. А в Біблії так весь час відбувається: то мільярди цих мух вкривають землю Єгипетську, або жаби, або сарана, а то не залишилося *жодної*.

Оскільки і песячі мухи не допомогли, біблейський бог, подумавши і почухавши за вухом, вирішив: ну, допечу я тебе тоді моровицею. При цьому єврейський бог нібито так хитро зробив, що моровиця була тільки на єгипетському скоті, а на єврейському скоті її не було. І знов, як песячі мухи перевелись геть-чисто до одної, так і тут:

«І вимер увесь скот єгипетський» (IX, 6).

Значить, *жодної худобини* не залишилось. Але причому ж тут худоба? І чому така різниця між худобою, що належала євреям, і худобою, що належала єгиптянам? Хіба єгипетська худоба винна була в тому, що фараон не відпускав євреїв? І чи не простіше було б цього самого фараона моровицею задушити, ніж душити всю худобу, змушувати страждати весь єгипетський народ, всіх селян єгипетських, які ні в чому ж не були винні?

Ні, говорить Біблія, тоді нічого не вийде; треба, щоб якнайчудніше було, а то це буде нецікаво, коли просто вбити фараона: тоді і розповідати не буде про що.

Але й моровиця, виявляється, не допомогла. Тоді на сцену виступає запалення з наривами на людях і на скоті, і робиться це теж на зразок фокуса. Фокусник Мойсей і Аарон беруть попіл з печі, кидають попіл до неба, і від цього виникає запалення.

От після такого ідіотського оповідання і спробуй пояснити віруючій людині, що запалення і всякі хвороби виникають від природних причин, що всяке запалення можна лікувати і вилікувати. Як же лікуватимеш, коли вірити, що запалення з наривами посилає бог і викликати запалення можна тим, що розвієш по небу жменьку попелу з грубки.

От цими бабусиними казками забивали і забивають рабини і попи голову селянину і робітнику і заважають їм зрозуміти справжню причину, чому хворіють живі істоти. Щоб показати, наскільки сильний був цей фокус, Біблія додає:

«І не могли волхви встояти перед Мойсеєм через запалення, тому що запалення було на волхвах і на всіх єгиптянах» (IX, 11).

Але і до запалення можна звикнути. Що ж, мовляв, запалення — так запалення. Так, мабуть, вирішили єгиптяни. Після кривавої води, жаб, мошок і моровиці на закуску можна було прийняти і запалення.

— Ах, так ви отак, сучі діти? — говорить бог.— Так я вас градом зараз приголомшу.

«От я пошлю завтра, в цей самий час, град дуже сильний, якому подібного не було в Єгипті від дня заснування його донині» (IX, 18).

«І був град і вогонь між градом (град) дуже сильний, якого не було в усій землі Єгипетській від часу заселення її. І побив град по всій землі Єгипетській все, що було в полі від людини до скоту. І всю траву польову побив град і всі дерева в полі поламав» (IX, 24—25).

От він який страшний — біблейський бог! Здавалося б, після цього здасться фараон. Ні, виявляється, не здався. Оскільки пшениця і полба (просо) ще не були побиті (посів був пізній), фараон вирішив, що він і цим прохарчується.

Бачить бог єврейський, що не бере град фараона. Брешеш, говорить, доконаю тебе: сарану нашлю, коли на те пішло! І торгується Мойсей з фараоном:

«А коли ти не відпустиш народу мого, то от завтра (в цей самий час) я наведу сарану на твою область» (X, 4).

«Тоді господь сказав Мойсею: простягни руку твою на землю Єгипетську, і нехай нападе сарана на землю Єгипетську і поїсть всю траву земну (і всі плоди древесні), все, що вціліло від граду. І простяг Мойсей жезл свій на землю Єгипетську, і господь навів на цю землю східний вітер, який тривав весь той день і всю ніч. Настав ранок, і східний вітер наніс сарану. І напала сарана на всю землю Єгипетську і лягла по всій країні Єгипетській у великій кількості; раніше не бувало такої сарани і після цього не буде такої; вона вкрила лице всієї землі, так що землі не було видно, і поїла всю траву земну і всі плоди древесні, що вціліли від граду, і не залишилося ніякої зелені ні на деревах, ні на траві польовій, по всій землі Єгипетській» (X, 12—15).

Значить, сарану, згідно з Біблією, теж бог насилає; сидить оце він на небесах і кожного року розподіляє по карті географічній: мовляв, у цьому році я Муганський степ сараною випалю та в Московській області захоплю

який-небудь район, та в Харківській області два райони, та в Саратовській області, та в Ірані, та в Індії. А на наступний рік знов дивиться: і от, крім Муганського степу, ще захопить кусок.

Чи подобається вам ця картина? Адже цю картину не безбожники вигадали; цю картину попи зобразили в Біблії, як бог з неба розподіляє благодать у вигляді сарани по лицю землі: сьогодні насилає її в Єгипетську країну, а завтра — в Саратовську область.

А що зробить господь бог тепер, коли ми сарану вбиваємо газами, що розпилюються з літаків, як він буде це «добро» дарувати людям? Користуючись досягненнями науки, ми сарану виведемо, та ніколи ще не було того і бути не могло, щоб молитвами навести або подолати сарану. Тимчасом Біблія обманює віруючих, переконуючи, що досить тільки було Мойсею помолитись — і знов покінчено з сараною:

«Мойсей вийшов від фараона і помолився господу. І напустив господь з противної сторони західний дуже сильний вітер, і він поніс сарану і кинув її в Чермне море; не залишилося *жодної сарани* в усій країні Єгипетській» (X, 18—19).

І знов не залишилося жодної сарани в усій країні Єгипетській, хоч усякий знає, що цього ніколи не буває, щоб не залишилось жодної сарани. Навіть коли сарана улітає, то завжди залишається в досить великій кількості на місці і обов'язково залишає в землі «кубушки» з яєчками, з яких наступного літа вилуплюється молода сарана.

Але і сарана не допомогла. Тоді бог напускає тьму єгипетську на землю, причому тьма тільки для єгиптян, а для євреїв світло. От які «чудеса в решеті» влаштовував бог раніше (за царя Гороха, коли людей було трохи).

Але і це не допомогло, і бог призначає останню кару. Вже після цього, говорить, так я приголомшу народ єгипетський і фараона, що він відпустить вас. І винищує єврейський бог немовлят в Єгипті.

«І сказав Мойсей. Так говорить господь: опівночі я пройду посеред Єгипту. І помре всякий первенець в землі Єгипетській від первенця фараона, який сидить на престолі своєму, *до первенця рабині, яка при жорнах*, і всі первородні від скоту. І буде стогін великий по всій землі Єгипетській, якого не бувало і якого не буде більше. У всіх же синів Ізраїлевих ні на людину, ні на скот не

поворушить пес язиком своїм, щоб ви знали, яку різницю робить господь між єгиптянами і ізраїльтянами» (XI, 4—7).

Чому повинні були загинути разом з сином фараона діти рабинь і всіх інших єгиптян? Чому повинні були всі первенці, барани і телята, загинути через жорстокосердя фараона,— цього вам ніхто не пояснить. Так розповідає Біблія. Так зображує вона «кари єгипетські», які наводяться на доказ могутності цього бога. А якби віруючі задумувались над цим трохи глибше, то вони повинні були б прийти до такого висновку: який же цей бог безсилий! Якого-небудь нікчемного фараона, володаря невеликої Єгипетської країни, він не міг примусити виконати свою волю, доки не вимучив усього народу єгипетського, доки не змусив перехворіти десятками різних хвороб, доки не знищив безліч скоту, не перебив градом усього скоту і не знищив посівів, доки не винищив усіх первенців від людей до скоту. Яка це безсила, кровожерна, злобна, мстива істота, цей бог Біблії!

Розділ шостий

БОГ ЖАДАЄ КРОВІ

Оповідання про кари єгипетські дають нам уявлення про те, яким був біблейський бог: в один і той же час безсилий і кровожерний; нічого не знаючий і мстивий; жахливо жорстокий і дурний. Всі ці жаби і песячі мухи (блохи, чи що?), мошки, і сарана, і град, і тьма, і болячки, і чума і т. д. і т. ін., які посилає він у великій кількості на правих і винних, звичайно вигадані вільною фантазією. Не те, що ніколи не було сарани або чуми: і те і друге було не раз, буває і тепер. Безглуздо, безсоромно, безсовісно, підло, нечесно розповідати тепер, нібито все було так, як описують біблейські сказання всі ці чудеса, всі ці розмови з богом.

Особливо дикою є остання кара: винищення первенців. Бог нібито умовився з Мойсеєм і Аароном, як він вчинить винищення первенців людей і скоту всього народу єгипетського. Щоб вірніше вбивати, він умовляється, що євреї помажуть кров'ю пасхального ягняти одвірки і перекладки будинків своїх:

«І нехай візьмуть від крові його і помажуть на обох одвірках і на перекладці дверей в домах, де будуть їсти його» (Ісход, XII, 7).

«А я в цю саму ніч пройду по землі Єгипетській і умертвлю всякого первенця в землі Єгипетській, від людини до скоту, *і над усіма богами єгипетськими вчиню суд. Я* господь.

І буде *у вас кров* знаком на домах, де ви знаходитесь, і *побачу кров* і пройду повз вас, і не буде між вами пошесті згубної, коли буду вражати землю Єгипетську» (XII, 12—13).

Тут єврейський бог розправляється з єгипетськими богами, своїми суперниками. Для стародавніх євреїв єгипетські боги, як і боги інших народів, існували так само, як і їх Ієгова. Вони тільки були для них чужими богами, чужого племені; за віруваннями євреїв, вони були *слабіші від Ієгови*, і їх жерці всіляко намагалися в цьому запевнити темних віруючих.

Напевно багато хто чув про *Варфоломіївську ніч*[66]. В ніч на 24 серпня (день «святого Варфоломея») 1572 р. в Парижі відбулося винищення католиками 2 000 чоловік гугенотів, а в провінціях Франції — до 30 тисяч чоловік. Одні християни винищували інших християн, тому що це потрібно було одній групі класів, які панували тоді. Там теж заздалегідь «*мітили*» будинки людей.

І згодом, коли в царській Росії влаштовувались єврейські погроми чорносотенцями, християнські будинки крейдою відмічались хрестом, щоб рука вбивць обминала ці будинки.

Чорносотенці мали в далекому минулому славного попередника, бога Ієгову, який вбивав винних і невинних людей і худобу тільки за те, що вони були єгиптяни або належали єгиптянам.

«Опівночі господь убив усіх первенців у землі Єгипетській, від первенця фараона, який сидів на престолі своєму, до первенця в'язня, що знаходився в темниці, і все первородне з скоту...

...І знявся великий стогін в (усій землі) Єгипетській, бо не було дому, де не було б мерця» (XII, 29—30).

Біблія повідомляє, що саме на спогад про цю криваву ніч єврейський бог установлює свято пасхи[67], *і цю криваву ніч святкує євангельський Ісус Христос із своїми учнями.* Кривавої жертви вимагає він для себе: агнець пасхальний

згодом і стає цією жертвою. Але богові потрібно багато жертв. Він не даремно працював, на думку біблейських письменників, в ту погромну ніч. Йому треба за це відплатити.

«Освяти мені кожного первенця, що розверзає всякі ложесна між синами Ізраїлевими, *від людини до скоту, (тому що) мої вони»* (XIII, 2).

«Відділяй господу все (чоловічої статі), що розверзає ложесна; і все первородне з скоту, який у тебе буде, чоловічої статі (посвячуй) господу» (XIII, 12).

Згодом, коли людські жертвоприношення замінились жертвами скотом (головним чином баранами), бог змилостився і допустив заміну: *ослів і людей можна було викупити і замінити їх баранами.*

«А всякого з ослів, що розверзає утробу, замінюй агнцем; а коли не заміниш, викупи його, *і кожного первенця людського з синів твоїх викупай»* (XIII, 13).

А за що цей викуп?

Біблія відповідає на це цілком спокійно устами самого бога:

«І коли потім спитає тебе син твій, говорячи: «Що це?», то скажи йому: «Рукою міцною вивів нас господь з Єгипту, з дому рабства: бо коли фараон уперто не відпускав нас, господь умертвив усіх первенців у землі Єгипетській, від первенця людського до первенця з скоту,— тому *я приношу в жертву господу все, що розверзає утроби матерні чоловічої статі, а всякого первенця з синів моїх викупаю»* (XIII, 15).

А кому йшли ці первенці, і цей викуп кому йшов? Звичайно священики гріли свої руки м'ясом жертовних тварин, їм приводили безліч худоби, їм несли викуп. Щоб краще висмоктувати соки з легковірного пастушого єврейського народу, попи-священики залякали його, як це роблять попи інших релігій, а пізніше склали казки проісход, про кари єгипетські, підігрівали і підтримували в ньому дикунське поняття про грізного, кровожерного, мстивого Ієгову [68].

Таким є цей «закон божий», коли подивишся на нього трохи ближче.

Розділ сьомий

ЧУДЕСА В РЕШЕТІ ПІД ЧАС ІСХОДУ З ЄГИПТУ

Ми вже знаємо, як біблейський бог підмовляв євреїв, як їм краще обікрасти єгиптян передісходом, але всі ці чудеса з блохами, жабами, чумою, болячками й іншими подібними фокусами здались авторам Біблії ще недостатніми, і вони нагромадили в Ісході одне чудо на одне.

І бог цей, який всі ці штуки витворяє, так ними й називається: «творець чудес», інакше кажучи, чудотворець (Ісход, XV, 11). Тут, у цьому стиху Біблії, автори її прямо заявляють, що існує безліч богів, проте тільки єврейський бог найсильніший.

«Хто як ти, господи, між богами? Хто, як ти, величний святістю, високо шанований хвалами, творець чудес?»

Ми ще раз відмічаємо, що даремно в історії ми шукатимемо фактів, які підтверджували б описане в Біблії переселення євреїв з Єгипту в землю Ханаанську, але на хвилину повіримо, що це дійсно було так. Якби євреї йшли лише по кілька годин на день, ну, години по дві, по три, чи що, то і тоді відстань між Чермним (тобто Червоним) морем і землею Ханаанською (тобто Палестиною) вони могли б пройти максимум за 2—3 роки, з усякими зупинками. А за Біблією, їм потрібно було мало не 40 років для того, щоб пройти цю відстань, і майже всі до одного, що вийшли з Єгипту, вимерли за цей час у пустині.

Тимчасом Біблія розповідає нам, що бог ішов перед ними для того, щоб іти їм і вдень, і вночі. Інакше кажучи, плутав він їх по пустині без кінця, бо ж сам цей біблейський бог, який ніколи не існував і не існує, не знав шляху. А в Біблії, в Ісході, описані мабуть уривки спогадів про кочування з місця на місце кочових пастуших єврейських племен. Ці спогади розкрашені і прикрашені подібно до того, як прикрашені спогади про колишні часи у інших народів, де до краплі дійсності приплутані моря чудесних вигадок. Пізніші переписувачі і упорядники, які ставили собі завданням зміцнити віру в бога, намагались нанизати якнайбільше чудесного. Ну і перестарались [69].

Коли тепер серйозно взятись за ці оповідання, то від них залишиться тільки мокре місце. Так, у главі XIII, стихи 17—18, розповідається:

«Коли ж фараон відпустив народ, бог не повів його по дорозі землі Філістімської, тому що вона близька, бо сказав бог: щоб не розкаявся народ, побачивши війну, і не повернувся в Єгипет. І обвів бог народ дорогою пустинною до Чермного моря. І вийшли сини Ізраїлеві, озброєні, з землі Єгипетської».

Одне з двох: або цей біблейський бог дійсно був всемогутнім богом. Тоді постає запитання: чого ж він злякався філістімлян? Адже йому нічого не варто було напустити на філістімлян, так само як і на єгиптян, песячих мух, бліх, жаб та інших таких же чарівних тварин, винищити їх первенців, напустити тьму, одним словом, вчинити ті фокуси, які він робив в Єгипті, або осліпити їх, як про це розповідається в Біблії про содомлян. Він взагалі, якби дійсно існував всемогутній бог, міг би підказати філістімлянам, щоб вони не чіпали євреїв. Однак він змушений вдатися до такої хитрості, до якої вдаються звичайні люди.

Про що це говорить? Та про те, що євреї самі створили свого бога і надали йому своїх, людських рис.

А загалом з наведеного біблейського оповідання яким жалюгідним вирисовується цей бог, коли він боїться свій обраний народ повести коротким шляхом, щоб він не розкаявся в тому, що бог веде його в «країну обітовану».

Розділ восьмий

ПО МОРЮ, НАЧЕ ПО СУХОМУ

До революції попи розповідали в школах, як бог перехитрував фараона, а коли прочитаєш у Біблії, так просто огидно стає від усієї цієї хитрості. Це — ціла воєнна змова, причому бог тут хитрує, наче який-небудь індієць з оповідань Густава Емара, який готується здерти шкіру з черепа своїх ворогів [70].

Про це розповідається в главах XIV і XV Ісходу. Спочатку бог велить розташуватись табором коло моря, а потім нахваляється перед Мойсеєм: мовляв, дізнається фараон, що євреї спинились біля моря, і скаже: «заблудились вони». А я, мовляв, тимчасом зроблю жорстоким його серце, і він пожениться за вами. От тут я його і нажену.

А далі розповідається:

«І сповіщено було царю єгипетському, що народ втік, і обернулось серце фараона і рабів його проти народу цього, і вони сказали: Що це ми зробили? Навіщо відпустили ізраїльтян, щоб вони не робили нам?» (XIV, 5).

Цей стих насамперед суперечить тому, що писалось раніше в Біблії. Навіщо було сповіщати царя про те, що народ єврейський вийшов, коли в главі XII, стих 33, Біблія розповідає:

«І силували єгиптяни народ, щоб швидше вислати його з землі тієї».

А в стиху 31 сам фараон говорить Мойсею і Аарону вночі:

«Встаньте, вийдіть споміж народу мого, як ви, так і сини Ізраїлеві».

Так навіщо ж йому було сповіщати це, коли він сам звелів йому піти геть? А для того, звичайно, що потрібно було вигадати якнайчудесніше. І от Біблія розповідає, як євреї проходять крізь води Чермного моря, що розступилися, і води стоять стіною по обидва боки, а вони йдуть по сухому дну. А коли цим же шляхом намагався наздогнати їх фараон з своїм військом, то бог починає з ними грати погані жарти: знімає колеса з возів, так що вони рухатися не можуть: «і відняв колеса у колісниць їх, так що вони тягли їх з трудом» (XIV, 23), а потім топить їх серед моря.

Серед духовенства є багато таких, хто намагається довести, що наука і Біблія між собою не розходяться. Але як же пояснюють вони це оповідання? А дуже просто, говорять вони: в морі бувають припливи і відпливи; євреї пройшли по такому мілкому місцю, де під час відпливу моря оголяється дно, а єгиптяни погналися за ними, коли відплив уже скінчився і почався морський приплив. По-перше, в Чермному (Червоному) морі ніде нема такого місця, де б вода під час відпливу оголяла дно так, щоб можна було перейти море; по-друге, якби навіть що-небудь подібне і було, то єгиптяни про це так само добре знали б, як і євреї, так що все це оповідання про перехід через Чермне море вигадане саме для того, щоб було якнайчудесніше.

Розділ дев'ятий

ХВАЛЬНА ПІСНЯ

Після того, як упорядники Біблії втопили фараона з його військом у водах Чермного моря, вони склали хвальну пісню, яку нібито євреї заспівали з цього приводу. «З пісні слова не викинеш»,— повірімо на якийсь час, що ця пісня була записана в той час так, як її співали. І от ця пісня і видає упорядників Біблії. В ній співається:

«Жах обійняв жителів філістімських; *тоді збентежились князі Єдомові*, трепет обійняв вождів моавітських, засмутились усі жителі Ханаана...» (XV, 14—15)[71].

Адже ж пісню заспівали, як тільки вийшли на сухе місце. Нікого ще не зустрічали, не бачили ні жителів філістімських, ні князів єдомових, ні вождів моавітських, ні жителів Ханаана. Звідки ж могли євреї знати про жителів Ханаана, якщо, за словами Біблії, в землю Ханаанську вступили вони на півстоліття пізніше? Звідки вони могли знати про настрої племен моавітських, філістімських, єдомських і інших? Зрозуміло звідси, що ця частина біблейського оповідання і байка про ходіння по морю, наче по сухому, складені в різний час.

Розділ десятий

СІМ ВЕРСТ ДО НЕБЕС І ВСЕ ЛІСОМ

Починається мандрування пустинею кочових пастуших єврейських племен, і Біблія записує ряд «чудес». Уже в XV *главі ми несподівано дізнаємося, що там, в пустині Сур, через три дні мандрування по безводних місцях, «бог дав народу статут і закон і там випробував його»* (XV, 25). *А в главі XIX того ж Ісходу ми дізнаємося, що закони і статут євреї дістали в Сінайській пустині через три місяці після виходу з Єгипту.* Таких суперечливих місць у Біблії скільки завгодно, одне місце Біблії б'є інше, вся вона білими нитками шита. Та дуже вже великою була сліпота, темнота народна, що не бачили люди цих грубих обманів, а коли хто розумів, що це все обман, і намагався виступити проти нього, то з ним жорстоко розправлялись.

Від самого ж початку подорожі в пустині відбуваються дивні речі, яких в дійсності ніколи ніде не бувало. Біблія розповідає, що почалося з ходіння по морському дну, але через три дні захоплені пісні були забуті, спрага змусила кочовників ремствувати. Знайшли нарешті воду, але гірку. Тоді,— розповідає Біблія,— «Мойсей *заголосив* до господа, і господь показав йому дерево, і він кинув його в воду, і вода стала солодкою» (VI, 25). Заголосив, значить, закричав, заплакав, заридав. Таке є поняття народу про бога. Богу треба закричати голосно, «*заголосити*» треба, адже він — старик, оглух трохи, а справ же в нього багато. Здавалося б, для бога все можливо: хімія йому ніщо, гірке обернуте в солодке, як людину в соляний стовп, а реберце Адама в мадам Єву — йому раз плюнути. Однак він тут мудрує. Він показує Мойсею дерево, від якого гірка вода стає солодкою. Значить, у цій пустині росте таке дерево? Нічого подібного! З таким же успіхом можна було кинути в воду який завгодно камінь. А між тим попи з таким же успіхом досі «перетворюють» найзвичайнісіньку воду з річки або калюжі в «святу». І обманюють, нібито ця вода від їх чаклунства, від їх рухів руками, від їх примовлянь тих чи інших слів втрачає здатність загнивати і набирає особливих цілющих властивостей. Мойсей, яким його малює Біблія, такий же обманщик і шарлатан.

В пустині Сур «обраний богом» народ знов починає ремствувати на голодне життя. Згадує, які повні казани з м'ясом залишив він у своїх панів в Єгипті. «У бога милостей багато!» У нього на небі в той час, либонь, були ще продовольчі склади, яких тепер нема вже. «І сказав господь Мойсею: от *я віддаю вам хліба з неба*» (XVI, 4).

І все це бог начебто робив для непостійних, як їх рисує Біблія, завжди невдоволених євреїв, які вічно ремствували. І робив це для того, щоб тільки не ремствували, не бурчали. І не тільки хліб, але й м'ясо давав щодня. М'яса на вечерю, а хліба ранками видавав пайок досхочу. При цьому він ще й оголошував про це наперед. Газет тоді не було (бог і його обрані діти не вміли друкувати), так він через Мойсея все переговорювався.

«І сказав господь Мойсею, говорячи: *я почув ремство синів Ізраїлевих*; скажи їм: увечері будете їсти м'ясо, а ранком насититесь хлібом — і узнаєте, що я господь, бог ваш» (XVI, 11—12).

І от налітають звечора зграї перепелів, мало не смажених, а на ранок бог вкриває землю білою крупою, манною, на смак як коржик з медом [72]. І богу нічого не треба від євреїв, крім того, щоб вони збирали по одній пайці, не брали б у запас, крім як на суботу, та в суботній день щоб лежали на боці без діла.

Якщо вірити Біблії, все це відбулося понад три тисячі років тому. Від того часу не раз бував голод на землі то в тій, то в іншій країні. В країнах, де панують капіталісти і поміщики, трудящі — і «язичники», і буддисти, і мусульмани, і євреї, і християни — голодують. В країнах, де особливо сильний гніт капіталістів і поміщиків над селянами, голодування повторюється через кожні 5—10 років. І як голодують! Не три дні яких-небудь, а буває, що голодують підряд два-три роки. Цілі області, країни вимирають від голоду.

В колоніальних країнах, що знаходяться під гнітом імперіалістів, голод мільйонів людей є звичайним явищем. В капіталістичних країнах мільйони сімей безробітних приречені на постійне голодування.

Голод вражає однаково: і безбожників, і віруючих, і «грішних» людей, і не винних ні в чому дітей малих. Вимирає і худоба безсловесна, яка ні в чому не може «согрішити». Так от, подумати треба віруючій людині, як же це так: ні молитви, ні сльози, ніщо, ніякі просьби ніколи не допомагали тоді, коли та чи інша країна зазнавала голоду. Не було випадку, щоб «з неба» що-небудь упало, крім дощу, снігу, граду. Хоч би крихітка хліба! А тут от нам велять вірити, нібито цілі зграї перепелів та манна крупа розсипались для них з неба. І сталося це тільки тому, що євреї почали ремствувати, а бог не хотів з ними сваритися. Та при цьому ще через Мойсея попередив їх: скажи, їм, мовляв *«я почув ремство синів ізраїлевих»*. А стогону голодних не чув? А стогону вмираючих від голоду в Поволжі в 1921—1922 рр. [73] не чув?

Всякий повинен зрозуміти, що це — обман, що це вигадка, казка, а не святе письмо. Так, насмішкою над здоровим розумом, над свідомістю є це оповідання про те, як євреї сорок років харчувалися крупою, яка кожного дня падала їм у пустині з неба, та перепелами.

Розділ одинадцятий

КОПАННЯ КОЛОДЯЗІВ

В пустині воду особливо цінують. Там, у виснажливій спеці, і капля води врятовує вмираючого від спраги. Тому пастуші народи, кочовники, які кочують із стадами в степу, в пустині, особливо шанують колодязі та інші водні джерела. Мабуть, люди, які догадались вирити колодязь у пустині, здавались кочовникам просто чудотворцями. Всякий, хто жив у безводних місцях, знає, що іноді вода зберігається в камінні, між камінням у заглибинах. Спогад про відкриття такого колодязя в пустині з часом обволікається чудесними приказками. От, мабуть, такий спогад кочовників — єврейських пастухів і міг подати привід для оповідання про те, як герой єврейських сказань Мойсей ударом жезла по скелі здобуває зі скелі воду.

Але в Біблії обов'язково до цього приплутаний і бог. Бог розмовляє з Мойсеєм і все це робить тільки тому, що єврейські пастухи його випробовували: чи є бог? І от він, щоб довести пастухам, що бог існує, здобув воду з каміння.

І знов-таки нехай пригадає кожний віруючий: скільки разів, десятки і тисячі разів, людство гинуло від засухи. Не було дощу. Поля гинули, земля репалась. Худоба гинула, гинули люди. Віруючі в такому разі вдавалися у розпач і голосно плакали перед іконами та іншими ідолами: «*Господи, коли ти існуєш, допоможи нам!*»

Але мовчали небеса. *Бездушно і мовчазно дивилися мертві ікони і мертві істукани на загибель людей. Тому, що бога не було і нема*, а Біблія запевняє нас, що досить було євреям почати ремствувати, як бог через вигаданого Мойсея дав їм воду!

Щодо колодязів у безводній пустині, то тепер всюди риють так звані *артезіанські колодязі*. В одному місці доводиться рити глибше, в іншому вода знаходиться ближче до поверхні землі. Але роблять це — добувають воду — без усякої допомоги богів, і роблять це прості механіки-робітники, і не чудодійним жезлом Мойсейовим, а свердлом.

Наука і техніка в країні пролетарської диктатури, в країні, де розгромлено владу експлуататорів і побудовано

соціалістичне суспільство, витісняють з свідомості людини бога, усувають його, роблять його непотрібним.

Подумайте тільки, що було б, якби і тепер люди плакали в пустині або в засушливих районах замість того, щоб з допомогою науки і техніки обводнювати засушливі райони? Вони загинули б.

А втім чи не бажаєте зробити, віруючі, спробу: пошліть в пустиню безводну найсвятіших ваших монахів, попів, рабинів, мулл, хоч самого папу римського і всіх митрополитів. І нехай молять про чудо появи води в пустині. А поряд підуть інженер і технік-робітник — безбожники — з інструментами для копання артезіанського колодязя. Ми ручаємось вам:

попи можуть голосити до небес хоч сотні років — пустиня не дасть води.

А безбожники — інженер і робітник — вириють артезіанський колодязь і здобудуть воду в пустині.

Ми доб'ємось того, що настільки обводнимо свої поля, що не страшні нам будуть ніякі засухи. Але зробити це ми зможемо тим швидше і успішніше, чим швидше широкі маси трудящих, селян у першу чергу, зрозуміють, що ніякі боги їм у цьому не допоможуть, що тільки своїми силами ми зможемо цього добитись.

Розділ дванадцятий

БОГ ЗА ЄВРЕЇВ, АЛЕ ПРОТИ АМАЛІКІТЯН, АБО ПРО ТЕ, ЯК БОГ КОМАНДУВАВ СВОЄМУ ЛЮБИМОМУ МОЙСЕЮ — «РУКИ ВГОРУ»

В тій же главі Біблії розповідається про перший бій євреїв у пустині. Слухаючи розповідь про цей бій, можна надірватися від сміху, і тому наводимо її цілком.

«І прийшли амалікітяни [74] і воювали з ізраїльтянами, в Рефідімі.

Мойсей сказав Ісусу: вибери нам мужів (сильних) і піди битися з амалікітянами, завтра я встану на вершині горба, і жезл божий буде в руці моїй. І зробив Ісус, як сказав йому Мойсей, і пішов битися з амалікітянами, а Мойсей і Аарон, і Ор зійшли на вершину горба.

І коли Мойсей піднімав руки свої, перемагав Ізраїль, а коли опускав руки свої, перемагав Амалік; але руки Мойсейові обважніли, і тоді взяли камінь і підклали під нього, і він сів на ньому. Аарон же і Ор підтримували руки його, один — з одного, а другий — з другого боку. І були руки його підняті до заходу сонця. І скинув Ісус Амаліка і народ його вістрям меча. І сказав господь Мойсею: напиши це для пам'яті в книгу і скажи Ісусу, що я зовсім зітру пам'ять про амалікітян з піднебесної (Ісход, XVII, 8—14).

От точнісінько так історик-літописець часів облоги Казані Іваном Грозним описує, як татарські волхви-чаклуни виходили на кріпосні стіни і махали рукавами свого вбрання і наганяли на російських воїнів вітер, який заважав їм воювати. Якщо і тепер віруючі прості люди думають, що бога або біса можна змусити зробити те чи інше, досить тільки проголосити певні слова молитви або закляття; якщо і тепер багато хто вірить, нібито від розмахування кадилом, або просто руками («хресне знамення»), від поклонів, мимрення молитов може змінитись доля людини, то тим більш вірили в це стародавні люди.

Але ви уявіть тільки картину. Хоробрий полководець стоїть на горбу, а його руки підтримують двоє інших цілий день до заходу сонця. *У Мойсея від втоми опускаються руки. А як же у них не опускаються?*

Припустимо на хвилину, що перемога станеться від того, що Мойсей тримає руки піднятими. Значить виходить, що біблейському богу хотілось, щоб він тримав руки вгору. Чому ж він не дав сили тримати руки вгору своєму улюбленцю, з яким він не раз у Біблії розмовляє? Коли Мойсей не має сили тримати руки вгору, то хіба цей біблейський бог не бачить, що це — просто шахрайство, що Мойсей не сам тримає свої руки вгору, а йому їх підтримують двоє? Все це оповідання смішне до краю.

Вірити йому може тільки сліпа людина, яка не хоче і не вміє думати.

Не краще і закінчення оповідання. Коли амалікітяни переможені, бог нібито говорить Мойсею: «Запиши все це для пам'яті в книгу». Та ще обіцяє: «*Скажи Ісусу*, що я зовсім зітру пам'ять про амалікітян з піднебесної».

Прочитайте уважно Біблію до цього місця, скажіть, спробуйте пояснити: *за що цей жорстокий, мстивий, кровожерний бог обіцяє знищити ціле плем'я амалікітян?* Ви ні слова про це не знайдете. *Національну ненависть*

проповідує Біблія, тому що вона — книга національної боротьби кочових єврейських племен. Вожді цих племен знали, як діяти на затуманений релігією мозок: всі жорстокості, всі злочини вони пояснювали волею вигаданого ними бога. Цей бог, щоб здобути перемогу казковому Мойсею, готовий стерти з лиця землі всі народи.

Але навіщо ж цю звірячу релігію з її дикунською мораллю і єврейські, і християнські попи, і проповідники різних сект проповідують в XX віці?

Розділ тринадцятий

БЕЗГОЛОВИЙ СУДДЯ

В главі XVIII Ісходу описується, як тесть Мойсея, мадіамський «язичницький» піп Іофор, навчив Мойсея більш правильного судоустрою і судочинства. Ми не станемо спинятися на опису зустрічі в пустині тестенька і зятя. Відзначимо тільки, що язичницький піп, дізнавшись від Мойсея про останні чудеса в Єгипті і пустині, визнав себе переможеним.

«*Нині взнав я,*— сказав він нібито,— що *господь (Єгова) великий дуже* (більше) *всіх богів...*» (11).

Значить, *і Мойсей і всі євреї вірили в багатьох богів, але тільки свого племінного бога вони вважали найсильнішим.* Тому Іофор став приносити жертви єврейському богу:

«І приніс Іофор, тесть Мойсеїв, всеспалення і жертви богу: *і прийшов Аарон і всі старійшини Ізраїлеві їсти хліб з тестем Мойсейовим перед богом*» (12).

Вся, значить, святість була в тому, що вминали перед жертовником бога за обидві щоки хліб!

Але цікава ця глава іншим. Головне в ній — це оповідання про те, як Мойсей судив. Він видавав усі свої рішення за рішення самого бога — так було міцніше, інакше не вірили. Описується цей суд так.

«На другий день сів Мойсей судити народ, *і стояв народ перед Мойсеєм зранку і до вечора.* І бачив (Іофор) тесть Мойсея все, що він робить з народом, і сказав: «*Що це таке робиш ти з народом? Навіщо ти сидиш один, а весь народ стоїть перед тобою зранку до вечора*»? І сказав Мойсей тестю своєму: «Народ приходить до мене про-

сити суду у бога; коли трапляється у них яка справа, вони приходять до мене, і я *суджу між тим і іншим і оголошую* (їм) *статути божі і закони його*» (13—16).

Так, справді, непогана картина суду?

Тесть учить Мойсея: даремно ти мучишся, хлопче, і інших мучиш. А ти вибери начальників, десятників, сотників, тисячоначальників і інших,— і нехай судять, а тобі тільки важливі справи доповідають.

Це оповідання дуже цікаве. До якогось часу піп, священик, жрець виконує роль і начальника, і священика, і судді. Далі виділяються спеціалісти. Спогадові про такий поділ обов'язків у Біблії надано форми оповідання, яке рисує Мойсея безголовою людиною, яка нічого не розуміє, яка сама до такої дрібниці додуматись не могла, незважаючи на те, що постійно розмовляла особисто з єврейським богом: тільки мадіамський попик, його тесть, напутив його, як перестати мучити народ, змушуючи його стояти перед ним з ранку до вечора на ногах.

Розділ чотирнадцятий

ХТО І ЯК ПИСАВ ЗАКОНИ. МОЙСЕЙОВІ ЗАКОНИ — ЗАКОНИ РАБОВЛАСНИКІВ

Релігія за старих часів була більшою силою, ніж тепер. Більша, ніж тепер, була влада природи над людьми; сили природи, явища природи були нез'ясовні, незрозумілі, чудесні і обожувались. Більше, ніж тепер, була безпорадною людина через відсталість її господарства. Релігія переплітала всі суспільні відносини: священик, жрець займався медициною, лікував; вимолював кривавий дощ, песячих мух, чуму і манну небесну; вимолював допомогу бога в бою, оголошував мир; передрікав майбутнє; керував походом.

Кожний народ на певному ступені свого розвитку створював своє законодавство. І у народів, які ще не знають письма, є своє законодавство, хоч би і неписане: воно зберігається в пам'яті старійшин. Але там, де суспільство вже поділилось на класи, там закони складаються в інтересах панівного стану або класу. А єврейське скотарське

суспільство вже таїло в собі класовий поділ, воно було рабовласницьким. От чому, переглядаючи єврейське законодавство в тому вигляді, як воно викладене і описане в книгах Ісходу, Чисел, Второзаконня і Левіт, ми бачимо, як закон насамперед прагне утвердити право власників-скотарів. Приватна власність підтверджується і освячується релігійним законом, як і право володіти рабами, як і право дармоїдів-попів на значну частину продуктів.

Але як краще змусити рабів коритися рабовласникам? Як краще змусити віруючих нести багаті жертви попам? Як краще і легше виправдати найбільш мерзенні, принизливі засоби поневолення жінок?

Краще і найлегше це робиться тим, що *закон рабовласників оголошується божественним, божественного походження.* Сам бог нібито встановив ці закони і наказав їх виконувати, тому той, хто порушував установлені рабовласниками закони, прирівнювався до порушника законів самого бога.

Попи видають п'ятикнижжя Мойсея за книгу, написану самим Мойсеєм, а закони, в ній викладені,— за закони, які бог диктував Мойсею на горі Сінайській.

Насамперед треба спинитись на тому, *чи дійсно Мойсей написав цю книгу.*

Тепер точно встановлено, що заголовки п'яти книг — «Перша книга Мойсейова», «Друга книга Мойсейова» та ін.— вставлені порівняно недавно, в первісних списках Біблії їх не було. Але от що цікаво: у Второзаконні (XXXIV, 5, 6, 8) описуються смерть і похорон Мойсея:

«І помер там Мойсей, раб господній, в землі Моавітській, за словом господнім. *І похований* на долині в землі Моавітській, проти Веффегора, і *ніхто не знає місця поховання його навіть до цього дня...*

І оплакували Мойсея сини Ізраїлеві на рівнинах Моавітських (біля Іордана, поблизу Ієріхона) тридцять днів».

Ці слова ясно показують, що книга написана іншою особою, а не тим Мойсеєм, про якого пише Біблія, і що Мойсей — особа вигадана. *Хіба Мойсей, якби такий дійсно існував, міг би описувати сам свою смерть, своє поховання і те, що було після його смерті? Хіба він міг би написати про себе: «І ніхто не знає місця поховання його навіть до цього дня»? До якого дня?* Ясно, що ці слова написані іншою особою. Жодна людина в здоровому розумі не може повірити, щоб Мойсей описував свою власну смерть і

свій власний похорон. Це було б однаково, як коли б небіжчик ішов позаду власної своєї труни, проводжаючи своє тіло в могилу.

В книзі Буття (XXXVI, 31) говориться:

«От царі, що царювали в землі Єдома раніше царювання царів у синів Ізраїлевих».

Адже кожному ясно, *що ці слова написані тоді, коли у євреїв царювали царі.* А за Мойсея, як це видно з Біблії, ніяких царів у євреїв не було, як не було і держави. Таку ж вказівку дають слова в главі XII, стиху 6: «В цій землі тоді жили ханаанеї». Ці слова могли бути написані *тільки після* казкового Мойсея, коли, за розповіддю Біблії, ханаанеї залишили цю країну. Значить, і книга Буття написана іншою особою, а не Мойсеєм, як цього навчає церква, і написана вона не одною, а багатьма особами, і на багато років пізніше тих подій, які нею описуються. Писали, отже, не очевидці. Самі ці події, про які пишуть і книга Буття й інші біблейські книги, ніколи не відбувались.

Візьмемо книгу Чисел, глава XII, стих 3. Там невідомий письменник описує Мойсея: *«Мойсей же був людиною найбільш лагідною з усіх людей на землі». Хто повірить, що Мойсей сам про себе писав такі слова?* Або «гречана каша сама себе вихваляє»? І Мойсей сам про себе писав у книзі Второзаконня, як сам себе ховав?

Або візьміть главу XX тієї ж книги Чисел. *В стиху 1-му там описуються події, які відбулися в 1-й місяць 3-го року після «ісходу», а через 20 рядків, в стиху 22, описуються вже події, які відбулись через 38 років,* на 5-й місяць 40-го року мандрування. Якби книгу цю писав сам керівник руху, мандрування, то як би він міг забути, пропустити цілих 38 років?

Ми вже не говоримо про грубі суперечності, які зустрічаються в різних книгах Біблії. Ці суперечності походять головним чином від того, що книги ці писались *різними* особами і в різний час.

Як на одну з найгрубіших суперечностей, вкажемо на 10 заповідей.

Візьмемо главу XXXIV Ісходу. Там розповідається про те, що бог звелів Мойсею витесати дві кам'яні дошки (скрижалі) і написати на них ті самі слова, які були на розбитих Мойсеєм у гніві на грішних євреїв скрижалях. Що ж було написано на них?

В главі XX Ісходу ці слова немовби означали:

«1. Хай не буде у тебе інших богів перед лицем моїм.

2. Не роби собі кумира і ніякого зображення того, що на небі зверху, і що на землі знизу, і що в воді нижче землі. Не поклоняйся їм і не служи їм; бо я, господь бог твій, бог-ревнитель, що за провину батьків, які ненавидять мене, карає дітей до третього і четвертого роду, і творить милість до тисячі родів, які люблять мене і додержують заповідей моїх.

3. Не виголошуй імені господа бога твого всує [75].

4. Пам'ятай день суботній, щоб святити його [76]. Шість днів працюй і роби всякі діла твої. А день сьомий — субота господу богу твоєму: не роби в цей день ніякого діла ні ти, ні син твій, ні дочка твоя, ні раб твій, ні рабиня твоя, ні віл твій, ні осел твій, ні всякий скот твій, ні пришелець, який в житлах твоїх. Бо в шість днів господь створив небо і землю, море, і все те, що в них, а в день сьомий відпочив. Тому благословив господь день суботній і освятив його.

5. Шануй батька твого і матір твою, щоб продовжились дні твої на землі, яку господь бог твій дає тобі.

6. Не вбивай.

7. Не перелюбствуй.

8. Не кради.

9. Не виголошуй неправдивого свідчення на ближнього свого.

10. Не бажай дому ближнього твого, не бажай жони ближнього твого, ні поля його, ні раба його, ні рабині його, ні вола його, ні осла його (ні всякого скоту його), нічого, що у ближнього твого» (XX, 2—17).

Такий є кодекс, короткий звід законів, які немовби, за словами книги Ісход, бог дав євреям через Мойсея.

А тепер подивіться главу V Второзаконня. Там також указується на те, що саме ці слова були написані на скрижалях.

А в главі XXXIV Ісходу (14—26) ці самі десять заповідей зовсім інші. А між тим у цій главі говориться (28), що Мойсей сам *ці* слова записав на скрижалях (наводимо їх дещо скорочено):

«1. Ти не повинен поклонятись богу іншому, крім господа, тому, що ім'я його «ревнитель»; він бог-ревнитель.

2. Не роби собі богів литих.

3. Свята опрісноків додержуй.

4. Шість днів працюй, а в сьомий день відпочивай, відпочивай і під час посівів і жнив.

5. І свята седьмиць додержуй, свята початків жнив пшениці і свята збирання плодів у кінці року [77].

6. Три рази на рік мусить з'являтися вся чоловіча стать твоя перед лицем владики, господа бога Ізраїлева.

7. Не виливай крові жертви моєї на квасне.

8. Жертва свята пасхи не повинна переночувати до ранку.

9. Найперші плоди землі твоєї принось в дім господа, бога твого.

10. Не вари козлятка в молоці матері його» [78].

Які ж 10 заповідей треба вважати правильними? Які з них написав бог на кам'яних дошках?

Порівняйте гарненько ці десять заповідей [79]. Ви побачите, що вони зовсім різні, значить, їх писали і складали *різні* упорядники, а не *одна* людина.

Якщо ж правда, що вперше на скрижалях було написано те, що ми читаємо в XX главі Ісходу і V главі Второзаконня, а вдруге бог написав те, що ми читаємо в XXXIV главі Ісходу, *тоді залишається віруючій людині допустити одне: коли Мойсей розбив скрижалі і поніс їх на гору, щоб його співучасник у складанні заповідей записав їх знову, то бог забув* (скільки разів старенький вже забував і раніше) те, *що він писав уперше*, та і закатав у заповіді відносно їстівного — опрісноків і квасного хліба — і відносно того, щоб перші плоди землі несли попам, і т. д.

Справа пояснюється далеко простіше. *Жодна книга Біблії Мойсеєм не написана, бо ніякого Мойсея, про якого Біблія розповідає, не існувало. Не написані Мойсеєм і закони. Оповідання про те, що бог склав ці закони,— вигадка єврейських попів, щоб легше було обдурювати народ і змусити маси коритись створеним експлуататорами законам. Закони, як і книги Біблії, складались людьми в різний час, змінювались і доповнювались.*

Розділ п'ятнадцятий

ЯК МОЙСЕЙ ПУСКАВ ПОРОХ І ДИМ В ОЧІ ЄВРЕЯМ

Царі називають себе «помазаниками божими». В історії різних народів бувало не раз, що з допомогою кривавих злочинів видереться той чи інший володар на царський престол, а попи помажуть його, надінуть корону, вінець і оголосять, що він — «божою милістю» цар, «помазаник божий». А потім оголосять, що його треба слухатись, як бога.

Мало цього, багатьох царів вважали або вони самі оголошували себе божественними за походженням: сином неба (китайський імператор); сином сонця (японський мікадо); сином божим або сином сонця Ра (так називались єгипетські фараони); «божественним» («августійшим» — «найсвященнішим») — так називався імператор у римлян; через візантійців це перейшло і до російських царів. Чи дивно, що царі вимагали рівної з богами шани?! («Бога бійтесь, а царя шануйте»). Чи дивно, що свої закони вони оголошували даними від бога, як і свою владу?!

Єврейські царі і експлуататори свої закони так само оголошували божими, як і пізніші володарі, як судді, царі, намісники (при римлянах) оголошували свої людські закони — законами божими. Таке «обожування» законів більше гарантувало царям покору мас і виконання ними цих законів.

Біблія розповідає,— а попи повторюють дві тисячі з лишком років і втовкмачують цю нісенітницю мільйонам темних віруючих людей,— що ці закони дав євреям бог на горі Сінайській. Ми вже наводили в попередньому розділі доказ того, що ці твердження в самій Біблії суперечать одні одним. А тепер познайомимось ближче з Сінайською горою.

В главі XIX Ісходу Біблія розповідає, нібито бог покликав Мойсея на гору.

«Мойсей зійшов до бога *на гору*, і гукнув до нього господь з гори, говорячи...» (3).

В цих словах нічого дивного нема для того, хто вивчав історію релігії. Грецькі боги, за віруваннями стародавніх греків, жили на горі Олімпі. Високі гори вважались оселею богів [80]. А особливо оселею богів вважались у різних

народів (та й тепер вважаються) так звані *вулканічні гори*, до яких належить і гора Сінайська. Особливість цих вулканічних гір та, що вони час від часу викидають з надр землі розплавлену вогняно-рідку масу (от як були вибухи вулканічних гір в Італії, а нещодавно в Японії). Час від часу такі вулканічні гори розкривають свої жерла, і тоді з них виходять дим і вогонь, і пара, а іноді з них ллється розплавлена кам'яна маса — лава. А є й такі вулкани, що діють постійно, вони ще не остигли: ці куряться, постійно з них виходить полум'я, викидається попіл. Тому вони ще називаються *вогнедихаючими горами*.

Підемо далі за біблейським оповіданням. От до такої гори і привів Мойсей євреїв. *Мойсей піднімається на гору до бога.* Значить, бог живе на горі? Значить, у нього голос такий, що його можна чути? Значить, його можна бачити? А коли його можна бачити і чути, коли він живе на горі,— значить його можна і виміряти, і описати? Стародавні люди так і уявляли свого бога.

Але в Біблії ви не знайдете єдиного погляду відносно цього. Так, в Бутті (XXXII, 30) говориться:

«*Я бачив бога лицем до лиця*».

А в 1 посланні Іоанна (IV, 12) говориться:

«*Бога ніхто ніколи не бачив*».

В Діяннях апостолів (IX, 7) говориться:

«Люди ж, що йшли з ним (тобто з Павлом), стояли в заціпенінні, *чуючи голос*, а нікого не бачачи».

А ті самі Діяння (XXII, 9) спростовують це:

«Ті ж, що були зі мною, світло бачили і прийшли в страх; *але голосу*, що говорив мені, *не чули*».

А тут, в Ісході, на горі Сінайській бог не тільки розмовляє з Мойсеєм, але ще так, що *всі чують його голос.*

«І сказав господь Мойсею: от я прийду до тебе в густій хмарі (темна вода в облацех! — *О. Я.*), *щоб чув народ, як я говоритиму з тобою*, і повірив тобі назавжди» (XIX, 9).

Але якщо бог живе на горі, якщо він розмовляє, *чому ж не пустити до нього всіх євреїв? Нехай би вони хоч один раз на нього глянули, вразились його величчю, почули б його голос.* Але якраз цього саме і боявся біблейський герой Мойсей, цього саме і бояться всі попи, і все це вигадано. Казка ця в свою чергу повинна була служити засобом зміцнити в народі шану до жерців (попів), як до

особливої породи людей, з якою бог зволить розмовляти, не те що з простим смертним.

Але біблейський автор іде далі. Щоб маси повірили, нібито на горі живе господь бог, треба було їх залякати спочатку. І Мойсей це робить. Він говорить євреям: "мені сам бог велів вам сказати, що коли ви слухатимете його, коли виконаєте його закони (а які ці закони, ми ще побачимо), то він вас озолотить. А коли не виконаєте,— відомстить вам.

«...І гукнув до нього господь з гори, говорячи: так скажи дому Іаковлеву і сповісти синів Ізраїлевих:

...Отже, якщо ви слухатимете гласу мого і додержуватимете завіту мого (якщо будете слухняними хлопчиками, слухатимете тата і мами,— дам вам пряника.— *О. Я.*), то будете моїм уділом з усіх народів, бо моя вся земля; а ви будете у мене царством священиків і народом святим» (XIX, 3, 5—6).

Ну, звичайно, народу це сподобалось. Що могли євреї відповісти на таку пропозицію? Звичайно, погодились, оскільки Мойсей їм усю землю може пообіцяти від імені бога.

«І весь народ відповів одноголосно, говорячи: все, що *сказав* господь (а ми поки що від нього нічого не чули, крім обіцянок.— *О. Я.*), виконаємо» (XIX, 8).

Мойсей знов на гору лізе: мовляв, піду передам ваші слова богу.

Ото комедія! Адже ж бог цей — всемогутній і всезнаючий. Він мусив би знати, що євреї *не додержуватимуть його заповідей.* Але біблейський бог на кожному кроці обманюється, тому що він *вигаданий.*

Походивши по горі, Мойсей знов іде до євреїв і говорить: «Через три дні бог зійде *перед вашими очима* (значить, можна його бачити?) на гору». Ну, звичайно, євреям дуже захотілося вилізти на гору. *Тоді вони побачили б, що бога там нема.* Тому Мойсей старається залякати євреїв. Він оголошує, що бог заборонив підходити навіть до підніжжя гори. Бог немовби сказав:

«І проведи для народу межу з усіх боків і скажи: *бережіться сходити на гору і торкатись до підніжжя її*: всякий, хто торкнеться до гори, відданий буде смерті. Рука хай не торкнеться до нього, а нехай поб'ють його камінням або застрелять стрілою (якби тоді були револьвери або кулемети, гвинтівки, бог, напевно, сказав би:

нехай його застрелять з маузера, браунінга чи кулемета, чи гвинтівки; а то ж стріляли тільки стрілами, як дикуни, та камінням бились.— *О. Я.*), чи то буде скот (навіть худоби боявся!), чи людина,— нехай не залишиться живим» (XIX, 12—13).

От як суворо! За що ж смерть? Навіть худобі? А так треба було попам, щоб держати народ в остраху. Ви, говорить, повинні вимитись, одяг чистий надіти і не торкатись до жінок. (Адже ця жереб'яча порода вважає жінку «сосудом диявола», істотою нечистою. Дотик до неї оскверняє, на думку попів). Зверніть увагу на суперечність: в стиху 13-му говориться:

«Під час протяжного трубного звуку можуть вони зійти на гору».

Що ж ми дізнаємося через кілька рядків, коли пролунав цей трубний звук?

«І звук трубний ставав сильнішим і сильнішим. *Мойсей говорив, а бог відповідав йому голосом»* (XIX, 19).

Як ще можна говорити було, коли не голосом,— зрозуміти важко. Звичайно не пальцями, як глухонімі розмовляють. Але що ж сказав цей бог?

«Зійди і підтверди народові, щоб він не поривався до господа бачити його і щоб не загинули багато хто з нього, священики ж, які наближаються до господа, повинні освятити себе, щоб не вразив їх господь» (XIX, 21—22).

Так, значить, *і під час трубного звуку теж не можна* сходити народові на гору? Бог удруге попереджає, що жоден простий смертний не повинен сходити на гору, інакше обман народу буде розкритий. Лякає смертю смільчака. Але священикам немовби можна все-таки зійти, коли вони освятять себе,— адже люди свої!

Але через рядок уже забув про це і говорить:

«Піди спустись, потім *зійди ти і з тобою Аарон; а священики і* народ *хай не пориваються* сходити до господа, щоб господь не вразив їх» (XIX, 24).

Роздумав, значить, господь і відносно священиків, без свідків воно краще — обдурювати спокійніше. А ну, дивись, який-небудь піп і правду скаже? Хоч рідко, а все-таки буває такий гріх.

А все-таки Аарона він велів привести з собою. Однак ми бачимо в главах XX, XXI і XXIII, що Мойсей *один* розмовляє з богом, *без Аарона.* Значить, зовсім без свідків! Отак спокійніше.

Автори Біблії немовби передбачили, що це викликатиме сумнів. Тому в главі XXIV бог знову звертається до Мойсея:

«І Мойсею сказав він (а кому ж він говорив до цього? — *О. Я.*): зійди до господа ти і Аарон, Надав і Авіуд і сімдесят з старійшин Ізраїлевих і поклоніться (господу) здалека. *Мойсей нехай один наблизиться* до господа, *а вони нехай не наближаються*, і народ нехай не сходить до них».

Навіщо це потрібно було? А для того, щоб сказати: ніхто і не міг чути, крім Мойсея, тому що бог, під страхом смертної кари, заборонив наближатись.

Між іншим, усі ці делегати (всього 74 чоловіки) єврейського народу нібито все-таки *бачили бога*.

«І бачили (місце стояння) *бога Ізраїлева*, і під ногами його (значить, у бога є ноги) щось подібне до виробу з чистого сапфіру і, як саме небо, ясне. І він не простяг руки своєї на обраних з синів Ізраїлевих. *Вони бачили* (місце) *бога і їли і пили»* (XXIV, 10—11).

Не зовсім ясно: чи разом з богом вони закушували і випивали? Немовби разом. Але як тільки справа доходила до серйозної розмови, Мойсей знов відсилав їх далі і брався за розмови про законодавство.

А в цей час Сінайська гора нібито курилась, двигтіла, і з неї йшов дим, *«як з грубки»* (XIX, 18). Мабуть, вулкан все-таки діяв, але так, що на його схилах були безпечні місця (як це і тепер на схилах деяких діючих вулканів буває). Мойсей сидів на горі (як видно, не без запасу їжі, інакше, що їли б і пили 74 чоловіки? Запас же, очевидно, чималий був узятий) і нікого туди, на гору, не пускав. А потім спускався з гори і говорив: от що бог мені велів вам сказати.

А можливо, і так: щоб якнайстрашніше було (*може*, і вибуху вулкану не було), розпалив огнище, гримів у барабан та дудів у трубу. Адже народ заляканий був на смерть. Стояв унизу і доторкнутись до гори не смів. Усьому вірив.

Так біблейський казковий Мойсей пускав порох і дим в очі обманутому народу.

Попи різних вір запевняють, ніби на горі Сінайській євреї дістали від самого бога закон через Мойсея [81]. Мойсей був тільки стенографом, тобто записував під диктовку бога різними знаками так швидко, що протягом сорока

днів бог йому встиг продиктувати всі закони. Мабуть, говорив при цьому бог скоромовкою, інакше він не міг би стільки наверзти за такий короткий строк, а Мойсей — записати. Ми вже пояснювали в попередніх розділах, що все це — чістісіньке безглуздя, що і самі книги Мойсейові написані зовсім не Мойсеєм, а різними особами, які жили набагато пізніше цього казкового єврейського героя-законодавця. Потім у попередньому розділі читачі мали можливість ознайомитись, як по-шарлатанському обставляється в Біблії це саме законодавство. Мойсей забороняє кому б то не було наблизитися до гори, і всі ці фокуси-покуси з трубними звуками, з громом і димом («як з грубки») з вершини гори роблять так, що і свідків ніяких поблизу нема, а потім оголошують, що все це, мовляв, бог влаштував. Все це настільки шито білими нитками, що тільки сліпий не бачить тут обману. Про те, які були перші закони (десять заповідей), читачі нашої «Біблії» встигли вже дізнатися. Виявляється, в одному місці говориться про одні закони, а в іншому місці — про інші, так що і тут не порозумілися, про що ж бог, головним чином, говорив,— чи відносно шанування батьків, чи відносно того, щоб не побажати дружини ближнього і осла його, раба його, або не перелюбствувати, чи про те, щоб готувати особливим способом тісто і взагалі виконувати деякі кухарські поради бога, бо в двох різних місцях Біблії записані два різних списки, різних тексти десяти заповідей.

А коли ми звернемося тепер до законодавства, викладеного в книгах Ісход, Левіт, Чисел і Второзаконня, то тут ми побачимо, що під іменем «закону божого», або «Мойсейового закону», складений був у різний час цілий кодекс (звід) законів, який час від часу поповнювався, видозмінювався, але в основному зберіг свій *рабовласницький характер*. Повсюди підкреслюється: *одні закони для багатих, а інші — для бідних; одні закони для панів, а інші — для рабів.*

Ми спинимось окремо на цих законах, а для прикладу тільки вкажемо тепер же, що слідом за десятьма заповідями починається законодавство про рабів.

«І от закони, які ти оголосиш їм: коли купиш раба-еврея, нехай він працює (тобі) шість років, а в сьомий (рік) нехай вийде на волю даром. Коли він прийшов один, нехай один і вийде. А коли він жонатий, нехай вийде з ним і жона його. Коли ж пан його дав йому жону, і вона

народила йому синів або дочок, то жона і діти її нехай залишаться у пана її, а він вийде один. А коли раб скаже: «Люблю пана мого, жону мою і дітей моїх; не піду на волю», то нехай пан його приведе його *перед богом* і поставить його до дверей або до одвірка, і проколе йому пан його вухо шилом, і він залишиться рабом його навіки» (XXI, 1—6).

От на цьому маленькому вступі до «закону божого» варто спинитися. *Насамперед, що заохочує цей «закон божий»? Рабовласництво, право багатих людей купувати бідняків і обертати їх у рабів своїх.* Багатий єврей за цим законом міг купувати не тільки іновірців, але й єврея міг обернути в раба; і якщо він його вже купив, то шість років той повинен був працювати на пана безплатно; на сьомий рік (пільговий, або ювілейний рік, як його називали) він міг нібито вийти на волю даром. Але тут починаються застереження: коли пан його дав йому дружину, то вийти він може сам, без дружини. А звідки ж він міг взяти дружину, коли він був рабом, якщо не у пана свого, тобто одружитися з такою ж рабинею? А яка вільна жінка в часи рабовласництва, в той час, коли становище раба було таке принижене, пригноблене, виходила заміж за раба? Раби одружувалися з рабинями. Отут рабовласник і виступає з «законом божим». Це, мовляв, не просто закон такого от рабовласника, а це сам бог звелів так. Рабовласник говорить рабу: я тебе не держу, можеш іти, а дружина твоя і діти залишаться у мене. Що залишається робити рабу? Звичайно він залишається рабом і на сьомий рік; а коли він уже хоче залишитись на сьомий рік рабом, тоді він залишається рабом навіки. Щоб скрасити цей жорстокий панський закон, Біблія вкладає в уста рабу слова про любов до пана. Кожний раб повинен сказати: «Люблю пана мого, жону мою і дітей моїх; не піду на волю». Але ж ми напевно знаємо, що раб любив дружину свою і дітей своїх, а пана свого ненавидів, але його *примушували говорити*: «Люблю пана мого». Рабовласник користувався цим своїм правом і робив мітку на вухах свого раба, що він уже навіки раб; отак, як селяни надрізують вухо скотині, щоб відмітити її якою-небудь позначкою. Інакше кажучи, *відбувалося таврування раба за законом божим.*

От перший закон, який ми відшукали в «законі божому». І цей рабовласницький закон проходить через усю

Біблію. Чого не можна зробити у відношенні до вільної людини, те можна зробити у відношенні до раба; одна мірка для панів, інша — для рабів. Бувало, що приглянеться яка-небудь рабиня хазяйському сину,— «закон божий» дозволяє рабовласнику взяти до себе для втіхи рабиню. Але хазяйському синку нічого не варто було взяти собі іншу жінку. Як же тоді він повинен вчинити з рабинею? «Закон божий» відповідає так:

«Якщо ж іншу візьме за нього, то вона не повинна позбавлятись їжі, одягу і подружнього співжиття. А якщо він цих трьох речей не зробить для неї, нехай вона відійде даром, без викупу» (XXI, 10—11). Значить, над рабинею можна було просто-напросто чинити наругу, а потім викинути її геть. І все це попи нам видають за зразок моральності.

«Закон божий», або «закон Мойсеїв», не знає жалю. Закон цей — жорстокий і складався в той час, коли відбувалася кривава боротьба кочового єврейського племені з цілим рядом інших таких же племен.

«А якщо буде шкода, то віддай душу за душу, око за око, зуб за зуб, руку за руку, ногу за ногу, обпікання за обпікання, рану за рану, ушиб за ушиб» (XXI, 23—25).

Але це тільки у відношенні до рівного, тобто пан до пана може ставити такі вимоги, а для рабів були інші закони. Чи міг раб за вибите йому паном око вибити око панові? За законом — не міг.

«Якщо хто раба свого вдарить в око або служницю свою в око і пошкодить його, нехай відпустить їх на волю за око. І якщо виб'є зуб рабу своєму або рабині своїй, нехай відпустить їх на волю за зуб» (XXI, 26—27).

Таким чином, рабу можна було досить безкарно вибити око і зуб, а оскільки в законі зовсім нічого не говорилося про те, яка ж кара за два або за три зуби, то пан міг безкарно скалічити раба свого, вибити йому всі зуби, вибити йому обидва ока і пустити його, сліпого і скаліченого «на волю».

Оскільки це був народ скотарський, то цілий ряд законів стосується головним чином скотарства: як діяти в разі пошкодження худоби, якщо скот потрапить у яму і буде покалічений, якщо одна скотина другу вдарить рогами, або скотина брикне рогами людину та ін. І от, якщо віл заб'є рогами людину, чоловіка або жінку, причому хазяїн знає,

що скотина була битлива, то *і скотина і хазяїн каралися на смерть*. Але це тоді, коли скотина заб'є рогами пана, *а коли йдеться про раба, то закон інший*.

«Якщо віл заб'є рогами раба або рабиню, то пану їх заплатити тридцять сіклей срібла, а вола побити камінням» (XXI, 32).

До речі, тут слід відзначити, що євреї зовсім не були єдинобожниками. В тому самому законі говориться: «Нехай пан його приведе його *перед богів*». Попи намагаються пояснити це місце, посилаючись на псалом 81, стихи 1, 2, 6, що тут мають на увазі суддів. Але це пояснення буквально за волосся притягнуте і зовсім нічого не пояснює.

Якби не було інших, ще більш жорстоких законів щодо рабів, то тільки цього було б досить для того, щоб показати, яким є цей «закон божий». «Закон божий» — це є закон рабовласників, спрямований цілком до того, щоб удержати в покорі рабів. І якщо ці «закони», якщо Біблію в усіх країнах буржуазія поширює в масах у мільйонах примірників, то це робиться для того, щоб виховувати маси трудящих на цих законах рабовласників, привчити їх до покірливості сучасним рабовласникам-капіталістам і поміщикам. До цього законодавства про рабовласників ми ще повернемось, а поки що відзначимо іншу, таку ж яскраву рису цього законодавства — *це закріплення влади духовенства, священницької влади, жрецької касти, попівського стану, насамперед забезпечення йому всяких багатств*. Про це написано дуже багато «божих законів». При цьому єврейські попи дуже боялися конкуренції інших попів; тому вони устами Мойсея вимагають смертної кари для всякого, хто поклонятиметься іншим богам.

«Той, хто приносить жертву богам, крім одного господа, нехай буде знищений» (XXII, 20).

Таких місць ми знайдемо в Біблії дуже багато. *Біблія проповідує страшенну нетерпимість до чужого вірування, чужої думки, ніякої релігійної свободи Біблія не допускає; навпаки, вона вимагає смерті для тих, хто захотів би поклонятися іншим богам, крім єврейських богів.*

«Закон божий» не раз нагадує:

«Не барись приносити мені початки від току твого і від точила твого, віддавай мені первенця з синів твоїх. Те саме роби з волом твоїм і з вівцею твоєю. Сім днів не-

хай вони будуть при матері своїй, а в восьмий день віддавай їх мені» (XXII, 29—30).

«Додержуй свята опрісноків... *і нехай не з'являються перед лице моє з порожніми руками*» (XXIII, 15).

Розділ шістнадцятий

ЖЕНИ МОНЕТУ!

І сказав господь Мойсею, говорячи: *скажи синам Ізраїлевим, щоб вони зробили мені приношення*; від усякої людини, у якої буде щирість, приймайте приношення мені» (XXV, 1—2).

Яких же приношень вимагали єврейські попи, прикриваючись іменем бога? Цілком таких самих, яких вимагають собі всі попи всього світу. В божому (тобто в попівському) господарстві все знадобиться.

«Ось приношення, які ви повинні приймати від них: *золото і срібло, і мідь, і шерсть блакитну*, пурпурову і темно-червону і *вісон, і козячу, і шкіри баранячі червоні, і шкіри сині, і дерева сіттім* (не дурень був, поганого дерева не хотів брати.— *О. Я.*); *єлей для світильника, аромати для єлею, для помазування* (тобто парфюмерію, духи, одеколон.— *О. Я.*) *і для запашного куріння, камінь онікс і камені вставні для єфоду і для наперсника* (тобто брильянти та ін. дорогоцінне каміння,— губа не дура! — *О. Я.)*[82]. І влаштують вони мені святилище і житиму серед них» (XXV, 3—8).

Значить, давайте, мовляв, усе, що під руку попадеться, але постарайтесь все найбільш дорогоцінне прибрати до своїх рук; а оскільки дурнів, які вірують в мене, багато, то ви умовте їх, що самі ж ви живете в домах, то й для бога треба збудувати дім, в якому він житиме і пробуватиме серед вас,— не ночувати ж йому на бульварі!

І от бог на небі нібито займається з Мойсеєм, як з архітектором, складає план, як збудувати храм і з чого його збудувати, показав йому цей план і навіть маленьку модель цього самого храму, зразки всяких домів попівських і священних посудин показав, а потім докладно розмовляв з Мойсеєм, обмірковуючи план, як цей самий храм збудувати.

«Все (зробіть), як я показую тобі і зразок скінії і зразок усіх посудин її, так і зробіть» (XXV, 9).

І ось починається опис, який тягнеться від глави XXV до глави XXIX. Аж на чотирьох сторінках дано опис того, як треба збудувати храм, і окремі його частини. Невже ще знайдуться тепер дурні, які можуть повірити, що начебто кілька тисяч років тому на вершині однієї з аравійських скель єврейський пастух, який пас попівських корів незадовго до цього, сорок днів розмовляв з всемогутнім, всюдисущим і всезнаючим богом, і займались вони такими справами?

«Зробіть ковчег з дерева сіттім; довжина його два лікті з половиною і ширина йому півтора ліктя... І обклади його чистим золотом, зсередини і ззовні вкрий його; і зроби зверху навколо нього золотий вінець... І вилий для нього чотири кільця золотих і закріпи на чотирьох нижніх кутах його: два кільця на одній стороні його, два кільця на другій стороні його. Зроби з дерева сіттім жердини і обклади їх золотом. І вклади жердини в кільця, по сторонах ковчега, щоб з допомогою їх носити ковчег... Зроби також кришку з чистого золота; довжина її два лікті з половиною, а ширина її півтора ліктя (немовби кришка могла бути менша від ковчега! Адже всякий дурень розуміє, і всякий поганий тесляр знає, що і покрити не можна, якщо зробити меншу.— *О. Я.*). І зроби з золота двох херувимів [83] (а це що за звірі? — *О. Я.*); карбованими зроби їх на обох кінцях кришки. Зроби одного херувима з одного краю, а другого херувима з другого краю (щоб не билися, мабуть.— *О. Я.*); зроби херувимів на обох краях кришки, щоб вони випинались з неї; і будуть херувими з розпростертими вгору крилами, покриваючи крилами своїми кришку, а обличчями своїми будуть один до одного; до кришки будуть обличчя херувимів. І поклади кришку на ковчег зверху (яка премудрість господня! Немовби кришка кладеться знизу коли-небудь.— *О. Я.*). В ковчег же поклади одкровення, яке я дам тобі» (XXV, 10—21).

Всякий, кому не набридло читати цей опис шафи, яку замовляв собі бог, може прочитати чотири глави Біблії, і його вразить ця попівська винахідливість. Адже народ так не давав би золота, срібла тощо; тому треба було переконати, що це все від імені бога робиться. Треба, наприклад, попам дати красивий і багатий одяг. Якби попи про-

сто пішли і стали б вимагати собі цей одяг, то їм не дали б, тоді це робиться від імені бога, і суєвірні люди на цей попівський гачок піддаються легше. Бог начебто сказав Мойсею:

«І візьми до себе Аарона, брата твого, і синів його з ним, споміж синів Ізраїлевих, щоб він був священиком мені, Аарона і Надава, Авіуда, Єлеазара і Іфамара, синів Ааронових. І зроби священний одяг Аарону, брату твоєму, для слави і благоліпності» (XXVIII, 1—2).

«От одяг, який повинні вони зробити: наперсник, єфод, верхня риза, хітон стяжний, кідар і пояс. Нехай зроблять священний одяг Аарону, брату твоєму, і синам його, щоб він був священиком мені. Нехай вони візьмуть золота, блакитної і пурпурової і темно-червоної шерсті і вісону, і зроблять єфод з золота, з блакитної, пурпурової і темно-червоної шерсті, з крученого вісону майстерною роботою. У нього повинні бути на обох кінцях його два зв'язуючі нарамники, щоб він був зв'язаний. І пояс єфода, який поверх його, повинен бути однакової з ним роботи, з золота, з блакитної, пурпурової і темно-червоної шерсті і з крученого вісону. І візьми два камені оніксу і виріж на них імена синів Ізраїлевих» (XXVIII, 4—9).

Ми дуже радимо всім віруючим людям прочитати докладно цей опис, а невіруючим тим більше. Їм буде дуже приємно прочитати, як бог Мойсею наказував, щоб він чотири ряди каміння велів ювеліру поставити в наперсник для попа:

«І постав у нього оправлене каміння в чотири ряди поряд: рубін, топаз, ізумруд,— це один ряд. Другий ряд: карбункул, сапфір і алмаз. Третій ряд: яхонт, агат і аметист. Четвертий ряд: хризоліт, онікс і яспіс. В золоті гнізда повинні бути вставлені вони» (XXVIII, 17—20).

Мало цього. Оскільки в попи була пристроєна не вся рідня Мойсейова, треба було ще деяких родичів влаштувати, і от Мойсей говорить: бог мені велів підряд на будування цього храму здати отаким і отаким підрядчикам. Це теж робиться від бога.

«І сказав господь Мойсею, говорячи: Дивись, *я призначаю* саме Веселіїла, сина Уріїна, сина Орова, з коліна Іудина. І я сповнив його духом божим, мудрістю, розумінням, знанням і всякою майстерністю, робити з золота, срібла і міді, різати каміння для оправляння і різати

дерево для всякого діла. І от *я даю йому помічника Аголіава*, сина Ахісамахова, з коліна Данова. І в серце всякого мужа я поклав мудрість, щоб вони зробили все, що я повелів тобі: *скінію зібрання і ковчег одкровення, і кришку на нього, і всі приналежності скінії, і стіл, і приналежності його*, і світильник з чистого золота, і всі приналежності до нього, *і жертовник куріння, і жертовник всеспалення, і всі приналежності до нього, і вмивальник, і підніжжя його, і одяг службовий, і одяг священний Аарону-священику, і одяг синам його для священнослужіння, і єлей помазання, і кадіння запашні для святилища — все так, як повелів тобі, вони зроблять*» (XXXI, 1—11).

От, значить, які ділься робились там, на горі Сінайській; якнайдокладніше був розроблений план обдурювання єврейського народу,— і що з нього взяти, і як з нього взяти, і під яким виглядом з нього взяти, і кому взяти, і як розподілити награбоване. А потім Мойсей вийшов звідти, з свого прикриття, і оголосив: ось що, мовляв, велів бог зробити.

Розділ сімнадцятий

ТАКСА БОЖА

У євреїв, як і в інших народів давнини, існували людські жертвоприношення богам. Потім вони були замінені *викупом*. В главі XXII Ісходу про це говориться так:

«Віддавай мені первенця з синів твоїх, те саме роби з волом твоїм і вівцею твоєю» (29 і 30).

Але який же повинен бути викуп за людину?

«Закон божий» точно визначає таксу за людину в главі XXVII книги Левіт (1—9):

«І сказав господь Мойсею, говорячи: оголоси синам Ізраїлевим і скажи їм: якщо хто дає обітницю посвятити душу господу за оцінкою твоєю,

то оцінка твоя *чоловікові* від 20 до 60 років повинна бути *50 сіклей* срібних (за сіклем священним).

Якщо ж це *жінка*, то оцінка твоя повинна бути *30 сіклей*.

Від 5 до 20 років оцінка твоя повинна бути *20 сіклей*, а *жінці* — *10 сіклей*.

А *від місяця до 5* років оцінка *чоловікові* повинна бути твоя *5 сіклей* срібла, а *жінці* оцінка твоя — *3* сіклі срібла.

Від 60 років і вище *чоловікові* оцінка твоя повинна бути 15 сіклей срібла, а *жінці* — 10 сіклей.

Якщо ж він бідний і не в силі віддати за оцінкою твоєю, то нехай представляє його священику, і священик нехай оцінить його.

Відповідно до заможності того, хто дав обітницю, нехай оцінить його священик».

От вона — такса божа на людське м'ясо. Жіноче оцінювалося дешевше. М'ясо стариків і дітей — теж. Тут бог до тонкощів дійшов, у цій оцінці. Адже це все бог робив, за словами Біблії і віруючих людей: бог з Мойсеєм видумував, скільки з кого взяти.

На цьому прикладі кожна віруюча людина особливо яскраво може переконатися в тому, що всі ці бесіди бога з Мойсеєм — хитромудрі вигадки єврейських попів, спеціально складені для того, щоб легше було оббирати народ. Дитина-первенець посвячувалась богу. Колись її приводили до жерця-священика і заколювали перед вівтарем бога і спалювали на вогні перед яким-небудь жертовним каменем. Потім, з розвитком мінових відносин і рабовласництва, почали замінювати цю криваву жертву викупом. Але якщо можна у бога (тобто у попів богових) викупити жертву, то треба встановити таксу. Навіть бідняк не міг уникнути цієї такси. В крайньому разі піп визначав йому знижку. Але платити викуп повинні всі: діти і старики, чоловіки і жінки.

Далі ми покажемо, що цей викуп, цей податок на людське м'ясо був тільки невеликою частиною тих поборів, головним чином натурою (при скотарсько-землеробському господарстві ця форма податку була природною), які встановили попи.

Зрозуміло, народ не хотів платити. Як його примусити?

Мойсей і його помічники і влаштовували комедії з переодяганням на горі Сінайській, запевняючи народ, що ці такси на людське м'ясо встановили не вони, попи, а сам бог.

Розділ вісімнадцятий

БОГОВІ МАЗІ І ПАРФЮМЕРІЯ

Коли піп нині кадить кадилом у церкві, він мавпує за тими дикунами, які перед своїми дерев'яними і кам'яними ідолами на своїх жертовниках кидали в огонь всякі запашні трави, коріння, палили баранячі нирки і сальник для цих богів. Ці дикуни думали, що їх дерев'яні і кам'яні боги — зображення їх предків — нюхають ці пахощі. Вони мазали їх по губах кров'ю або салом, або сметаною і гадали, що ті дійсно куштують цю їжу. Між іншим у Північній Америці, на батьківщині тютюну, індійці курять для своїх богів тютюн,— їх боги не люблять ладану, а люблять тютюнець (за вченням Карла Маркса, це і виходить: «буття визначає свідомість»).

Згодом, коли в уяві людей боги перенеслись на небо, їм продовжували запалювати багаття, вогні, палити на них запашні речовини, щоб дим доходив до богів. Християнські попи зберегли цей «язичницький» обряд.

У євреїв також вживали різне куриво, причому Біблія розповідає докладно, які треба влаштувати богу курильниці, чим їх мастити, чим курити, яке куриво бог любить.

Як вплинути на уяву людей, на їх почуття? Звуками, фарбами, запахами. Треба і слух, і нюх, і око вразити. Звідси — церковні співи і церковна музика, звідси — розмальовування і оздоба церков, позолота і фарби, золото і дорогоцінне каміння, звідси — кадіння, що збереглись до наших днів. Попи розуміють, що в церкві повинен бути особливий запах, що вся обстановка повинна бути такою театральною, щоб вона приваблювала віруючих [84].

Але єврейські попи повинні були з бідного народу збирати великі кошти. Тому вони говорили: давайте того й того, тягніть нам якнайбільше,— так бог наказав.

В главі XXX Ісходу (22—24) на горі Сінайській відбувається така розмова біблейського бога з Мойсеєм:

«І сказав господь Мойсею, говорячи: візьми собі найкращих запашних речовин:

смирни самопливної	. . . . . .	500 сіклей
кориці запашної	. . . .	250 »
очерету запашного	. . . .	250 »
касії	. . . .	500 »
олії масличової	. . . .	1 гін [85]

і зроби з цього миро (крем, мазь.— *О. Я.*) для священного помазання, *масть* складну, майстерністю того, хто складає масті: це буде *миро для священного помазання*».

Аптекар написав би тепер латиною такий рецепт:

Rp. Gummi Smyrnensis 500,0
Cort Cynnamomi 250,0
Cannae odoratae 250,0
Cort Cassiae 500,0
Ol. Olivarum 1000,0
M. f. Unguentum

S. Мазь для попівського тіла громадянину
Мойсею Єгипетському.

Доктор Ієгова Елогімський.

Як бачите, цей бог — просто аптекар, який передає Мойсею рецепт готування запашної мазі, яку всякий теперішній аптекар приготує краще і запашніше. Виходить, щось середнє між французькою гірчицею, маззю, гуталіном для взуття і помадою для волосся.

Для чого ж ця мазь потрібна була біблейському богу?

«І помасти ним скінію зібрання і ковчег одкровення, і стіл і всі приналежності до нього, і світильник і всі приналежності до нього, і жертовник кадіння, і жертовник всеспалення і всі приналежності до нього, і вмивальник і підніжжя його. І освяти їх, і буде святиня велика: все, що торкається до них, освятиться. Помасти і Аарона, і синів його, і посвяти їх, щоб вони були священиками мені» (XXX, 26—30).

Отже, ця мазь служила для того, щоб натирати всі приладдя попівського чаклунства, попівського обману, а також, щоб натирати самих попів. Але якщо від натирання маззю стаєш святішим, чому ж усім не маститися нею? Мойсей та інші попи дуже боялись конкуренції, тому Мойсей говорив народові: бог, мовляв, заборонив вам натиратись цією маззю [86].

«А синам Ізраїлевим скажи: це буде у мене миро священного помазання в роди ваші. *Тіла інших людей не слід мастити ним*, і за складом його не робіть подібного до

нього. *Воно — святиня*; святинею повинно бути для вас. *Хто складе подібне до нього, або хто помастить ним стороннього, той знищиться з народу свого»* (XXX, 31—33).

Ось як залякували народ: якщо помастишся цією маззю, якою попи мастяться,— *помреш.*

А ми пропонуємо віруючим: нехай спитають якого завгодно аптекаря, лікаря, нехай самі спробують цю мазь, і ніхто від неї померти, звичайно, не може; але й святості ніякої від неї не буде,— так тільки, забруднишся.

Те саме і з куривом для божого кадила.

В тій же главі Ісходу біблейський бог дає такий рецепт виготовлення цього курива:

«І сказав господь Мойсею: візьми собі запашних речовин: стакті, оніху, халвану запашного і чистого лівану, всього порівну, і зроби з них майстерністю того, хто складає масті, *курильну сполуку*, стерту, чисту, святу.

І потовчи її дрібно і поклади її перед ковчегом одкровення в скінії зібрання, де я відкриватимусь тобі: це буде святиня велика для вас» (XXX, 34—36).

І знов-таки тепер, через 2—3 тисячі років, коли читаєш цей рецепт курива богового, смішно і сумно, і соромно стає за мільйони людей, які вірили і ще вірять у подібні дурниці. А попи і з приводу цього курива залякували: не задумайте самі собі зробити що-небудь подібне,— будете покарані смертю:

«Курива, зробленого за цією сполукою, не робіть собі: святинею хай буде воно у тебе для господа. *Хто зробить подібне, щоб курити ним, знищиться з народу свого»* (XXX, 37—38).

Єврейські, християнські попи! Євангелісти і баптисти, що освячуєте всякий рядок Біблії! І ви всі, віруючі в святість Біблії!

Хто з вас сміє твердити, що смерті заслуговує той, хто приготує для себе таку мазь або таке куриво?

А коли не смієте, що ж лишається від цих місць Біблії?

Попівський віковий обман, попівська гра на темноті народній дикунськими обрядами і дикунськими віруваннями.

БОГОВА КУХНЯ

«От що ти приноситимеш на жертовнику: *двох агнців* (тобто двох баранів.— *О. Я.*) *однолітніх кожного дня постійно. Одного агнця принось ранком* (*значить на сніданок.— О. Я.*), *другого агнця принось увечері* (*на вечерю.— О. Я.*). І десяту частину єфи *пшеничного борошна*, змішаного з чвертю гіну битого єлею (*олії*), а для узливання чверть гіну *вина*, для одного агнця. Другого агнця принось увечері: *з борошняним даром*, подібним до ранкового, і з таким же *узливанням*, принось *його як пахощі приємні, в жертву* господу. Це — всеспалення *постійне, з роду в роди ваші* перед дверима скінії зібрання, перед господом, де відкриватимуся вам, щоб говорити з тобою» (Ісход, XXIX, 38—42).

Отже, біблейський бог домовлявся нібито з Мойсеєм відносно постійного харчування його в *одному тільки головному храмі двома баранами щодня*. Та на додачу вимагав собі борошна, і олії, і вина,— хіба ж можна було без випивки такий шашлик жерти?! Як було пояснити віруючим, що бог, який живе нібито на небесах, їстиме це жарке? Мойсей тому переконував: це *«як приємні пахощі»*. Значить, в одному тільки храмі треба було для цього бога засмажити 730 баранів щороку з борошном, олією і вином. Не дурень був поїсти і поласувати і випити цей бог!

Здавалось би, непогана порція — два смажених баранчики! Але цього замало. З усякого приводу «закон божий» встановлює хабар богу (звичайно, майже все це йшло попам). І Мойсей підносить з гори Сінайської таку кухарську книгу з приводу посвячення Аарона і синів його в попи (Ісход, XXIX):

«От що повинен ти вчинити над ними, щоб посвятити їх у священики мені: візьми *одного тельця з волів і двох овнів* без пороку (кривих чи косих не смій смажити.— *О. Я.*), *і хлібів* прісних, і *опрісноків, змішаних з єлеєм* (здобних хочу.— *О. Я.*), і *коржів* прісних, *помазаних єлеєм* (без олії в горло шматок не йде богові.— *О. Я.*), з борошна пшеничного зроби їх (житній хліб не до смаку.— *О. Я.*); і поклади їх в один кошик, і принеси їх у кошику, і разом тельця і двох овнів» (XXIX, 1—3).

Правда, і тут смаки не дуже вибагливі. В той час євреї були напівскотарським-напівземлеробським народом. Природа навколо була бідна. Живились м'ясом, хлібом, маслом. Бог не вимагає для себе яких-небудь рідкісних страв, різних ласощів. Але як бог скотарів і землеробів він вимагає якнайбільше м'яса і хліба з усякого приводу. Що ж робити з отакою масою м'яса і хліба?

«І заколи тельця перед лицем господнім при вході в скінію зібрання... *Візьми весь тук (жир, лій.— О. Я.)*, що вкриває тельбухи, і сальник з печінки, і обидві нирки і тук, що на них, і скури на жертовнику» (XXIX, 11, 13).

Значить, щось на зразок особливого шашлику з нирок з лоєм замовляв собі бог з приводу посвячення Аарона в попи. Це — на першу страву. Та при цьому, прицмокуючи від апетиту, примовляв Мойсею: та дивись, нирки поклади, та лій з них, дивись, щоб не знімали, мерзотники! Ось вони якими там «божественними» розмовами займались!

«І візьми одного *овна*... і візьми крові його і покропи на жертовник з усіх боків. Розрубай овна на частини, вимий *тельбухи його і гомілки його* і поклади їх на розсічені частини його і на голову його. І спали всього овна на жертовнику: це всеспалення господу, пахощі приємні, жертва господу» (XXIX, 15—18).

Так готувалась для бога друга страва. Цілу скотинку собі вимагав бог, і не нудило його. Можна було б подумати: з-за чого ж старався піп, якщо все це спалювалось богу «для приємних пахощів»? На це Біблія відповідає:

«Візьми і *другого овна* (барана)... І заколи овна. І візьми крові його і поклади (тобто помасти.— *О. Я.*) на край *правого вуха* Ааронова і на край правого вуха синів його, і на *великий палець правої руки їх*, і на *великий палець правої ноги* їх... І візьми від овна *тук* (лій) і *курдюк*, і тук, який вкриває тельбухи, і *сальник з печінки*, і *обидві нирки, і тук*, який на них, *праве плече і один круглий хліб*, один коржик на єлеї (здобний.— *О. Я.*), і один опрісно к з кошика, який перед господом. І поклади все на руки Аарону і на руки синам його і принеси це, *потрясаючи перед лицем господнім* (мовляв, бачиш, господи, які смачні і жирні страви готуємо тобі! — *О. Я.*). І візьми це з рук їх і спали на жертовнику з всеспаленням, як пахощі перед господом: *це — жертва господу»* (XXIX, 19—25).

Що ж, скаже читач, безбожник Ярославський мене обманює: це бог собі третю скотину замовляв, як приготувати для нього третю страву, а попам поки що нічого не дісталося, крім того, що їм вухо і пальці помастили кров'ю? Але продовжуйте цю «священну історію»:

«І візьми груди (*грудинку,* значить.— *О. Я.)* від овна вручення, який для Аарона, і принеси їх, потрясаючи перед лицем господнім (обов'язково потряси їх перед богом.— *О. Я.*), *і це буде твоя частка.* І освяти груди приношення, якими потрясав, і *плече возношення... І буде це Аарону і синам його в ділянку вічну від синів Ізраїлевих»* (XXIX, 26—28).

От, значить, як це робилось: немовби приносили жертву для бога, але між іншим піп себе не забув. Все передбачив, що на жарке, що в суп. На одну страву піп собі залишав (бог начебто так велів!) грудинку і лопатку (плече) баранячу, а на другу — суп з м'яса:

«Овна ж вручення візьми і *звари м'ясо* його на місці святому: *і нехай з'їдять Аарон і сини його м'ясо* овна» (XXIX, 31—32).

Можливо, який-небудь мирянин голодний захотів би поїсти з цієї богової кухні? Піп жадний, він боявся конкуренції. Але як захистити себе? Звичайний спосіб: табу (заборонено),— говорив і Мойсей, і інші попи.

«...*Сторонній не повинен їсти цього, бо це — святиня»* (XXIX, 33).

Ну, звичайно, якщо святиня, то цю святиню може їсти тільки піп.

Цю церемонію посвячення родичів Аарона, а вірніше, церемонію неймовірної обжерливості, продовжували сім днів. І цілий тиждень смажили зверхкомплектно баранів і годували досхочу попів.

Коли ми перейдемо до книги Левіт, читачі нашої «Біблії» побачать, до яких казкових розмірів, з усякого приводу і без усякого приводу, йшла ця обжерливість. Але вже один цей «закон божий» показує, що цей бог і його служителі ніколи не знали, що таке муки голоду, бо тук і курдюк, сальник і нирки, хліб і вино, масло, грудинка та інші частини смажених і варених тварин були до їх послуг у великій кількості. А щоб віруючих людей залякати, вдавалися до всяких чаклунських витівок: мовляв, бачите, які священні обряди — ми не для того ріжемо худобу, щоб її їсти, а головне, щоб кров'ю худоби помастити праве

вухо, великий палець ноги і правої руки. Чисті чаклуни! А ці чаклуни-шарлатани хочуть, щоб ми вважали Біблію з усією її рабською мораллю і попівським здирством «священною». Шукайте дурнів десь далі!

Розділ двадцятий

ХАБАР ЧИ ТО ПОПУ, ЧИ ТО БОГОВІ

Проте замало було попу грудинки і хліба та інших благ. Жени монету! За все, про все — з живого і з мертвого, на радощах і в біді, при народженні, при смерті, за життя, після смерті, при вінчанні, при хворобі — в усі дні твої жени монету попові. Біблія називає цю повинність *«викуп за душу свою господу»*. Куди йшли ці гроші! Біблія відповідає: *«на служіння скінії зібрання»*. Зовсім незрозуміло, *які ж для цього потрібні були витрати*, коли все, починаючи від штанів і сорочки попу і кінчаючи смаженим, вареним, печеним і пареним, згідно з Біблією, *доставлялося дaром* попам у страшенно великій кількості. Однак *Біблія спеціально застерігає подушну подать по півсікля срібла* (більше полтиника з людини,— на той час сума дуже велика) *на користь попів.*

«І сказав господь Мойсею, говорячи: коли будеш робити обчислення (тобто провадити перепис населення — *О. Я.*) синів Ізраїлевих при перегляді їх, то *нехай кожен дасть викуп за душу свою господу... Всякий, хто підпадає обчисленню, повинен давати половину сікля... Багатий не більше і бідний не менше* (даруйте, собі дорожче коштує, ніяк уступити не можемо) *півсікля...* І візьми срібло викупу від синів Ізраїлевих і вживай його на служіння скінії зібрання. І буде це для синів Ізраїлевих в пам'ять перед господом для спокутування душ ваших» [87] (XXX, 11—16).

А ну-от, віруючі, спробуйте захищати цей хабар богу, цей викуп душі за полтиник у бога! Бог обіцяє: коли заплатиш полтиник, не буде на тобі болячки згубної (XXX, 12). Хоч би був ти тричі бідний, убогий,— жени полтиник, якщо не хочеш мати на собі болячку згубну. А не заплатиш — значить не виконаєш наказів бога. У зводі законів цього бога, який зветься «законом божим», є кари, від яких волосся дибом стає. Цими страшними карами, вигаданими жорстокою і розбещеною попів-

ською братією для народу, залякували, затемнювали свідомість народу, щоб освятити іменем неіснуючого бога утробний клич, клич попівської жадібності: жени монету!

Розділ двадцять перший

ЧИ НЕ ОДНАКОВО, ЯКОМУ БОГУ МОЛИТИСЬ? ВСІ — ОДНОГО ПОЛЯ ЯГОДИ, ВСІ ВОНИ ВИГАДАНІ І СТВОРЕНІ ЛЮДИНОЮ, ВСІ ВОНИ НЕ ПОТРІБНІ, ШКІДЛИВІ ДЛЯ ЛЮДИНИ

В Біблії дуже часто описуються не тільки небилиці, але поряд з усіма цими казками і небилицями ми знаходимо також і відомості про стародавні обряди і вірування, правда, часто перекручені, фальсифіковані на догоду і в інтересах пануючої релігії того періоду, коли записувались біблейські казки. Чи було, що поклонялись і молились зображенню бика, тельця, барана й інших тварин, якими годувались скотарі-євреї? Звичайно, було. І не тільки у євреїв, але й у інших народів. Рогата худоба у скотарів становила основу життя. Тому навіть жертовник у євреїв мав роги (Ісход, XXIX, 12). А був час, коли сам бог зображувався з рогами.

Але единобожники, які складали Біблію набагато пізніше, прагнули зобразити справу так, ніби поклоніння змію, тельцю й іншим тваринам було тільки гріховним відхиленням євреїв від правильного шляху. А правильна, мовляв, віра євреїв була в єдиного бога, який жив на небесах, якого в лице майже ніхто не бачив, а бачили тільки ззаду (спину і зад бога).

В Ісході, в главі XIX і дальших, розказано, як Мойсей сходив на гору Сінайську розмовляти з богом. Ми вже бачили, про що вони там розмовляли: умовлялись відносно будівництва, відносно підрядів різних і богової кухні, богових мазей та ін., чим годувати бога, що йому смажити, у що попів одягати, чим їх годувати, як судити, як людей обертати в рабство, за що і коли вбивати і як убивати.

Оскільки ця комедія тривала, мабуть, дуже довго, старший піп Аарон, який залишився внизу під горою і про якого Мойсей нібито домовився з богом, як його посвятити в первосвященики, мусив зробити євреям бога. *І він зро-*

бив бога, такого, який потрібний був скотарському народу. Біблія про це розповідає:

«Коли народ побачив, що Мойсей довго не сходить з гори, то зібрався до Аарона і сказав йому: *встань і зроби нам бога, який би йшов перед нами*, бо з цією людиною, з Мойсеєм, який вивів нас з землі Єгипетської, не знаємо, що сталось. І сказав їм Аарон: *вийміть золоті серги*, які у вухах ваших дружин, синів і ваших дочок, і принесіть до мене. І весь народ вийняв золоті серги з вух своїх і приніс до Аарона. *Він узяв їх з рук їх і зробив з них литого тельця* і оздобив його різцем. *І сказали вони: от бог твій, Ізраїль, який вивів тебе з землі Єгипетської*. Побачивши це, *Аарон поставив перед ними жертовник, і проголосив Аарон, говорячи: завтра свято господу.* Наступного дня вони встали рано і принесли всеспалення і принесли жертви мирні: і сів народ їсти і пити, а потім почав грати» (XXXII, 1—6).

Бачте, як просто робиться бог? *Так само і всі боги робляться людиною*. А піп, хоч би він був тричі первосвященик, готовий освятити цю вигадку. Чи не однаково, якому богу служити, перед яким богом жертовник ставити, чи перед тельцем [88], чи змієм, чи Саваофом, чи Христом?! Первосвященик Аарон говорить: «Завтра свято господу». Якому? Та хіба не однаково йому? Аби було що жерти!

Але оскільки різні племена (навіть серед самих євреїв окремі коліна) мали своїх власних богів, то бог Ієгова, бог одного з єврейських племен, спалахнув гнівом: як вони сміють смажити баранів перед іншим богом!

«І сказав господь Мойсею: *поспіши зійти*, бо розбестився народ твій, якого ти вивів з землі Єгипетської. Скоро ухилились вони від шляху, який я заповідав їм; зробили собі литого тельця і поклонились йому, і принесли йому жертви, і сказали: от бог твій, Ізраїль, який вивів тебе з землі Єгипетської! І сказав господь Мойсею: «Я бачу народ цей, і от, народ він — жорстоковийний. Отже, *облиш мене, хай розпалиться гнів мій на них, і знищу їх, і виведу численний народ від тебе*» (XXXII, 7—10).

Так розхвилювався Ієгова, що навіть праведника Мойсея не міг стерпіти близько: іди геть від мене! Але нехай згадають віруючі, скільки разів цей бог хвастався раніше, що потомство Авраама, Ісаака і Іакова він збереже і розмножить! Скільки разів він обіцяв більше не гніватись, не карати, не піддавати винищенню «обраний» народ свій!

«Винищу, загублю!» А вся провина цих людей у тому, що вони стали баранів і биків смажити не перед Ієговою, а перед іншим богом, теж з рогами. Як же можна терпіти таку конкуренцію!

Комедія, та й годі! *Мойсей умовляє цього бога, як ображену малу дитину, нагадує йому його клятви Аврааму, Ісааку, Іакову. І усовістив-таки!* (XXXII, 11—13).

«І скасував господь зло, про яке сказав, що наведе його на народ свій» (14).

Після цього доводьте ви, віруючі, що бог незмінний! А він, мов дитина, примхливий, самодур: то знищити готовий, забувши всі свої клятви, то бере своє слово назад. Та чи надовго?

Мойсей спускається з Сінайської гори, і в руках у нього дві кам'яні дошки (грифельні, чи що?), скрижалі, на яких нібито бог написав закони (грамотний був, видно). А коли він «побачив тельця і танці, тоді він спалахнув гнівом і кинув з рук своїх скрижалі, розбив їх під горою!» (XXXII, 19).

Як же це він так: плід таких довгих розмов з богом приніс Мойсей з гори, грифельні дошки, на яких сам біблейський бог написав нібито свої закони, і раптом — трах їх об підлогу, ці закони?! Нате, мовляв, вам, сучі діти, закон божий! Вщент його розтрощу, а вам, негідникам, щоб він не діставався. І ви, віруючі, вірите в нісенітницю?

А далі читайте, як він вибивав телячу віру з мозку і знищив телячого бога.

«І взяв тельця, якого вони зробили, і спалив його у вогні, і стер на порох, і розсипав по воді, і дав її пити синам Ізраїлевим» (20).

Хто ж цьому в здоровому розумі повірить? *Золото на вогні не перетворюється на порох (тобто на попіл), не згорає, а тільки плавиться. Адже ж телець був золотий. Як же він у вогні перетворився на попіл? І як розплавлене золото можна розсипати по воді? Як можна його пити?*

Все це — чістісінька дурниця.

Що тут йшлося про конкуренцію між двома богами,— ясно видно з тієї ж глави. Поремствувавши на свого брата Аарона за те, що той зробив золотого бичка, Мойсей вирішує вирізати прихильників іншої віри. Звичайно, піп Аарон всю провину звалює на інших: я не я, і коняка не моя,— говорить він,— я тільки слухався цих людей (XXXII, 21—24). *Мойсей викликає банду левітів* (це був

попівський стан), *озброює цю банду і вирізує три тисячі чоловік на славу Ієгови, господа бога.*

«І став Мойсей в воротах табору і сказав: хто господній, (іди) до мене! І зібрались до нього всі сини Левіїни. І він сказав їм: *так говорить господь бог Ізраїлів* (значить, *наказ іменний* — від самого господа бога Ієгови.— *О. Я.*): покладіть кожний свій меч на стегно своє, пройдіть по табору від воріт до воріт і назад, *і вбивайте кожний брата свого, кожен друга свого, кожен ближнього свого. І зробили сини Левіїни за словом Мойсея: і пало в той день з народу близько трьох тисяч чоловік.* Бо Мойсей сказав: *сьогодні посвятіть руки ваші господу, кожний в сині своєму і браті своєму, хай пошле він вам сьогодні благословення»* (XXXII, 26—29).

Здається, ясно: бий, винищуй брата, сина, друга, ближнього, посвятіть сьогодні себе катівській справі, не шкодуйте крові і людей, бог благословляє вас на ці масові вбивства!

От, віруючі, якою є віра в бога! Жорстока, кривава, сповнена злочинів, вона роз'єднує людей, віддає їх у руки шарлатанів-попів!

Так чи не однаково, якому богу молитися? Всі вони — одного поля ягоди. Всі вони вигадані і створені людиною. Всі вони не потрібні, шкідливі для трудящих.

Розділ двадцять другий

ДРУГЕ ПОБАЧЕННЯ НА ГОРІ СІНАЙСЬКІЙ

І сміх і гріх, коли читаєш про те, як Мойсей, розсердившись, розбив ті самі грифельні дошки (кам'яні скрижалі), на яких під диктовку бога написав звід законів! Ще смішніше читати, як Мойсей умовлявся з богом, упрошував його і як договорився з ним відносно дальшої подорожі. Бог так розсердився на те, що у нього з'явився конкурент рогатий, у вигляді золотого тельця, що відмовився далі подорожувати серед євреїв. Так він і говорить:

«Сам не піду серед вас, щоб не погубити мені вас на дорозі, тому що ви народ жорстоковийний» (Ісход, XXXIII, 3).

От до чого розсердився, що навіть не міг ручитись за себе: мовляв, коли піду з вами, то розсерджусь на вас і погублю вас!

Ну, звичайно, євреї розплакались, і до того, що, за словами Біблії, ніхто не поклав на себе прикрас. Але цікаво от що: в одному і тому ж місці Біблії слова цього біблейського бога передаються по-різному. Стих 3-й передає слова бога так:

«Бо сам не піду серед вас, щоб не погубити мені вас на дорозі, тому що ви — народ жорстоковийний», а стих 5-й зовсім інакше:

«Бо господь сказав Мойсею: скажи синам Ізраїлевим, ви народ жорстоковийний; коли я піду серед вас, то в *одну хвилину* винищу вас (інакше ніяк не може погодитись, як в одну хвилину.— *О. Я.*). Отже, зніміть з себе прикраси свої, я подивлюсь, що мені робити з вами».

Це називається: «на городі бузина, а в Києві дядько; я за те тебе люблю, що у тебе перстень». Ви подумайте тільки: спочатку бог чваниться: «Не піду з вами; ви, мовляв, такі і сякі!» Потім починає піддаватися: «Коли я піду з вами, так я вас в одну хвилину винищу». А потім раптом, ні з того, ні з сього, говорить: «Отже, зніміть з себе прикраси свої». Він ще й сам не знає, що з цього вийде,— цей всемогутній, всевідаючий бог! Ви, говорить, зніміть прикраси, а тоді я подивлюся, що мені робити з вами.

Потім Біблія розповідає, як Мойсей влаштував стовп з хмари біля входу в своє шатро і як усі йому поклонялись. Потім знов іде розмова бога з Мойсеєм, причому несподівано розповідається про те, що *«господь з Мойсеєм говорили лицем до лиця, немовби хто говорив з другом своїм»*. Несподівано це тому, що в багатьох місцях Біблії ви зустрічаєте твердження, що бога *ніхто в лице не бачив, і євреї могли бачити тільки задню частину свого бога*, а в лице його ніколи не бачили.

Мойсей не відстає від бога, продовжує його умовляти:

«Коли не підеш ти сам з нами, то і не виводь нас звідси» (XXXIII, 15).

Єврейський бог не витримує, здається остаточно. Добре, говорить, біс з тобою, піду з вами, тільки для того, щоб довести, що я люблю тебе. «Сказав господь Мойсею: і те, про що ти говорив, я зроблю, тому що ти здобув

благовоління в очах моїх, і я знаю тебе на ймення» (XXXIII, 17). (Бог же був, бачите, боязкий: як підеш з незнайомими,— ще тобі боки намнуть, а тут — свій брат). Інших, значить, він на ймення не знав,— цей «всевідаючий»! І тут же, через кілька рядків, позабувши про те, що Мойсей тільки-но розмовляв *«лицем до лиця»* з своїм дружком Ієговою, упорядник Біблії додає:

«І потім сказав він: *лиця мого не можна тобі побачити, тому що людина не може побачити мене і залишитись живою*. І сказав господь: от місце у мене: стань на цій скелі. Коли ж проходитиме слава моя, я поставлю тебе на розколині скелі і вкрию тебе рукою моєю, доки не пройду. І коли зніму руку мою, *то побачиш мене ззаду, а лице моє не буде видиме»* (XXXIII, 20—23).

От тут і розбирай, яку частину — задню чи передню — бачив Мойсей.

Після цих приємних розмов і умов Мойсей знов приготував грифельну дошку, щоб відправитись на гору записувати закони божі.

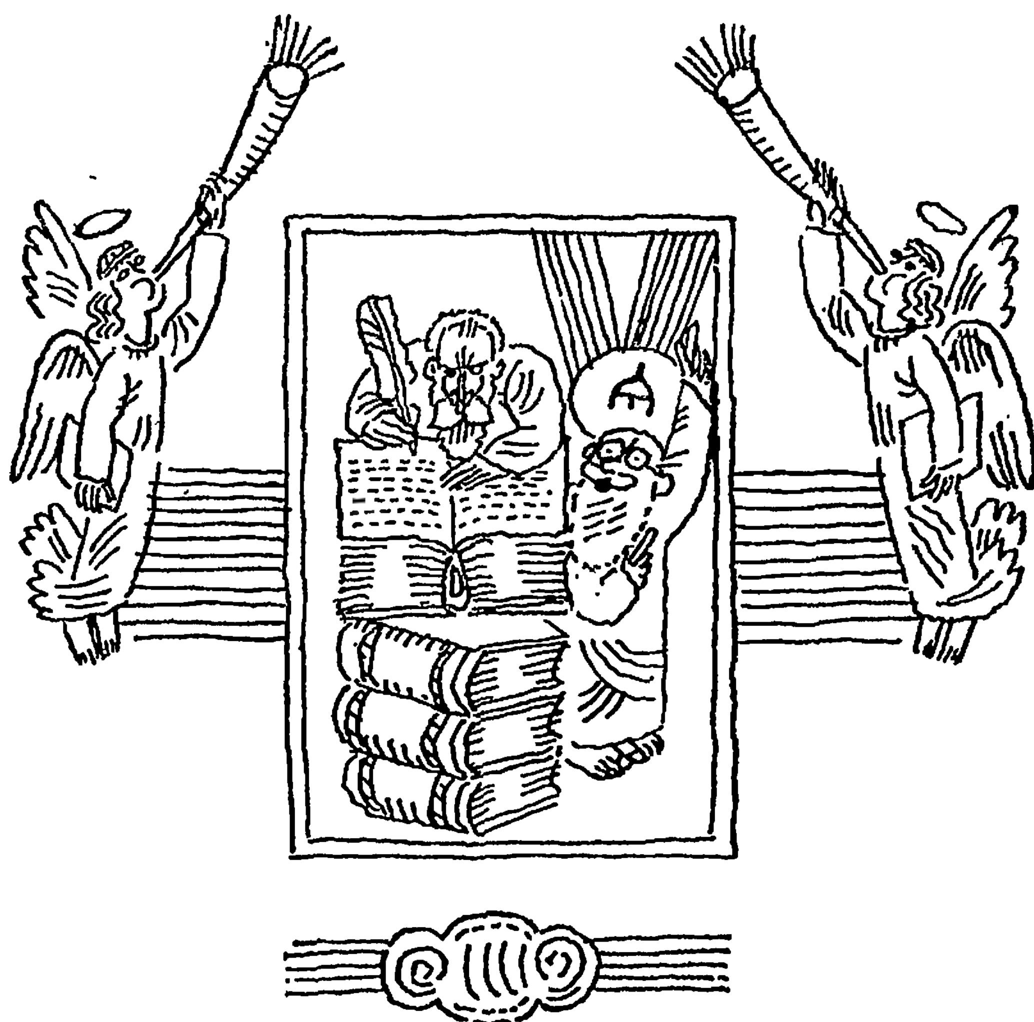
Біблія розповідає, що і цього разу розмова з богом відбувається віч-на-віч, без свідків. А це потрібно попам для того, щоб навіяти віруючому, що все ними, попами, сказане — святе, вкрите великою чудесною таємницею, про яку знають лише обрані, а прості смертні зобов'язані лише слухати і виконувати те, що служителі церкви їм велять.

Цього разу розмова йде трошки інакше: бог займається спочатку більше по міністерству закордонних справ. «Дивись,— попереджає він Мойсея,— не вступай в союз з жителями тієї землі, в яку ти ввійдеш, щоб вони не зробились сіткою серед вас» (XXXIV, 12). Боячись більш за все конкуренції, він дає вказівку: «Жертовники їх зруйнуйте, стовпи розбийте, вирубіть священні гаї» (XXXIV, 13). Заповіді також викладені інакше,— ну, де ж запам'ятати все! Довгенько прошвендяв вдруге Мойсей на горі Сінайській — цілих сорок днів і сорок ночей. Що ж він робив, не ївши і не пивши сорок днів? Біблія відповідає: написав на скрижалях слова завіту, десятислів'я. Подумаєш, премудрість яка! Та тепер всякий учень першого класу напише це десятислів'я за одну мить, а Мойсею, божому раднику, з допомогою самого бога, потрібно було сорок днів і сорок ночей, щоб написати це десятислів'я. Ну, звичайно, після цього довелося робити

фокуси-покуси з переодяганням. То закриє лице своє, то відкриє і удає, що розмовляє з господом богом.

Розібравши всі ці казки з так званої книги Ісход, ми показали безглуздість і суперечності в Біблії, шкідливість біблейських казок для трудящих, рабовласницький характер біблейської моральності. І після цього нехай і віруючий, і невіруючий знають — ніякого ісходу євреїв з Єгипту ніколи не було, ніколи біблейського Мойсея не існувало, не було, значить, і всіх тих чудесних пригод цього героя, про які так суперечливо розповідає Біблія.

ЧАСТИНА ЧЕТВЕРТА

КНИГА ЛЕВІТ

меню

рецепти

І нехай не з'являються перед лице моє з порожніми руками!

Око за око, зуб за зуб!

ЩО ТАКЕ ТРЕТЯ КНИГА МОЙСЕЙОВА, АБО ЛЕВІТ

Левіт — попросту перекласти — піп. Біблія розповідає, нібито Іаков, благословляючи синів своїх і розподіляючи між ними спадщину майбутню, не відвів ділянки землі і окремої частки поколінню Левіїну за те, що Левій разом з іншим братом з допомогою обману перебили дружнє плем'я і тим накликали гнів і небезпеку війни на євреїв. Але попи — потомки Левія — примудрились і дістали більш міцний уділ: стригти овець і баранів людського стада. Цілий стан попівський утворився. Вони не сіяли, не жали, а в житниці свої збирали десятину (десяту частину) і збирають досі.

За Біблією виходило: «десяту частину господу богу твоєму». Але бог-то високо, як до нього дістанеш? От посередником, поставщиком продуктів для бога, каптенармусом небожителів, фуражиром для неіснуючих богів і ангелів, поваром і пекарем для них і м'ясником в один і той же час і служили левіти у євреїв. Та крім десятини, одержуваної обов'язково (*закон божий!*), попи єврейські (як це роблять і сучасні попи інших релігій) придумали побори з усякого приводу, прикриваючи цей грабіж іменем бога.

В книзі Левіт ви знаходите точний перелік: коли, в яких випадках, скільки смажити для бога биків, баранів, голубів, як їх приготовляти, чи в смаженому, чи в вареному вигляді готувати їх богу, та з чим подавати (скільки борошна, масла та інших продуктів),— на зразок того, як у ресторані або трактирі розклад страв (меню) на кожний день. Деякі приклади з цієї книги я вже наводив і ра-

ніше, а тепер докладніше ознайомимося з божою стряпнею.

Потім у книзі Левіт ми знаходимо правила, яких тварин можна їсти, а яких не можна. Ці закони складені були в той час, коли люди не вивчили ще як слід тваринний світ, і тому ми можемо знайти такі, наприклад, казки: «не їжте... *і зайця, тому, що він жує жуйку, але копита у нього не роздвоєні: нечистий він для вас»* (Левіт, XI, 6). Ну, хто ж з малих дітей тепер не знає, що заєць не жує жуйки?! Хто ж не знає, що *у зайця зовсім нема копит* — ні роздвоєних, ні цілих? А втім і тепер ще богомольні люди не їдять зайця, а кроля (адже той же заєць — пряма рідня) їдять! От що значить заплутати і залякати людей!

Мені це місце з Біблії дуже нагадує оповідання про попа, який пояснює школярам, що таке боголюдина. «Це,— говорить він,— не бог і не людина, а *боголюдина!* От, однаково, як ми візьмемо золото і срібло і сплавимо. Що тоді матимемо? Ні золото, ні срібло! А що?» Піп виждав хвилину напруженої мовчанки школярів і раптом урочисто відповів сам собі: «Не золото і не срібло,— а... янтар!» От приблизно такі пізнання, які мав цей піп, мали і ті єврейські попи, які писали, що заєць жує жуйку! Дехто бачить у цих правилах медичні поради. Ми потім докладніше спинимось на них, щоб показати, що медицина тут ні до чого.

В книзі Левіт є дійсно багато медичних порад. Це не тільки кухарська книга для бога, але й збірник медичних порад для попів, які в ті часи були і лікарями.

Якщо додати до цього кілька наказів про податки, грошові побори на користь попів, то ми побачимо, що перед нами підручник для єврейських попів, які діяли близько 2 500 років тому; він навчає їх, як, і з кого, і скільки, і в яких випадках брати натурою і грішми.

Ще і більшовиків на світі не було, а вже народ склав прислів'я: «попівські очі — завидющі, попівські руки — загребущі». Ще «Безбожником» і не пахло, а вже селяни говорили: «по небу піп пальцем походжає, а по землі всією п'ятірнею нишпорить». Книга Левіт — тому яскравий приклад.

І всякий, хто навіки вивихнув мозок попівщиною, зуміє його вправити, прочитавши «Біблію для віруючих і невіруючих» — книгу Левіт.

Розділ перший

ЯК ГОТУВАЛАСЬ ЇЖА БОГУ

На мене, безбожника, образилося багато людей, коли я написав про богову кухню, про богову стряпню; образились звичайно ті, хто і тепер з різних приводів займається на цій самій боговій кухні боговою стряпнею і називає себе живоцерковниками[89], або там ще як завгодно, а на ділі в тих віруваннях, які вони проповідують народові, недалеко пішли від тих пастуших племен єврейських, які смажили биків, баранів, овець, козлів, голубів та інших тварин своєму господу богу Саваофу, Ієгові, Елогіму, Елу, або як там ще його називали в різні часи і в різних місцях.

І тепер, коли печуть всякі проскури[90] за певним рецептом («тайна сія велика есть»), коли католицький піп дає облатку крохмалю і замилює очі: це ти, мовляв, їси тіло господа (і зручно ж як, без кісток!), коли дають вино і запевняють, що це є кров господа, або коли попи бризкають водою, мастять олією, кадять ладаном, палять свічки і т. п.— все це з богової кухні.

А тепер ви полюбуйтесь, як у боговій кухні тоді, коли, за словами священиків, євреї вірували в єдиного бога і виконували завіти цього бога,— полюбуйтесь на цього самого бога, який Мойсею і Аарону дає розпорядження, як, коли смажити тварин, з чим їх смажити, які частини, в якій кількості, з якого приводу.

Книга Левіт починається з такого кухарського наказу: «І гукнув господь до Мойсея і сказав йому з скінії зібрання, говорячи: «Оголоси синам Ізраїлевим і скажи їм: коли хто з вас хоче принести жертву господу, то, коли з скоту, приносьте жертву вашу з скоту великого і дрібного. Коли жертва його є всеспалення з великого скоту, нехай принесе її *чоловічої статі, без пороку*; нехай приведе її до дверей скінії зібрання, щоб здобути йому благовоління перед господом. І покладе руку свою на голову жертви всеспалення — і *здобуде* він благовоління, *в очищення від гріхів* його. І заколе тельця перед господом; сини ж Ааронові, священики, принесуть кров і покроплять кров'ю з усіх боків на жертовник, який біля входу скінії зібрання. І зніме шкіру з жертви всеспалення і розрубає її на частини. Сини ж Ааронові, священики, покладуть на жертов-

ник огонь і на вогні розкладуть дрова; і розкладуть сини Ааронові, священики, частини, голову і тук на дровах, які на вогні, на жертовнику, а тельбухи жертви і ноги її вимиє він водою і спалить священик все на жертовнику: *це всеспалення, жертва, пахощі, приємні господу*» (I, 1—9).

Тут точно сказано: худоба має бути обов'язково чоловічої статі і без пороку. Звичайно, коли вдуматися в умови скотарства, то нам зрозуміло буде, чому єврейські скотарі приносили в жертву головним чином худобу чоловічої статі. Їм треба було маток залишати на розплід, для розмноження. І тепер на убій іде більше худоба чоловічої статі. Ну і для господа бога теж убивали головним чином биків, баранів.

Але, головне, зверніть увагу на те, яке докладне повчання! Адже це не всякий зуміє зробити. Тут треба, щоб працював спец не тільки по м'ясній частині, по кухарській частині, але щоб він до тонкощів знав, коли і яку частину треба засмажити,— інакше все чаклунство пропаде. Адже все на тому і було засновано, що, от, якщо, скажімо, нирки засмажиш від барана та при тому ще такі от слова скажеш, тоді тобі й гріх проститься, а якщо хоч трохи не так, тоді, мабуть, бог ще більше розсердиться. Це було на руку єврейським попам, тому що давало їм можливість вдосталь обманювати народ.

Давши вказівку, як треба діяти з великою худобою, бог тут же дає вказівку Мойсею, як діяти з дрібною худобою:

«Якщо жертва всеспалення його з дрібного скоту, з овець або кіз, нехай принесе її чоловічої статі, без пороку. І заколе її перед господом на північному боці жертовника; і сини Ааронові, священики, покроплять кров'ю її на жертовник з усіх боків; і розсічуть її на частини, відокремивши голову її і тук її, і розкладе їх священик на дровах, що на вогні, на жертовнику; а тельбухи і ноги вимиє водою, і принесе священик усе і спалить на жертовнику: це всеспалення, жертва, пахощі, приємні господу» (I, 10—13).

І знов-таки тут треба бути спецом, на якому боці жертовника треба заколоти цього барана або козла, що треба розкладати на вогні. Може, хто-небудь подумає, що це неприємно богу,— так відносно цього Біблія заспокоює. Це, говорить вона, «всеспалення, жертва, пахощі, приємні господу»,— не сумнівайтесь, мовляв!

І знов бог передбачає: ану, як не буде ні бика, ні барана, що ж тоді попові голодному сидіти, чи що? І він дає вказівку, як бути, коли в наявності буде тільки птиця. І тут він докладно повчає Мойсея, як треба скрутити голову голубу, на який бік жертовника треба кинути воло і пір'я, і знов заспокоює його: *«це всеспалення, жертва, пахощі, приємні господу».*

«Якщо хто согрішить тим, що чув голос прокляття [91] і був свідком, або знав, але не оголосив, то він понесе на собі гріх. Або якщо доторкнеться до чого-небудь нечистого, або до трупа звіра нечистого, або до трупа скоту нечистого, або до трупа гада нечистого, але не знав того,— то він нечистий і винний. Або якщо торкнеться до нечистоти людської, яка б то не була нечистота, від якої оскверняються, і він не знав того, але після взнає,— то він винний. Або якщо хто нерозсудливо устами своїми поклянеться зробити що-небудь погане чи добре, яке б то не було діло, в якому люди нерозсудливо клянуться, і він не знав того, але після взнає,— то він винний у тому. Якщо він винний в чому-небудь з цих і сповідається, в чому він согрішив, то нехай принесе господу за гріх свій, яким він согрішив, жертву повинності з дрібного скоту, вівцю або козу, за гріх, і очистить його священик від гріха його» (V, 1—6).

А якщо у нього нема вівці або кози, тоді що ж йому робити? Чув голос прокляття і не оголосив. Адже ж він уже сповідався в цьому? Ні, говорить піп, однаково, тягни смажене. Якщо неспроможний принести вівцю, то в повинність за гріх свій нехай принесе в жертву двох горлиць або двох голубів, одного в жертву за гріх, а другого за всеспалення. І знов інструкція попу, що робити з цими двома голубами:

«Нехай принесе їх до священика, і священик представить раніш того з цих птахів, який за гріх, і надломить голову його від шиї його, але не відокремить; і покропить кров'ю цієї жертви за гріх на стіну жертовника, а решту крові вицідить до підніжжя жертовника; це жертва за гріх; а другу вживе на всеспалення за установленням; і так очистить його священик від гріха його, яким він согрішив, і проститься йому» (V, 8—10).

Ну, а якщо він неспроможний принести двох горлиць, тягни борошна пшеничного.

«Якщо ж він неспроможний принести двох горлиць або двох молодих голубів, нехай принесе за те, що согрішив, десяту частину єфи[92] пшеничного борошна в жертву за гріх, нехай не лле на нього єлею і лівану нехай не кладе на нього, бо ця жертва за гріх. І принесе його до священика, а священик візьме з нього повну жменю в пам'ять і спалить на жертовнику в жертву господу, це жертва за гріх. І так очистить його священик від гріха його, яким він согрішив в якомусь із тих випадків, і проститься йому. Лишок же належить священику, як приношення хлібне» (V, 11—13).

І знов-таки це «жертва, пахощі, приємні господу»! При цьому піп не забуває себе ніколи.

«І візьме священик з цієї жертви частину в пам'ять, і спалить на жертовнику: це жертва, пахощі, приємні господу. А рештки приношення хлібного Аарону і синам його: це велика святиня з жертов господніх» (II, 9—10).

І раптом бог згадує: а що, коли забудуть посолити,— адже тоді буде несмачно! Тому він спеціально дає розпорядження Мойсею:

«Всяке приношення твоє хлібне соли сіллю і не залишай жертви твоєї без солі завіту бога твого: при всякому приношенні твоєму принось... сіль» (II, 13).

Головне, мовляв, сіль — посолити не забудь! Треба мати на увазі, що сіль у той час цінувалась дуже дорого. Деякий час навіть сіль у плитках була розмінною монетою. В пустині, на далеких кочовищах, на пасовищах сіль особливо була потрібна. Тому попи передбачливо і написали такий закон щодо соляного податку на користь попів.

Цілих сім глав: третя, четверта, п'ята, шоста, сьома, восьма і дев'ята глави з книги Левіт,— це надзвичайно докладна інструкція, як заколювати, що вирізувати, що смажити, кому яка частина належить, чи попу, чи господу богу, чи може хтось інший їсти це м'ясо і хто саме повинен їсти, і докладно вказано, чи можуть їсти жінки. Наприклад, з тієї частини, яку відділяють собі попи, можуть їсти родичі попів з чоловічої статі. Значить, попаді і попівнам не дісталось! Про що це говорить? Не про що інше, як про скотське поняття про жінку, про принижений і рабський її стан, про те, що на неї дивились, як на істоту безправну і нечисту.

Не нарікайте на мене за те, що я вам з цих семи глав окремо наведу уривки,— з пісні слова не викинеш. Хочете знати, яка є Біблія, одержуйте те, що в ній є.

От жертва мирна. Знов-таки вона повинна бути без пороку. Докладно вказано, де її треба заколоти, що треба зробити з її кров'ю, а потім, яку частину богу:

«І принесе він з мирної жертви в жертву господу тук, що вкриває тельбухи, і весь тук, що на тельбухах, і обидві нирки, і тук, що на них, що на стегнах, і сальник, що на печінці; з нирками він відокремить це» (III, 3—4).

Це — якщо велика худоба; а якщо дрібна — знов інструкція:

«І нехай принесе з мирної жертви в жертву господу тук її, весь курдюк, відрізавши його по саму хребтову кістку, і тук, що вкриває тельбухи, і весь тук, що на тельбухах, і обидві нирки і тук, що на них, що на стегнах, і сальник, що на печінці; з нирками він відокремить це; священик спалить це на жертовнику: це їжа вогню — жертва господу» (III, 9—11).

А якщо козел або коза, то знов окрема інструкція:

«І принесе з неї в приношення, в жертву господу тук, що вкриває тельбухи, і весь тук, що на тельбухах, і обидві нирки і тук, що на них, що на стегнах, і сальник, що на печінці; з нирками він відокремить це; і спалить їх священик на жертовнику; це їжа вогню, приємні пахощі (господу); весь тук господу» (III, 14—16).

От до чого доходила спеціалізація! За все, про все особливу жертву. Буває так, що «согрішиш» несвідомо, але Біблія вимагає жертви і за несвідомий гріх, причому слід відмітити те, що і тепер буває: щоб спокутувати «гріх» (а гріхом попи оголошують все те, що їм і пануючим класам невигідно, небезпечно) який-небудь (а Біблія точно перелічує, за який гріх, скільки, чого і як треба смажити або їсти попу), треба обов'язково принести жертву. І навіть у тому разі, коли помилково хто согрішить, то й тоді однаково треба смажити, потрібна жертва. Глава четверта книги Левіт уся сповнена описом такої жертви. Прямо нудить наводити її всю. От почитайте самі:

«І приведе тельця до дверей скінії зібрання перед господа, і покладе руки свої на голову тельця, і заколить тельця перед господом; і візьме священик помазаний... крові тельця і внесе її в скінію зібрання, і обмочить священик перст свій у кров і покропить кров'ю сім разів

перед господом, перед завісою святилища; і покладе священик крові тельця перед господом на роги жертовника запашних кадінь, який у скінії зібрання, а решту крові тельця виллє до підніжжя жертовника всеспалень, що біля входу до скінії зібрання; і вийме з тельця за гріх весь тук його, тук, що вкриває тельбухи, і весь тук, що на тельбухах, і обидві нирки і тук, що на них, що на стегнах, і сальник на печінці; з нирками відокремить він це, як відокремлюється з тельця жертви мирної, і спалить їх священик на жертовнику всеспалення; а шкіру тельця і все м'ясо з головою і з ногами його, і тельбухи його, нечистоту його, всього тельця, нехай винесе поза табір на чисте місце, де висипають попіл, і спалить його вогнем на дровах: де висипають попіл, там нехай спалений буде!» (IV, 4—12).

«Якщо ж з птиць приносить він господу всеспалення, нехай принесе жертву свою з горлиць або з молодих голубів; священик принесе її до жертовника, і скрутить їй голову, і спалить на жертовнику, а кров вицідить до стіни жертовника; воло її з пір'ям її відніме і кине його біля жертовника на східний бік, де попіл; і надломить її в крилах її, не відокремлюючи їх, і спалить її священик на жертовнику, на дровах, які в огні: це всеспалення, жертва, пахощі, приємні господу» (I, 14—17).

Але не тільки одним м'ясом жити,— і хлібця хочеться поїсти, і масла, й іншого. Передбачливий біблейський піп написав і відносно цього закон. І звичайно не від себе це пише, а от, мовляв, «гукнув господь до Мойсея і сказав йому». З таким же успіхом він міг написати, скажімо, синам ізраїлевим: нехай, мовляв, мені доставлять балику осетрового по два фунти, ікри зернистої по фунту, сиру голландського й іншого, і теж можна було б усе це написати в законі, і вийшов би «закон божий»! Справді, ось закон щодо хлібного приношення:

«Коли яка душа хоче принести господу жертву приношення хлібного, нехай принесе пшеничного борошна і увіллє в нього єлею, і покладе на нього лівану [93], і принесе його до синів Ааронових, священиків, й візьме повну жменю борошна з єлеєм і з усім ліваном, і спалить це священик в пам'ять на жертовнику; це жертва, пахощі, приємні господу; а рештки від приношення хлібного Аарону і синам його: це велика святиня з жертов господніх (II, 1—3).

Адже ж ясно, що людина, яка навіть голуба не може впіймати, є бідняком з бідняків. Однаково, тягни борошна,

і піп передбачає: не можна ж усе це богу, треба і собі залишити. Тому він у самому «законі божому» пише: *решта ж належить священику як «приношення хлібне»*.

І глава VI — про те саме. Тут головним чином про приношення хлібне, і знов докладно, як треба спекти, з чого спекти, і хто може їсти, і хто не може їсти:

«От закон про приношення хлібне: (священики) сини Ааронові повинні приносити його перед господом до жертовника; нехай візьме (священик) жменею своєю з приношення хлібного і пшеничного борошна і єлею і весь ліван, в пам'ять на жертовнику; ця жертва, пахощі, приємні пахощі в пам'ять перед господом; а *решту з нього нехай їдять Аарон і сини його; прісним повинно їсти його на святому місці, на дворі скінії зібрання нехай їдять його*; не повинно пекти його квасним. *Це даю я їм в частку з жертов моїх. Всі потомки Ааронові чоловічої статі можуть їсти її. Це вічна ділянка в роди ваші з жертов господніх. Все, що торкається до них, освятиться*».

«Скажи Аарону і синам його: от закон про жертву за гріх: жертва за гріх повинна бути заколотою перед господом на тому місці, де заколюється всеспалення; це *велика святиня; священик, який приносить жертву за гріх, повинен їсти її; вона повинна бути з'їдена на святому місці, на дворі скінії зібрання; і все, що торкнеться до м'яса її, освятиться*; і коли кров'ю її оббризканий буде одяг, то оббризкане обмий на святому місці; череп'яний посуд, в якому вона варилась, треба розбити; коли ж вона варилась в мідному посуді, то треба його вичистити і вимити водою; вся чоловіча стать священицького роду може їсти його: це велика святиня» (VI, 14—18 і 25—29).

Глава сьома — закон про жертву повинності — намагається навіяти: це велика святиня! і знов ідуть подробиці, що і як смажити і кому їсти:

«От закон про жертву повинності це велика святиня; жертву повинності треба заколювати на тому місці, де заколюється всеспалення, і кров'ю її кропити на жертовник з усіх боків; той, хто приносить, мусить представити з неї весь тук, курдюк і тук, що вкриває тельбухи, і обидві нирки і тук, що на них, що на стегнах, і сальник, що на печінці; з нирками нехай він відокремить це; і спалить це священик на жертовнику в жертву господу; це жертва повинності. Вся чоловіча стать священицького роду може їсти її: це велика святиня. Як про жертву за

гріх, так і про жертву повинності закон один: вона належить священику, який очищає з допомогою її» (VII, 1—7).

Але треба ж народу дати яку-небудь втіху. Тому час від часу йому дозволяли з'їсти шматочок від цієї жертви і запевняли його, що коли він торкнеться до цієї жертви, то він освятиться, йому простяться його «гріхи», поля його будуть родючі, худоба його буде розмножуватись, він не хворітиме. І народ, темний, неосвічений, весь під владою цих жадібних паразитів-попів, ішов до них, вів їм худобу, ніс їм хліб, масло, пахощі, а вони запевняли його що все це йде господу богу.

Народу звичайно хотілося побачити цього господа бога, але попи говорили, що не можна бачити його. І дійсно, що вони могли показати — адже ж бога нема! Тоді вони, попи, вдавалися до випробуваного засобу — обману «чудесами». От ми вам покажемо як-небудь славу його у вигляді вогню, що з'явиться раптово. І в главі IX Левіт описується такий обман народу. Спочатку дається наказ, як це влаштувати і що при цьому знов-таки треба засмажити і скільки і чого:

«У восьмий день покликав Мойсей Аарона і синів його і старійшин Ізраїлевих і сказав Аарону: візьми собі з волів тельця в жертву за гріх і овна у всеспалення, обох без пороку, і представ перед лице господнє; і синам Ізраїлевим скажи: візьміть козла в жертву за гріх... і тельця, і агнця, однолітніх, без пороку, у всеспалення, і вола і овна в жертву мирну, щоб вчинити жертвоприношення перед лицем господнім, і приношення хлібне, змішане з елеєм, бо сьогодні господь з'явиться вам. І принесли те, що наказав Мойсей, перед скінію зібрання, і прийшла вся громада і стала перед лицем господнім» (IX, 1—5).

Далі описується, як Аарон заколов худобу, мочив палець у крові, мастив кров'ю роги жертовника, смажив сальник і нирки, засмажив м'ясо за гріхи — і все за статутом. Потім принесли йому хліб, який він теж палив на вогні. Потім знов заколов вола і барана і знов кропив жертовник з усіх боків. Потім бичачий лій і баранячий курдюк, і нирки, і сальник з печінкою смажив на вогні. Потім він узяв грудину і праве плече смажені і потрясав цими кусками смаженого м'яса нібито перед богом, потім звернувся до народу і цими скривавленими, замащеними

лоєм і смаженим м'ясом руками благословляв народ. А далі, розповідає Біблія:

«Увійшли Мойсей і Аарон в скінію зібрання, і вийшли, і благословили народ. І з'явилась слава господня всьому народу, і вийшов вогонь від господа і спалив на жертовнику всеспалення і тук; і бачив весь народ, і вигукнув від радощів, і пав на лице своє» (IX, 23—24).

Ви дивіться тільки, який легковірний був народ і як легко було його обманювати.

Так, скажуть попи,— навіщо все це згадувати, все це було, це все стосується того далекого часу, коли євреї ще були такі темні. Але навіщо ж ви підтримуєте у віруючих думку, нібито Біблія є святе письмо, а не оповідання про те, як обманювали в старовину народ ваші ж колеги — попи єврейського племені!

Розділ другий

БОГ НЕ ТЕРПИТЬ КОНКУРЕНТІВ, АБО ПРО ТЕ, ЯК У ВІВТАРІ ЗАДУШИЛИ ДВОХ ЄВРЕЙСЬКИХ ПОПІВ

«Надав і Авіуд, сини Ааронові, взяли кожен свою кадильницю і поклали в них вогню, і вклали в нього куриво, і принесли перед господом огонь чужий, якого він не велів їм; і вийшов огонь від господа і спалив їх, і померли вони перед лицем господнім» (Левіт, X, 1—2).

Так розповідає книга Левіт. За те, що молоді попи взяли вогню не з богової кухні, а з іншого вогнища, бог вбиває їх. Насправді звичайно такого роду справи попами стародавніх релігій, як і сучасних, влаштовувались простіше: попи конкурентів не люблять. Якби в той час був хороший карний розшук, божі дружки — Мойсей і Аарон — потрапили б на лаву підсудних, а тут, як побачимо, справа залишилась тишком-нишком, бо Мойсей і Аарон дурили народ, що все це від «бога». Адже це вони навіювали народу, що той вогонь, на якому смажать баранів, і биків, і голубів богу,— священний. Це вони навіяли народу, що коли взяти вогонь з іншого вогнища, то це гріх перед богом, який карається смертю. Попи кривавою ціною охороняли привілеї свого стану. Даруйте: якщо кожна головешка з усякої печі рівна і однакова з головешкою з

богової кухні, тоді втратиться всяка повага до богової кухні і скінчиться попівська лавочка. Значить, треба показати, що бог карає тих, хто хоче з ним конкурувати, відбивати у нього хліб. Адже коли, скажімо, всяку булку з пекарні можна прирівняти до проскури, тоді кожний буде купувати проскуру в пекарні, в кондитерській, тоді й до «таємниці» попівського ремесла поваги і страху не буде; отже треба показати, що тут велика різниця. Проскурня не просто пече маленькі булочки, а тіло бога запікає в печі. «Тайна сія велика есть», на те її бог сподобив, щоб у неї в діжі тіло бога замішувалося з тіста.

Розправившись з єврейськими попами, які хотіли зірвати покров з «таємниці» богової кухні, Мойсей намагається заспокоїти свого співучасника Аарона.

«І сказав Мойсей Аарону: от про що говорив господь, коли сказав: в тих, що наближаються до мене, освячусь і перед усім народом прославлюсь, Аарон мовчав» (X, 3).

Чи не правда, сцена дуже багата? Лежать двоє вбитих поповичів, сини Аарона. Мойсей йому пояснює: в цьому вбивстві прославився перед народом сам господь бог. Звичайно Аарон мовчить: що йому сказати, адже він — співучасник цієї справи. А потім замітаються сліди кримінальщини.

«І покликав Мойсей Місаїла і Єлцафана, синів Узіїла, дядька Ааронова, і сказав їм: підіть, винесіть братів ваших з святилища за табір. І пішли, і винесли їх у хітонах їх за табір, як сказав Мойсей» (X, 4—5).

Тут і дурень зрозуміє, що вся казка відносно того, що вони згоріли,— вигадка. Якщо згоріли люди, як же хітони їх (одяг) не згоріли?

Говорю вам, віруючі і невіруючі, справа ця, якщо вірити Біблії, давня, темна, кримінальна. Мойсей і Аарон, за Біблією, були особи недоторканні, вірив їм народ, боячись гніву бога єврейського. І з біблейського оповідання не важко побачити, що під прикриттям цієї віри вони робили в «святилищі» ділься, від яких тепер тільки руками розводиш. Як тільки ми спробували хоч невеличке слідство вчинити, одразу ж видно, що все це оповідання Біблії навмисно розраховане на те, щоб навіяти віруючим: не смійте ослухатися бога навіть у дрібницях — не те він вас спалить вогнем, знищить. А щоб ці загрози не залишились пустими, у вівтарях під виглядом помсти божої не раз на протязі всієї історії вчинялись попами, жерцями

карні злочини як в єврейській церкві, так і в християнській.

Після цього дивовижного оповідання, як біблейський бог спалив двох поповичів, синів Аарона, за те, що вони в кадильницю поклали жаринки не з богової кухні, ми раптом присутні при цілком несподіваній розмові бога з Аароном. Подумайте: чи погано, чи добре зробили ці поповичі, але ж провина їх була зовсім дріб'язкова. Батько в розпачу. І раптом ні з того, ні з сього така розмова бога з Аароном:

«І сказав господь Аарону, говорячи: *вина і міцних напоїв не пий* ти і сини твої з тобою, коли входите в скінію зібрання... щоб не вмерти; *це вічна настанова в роди ваші, щоб ви могли відрізнити священне від несвященного і нечисте від чистого»* (X, 8—10).

Якби карний розшук, розслідуючи справу про таємничу смерть двох поповичів у «святилищі», які згоріли від вогню так, що одяг на них лишився цілий (коли печуть картоплю, то буває навпаки лушпиння зажарюється, середина запікається),— якби карний розшук підслухав цю розмову бога Ієгови з Аароном, він збагнув би: еге! справа не обійшлась, мабуть, без самогону! З п'яних очей переплутали богову кухню з якою-небудь іншою, у любої бахурки, може, взяли вогник для кадила, чисте від нечистого не могли відрізнити.

Але ось що цікаво: попи кажуть, що Біблія — святе письмо. Чому ж вони самі не додержують цього наказу щодо горілочки? Хто ж не знає, що попи часто п'яні службу в церкві служать? Адже ж це — настанова на всі віки для попів! Єврейський бог неначе говорить Аарону: ти не здумай з горя запити.

Потім Мойсей теж «втішає» Аарона: він перелічує йому, що йому залишається в уділ від богової кухні: 1) приношення хлібне; 2) «груди потрясання і плече возношення». Втішає попа: це тобі на все життя.

В цьому оповіданні з особливою яскравістю показано, як, якими жорстокими засобами попівський, жрецький стан охороняв «таємниці» свого мистецтва, свого чаклунства, якими шляхами він прагнув навіяти народу, що собою являє особа священика і все, що його оточує, і всі засоби і знаряддя виробництва попівського обману — всі ці кадильниці, жаринки для кадильниці, бойня коло жертовника і самий жертовник, що все це є «священними»

предметами. Чи не спостерігали ми ще не так давно, в дні страшенного голоду в Поволжі 1921—1922 рр., як попи так само прагнули довести, що всі ці кадильниці, чаші й інший посуд з богової кухні — священні предмети і що бог покарає людей за те, що ці речі обміняють на хліб для простих смертних, голодних селян?

Розділ третій

МЕНЮ (РОЗКЛАД ЇЖІ) НА ВІКИ ВІКІВ *

В старовину піп мав набагато більше влади. Був час (і якраз цей час описується в Біблії), коли піп (жрець, священик, особливо старший священик, первосвященик) мав повноту влади, міг видавати обов'язкові закони, карати і милувати, видавав розпорядження, декрети, накази в усіх питаннях **. Жрець, священик, як тепер говорять, *регламентував* усе життя, тобто встановлював розпорядок усього життя. Ось чому ми знаходимо в Біблії і закони про те, що можна їсти і чого не можна, що можна і чого не можна сіяти, як лікувати заразні хвороби, як визначити заразні хвороби. Це і кухарська книга, і домашній лікарський посібник, і ветеринарний статут, і воєнна історія — в один і той же час.

Глава XI книги Левіт перелічує тих тварин, яких можна їсти і яких — не можна. І от ми дізнаємось, що *зайця не можна їсти тому, що у нього копита не роздвоєні* (що ж, значить, у зайця *цільні копита?*) *і що він жує жуйку.* Всяка хоч трохи кмітлива селянська дитина знає, що заєць — не жуйна тварина (як, скажімо, корова або вівця), а належить до породи *гризунів* (будовою зубів і шлунка цілком відрізняється від жуйних) і що *у нього*

---

* Розділ рекомендується особливо школярам, які вивчають з о о л о г і ю, тобто науку про тварин, для того, щоб вони бачили, які дитячі, вірніше дикунські, поняття були в упорядників Біблії щодо тваринного царства.

** До 70-х років минулого століття «первосвященик» католицької церкви, папа римський, був у той же час царем, правителем над частиною території нинішньої Італії. В 1929 р., після того, як папа уклав угоду з італійським фашистським урядом, останній визнав папу володарем маленької держави Ватікан (на території м. Рима).

ніяких копит нема. Неуцтво упорядників Біблії дивовижне. Значить, грішники ті, хто їсть зайця, бо йдуть проти наказів бога.

Ну, а як стоїть справа з свинею? Біблейський бог-отець (батько бога-сина Ісуса) заборонив їсти свинину. Причина:

«І свині, тому що копита у неї роздвоєні, і на копитах розріз глибокий, але вона не жує жуйки, нечиста вона для вас, м'яса їх не їжте і трупів їх (тобто зайця і свині.— *О. Я.*) не торкайтесь: нечисті вони для вас» (XI, 7—8).

Скажіть, будь ласка, віруючі християни, хто твердить, нібито Біблія — святе письмо і нібито треба виконувати те, що в ній написано. Я знаю, багато хто з вас зайця не їсть. Ну, а порося, окорок, сало — хто з віруючих не їсть? Той з вас, хто вважає Біблію «священною книгою», той не повинен їсти і свинини і зайця. Хто ж із вас додержує цієї «заповіді»?

Сучасні єврейські попи розуміють конфузність і безглуздість пояснення Біблії, чому не можна їсти зайця і свині. Тому вони тепер придумали інші пояснення. Мовляв, у жаркому кліматі свине м'ясо їсти шкідливо. *Це абсолютно невірно.* В Китаї свиню їдять любісінько, так само і в Австралії, де так жарко. Та і чому тоді не сказати було того в Біблії: не їжте свинини, особливо непровареної, тому що часто непроварена свинина є джерелом поширення трихіни (рід глиста). Тоді було б ясно. А то ж ми бачимо безграмотні міркування відносно копит. Біс із ними, з копитами: їх можна б уступити Аарону і Мойсею і всій їх попівській рідні. Закони ці свідчать про низьку культуру з одного боку (незнання природи), а з другого — про те, що багато тварин у свій час, мабуть, були «тотемами» (родовими тваринами) тих чи інших родів і племен і їх було заборонено їсти (табу); а ця заборона переходила з роду в рід у вигляді переказів [94].

Коли ви читаєте список тварин, четвероногих і птиць, яких не можна їсти, ви бачите: перелічені несмачні тварини: соколи, ворони, чайки, чаплі. А чомусь індичку, можна, курку, голуба, качку, гуся їсти не заборонено: губа не дура у Мойсея була, от тільки до зайця і поросятка схибив, промахнувся і тим позбавив правовірних євреїв, а за ними і мусульман приємності і користі — їсти свинину.

Між іншим особливо не полюбила Біблія хамелеона. Хто знає цю гарну тварину, той знає, що в їжу вона не годиться, але що це найбільш ласкава, смирна і *корисна* тварина (поїдає безліч комах і хробаків). Торкнешся до цієї тварини — живої чи мертвої — нечистий будеш, посуд, на який впаде хамелеон, треба розбити, вогнище, піч зламати. Якщо на сім'я, приготовлене для посіву, впаде частка хамелеона, це сім'я не можна сіяти.

Для попів такі закони були вигідні. Вони віддавали трудящі маси народу в повну владу попівського, жрецького стану. Кожний крок був передбачений, кожний крок був під владою цього стану паразитів.

Звичайно, народ завжди порушував ці закони при потребі. Але, порушуючи їх, він думав про ту страшну кару, яка чекає на нього за «гріхи» перед богом, за те, що він з'їв не того звіра, якого вказав у законі єврейський піп, запевняючи, що це від бога йде такий закон:

«От закон про скот, про птиць, про всіх тварин, що живуть у водах, і про всіх тварин, що плазують по землі» (Левіт, XI, 46).

Ми, марксисти, матеріалісти, твердили завжди, що *буття визначає свідомість.* Якраз ця глава книги Левіт дає тому яскравий приклад. В ній говориться між іншим: «З усіх плазунів, з усіх, що ходять на чотирьох ногах, тих тільки їжте, у яких є гомілки вище ніг, щоб скакати ними по землі; цих їжте з них: сарану з її породою, солам[95] з її породою, харгол з її породою і хагаб з її породою» (Левіт, XI, 21—22).

Простіше сказати: єврейське законодавство дозволяло євреям їсти різні породи сарани. Звідки це? Майже всі кочові народи пустинь Аравії, Північної Африки та інших прилеглих країн і тепер їдять цю сарану, збираючи її в мішки. Це був своєрідний хліб пустині. Сарану підсмажують, зберігають її в такому вигляді висушеною і їдять. Євреї в старовину — один з кочових народів — не могли не використати цю їжу, коли сарана налітала хмарами. Вони пожирали її. А законодавство Мойсея заднім числом уже записало, що сарану їсти можна, причому — курам на сміх — залічило сарану до *плазунів* (а не комах), та ще до таких, у яких *гомілки вище ніг!!!* У всіх тварин гомілки — частина ноги. Але хіба біблейському законодавцю можна було знати хоч би те, що знає тепер усякий школяр!

Сотні тисяч трудящих євреїв і мусульман, які відвернулись уже від релігії, незважаючи і всупереч цим заборонам, їдять і свинину і зайців. Я раджу всім віруючим: плюньте ви на ці вигадки, на попівські побрехеньки. А сараною почастуйте ваших рабинів, хасидів, цадиків та інших святих ваших угодників. Почастуйте їх сараною і скажіть їм, що цю їжу заповідав біблейський бог своїм дітям через Мойсея.

Розділ четвертий

ЯК БОГ ЗАЙМАВСЯ МЕДИЦИНОЮ

Ми вже вказували на те, що священики, жерці, волхви в старовину не тільки займалися зносинами з богом і з богами, але також і лікуванням. Знахарство було також їх ремеслом.

Коли який-небудь знахар або знахарка відбивали у них хліб, то вони оголошували їх чаклунами, і в ті часи, коли вже склалися вірування в «чисті і нечисті» сили, коли люди створили своєю уявою добрих і злих духів, добрих і злих богів, добрих і злих ангелів (ангели і дияволи), тоді попи оголосили себе всемогутніми, здатними керувати всіма цими силами, а своїх конкурентів, які займались цією справою, обвинувачували в зносинах з нечистою силою, з дияволом. Згодом попи добилися того, що своїх конкурентів щодо обдурювання народу спалювали на вогнищах, а самі вони продовжували ще більш безсовісно обманювати народні маси.

В Біблії є багато порад, які нібито бог давав людям, є поради — медичні, як лікувати пухлину, як розпізнавати пухлину, як дізнаватися, чи це проказа чи лишай, і вчив бог виліковувати лишай не тільки на тілі людини, але навіть лишай на будинку. Біблія, звичайно, розповідає це так, начебто сам бог передавав Мойсею і Аарону всі ці медичні поради.

Наприклад:

«І сказав господь Мойсею і Аарону, говорячи: коли у кого появиться на шкірі тіла його пухлина або лишаї, або пляма, і на шкірі тіла його зробиться немовби виразка прокази, то треба привести його до Аарона, священика, або до одного з синів його, священиків» (Левіт, XIII, 1—2).

Як бачите, не до лікаря в амбулаторію треба було вести хворого, не до фельдшера, а до попа. В главах XIII і XIV книги Левіт описується докладно, як треба взнавати, чи це лишай, чи проказа, і як у тому випадку діяти. Віруючий може сказати: серед цих описів є деякі і практично корисні. Так, наприклад, священики наказували, в разі появи якої-небудь злоякісної пухлини або нариву, такого хворого відокремити від здорових спочатку на сім днів, а потім, якщо не зникне пухлина, то ще на сім днів, а якщо пухлина почне поширюватись ще далі, тоді ще держати відокремленим (як говорять тепер по-ученому: ізоляція).

В цих порадах нема нічого божественного: тривалий *досвід і спостереження* підказували людям і в давні часи користь від такої ізоляції хворого. Таким чином, вирішальне значення мала людська практика, досвід. І от цей досвід попи монополізували, найпростіше правило співжиття оголосили божою заповіддю для того, щоб за собою, як «уповноваженими» від бога, зберегти вплив і владу. Далі, якщо вважати ці найпростіші поради божественними, то з більшим правом повинні всяку медичну книгу назвати «святим письмом», оскільки в цих медичних книгах даються дійсно корисні поради про боротьбу з хворобами і про запобігання їм.

Найстрашнішою хворобою була, і тепер залишається, проказа. Правда, тепер проказу, особливо в самому початку, лікують, і дуже успішно, рентгенівським промінням, радієм (така речовина є, дуже рідка і дуже дорога; вона випромінює з себе проміння, з допомогою якого лікують і проказу, і вовчий лишай, різні ракові пухлини та інші тяжкі хвороби; всі ці хвороби раніше вважалися невиліковними). Прокази боялись саме тому, що її не можна було вилікувати. І от священики намагались скласти опис, як розпізнавати проказу, і коли бачили, що виразка на тілі схожа на проказу, то цю людину оголошували прокаженою, нечистою, розривали на ній одяг, пускали її простоволосою на вулицю, і, де б вона не появлялась, вона повинна була кричати: «Я нечиста, нечиста!».

«Якщо у кого на голові вилізло волосся, то це — плішивий, він чистий; а якщо на передній стороні голови вилізло волосся, то це лисий, він чистий. Якщо ж на плішині або на лисині буде біла або червонувата пляма, то на плішині його або на лисині його розцвіла проказа; свя-

щеник огляне його, і якщо побачить, що пухлина виразки біла або червонувата на плішині його або на лисині його, виглядом схожа на проказу шкіри тіла, то він — прокажений, нечистий він; священик повинен оголосити його нечистим, у нього на голові виразка. У прокаженого, на якому ця виразка, повинен бути роздертий одяг, і голова повинна бути не покрита, і до уст він повинен бути закритий і кричати: нечистий, нечистий! В усі дні, доки на ньому виразка, він повинен бути нечистий, нечистий він; він повинен жити окремо, поза табором житла його» (XIII, 40—46).

Досить тільки уважно прочитати цей самий опис, щоб для кожного, хто скільки-небудь знайомий з медициною, стало ясно, що до прокажених залічували дуже багатьох людей, у яких був просто-напросто лишай або інша шкірна хвороба. Хвороби ці тепер легко виліковують, а нещасних людей оголошували прокаженими, виганяли з середовища здорових, примушували жити разом з дійсно прокаженими.

Від них вони заражались проказою, і таким чином гинуло багато людей.

В цих описах, як ми вже відмітили, є дещо корисне. Наприклад, відокремлення хворих від здорових, потім спалювання одягу хворих, потім гоління хворих аж до того, що голили бритвою волосся на всіх частинах тіла, де воно росте, і піддавали хворих найстараннішому обмиванню. Це все, звичайно, результат спостереження, досвіду. Але попи не були б попами, якби не внесли в цю справу шарлатанства і обману. Тому, поряд з цими медичними і санітарними заходами, попи ще і чаклували над хворими. Глава XIV книги Левіт дає «закон про прокаженого», коли треба його очистити.

«І сказав господь Мойсею, говорячи: от закон про прокаженого, коли треба його очистити: приведуть його до священика... Священик накаже взяти для очищуваного двох птахів живих, чистих, і кедрового дерева, червлену нитку і ісопу (оцет.— *О. Я.*) і накаже священик заколоти одного птаха над череп'яним посудом, над живою водою... і покропить на очищуваного від прокази сім разів і оголосить його чистим і пустить живого птаха в поле» (Левіт, XIV, 1—7).

Попи цим немовби говорили навколишнім: хоч ця людина тепер уже здорова, але якщо я, отець Аарон або

отець Іван, не заріжу ось цього птаха і в його крові не обмочу живого птаха і кусок кедрового дерева і всім цим не покроплю на здорову людину, то однаково нічого не вийде, ця людина знову захворіє. А навіщо, спитає хтонебудь, відпускати живого птаха в поле? От про це я і хочу тепер розповісти. В старовину люди думали так (а попи підтримували їх думку і вчили цьому людей): хвороба — це якась «нечиста сила» (злий дух, біс), яка вселяється в людину. Її можна змусити, як про це читаємо в євангельському оповіданні, перейти з людини в стадо свиней, і тоді біс, який сидів у людині, переходить у свиней, і свині кидаються в море, або хвороба може перейти в яку-небудь іншу тварину.

Ще до недавнього часу в глухих селах (а подекуди і понині) попи і сектантські проповідники «лікували» кликливиць «вигнанням бісів»: про нервовохворих людей вони оголошували (і оголошують), що в них вселився біс, якого треба вигнати — молитвами, а то й ударами. Таке «лікування» раніше було досить поширеним в селах, і чимало нещасних жінок загинуло від такого «лікування», ставши жертвою темних попів і сектантських проповідників. «Вигнання бісів» з хворих і є пережиток найстародавніших вірувань, сліди яких ми знаходимо в Біблії у тому, що хвороба є щось на зразок духу, злої істоти, що вселилася в людину, яку можна вигнати зовсім, змусити переселитися в дерево, тварину та ін.

В 1913—1917 рр. я жив у Якутській області. І от якутські шамани (чаклуни-священики) таким чином «лікують» від усяких хвороб: вони виготовляють чучело людини — просто дерев'яну ляльку, одягають її приблизно в такий же одяг, який носить хворий, і удають, що заганяють хворобу людини в цю ляльку. Потім роблять маленький човник з дерева або з деревної кори, кладуть цю ляльку в човник, пускають його вниз по річці і запевняють інших, що таким шляхом хвороба з хворої людини переходить в цю ляльку. На цьому ж засноване і чаклунство іншого роду, коли хочуть згубити людину, але не можуть її саму згубити, а роблять її подобу або зображення, ляльку, і гублять цю ляльку, закопують її в землю, рубають її і уявляють, що нібито від цього може трапитись таке ж зло і з тією людиною, про яку при цьому виголошуються різного роду заклинання.

Біблія в книзі Левіт (XIV—XVI) якраз і описує таке чаклунство, яким займались єврейські попи. Коли вони пускали скраплену кров'ю жертви птицю в поле, то вони якраз і оголошували, що, відлітаючи в поле, ця птиця забирає з собою заразу хворої людини. На цьому ж було засноване і вигнання в пустиню козла відпущення (ми про це потім докладніше скажемо). Якраз на цього козла перекладали всі гріхи і всі злочини, пускали цього козла в пустиню, і козел повинен був нести з собою всі гріхи, злочини й хвороби людей.

Але і цього чаклунства попам було мало. Треба було ще сильніше вплинути на уяву: мовляв, лікування — лікуванням, жертва — жертвою, а от коли я, піп Аарон, або Дормидон, або Ферапонт, над нею не втну отаких ще штук, нічого не вийде! Які ще штуки робили попи при цьому? Про це варто розповісти. Насамперед попи дбали про свою кишеню, головне — потрібна жертва. Людина, яка видужувала, на восьмий день повинна була взяти двох овнів без пороку, тобто двох баранів здорових, і одну вівцю однолітню без пороку, та ще пшеничного борошна принести чималий мішечок, та масла. Все це вона повинна принести попу, причому піп бере барана і приносить його в жертву, забирає з собою масло і удає, що все це несе богу: «І принесе це, потрясаючи перед господом» (Левіт, XIV, 12).

Потім барана ріжуть, а далі вчиняють таку комедію:

«І візьме священик крові жертви повинності, і покладе священик на край правого вуха очищуваного і на великий палець правої руки його, і на великий палець ноги його, і візьме священик з лога єлею і поллє на ліву свою долоню; і обмочить священик правий перст свій в єлей, який на лівій долоні його, і покропить єлеєм з перста свого сім разів перед лицем господа. Єлей же, що залишився на долоні його, покладе священик на край правого вуха очищуваного, на великий палець правої руки його, на великий палець правої ноги його, на місця, де кров жертви повинності; а решту єлею, що на долоні священика, покладе він на голову очищуваного, і очистить його священик перед лицем господа; і зробить священик жертву за гріх і очистить очищуваного від нечистоти його; після того заколе жертву всеспалення» (XIV, 14—19).

Ви тільки подумайте, адже це — справжній спец! Інший тут заплутається. Треба все пам'ятати: помастити кров'ю

треба обов'язково край правого вуха, та ще палець правої руки, та ще палець правої ноги; як тільки переплутають ногу, чи палець, чи вухо, дивись, все чаклунство і пропало! Тут треба бути спецом, до тонкощів знати цю справу, щоб нічого не переплутати, а то ще наллєш не на ту руку масло і не тим пальцем намочиш. Далі, проста людина, як вона бризкатиме масло з перста свого сім разів перед лицем господа, коли вона цього самого господа не бачить? А піп удає, що він бачить це саме лице бога і бризкає на нього маслом. Ви тільки подумайте, якщо в усіх кінцях світу попи щодня бризкатимуть на господа маслом, скільки ж на нього цього масла набризкають і яке жирне, масне лице повинно бути у цього господа!

А якщо хворий — людина бідна, то Біблія говорить, що треба зробити знижечку.

«Якщо ж він бідний і немає достатку, то нехай візьме одного овна в жертву повинності для потрясання, щоб очистити себе, і одну десяту частину єфи пшеничного борошна, змішаного з елеєм, в приношення хлібне, і лог елею, і двох горлиць, або двох молодих голубів, що дістане рука його, одну з птиць в жертву за гріх, а другу у всеспалення» (XIV, 21—22).

І знов далі йде повторення цієї ж самої комедії, як піп бере барана і логушок масла, трясе цим перед господом, ріже барана, і знов починається комедія з помазанням кров'ю правого вуха, великого пальця правої руки і великого пальця правої ноги і лівої долоні з бризканням на лице господа маслом і інше.

Коли читаєш тепер ці рядки, від них віє жахом безпорадності, страхом перед силою цього священика, цього чаклуна, який розпоряджається твоїм життям і смертю, який може за вівцю, за барана очистити тебе від прокази або ж може залишити тебе прокаженим і оголосити нечистим, вигнати туди, за місто і змусити жити серед прокажених. Страх оточував людину перед лицем незрозумілих їй явищ. Всяка пляма не тільки на тілі, а й на одягу, на стінах будинку лякала її. Вона не вміла навіть відрізняти прокази на тілі, злоякісної виразки на тілі від простого стінного гриба на своєму будинку, і цього стінного гриба боялась так само, як прокази на своєму тілі.

Глава XIV книги Левіт дає поради, як боротися з цією стінною грибницею. Якщо, говорить Біблія, ви захопите який-небудь будинок і побачите, що на стінах будинку

зеленуваті або червонуваті ямки, то будинок цей треба на сім днів замкнути. Якщо ці ямки не знищуються, тоді треба виламати камені, на яких виразки, і кинути їх поза місто, на місці нечистому. Тепер просто-напросто побілили б вапном (вапно є хорошим знезаражуючим засобом: вапно вбиває навіть мікробів холери, як і інших заразних хвороб), зробили б так звану дезинфекцію, тобто знезаражування, з допомогою хлору або формаліну, і будинок був би цілком придатний для житла. Всяку заразу в будинку можна вбивати цими засобами. А тоді люди були такі безпорадні, що не знали, що робити, і знов кликали попа. А що піп міг зробити?

«То священик прийде і огляне, і якщо виразка на будинку поширилась, то це їдка проказа на будинку, нечистий він; треба розламати цей будинок, камені його і дерево його і всю обмазку будинку винести поза місто на місце нечисте: і хто входить у будинок весь час, коли він замкнутий, той нечистий до вечора; і хто спить у будинку тому, той повинен вимити одяг свій... І хто їсть у будинку тому, той повинен одяг вимити свій... Якщо ж священик прийде і побачить, що виразка на будинку не поширилась після того, як обмазали будинок, то священик оголосить будинок чистим, тому що виразка пройшла. І щоб очистити будинок, візьме він дві птиці, кедрового дерева, червлену нитку і ісопу і заколить одну птицю над череп'яним посудом, над живою водою, і візьме кедрове дерево і ісоп, і червлену нитку, і живу птицю і обмочить їх у крові птиці заколотої і в живій воді, і покропить будинок сім разів; і очистить будинок кров'ю птиці і живою водою, і живою птицею, і кедровим деревом, і ісопом, і червленою ниткою; і пустить живу птицю поза місто у поле і очистить будинок, і буде чистий» (XIV, 44—53).

Як бачите, щоб очистити будинок, треба було знов різати птиць, і мочити кедрове дерево, і пускати живу скривавлену птицю в поле, щоб вона винесла заразу з будинку. І в усе це вмішувався піп! Народ жив у страху. Без попа — ні кроку! А піп користувався цією темнотою народу і держав його в страху. Нехай подумає віруючий: якщо у нього тепер появиться висип на тілі, або червоність, або пухлина, до кого він піде — до попа чи до лікаря? Чи дозволить він лікувати себе зарізаними баранами, зарізаними голубами, мастити собі вухо, пальці на нозі і на руці кров'ю, бризкати перед лицем господа маслом, потрясати

зарізаним бараном або пляшкою масла? Звичайно, ні. Він дасть перевагу науці перед релігією. Він вже сам відчуває, що це — забобони далекого минулого. Він відчуває себе вищим від цього.

Але нехай він подумає і про те, що це оголошується законом божим, що про це розповідається, як про закон, який бог передав людям і якому треба коритись, як найвищій мудрості!

В Біблії прямо говориться:

«От закон про всяку виразку прокази і про паршивість, і про проказу на одягу і на будинку, і про пухлини, і про лишаї, і про плями,— щоб указати, коли це нечисте і коли це чисте: от закон про проказу» (XIV, 54—56).

Але нехай віруючий подумає і ось про що: коли він вважає, що в минулому це було марновірство, чому ж і тепер він допускає цілком таке саме шарлатанство, коли він ставить свічки або клянеться неіснуючому богу і молиться про одужання хворих або про дарування йому успіху в його справах? Різниці тут ніякої нема. Там потрясали перед богом пляшками з маслом і скривавленими баранами, тут діють свічками, кадилами з ладаном, срібними і золотими оправами ікон, шовковими покровами, незліченними поклонами, слізьми, співами та іншими виявами приниженості, мольби, захоплення і безсилля перед лицем неіснуючого господа бога. Різниці ніякої нема. І тут і там — обман і самообман!

Розділ п'ятий

ЖЕРТВИ ЗА ГРІХИ І КОЗЕЛ ВІДПУЩЕННЯ

В попередній главі я познайомив вас з тим, які поради давав біблейський бог священикам відносно прокази. Ви повинні були звернути увагу, *наскільки безпорадною* була людина. Вона навіть боялась плішини, боялась лисини, і треба було, щоб від імені бога написали такий закон: *«А якщо у кого з голови вилізло волосся, то це плішивий — він чистий!»* Тепер мала дитина знає, що коли на голові вилізло волосся, то це — плішивий, а Біблія всю цю «мудрість» видає за закон божий! *«А якщо на передній стороні голови вилізло волосся, то це лисий — він чис-*

тий»! Скажіть будь ласка, яке одкровення боже відносно плішивих і лисих. Але в той час було б недивно, якби священик оголосив кожного лисого або плішивого нечистим. Страх і безсилля перед невідомим, перед незрозумілими явищами природи віддавали віруючих цілком у руки священика, і священик приписував їм від імені бога такі закони, які тепер здаються звичайно цілком неймовірними.

Спеціальна глава XV книги Левіт є «законом про нечистоту людини від витікання її». І коли ви вчитуєтесь у цю главу, ви бачите, що під «витіканнями» тут закон описує найрізноманітніші речі: і статеві хвороби, і так звані жіночі крові (менструації), і витікання сім'я. Про все це Біблія вважає необхідним дати закон.

«Якщо у кого буде витікання з тіла його, то від витікання свого він нечистий. І от (закон) про нечистоту його від витікання його: коли тече з тіла його витікання його і коли затримується в тілі його витікання його, це нечистота його; всяке ліжко, на яке ляже той, хто має витікання, нечисте, і всяка річ, на яку сяде... нечиста; і хто торкнеться до ліжка його, той повинен обмити одяг свій і обмитись водою і нечистий буде до вечора; хто сяде на будь-яку річ, на якій сидів той, хто має витікання, той повинен вимити одяг свій і обмитись водою і нечистий буде до вечора; і хто торкнеться до тіла того, хто має витікання, той повинен вимити одяг свій і обмитись водою і нечистий буде до вечора; якщо той, хто має витікання, плюне на чистого, то цей повинен вимити одяг свій і обмитись водою і нечистий буде до вечора; і всякий візок, в якому їхав той, хто має витікання, нечистий (буде до вечора); і всякий, хто торкнеться до чого-небудь, що було під ним, нечистий буде до вечора; і хто понесе це — повинен вимити одяг свій і обмитись водою і нечистий буде до вечора; і всякий, до кого торкнеться той, хто має витікання, не обмивши рук своїх водою, повинен вимити одяг свій і обмитись водою, і нечистий буде до вечора; череп'яний посуд, до якого торкнеться той, хто має витікання, треба розбити, а всякий дерев'яний посуд треба вимити водою» (XV, 2—12).

Звідки такі поради? — Від незнання, від безпорадності людей, з одного боку, а з другого боку, від того, що священик користувався цією безпорадністю і цим незнанням людей. І тут він не обходиться одними санітарними

порадами щодо чистоти, він обов'язково приєднує чаклунство і приношення: без подарунка до попа і не ходи!

«І на восьмий день візьме він собі двох горлиць або двох молодих голубів і прийде перед лице господнє до входу скінії зібрання, і віддасть їх священику; і принесе священик з цих птиць одну жертву за гріх, а другу у всеспалення і очистить його священик перед господом від витікання його» (XV, 14—15).

Це значить, що священик підтримував таку віру: бог сидить на небесах і стежить за кожною людиною, і якщо у неї прищик який-небудь, або якщо у неї менструація, або якщо у неї яка-небудь статева хвороба, або щось інше, то вже бог вимагає, щоб йому обов'язково засмажили голуба, а другого голуба щоб засмажили таким чином, щоб міг поласувати і священик, і тільки тоді «очистить її священик перед господом від витікання її».

Жінка взагалі вважалася в старовину у народів у певні періоди їх историчного розвитку нечистою істотою, нерівноправною, і цей погляд на жінку закріплений в сучасних релігіях — в християнській, іудейській, мусульманській та ін. Це пояснювалось тим, що вона відігравала в господарстві *підпорядковану* роль. Тому кожного разу вона вважалась нечистою, коли відбувався той чи інший природний акт. Чи було це очищення кровей — вона повинна була нести після цього жертву богу, щоб він її очистив; чи було це народження людини — і тоді вона повинна була нести жертву богу, щоб він її очистив. *Саме народження вважалося нечистою справою.* І от спеціально з приводу так званих місячних жіночих кровей Біблія видає закон:

«Якщо жінка має витікання крові, що тече з тіла її, то вона повинна сидіти сім днів під час очищення свого, і всякий, хто торкнеться до неї, нечистий буде до вечора; і все, на чому вона ляже до очищення свого, нечисте; і все, на чому сяде, нечисте; і всякий, хто торкнеться до ліжка її, повинен вимити одяг свій і обмитись водою і нечистий буде до вечора... Якщо проспить з нею чоловік, то нечистота її буде на ньому: він нечистий буде сім днів, і всяке ліжко, на яке він ляже, буде нечисте. Якщо у жінки тече кров багато днів, не під час очищення її, або якщо вона має витікання довше звичайного очищення її, то весь час витікання нечистоти її, подібно до того як протягом очищення свого, вона нечиста; всяке ліжко, на яке вона ляже протягом усього часу витікання свого, буде нечисте, подібно до того

як ліжко протягом очищення її; і всяка річ, на яку вона сяде, буде нечиста, як нечисте це під час очищення її; і всякий, хто торкнеться до них, буде нечистий і повинен вимити одяг свій і обмитись водою і нечистий буде до вечора. А коли вона звільниться від витікання свого, тоді повинна відрахувати собі сім днів, і потім буде чистою. На восьмий день візьме вона двох горлиць або двох молодих голубів і принесе їх до священика... І принесе священик одну з птиць у жертву за гріх, а другу у всеспалення; і очистить її священик перед господом від витікання нечистоти її» (XV, 19—30).

Звичайно, за скотарського способу життя життя жінки завжди було перед очима. Де їй було сховатись, крім як у наметі? І всі бачили кожний крок її життя, тому вона навіть приховати не могла того, що вона хвора, і хвору — її вважали нечистою. Якщо хто-небудь торкнувся до її речі, до чого-небудь на ліжку її, або до тієї речі, де вона сиділа, то він уже вважався нечистим до вечора. В ті дні, коли жінка хворіла, на неї дивились, як на прокажену.

Бог біблейський поширював свої піклування аж до того, що писав закон божий «про страждаючу очищенням своїм і про чоловіка або жінку, які мають витікання, і про мужа, який переспить з нечистою» (XV, 33).

Але іноді були такі гріхи, що треба було придумати якісь особливі засоби очищення від гріхів. І от Біблія залишила нам пам'ятку про те, як єврейські попи чаклували цілком так само, як чаклують тепер якутські шамани. Але це зовсім не називається в Біблії чаклунством, а називається законом божим. Закон цей про те, як «очиститися від гріхів» з допомогою *козла відпущення* [96], викладений в главі XVI книги Левіт.

Спочатку бог дає Мойсею пораду, яким чином Аарону входити в святилище, щоб не померти. Хитрість ця полягає ось у чому:

«Скажи Аарону, брату твоєму, щоб він не в усякий час входив у святилище за завісу перед кришку (очистилище), що на ковчегу (одкровення), щоб йому не померти; бо *над кришкою я буду з'являтись у хмарі*» (XVI, 2).

Священик переконує віруючих, що вхід у «святилище» (у вівтар) небезпечний навіть для попів, не кажучи вже про простих смертних, які і в думках не повинні мати того, щоб перевірити: що ж робиться в «святилищі»?

Бог, говорить Біблія, вбивав навіть священика, коли той необережно підходив до кришки, над якою в хмарі літав він, господь бог. А далі йде розповідь про те, яким чином очищатися від усіх гріхів з допомогою козла відпущення. Для цього треба було взяти двох козлів, поставити їх перед лицем господа біля входу в скінію зібрання (храм схожий був таким чином більше на бойню, сюди безперервно приводили скот, тягли птицю). І от бог радить:

«І кине Аарон про обох козлів жеребок: один жеребок для господа, а другий для відпущення; і приведе Аарон козла, на якого вийшов жеребок для господа, і принесе його в жертву за гріх, а козла, на якого вийшов жеребок для відпущення, поставить живого перед господом, щоб вчинити над ним очищення і пустити його в пустиню для відпущення» (Левіт, XVI, 8—10).

Я не стану перелічувати тут докладно всі поради бога, як узяти палаючі вуглики і повну кадильницю з жертовника, як насипати туди повну жменю дрібно потовченого курива, як наповнити кадінням приміщення, де все це чаклунство відбувалось таким чином, щоб не видно було, що робиться над кришкою в хмарах диму, де нібито в цей час літав бог. Але перед нами робиться таке, що знов і знов підтверджує, що в далекі часи були криваві жертвоприношення, і потім ці криваві людські жертвоприношення були замінені жертвоприношеннями худоби. Козла вбивають не просто тому, що богу потрібне жарке, а в жертву за гріхи.

А якщо ми згадаємо, що над кришкою в хмарах диму ховається біблейський бог, тоді зрозуміло стане, що ці каплі крові, якими оббризкувалося те місце, де нібито був бог, були просто кривавою жертвою.

А з другим козлом робилося те саме, що й з птицями, яких відпускали в поле. На цього козла «перекладались» гріхи цілком так само, як якутський шаман, чаклун перекладає хворобу з людини на дерев'яну ляльку, яку пускає на човнику вниз по річці. Так було і тут:

«І покладе Аарон обидві руки свої на голову живого козла, *і сповідає над ним усі беззаконня синів Ізраїлевих, і всі злочини їх, і всі гріхи їх, покладе їх на голову козла, і відішле з нарочною людиною в пустиню*» (XVI, 21).

І виходить, що це «настанова на віки віків». Скажіть ви, віруючі: от у Біблії сказано: «І хай буде це для вас вічною настановою». Якщо ви вважаєте, що це дійсно, як го-

ворить Біблія, настанова вічна і що це закон божий, чому ж ви тепер не посилаєте в пустиню козлів відпущення?

Для вас самих ясно, що тут ніякого закону божого нема, що це є обряд, встановлений священиками в далекі-далекі часи для пастуших єврейських племен, як заміна кривавих людських жертвоприношень. Продумайте так будь-яку частину Біблії і подивіться на неї людськими очима.

Розділ шостий

РАБОВЛАСНИЦЬКІ ЗАКОНИ — «ЗАКОН БОЖИЙ»

Якщо уважно придивитися до законів, викладених у Біблії, особливо в книзі Левіт, ми побачимо, що це — *закони рабовласницького суспільства.*

Мойсей записує закони бога (насправді ці закони складались і писались багатьма поколіннями в різний час) саме тому, що рабовласники, які стояли при владі, склали ці закони.

От перед нами закон такий: «Якщо хто переспить з жінкою, а вона раба, заручена мужу, але ще не викуплена, або свобода ще не дана їй, то треба покарати їх, але не смертю, тому що вона невільна» (XIX, 20). Значить, з рабинею можна «переспати», а з вільною жінкою не можна.

Рабиня — це якась напівлюдина, у відношенні до неї можна що завгодно. При тому ж усякий злочин і насильство, заподіяні вільною людиною, рабовласником щодо раба, дуже легко Біблією прощаються, і на цей раз справа вирішується дуже просто. Той, хто согрішив, повинен тільки принести барана в жертву повинності своєї, «і очистить його священик овном (бараном) повинності перед господом від гріха, яким він согрішив, і *прощений буде йому гріх, яким він согрішив*» (XIX, 22).

Ви бачите, як легко прощає рабовласнику рабовласницький бог. Ми знаємо, хто уважно прочитає книгу Левіт, скаже: адже ж там не самі такі рабовласницькі закони, там є і корисні правила, які забороняють, наприклад, кровозмішення, статеві зв'язки з близькими родичами, батька з своїми дітьми, братів із своїми сестрами і т. д., там є закони, які стосуються того, щоб не

обважувати і не обміряювати, щоб добре поводитися з чужоземцями, щоб не приносити кривавих жертвоприношень богу Молоху, не татуювати себе: *«Заради померлого не робіть нарізів на тілі вашому і не наколюйте на собі письмен»* (XIX, 28), щоб не звертатись до ворожок і чарівників. «Не їжте з кров'ю, не ворожіть і не чаруйте» (XIX, 26). А поряд такі закони: «Не стрижіть голови вашої кругом і не псуй краї бороди твоєї» (XIX, 27).

Що сказали б усі перукарі, голярі і цирюльники, якби ми стали проводити цей закон тепер!

Про деякі корисні поради, які зустрічаються в Біблії, можна сказати те саме, що раніш було сказано про ті медичні поради, які були результатом спостереження і досвіду. Обоження цих правил мало метою посилення влади духовенства, зміцнення релігії та її законів, вигідних для рабовласників. Якщо взяти *головне* в Біблії, придивитися до всіх її порад, вивчити ближче її заборони, тоді не важко переконатися, що те, чого вчить Біблія, її мораль, її закони — рабовласницькі закони, шкідливі для трудящих і корисні для експлуататорів.

В книзі Левіт містяться закони, що стосуються так званого ювілейного року. Ювілейним роком називався сьомий рік, в який земля не засівалась, відпочивала. В цей рік урожай знімався тільки з того, що виростало без посіву. А через сім таких ювілейних років, на п'ятдесятий рік, оголошувалась свобода від зобов'язань, зв'язаних з землею.

«І нарахуй собі сім суботніх років, сім разів по семи років, щоб було у тебе в семи суботніх роках сорок дев'ять років; і засурми сурмою в сьомий місяць, в десятий (день) місяця, в день очищення, засурміть сурмою по всій землі вашій; і освятіть п'ятдесятий рік і оголосіть свободу на землі всім жителям її; хай буде це у вас ювілей; і повернiться кожен у володіння своє, і кожен повернiться в своє плем'я. П'ятдесятий рік хай буде у вас ювілей: не сійте і не жніть, що само виросте на землі, і не знімайте ягід з необрізаних лоз її, бо це ювілей: священним хай буде він для вас: з поля їжте плід її. В ювілейний рік повернiться кожен у володіння своє. Якщо продаватимеш що ближньому твоєму або купуватимеш що у ближнього твого, не скривджуйте один одного; за обрахунком років після ювілею ти повинен купувати у ближнього твого, і за обрахунком років доходу він повинен продавати тобі; якщо багато

залишається років, умнож ціну; а якщо мало років залишається, зменш ціну, бо певне число років жнив він продає тобі» (XXV, 8—16).

Але за ці п'ятдесят років раб ставав таким неоплатним боржником, що вже не міг викупити себе і залишався вічним рабом.

Можна б ще навести ряд законів, які немовби показують, що ці рабовласники прагнули обмежувати своє рабоволодіння: так, у главі XXV книги Левіт ми читаємо:

«Якщо брат твій збідніє і занепаде у тебе, то підтримай його, чи прийшлий він, чи поселенець, щоб він жив з тобою. Не бери від нього процента і прибутку і бійся бога твого... щоб жив брат твій з тобою; срібла твого не віддавай йому на процент і хліба твого не віддавай йому для одержання прибутку» (35—37).

Значить, виходило, що у відношенні до своїх одноплемінників закон забороняв лихварство, кабальні угоди та інше. А через кілька рядків у тій же самій главі ми читаємо:

«Коли збідніє у тебе брат твій і проданий буде тобі, то не накладай на нього роботи рабської: він повинен бути у тебе як наймит, як поселенець» (XXV, 39—40).

Значить, «закон божий» зовсім не забороняв купувати в рабство своїх братів. Рабовласники знаходили дуже легкий вихід для себе: «закон божий» дозволяв їм рабоволодіння в найширших розмірах. Стихи 44—46 дозволяють рабоволодіння, навіть спадкове:

«А щоб раб твій і рабиня твоя були у тебе, то *купуйте собі раба і рабиню у народів, які навколо вас; також і з дітей поселенців, які оселились у вас, можете купувати і з племені їх, яке у вас, яке у них народилось в землі вашій, і вони можуть бути вашою власністю; можете передавати їх у спадщину синам вашим по собі як майно, вічно володійте ними як рабами*».

Чи дивно після цього, що всі кріпосники, всі рабовласники, поміщики і капіталісти прагнули навіяти селянам, що Біблія є божественна книга?! Адже Біблія від імені бога дозволила вічний рабський стан, вічне рабоволодіння, купівлю і продаж людей, передачу їх у спадщину, володіння ними як річчю, яку можна перепродувати, дарувати, успадковувати. Біблія забороняє жорстокість тільки до своїх; *щодо раба Біблія допускає жорстокість до крайньої міри.*

А втім, даремно думати, що тільки з допомогою купівлі здобувались раби; величезне число рабів — це були полонені, захоплені під час воєн.

І біблейський бог прямо дає поради, як обертати в рабство захоплених полонених. В главі XX Второзаконня дається така порада:

«Коли підійдеш до міста, щоб завоювати його, запропонуй йому мир; якщо воно погодиться на мир з тобою і відчинить тобі ворота, то весь народ, який знайдеться в ньому, платитиме тобі данину і служитиме тобі. Якщо ж він не погодиться на мир з тобою і буде вести з тобою війну, то обложи його, і коли господь бог твій віддасть його в руки твої, побий в ньому всю чоловічу стать вістрям меча; тільки жінок і дітей, і скот, і все, що в місті, всю здобич його візьми собі і користуйся здобиччю ворогів твоїх, яких передав тобі господь бог твій. Так роби з усіма містами, які від тебе дуже далеко, які не з числа міст народів цих. А в містах цих народів, які господь бог твій дає тобі у володіння, не залишай живими жодної душі» (10—16).

Яка божественна порада, що дає бог віруючим, і як ці поради пов'язуються з базіканням попівським про милосердя боже, про те, що цей бог всеблагий, всепрощаючий і т. ін., і т. ін.!

А ну, віруючі, у кого з вас вистачить совісті захищати цей «закон божий»?

Розділ сьомий

СТРАХАННЯ НАРОДУ ІМЕНЕМ БОГА

У віруючих і тепер ще буває так: коли вони хочуть попередити будь-який вчинок, що здається їм нехорошим, шкідливим, то вони лякають: «От тебе бог покарає за це!»

Виходить, що бог віруючих людей стежить за всіма найменшими вчинками людини, за кожним її кроком, за кожною її думкою, за кожним рухом. На думку одних віруючих, бог стежить за тим, що їсть людина кожного дня, чи голить вона обличчя, чи стриже волосся, у що одягається, чи не спить з дружиною в певні дні, немовби заборонені для цього богом. На думку інших, він стежить за тим, чи хреститься людина двома перстами чи трьома, або зов-

сім не хреститься, скільки разів на день стає навколішки на молитву, чи на схід молиться, чи на захід, скільки разів співає «алілуйя», чи причащається, тобто чи їсть шматочок тіста, спеченого проскурницею, замість тіла бога або шматочки крохмальних облаток, зроблених на фабриці для католицької церкви, чи п'є вино замість крові бога, чи їсть вона прісну мацу (прісні коржики, спечені на свято єврейської пасхи) чи ні.

Одним словом, цей бог, на думку віруючих людей, входить в усі дрібниці. Ну, звичайно, йому одному не углядіти за всім! У нього є міністри. Кожний міністр завідує якою-небудь окремою справою: Ілля — погодою, громами, блискавкою, дощем; Микола — більше за мореплавців піклується, Фрол і Лавр — за худобу і Георгій Побідоносець теж по цій частині трошки тямить, і йому треба в Юр'їв день молебні служити, худобу святити. Словом, у цього бога є десятки спеців, які займаються своєю справою. Так вірить простодушний народ. Ця віра зміцнювалася в ньому попами протягом тисячоліть. Тисячі років вбивали попи в голову простому народу, що на небі існує майже такий самий устрій, як на землі: з царями, міністрами, тюрмами і катами. Така віра повинна зміцнити в народі відданість земним царям, експлуататорам, катам.

Ось чому і єврейські попи, які склали книгу Левіт, понад дві тисячі років тому написали від імені бога всякі закони і вимагали, щоб ці закони, хоч би найжорстокіші, найнесправедливіші, виконувалися в ім'я бога. За виконання цих законів вони обіцяли всілякі милості бога, за невиконання — гнів і помсту.

В главі XXVI (3—13) єврейський бог вважає євреїв рабами своїми (перед тим він говорив: «тому, що сини Ізраїлеві *мої раби*, вони *мої раби*, яких я вивів з землі Єгипетської»), обіцяє їм свій захист цілком так само, як поміщики, дворяни писали свої накази своїм рабам, кріпосним: мовляв, якщо ви, раби мої, кріпосні мої, слухатимете мене і працюватимете на мене і виконуватимете всі мої накази, які б вони не були жорстокі, то я вас захищатиму від нападу інших грабіжників — рицарів, бояр, князів, графів, баронів, а ви під моїм пануванням можете спокійно займатись господарством. Цілком так само єврейський бог говорить своїм рабам, і мимоволі думається, що тут мова йде про дійсного землевласника, який пише накази для своїх кріпосних.

«Якщо ви чинитимете за статутами моїми і заповіді мої зберігатимете і виконуватимете їх, то я дам вам дощі в свій час, і земля дасть плоди свої, і дерева польові дадуть плід свій; і молотьба хліба досягатиме у вас збирання винограду, збирання винограду досягатиме посіву, і їстимете хліб свій досита, і житимете на землі (вашій) безпечно; пошлю мир на землю (вашу), ляжете, і ніхто вас не потурбує; зжену лютих звірів з землі (вашої) і меч не пройде по землі вашій; і проганятимете ворогів ваших, і падуть вони перед вами від меча; п'ятеро з вас проженуть сто, і сто з вас проженуть безліч, і падуть вороги ваші перед вами від меча; зглянусь на вас... і плодючими зроблю вас, і розмножу вас, і буду твердий в завіті моєму з вами; і їстимете старе, торішнє, і викинете старе ради нового; і поставлю житло моє серед вас, і душа моя не гребуватиме вами; і ходитиму серед вас і буду вашим богом, а ви будете моїм народом. Я господь бог ваш, який вивів вас з землі Єгипетської, щоб ви не були там рабами, і розбив узи ярма вашого і повів вас з піднятою головою».

Правда, з останнього стиха виходить нібито, що бог вимагає всього цього від євреїв за те, що вони перестали бути рабами, що вони йдуть тепер з піднятою головою і що, навпаки, вони самі могли брати тоді собі в рабство підкорювані народи. Але ми вже бачили з попереднього викладу, що бідняк-еврей теж міг стати рабом.

Для того, щоб усі ці закони виконати, щоб за кожний крок нести попам борошна і масла, вести баранів, биків, телят, голубів нести, щоб будувати храми, щоб віддавати десяту частину всіх доходів попам, треба було накласти на народ дуже тяжку узду. Цією уздою і був «закон божий», з допомогою якого попи залякували народ.

От як застрашують єврейські попи, а слідом за ними й інші, народ за невиконання тих безглуздих законів, які вони склали:

«Якщо ж не послухаєте мене і не виконуватимете всіх заповідей цих, і якщо нехтуватимете мої настанови, і якщо душа ваша гребуватиме моїми законами, так що ви не виконуватимете всіх заповідей моїх, порушивши завіт мій,— то і я зроблю з вами так: пошлю на вас жах, змарнілість і гарячку, від яких стомляться очі і змучиться душа, і сіятимете сім'я ваше даремно, і вороги ваші з'їдять його; оберну лице моє на вас, і впадете перед ворогами вашими,

і пануватимуть над вами вороги ваші, і побіжите, коли ніхто не женеться за вами» (XXVI, 14—17).

Подумайте тільки, якщо людина порушить один з цих законів, які складали попи, наприклад щодо суботи, чи того, скільки голубів або баранів засмажити богу в тому чи іншому випадку, то цей бог погрожує: як ви до бога, так і я до вас: пошлю на вас жах, змарнілість, гарячку, щоб стомились очі, змучилась душа; він обіцяє перетворити людей у божевільних, які хворіють на так звану манію переслідування. Але це, виявляється, тільки квіточки! Послухайте далі.

«Якщо і при всьому тому не послухаєте мене, то я всемеро збільшу кару за гріхи ваші, і зламаю горду впертість вашу і небо ваше зроблю, як залізо, і землю вашу, як мідь; і даремно буде виснажуватись сила ваша, і земля ваша не дасть плоду свого, і дерева землі (вашої) не дадуть плодів своїх» (XXVI, 18—20).

Жорстокість бога не знає меж. Здавалось, далі йти нема куди: на людину напав жах, людина марніє, у неї гарячка, у неї стомились очі, змучилась душа; вона сіє даремно; вороги на неї напали, панують над нею; вона збожеволіла, біжить тоді, коли ніхто за нею не женеться. «Це все дрібниці,— говорить біблейський бог,— я вас всемеро ще покараю. Землю зроблю як мідь, а небо як залізо і наведу цілковитий голод на землю».

Але складаючи ці кари, єврейські попи думали: ну що, а коли все-таки і це не допоможе, ну що, коли і це не злякає народ і цей народ стане жити не за моєю попівською вказівкою, а за своїм розумом. Треба, значить, ще більше налякати. Ще сильніше і знов у сім разів більше хочуть покарати. Це вже виходить, що в 49 разів більше (сім помножити на сім). На меншому попи і бог біблейський не хочуть помиритись! Але виявляється, і після цього нема певності в тому, що послухається народ. Тоді придумується ще більше залякування, і знов у 7 разів більше проти того, що було раніше, тобто на цей раз уже в 343 рази (7 помножити на 7 та ще на 7 — буде 343). У такому разі бог погрожує довести людей до людоїдства, коли вони стануть пожирати своїх дітей. Міста обіцяє перетворити в пустині. А найстрашніше, чим він лякає: «вони не будуть нюхати приємних пахощів жертов». Людей обіцяє віддати в рабство іншим народам, обіцяє їх перетворити в боже-

вільних, які бігтимуть не оглядаючись, наштовхуватимуться один на одного і падатимуть.

Оскільки далі фантазія попа вже не діяла, важко було знайти ще які-небудь кари: довели людину до божевілля, знищили її, віддали її в рабство, відняли у неї все,— то на цьому перелік кар спиняється, і попи впевнені, що цього буде цілком досить для того, щоб нарешті змусити опам'ятатись «злочинців», які порушують складені ними закони. Після цього, зрозуміло, вони повинні будуть підкоритись законам рабовласників, які видавались за закони божі. Але ось що цікаво: хто ж скориться, якщо перед цим відбувається поголовне винищення всіх? Подумайте тільки: в Біблії говориться: *«І загинете між народами і пожере вас земля ворогів ваших; а ті з вас, що залишаться, знидіють за свої беззаконня в землях ворогів ваших, і за беззаконня батьків своїх знидіють»* (XXVI, 38—39). Значить, всі загинуть, а ті, які ще не загинули, просто-напросто знидіють. А потім раптом ми читаємо: «Тоді признаються вони в беззаконні своєму і в беззаконні батьків своїх...» (XXVI, 40). Тоді «згадаю для них завіт з предками» (XXVI, 45). Для кого ж він згадає? Для тих нещасних, які знидіють? Втіха надзвичайно слаба, хоч попи і обіцяють, що після цього цих зниділих людей бог знов почне приголублювати і доглядати.

Все це надзвичайно безглуздо. Соромно, що можуть знайтись тепер люди, які в це вірять. Соромно, коли подумаєш, що є люди, які і тепер, в разі неврожаю, в разі війни, в разі лиха, яке є справою рук людських, шукають пояснення всьому цьому в тих попівських погрозах карами божими, які записані в Біблії.

Про це повинні подумати особливо трудящі селяни, бо і тепер ще попи загрожують їм карами божими за те, що вони хочуть жити і живуть своїм розумом, будуючи нове життя, за те, що вони будують заможне колгоспне життя. Попи, звичайно, незадоволені, що робітники і селяни скидають з себе владу релігії, яка тисячі років обплутувала їх свідомість, зв'язувала їх волю, заважала їм влаштувати життя на землі так, щоб на ній не було голоду, не було війни, не було експлуатації людини людиною, поневолення людини людиною.

Розділ восьмий

БОГ НЕ ТЕРПИТЬ КРИТИКИ

Ми вже не раз наводили приклади, як бог загрожує найсуворішими карами, якщо люди усумняться в ньому і якщо не виконуватимуть все те, що написали в Біблії єврейські попи. Але, мабуть, і в старовину було досить безбожників, яких не дуже залякували всі ці погрози.

Попи і пануючі класи боялись безбожжя. В старовину не видавалась газета «Безбожник» (як між іншим не видавались і газети взагалі). Писати проти бога або виступати відкрито проти бога було надзвичайно небезпечно. Відомого грецького мудреця Сократа [97] обвинувачували в безбожжі тільки за те, що він критикував, заперечував правильність деяких рішень жерців, священиків, хоч сам він був глибоко віруючою людиною.

Біблія просто-напросто радить вбивати всіх безбожників. При цьому в безбожники дуже часто залічуються особисті вороги або люди, неугодні правлячим класам і попам. Щоб погубити людину, досить було сказати: от ця людина лихословила бога, говорила проти бога і його завітів! Єврейські священики для того, щоб це було міцніше, видали навіть закон. Звичайно, вони твердять, що закон цей сам бог скласти велів.

Біблія про це розповідає (Левіт, XXIV, 10—12):

«І вийшов син однієї ізраїльтянки, який народився від єгиптянина, до синів Ізраїлевих, і посварився в таборі син ізраїльтянки з ізраїльтянином; і ганьбив син ізраїльтянки ім'я (господнє) і лихословив. І привели його до Мойсея... і посадили його під варту, доки не буде оголошена ним воля господня» (Як легко можна було обдурити народ, нібито треба виждати кілька днів, доки Мойсей встигне переговорити з господом богом щодо цієї людини.— *О. Я.*).

Скільки днів просидів нещасний син ізраїльтянки, який народився від єгиптянина, Біблія не розповідає (зверніть увагу, що й тоді дуже користувались тим, щоб нацькувати на осіб «інородницького» походження: мовляв, хоч він і ізраїльтянин, але він народився від єгиптянина і, значить, чужий трошки). Але нарешті, мабуть, спромігся біблейський бог переговорити щодо цього злочинця з Мойсеєм:

«І сказав господь Мойсею, говорячи: виведи того, хто лихословив, з табору, і всі, хто чули, нехай покладуть руки свої на голову його, і вся громада поб'є його камінням; і синам Ізраїлевим скажи: хто лихословитиме бога свого, той понесе гріх свій; і той, хто ганьбить ім'я господнє, повинен умерти, камінням поб'є його вся громада» (XXIV, 13—16).

Так в старовину перебиті були, очевидно, десятки тисяч людей, які на мить раптом відкривали очі і бачили попівський обман, бачили пусті небеса.

Їм ставав огидним запах цього жаркого, обтяжливі всі ці побори попівські, мерзенні всі ці закони, створені експлуататорами і попами. І коли вони піднімали свій голос проти рабства і вікового обману, їх убивали. Так було і в середні віки. Спалювали на вогнищах десятки тисяч мучеників науки тільки тому, що їм відкривалась істина, і вони більше не хотіли вірити в існування бога.

Розділ дев'ятий

ЗАКОНИ МІНОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Біблія писалась у різні часи протягом кількох сотень років.

Господарство єврейських племен переживало за цей час різні зміни: переходило від мисливського побуту до пастушого, до землеробського, від замкнутого, натурального господарства, розрахованого тільки на задоволення потреб учасників цього господарства, до мінового господарства, товарного, до створення ремесел, караванної торгівлі, мореплавства, до великих рабовласницьких господарств.

Дуже часто говорять, що Мойсеїв закон полягає в словах: «око за око і зуб за зуб». В цьому, мовляв, виражається Старий завіт, але він, мовляв, замінюється Новим, більш людяним: «люби ближнього, як самого себе!»

В Біблії ми знаходимо цілий ряд законів, які виражають просто-напросто мінові відносини. Наприклад, у тій же книзі Левіт (XXIV, 18—23) ми знаходимо ряд законів, які вказують, що ця книга Біблії складалася в той час, коли мінові відносини, товарні відносини не були ще достатньо розвинуті, тому що за смерть людини вимагається обов'язково смерть іншої людини («хто вб'є людину, того тре-

ба віддати смерті»). А коли встановилися мінові відносини, тоді це знайшло своє відображення в «божественному» законі. Звідси закон:

«Хто вб'є скотину, повинен заплатити за неї скотиною за скотину. Хто зробить пошкодження на тілі ближнього свого, тому треба зробити те саме, що він зробив: перелам за перелам, око за око, зуб за зуб; як він зробив пошкодження на тілі людини, так і йому треба зробити. Хто вб'є скотину, повинен заплатити за неї, а хто вб'є людину, того треба віддати смерті» (XXIV, 18—21).

Звичайно, в житті бувало не так. В житті бувало, що сильна людина, а особливо рабовласник, могла відкупитись. Ці закони головним чином писалися для бідняків, для рабів. Писали їх *пануючі* рабовласники, священики. Те, що ця частина біблейських законів писалася в той час, коли між різними племенами, які оточували євреїв, і самими євреями були дуже розвинуті мінові відносини,— видно з того, що тут же наводяться закони про однаковий суд для прийшлих, тобто іноземців: «Один суд повинен бути у вас як для прийшлих. так і для тубільців».

Міжнародні договори складалися також на основі мінових відносин, що існували тоді. Навряд чи хто-небудь з віруючих, однак, визнає, що тепер треба проводити в життя такі закони, а це значить, *що так звані закони божі були просто-напросто людськими законами, написаними пануючими класами* в різні часи, давним-давно прожиті, і тому вони не можуть мати ніякого відношення до людей, що живуть в зовсім інший час і грунтують своє життя на зовсім інших началах.

ЧАСТИНА П'ЯТА

КНИГА ЧИСЕЛ, ВТОРОЗАКОННЯ
та інші

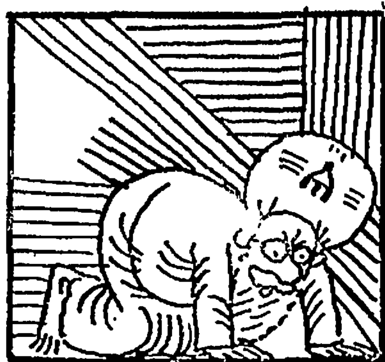

З нами Бог!

Побачите мене ззаду, а лице моє не буде видиме.

Меч Господа і Гедеона!

Самега!

КНИГА ЧИСЕЛ

Розділ перший

БОЖИЙ РЕЦЕПТ ДЛЯ РЕВНИВИХ

Піп на сповіді і тепер вважає, що має право питати жінку і дівчину, чи не спить вона з чужим чоловіком. Жереб'яча порода попівська розбестила похітливу уяву, і в підручниках для священиків, як і про що треба сповідувати, ви знайдете чимало питань, які можуть прийти в голову тільки розпусникові. Особливо ці питання ставлять жінкам.

А чому до жінки таке ставлення? Ми вже не раз наводили приклади, що рабство жінки є лише один з видів рабства взагалі. Біблія ж є книга рабовласницького народу, наскрізь пройнята поняттями і відносинами панів і рабів. От чому так часто ми зустрічаємо в Біблії ставлення до жінки, як до рабині, як до речі, майна.

Ці відносини пани-рабовласники закріплювали у вигляді законів, що йдуть немовби від бога. От чому ми в главі V книги Чисел (стих 11 і наступні) читаємо, що бог радить Мойсею, як діяти в разі «зради» дружини і як лікувати ревнивих. В багатьох місцях за зраду чоловікові Біблія просто велить убивати жінку. Але як бути, коли «зрадниця» не викрита? Тут дається самим богом інша порада (чим тільки він не займався,— «найпохабнішими» розмовами).

«І сказав господь Мойсею, говорячи: «Оголоси синам Ізраїлевим і скажи їм: якщо зрадить кого жона, і порушить вірність до нього, і переспить хто з нею, і вилле сім'я, і це буде приховано від очей чоловіка її, і вона оскверниться таємно, і не буде на неї свідка, і не буде ви-

крита, і зійде на нього дух ревнощів, і ревнуватиме жону свою, коли вона осквернена, або зійде на нього дух ревнощів, і він ревнуватиме жону свою, коли вона неосквернена,— нехай приведе чоловік жону свою до священика і принесе *за неї в жертву десяту частину ефи ячмінного борошна* (якщо ревнуєш, тягни борошна попу, не даром же він буде брудною водою чаклувати, жону твою поїти, випитувати! — *О. Я.*), але не узливає на неї ні єлею і не кладе лівану, тому що це приношення ревнування, приношення згадування, яке нагадує про беззаконня...».

Значить, перш за все тягни борошно! З цього, з хабара, починається попівське чаклунство. А що ж робить священик? Яка його «робота»? Цей «хімік» діє, як справжній сільський знахар, як бабка-шептуха.

«І візьме священик святої води в череп'яний посуд (єврейські попи, як бачите, теж уміли виготовляти це зілля.— *О. Я.*), і візьме священик *землі з підлоги* скінії і покладе в воду (тут і здорова людина може здохнути або дістати тиф чи іншу заразу, коли вип'є воду, змішану з гряззю.— *О. Я.*). І поставить священик жінку перед лице господнє, і обнажить голову жінки, і дасть їй в руки приношення згадування,— це приношення ревнування, в руці ж у священика буде гірка вода, яка наводить прокляття» (V, 17—18). (Цікаво змусити б самого попа напитися цієї брудної води, хіба у нього не спухне від неї живіт? — *О. Я.*).

А тепер починається саме чаклунство, шарлатанство попівське:

«І закляне її священик, і скаже жінці: якщо ніхто не переспав з тобою, і ти не осквернилась, і не зрадила чоловіка свого, ти не матимеш шкоди від цієї гіркої води, яка наводить прокляття; але якщо ти зрадила чоловіка твого і осквернилась, і якщо хто переспав з тобою, крім чоловіка твого,— тоді священик нехай закляне жінку клятвою прокляття, і скаже священик жінці: хай віддасть тебе господь прокляттю і клятві в народі твоєму, і хай зробить господь лоно твоє опалим і живіт твій опухлим, і хай пройде вода ця, яка наводить прокляття, у нутрощі твої, щоб опух живіт (твій) і опало лоно (твоє). І скаже жінка: амінь, амінь. І напише священик заклинання ці на сувої і змиє їх в гірку воду; і дасть жінці випити гірку воду, яка наводить прокляття, і увійде в неї вода, що наводить прокляття на шкоду їй» (V, 19—24).

Ви тільки уявіть собі цю забиту, залякану, віруючу в усе це чаклунство жінку! Скільки нещасних загубили ці попи таким способом!

І навпаки, скільки розпусниць вийшли цілими і здоровими з цього випробування. Адже ясно, що страждали більш за все *хворі* жінки, шлунок, кишечник яких не зніс цієї отрути з брудної води, яку примушував їх пити піп, перед цим налякавши їх. Біблія запевняє, нібито: «якщо жона не осквернилась і була чиста, то залишиться цілою і здоровою і буде запліднювана сім'ям».

Чоловік міг мати кількох жінок, міг жінками своїми зробити всіх служниць. Жінки повинні були мовчати. Найменший ласкавий погляд, розмова з іншим мужчиною у відсутності чоловіка — і її можна було тягти до попа і піддавати наймерзеннішим витівкам попівським.

Чи дивно, що люди, які виховались на Біблії, люди релігійні, часто-густо дивились і дивляться на жінку як «на сосуд нечистий», як на істоту нечисту, безправну, нижчу.

Рецепти бога Мойсею, як випробовувати, чи справедлива ревність того чи іншого чоловіченька,— найкращий зразок дикості поглядів Біблії на жінку.

Хто з віруючих, які вважають, що Біблія — це закон божий, дозволить собі вчиняти це з своєю дружиною? Чи багато ви знайдете тепер у нашій країні, де жінка має ті ж права, що й чоловік, таких чудачок, які стоятимуть покірно, коли піп поїтиме їх брудною водою, і дозволять вчинити над собою цю дику процедуру?

Розділ другий

МАННА НЕБЕСНА І СМАЖЕНІ РЯБЧИКИ З НЕБА

Читачі «Біблії для віруючих і невіруючих» пам'ятають оповідання про те, як біблейський бог єврейському народу насипав з неба в безплідній пустині крупу манну для харчування.

Книга Чисел, яка продовжує опис пригод єврейських пастуших племен, знов згадує про цю саму манну. «Манна ж була подібна до коріандрового сім'я, виглядом як бдолах» (XI, 7).

Я пам'ятаю, як батюшка ходив по школі, розмахуючи своїми широкими рукавами,— в ці рукави можна було б помістити по цілому доброму поросятку,— і читав нам з Біблії: «манна ж була подібна до коріандрового сім'я, виглядом як бдолах». А ніхто з нас не знав, що таке коріандрове сім'я і що таке бдолах.

І коли ми питали у священика:

— Батюшка, розкажіть нам, що таке бдолах? — батюшка махав широкими попівськими рукавами і говорив нам:

— Віруючі не повинні питати, вони повинні вірувати тому, що сказано.

Батюшці просто-напросто було не по собі, тому що він і сам не знав, що таке бдолах. Але припустимо, що це щось на зразок гірчичного сім'я на вигляд або крупного проса. Далі книга Чисел (XI, 8—9) так описує цю саму манну:

«Народ ходив і збирав її, і молов на жорнах або товк у ступі, і варив у казані, і робив з неї коржики; смак же її був подібний до смаку коржиків з єлеєм (з маслом.— *О. Я.*). І коли сходила роса на табір вночі, тоді сходила на нього і манна».

Скільки років тому це було? Якщо підрахувати як слід, виходить, що нібито близько 3 тисяч років тому, найбільше — 3 з половиною тисячі років тому. Значить, виходить так: три з половиною тисячі років тому існував якийсь єврейський бог, що жив у повітрі (на небі) або в безповітряному просторі, за земною повітряною оболонкою, і у цього єврейського бога були в запасі мішки з манною, з крупою, яку він висипав разом з нічною росою якраз на те місце, де кочували євреї.

Невже хто-небудь всерйоз може цьому повірити? Хороше тепер попам розповідати казки, як три з половиною тисячі років тому бог насипав манни голодним євреям. А от від того часу були надзвичайно жахливі голодовки, вимирали мільйони людей від голоду, доходили до поїдання власних дітей... Глибоко віруючі люди, старики, старухи, діти малі молилися, плакали перед іконами богів, волали до порожніх небес про хліб, про скоринку хліба. Мабуть, усі запаси в мішках вичерпалися, ніхто ніколи не чув, щоб хоч жодна крупинка з неба впала, яка нагодувала б голодного.

А Біблія розповідає:

«Прийшлі між ними стали виявляти примхи, а з ними і сини Ізраїлеві сиділи і плакали і говорили: хто нагодує нас м'ясом? Ми пам'ятаємо рибу, яку в Єгипті ми їли даром, огірки, і дині, і цибулю, і часник; а нині душа наша нудиться; нічого нема, тільки манна в очах наших» (XI, 4—6).

Значить, навіть не голодували, бо кожного дня у них було досить здобних коржиків, а просто хотілось їм присмаків різних і м'ясного поїсти. Хоч щойно перед цим Біблія розповідає про те, як «народ став ремствувати вголос господа»:

«Господь почув, і спалахнув гнів його, і возгорівся у них огонь господень і почав винищувати край табору. І заголосив народ до Мойсея, і помолився Мойсей господу, і вщух огонь» (XI, 1—2).

Значить щойно перед цим зчинили вони бунт проти свого бога, і бог навіть підпалив табір цих кочовників, і тільки на прохання Мойсея він послав пожежних, які цю пожежу спинили. І от, цьому народу, який обжирається здобними коржиками, бог усе-таки посилає смажених перепелів. Але варто прочитати, як усе це відбувалось: «Мойсей чув, що народ плаче в сім'ях своїх, кожен біля дверей шатра свого». І от він відправляється до цього біблейського бога і говорить йому: «Що я тобі нянька, чи що, що ти мене вигнав у пустиню з цими ненажерами? Звідки мені взяти м'яса, щоб дати всьому народу цьому? Бо вони плачуть передо мною і говорять: «Дай нам їсти м'яса!» І досить було Мойсею похникати перед цим самим богом, як він одразу ж погодився відпустити з інтендантських складів своїх смаженого м'яса на цілий місяць в якій завгодно порції.

«Народу ж скажи: очистіться до завтрашнього дня, і їстимете м'ясо; тому що ви плакали вголос господа і говорили: хто нагодує нас м'ясом? Хороше нам було в Єгипті,— то й дасть вам господь м'ясо, і їстимете... Не один день їстимете, не два дні, не п'ять днів, не десять днів і не двадцять днів, а цілий місяць, доки не піде воно з ніздрів ваших і не стане для вас огидним» (XI, 18—20).

От, значить, як розщедрився бог біблейський три з половиною тисячі років тому. Ситим людям, тільки для того, щоб потім їх покарати, не знайшов він нічого кращого, як дати обжиратися до того, що у них м'ясо пішло з ніздрів. А далі Біблія розповідає:

«І піднявся вітер від господа і приніс від моря перепелів, і накидав їх коло табору на путь дня по один бік і на путь дня по другий бік коло табору, на два майже лікті від землі. І встав народ і весь той день, і всю ніч, і весь наступний день збирали перепелів; і хто мало збирав, той зібрав десять хомерів; і розклали їх для себе навколо табору» (XI, 31—32).

Значить, коли рахувати, що в день пішій людині можна пройти легко 30 верст, то близько 10 тисяч десятин землі єврейський бог вкрив майже на два лікті від землі, тобто більше ніж на аршин від землі, перепелами для того, щоб нагодувати примхливих кочовників-євреїв. Само собою зрозуміло, що від такої обжерливості можна було захворіти, і Біблія пояснює: «І вразив господь народ дуже великою болячкою» (XI, 33).

Все це оповідання про перепелів, які вкрили на аршин товщиною 10 тисяч десятин землі,— казка від початку до кінця. Єврейські попи, а слідом за ними й інші, хочуть цими оповіданнями сказати от що: для господа нічого неможливого нема. Він у безплідній пустині може насипати скільки завгодно манни, щоб з неї можна було зробити здобні коржики. Може вітром нагнати з моря яку завгодно кількість перепелів, і все це тільки для того, щоб вразити болячкою обраний ним народ, який він плутає по пустині 40 років, замість того щоб привести прямо до мети. А попи користуються цими оповіданнями і до сьогоднішнього дня, щоб навіювати віруючим: «Бачите, які чудеса творив господь в пустині з євреями!».

Не вірте цим чудесам! Ніколи, ніякі боги не допомагали голодуючим і страждаючим людям. Тільки скинувши владу експлуататорів і знищуючи шкідливий вплив попів і неіснуючих богів, трудящі нашої країни під керівництвом Комуністичної партії побудували соціалістичне суспільство, де нема експлуатації людини людиною, де кожній людині забезпечується право на працю, на відпочинок, на лікування, де створено щасливе, заможне життя для всіх людей.

Розділ третій

ПРО ВАЛААМОВИХ ОСЛИЦЬ

В народі дуже багато існує казок про те, як тварини говорять людським голосом: і коні, і корови, і вовки, і ведмеді, й інші тварини розмовляють з людьми. Дуже багато існує казок про «перевертнів»: нібито людина може обернутися в усяку тварину і — навпаки — всяка тварина може обернутися в людину. Ці казки склались дуже давно, коли люди не мали ще точних знань про тваринний світ, не мали правильного поняття про те, що людина може народитись *тільки* від людини. Навпаки, раніше люди думали і вірили, що людина може народитися від усякого предмета: предками своїми деякі племена і роди вважали гори і озера, дерева і каміння, тварин, птахів, змій. Ці казкові предки часто обожувалися. Чи дивно після цього, що народ вірив, нібито тварина може заговорити людським голосом і словом! А попи всякі такі вірування в чудеса підтримували і підтримують, а часто і самі вигадують такі оповідання. Один з єпіскопів (єпіскоп Сінезій) прямо писав іншому єпіскопу: *«Народ безумовно хоче, щоб його обманювали: чим чудесніше, тим більше він вірить»*.

От таке оповідання про ослицю, яку біблейський бог обирає оповісником справедливості, і передано в главах XXII—XXIV біблейської книги Чисел.

Цар моавітський Валак, бачите, злякався євреїв, як могутнього народу, який «поїдає тепер усе навколо нас, як він поїдає траву польову». Не покладаючись на своє військо, цей цар послав у Пефор (?!) до волхва (чаклуна-заклинателя) Валаама. Послав йому різних подарунків і попросив потім, щоб той прокляв євреїв. В прокляття Валаама дуже вірив цар Валак. Але Валаам, вислухавши просьбу, спитав немовби бога про те, як йому бути. Очевидно, цей самий чаклун з богом розмовляв, коли йому заманеться, по-приятельському, запросто. Біблія повідомляє:

«Прийшов бог до Валаама і сказав: які це люди у тебе?» (XXII, 9).

Читачам Біблії, напевно, і на думку не спадає спитати себе: *що ж це за бог, який питає, що це за люди?* Валаам перелічує йому послів Валакових і пояснює, чого вони

прийшли. Біблейський бог не радить проклинати євреїв. Валаам відмовляється йти проклинати їх.

Тоді:

«Валак послав ще князів, більше і ще славнозвісніших за тих (XXII, 15).

Але Валаам не піддавався на умовляння і знову пішов розмовляти з богом. І от тут починається, як-то кажуть, історія з географією. Біблія розповідає:

«І прийшов бог до Валаама вночі і сказав йому: якщо люди ці прийшли кликати тебе, *встань, піди з ними,* але тільки роби те, що я говоритиму тобі.

Валаам встав уранці, осідлав ослицю свою і пішов з князями моавітськими» (XXII, 20—21).

Значить, Валаам зробив, як йому наказав бог, в точності виконуючи його наказ. Тому здивовані, ми читаємо те, що написано далі.

«І спалахнув гнів божий за те, що він пішов, і встав ангел господній на дорозі, щоб перешкодити йому» (XXII, 22).

Треба дійсно надіти шори на очі, зовсім забити голову релігійним туманом, щоб не бачити цілковитої неув'язки в цьому місці. Адже бог *сам звелів йому йти.* Так чого ж він «спалахнув гнівом» і чому він «став перешкоджати йому»? Чи не простіше було прямо сказати йому: не ходи! Але все це безглуздя потрібне для того, щоб змусити Валаамову ослицю говорити людською мовою, інакше вона не мала б нагоди для цього.

Біблія зображує Валаама дуже мудрою людиною, яка має можливість попросту розмовляти з богом. Біблія розповідає про дві такі розмови. Які розмови вів цей бог з ослицею Валаамовою, Біблія не наводить, так само як ми нічого не знаємо про побачення цього бога з ослицею.

Виявляється, однак, ослиця була більш зрячою, ніж сам пророк божий Валаам.

«І побачила ослиця ангела господнього, що стояв на шляху з голим мечем у руці, і звернула ослиця з шляху і пішла на поле, а Валаам став бити ослицю, щоб повернути її на шлях (XXII, 23).

Виходить, що ослиця бачила ангела, а пророк божий не бачив. І тричі робиться цей самий фокус. Ослиця і так і сяк; і до стіни притискується в тісному місці, і ногу Валааму до скелі притискує — не розуміє мудрий пророк, та й годі! Лупцює її палкою щосили, а того не відає, що

ослиця ця з самим господом богом начебто розмовляє, його накази виконує. Здорово, мабуть, лупцював Валаам цю ослицю, до того, що заговорила вона людським голосом.

«І відкрив господь уста ослиці, і вона сказала Валааму: що я тобі зробила, що ти б'єш мене от уже втретє!

Валаам сказав ослиці: за те, що ти поглумилась з мене; якби у мене в руці був меч, то я тепер же вбив би тебе.

Ослиця ж сказала Валааму: чи не я твоя ослиця, на якій ти їздив від початку до цього дня? Чи мала я звичку так поводитися з тобою? Він сказав: «ні» (XXII, 28—30).

Зверніть увагу, Валаам анітрохи не здивувався, що ослиця з ним розмовляє по-людському. (Чого тільки не буває!) І розмову веде з нею, як з найзвичайнісінькою людською істотою. І ослиця так розмовляє, нібито вона завжди проповіді біблейські читала, а не возила на собі пророка.

Після цієї приємної розмови між ослицею і її хазяїном:

«Відкрив господь очі Валааму, і побачив він ангела господнього, що стояв на шляху з голим мечем у руці (ангел же був у військовому чині і піхотинець.— *О. Я.*) і преклонився і пав на лице своє» (XXII, 31).

Цікава казка для дітей молодшого віку.

Але, на жаль, казка ця призначена для дітей старшого віку, іноді з сивими бородами: матері і батьки сімей вірять отаким-от казкам.

Після цієї оказії Валаам порозумівся з ангелом. Мабуть, ангел не домовився як слід з богом. От і вийшла різноголосиця. Бог звелів нібито йти Валааму, а ангел перешкоджає. Негаразд отці святі вигадали, білими нитками зшили цю казку про Валаамову ослицю. А далі все вже як по-писаному: замість того, щоб проклинати євреїв, Валаам зійшов на гору, поставив сім жертовників і на цих семи жертовниках засмажив сім бичків і сім баранів. Жарене вийшло знамените. А потім вийшов і благословив євреїв замість того, щоб їх проклинати.

Все це оповідання від початку до кінця вигадане, звичайно, для того, щоб якнайчудесніше показати, як бог може все зробити. В той час, коли це оповідання складалося, ступінь розвитку народу був такий, що вірили йому, мабуть, усі. А для чого ж служить це оповідання тепер?

Тепер це оповідання в руках попа служить для того, щоб удержувати народ на тій точці розуміння світу, на якій стояли дві — три тисячі років тому. Капіталістам, поміщикам, попам і тепер вигідно, щоб селяни і робітники вірили, нібито війни відбуваються тому, що бог хоче перемоги одного народу над іншим, нібито загарбання чужих земель відбуваються тому, що бог цього хоче. І якщо богу потрібно буде, то і осли заговорять.

Розвинутого робітника, селянина, який покінчив з релігією, отакою казкою вже не нагодуєш. Тільки релігійну людину можна ще змусити вірити у Валаамових ослиць, які розмовляють людською мовою.

Розділ четвертий

ЯК БОГ РОЗПРАВЛЯЄТЬСЯ З СУПЕРНИКАМИ

В Біблії ви знайдете багато описів різних воєнних походів і битв кочових єврейських племен з іншими народами, з якими вони стикалися в своїх пересуваннях. Описані ці походи і битви, як і інших народів того часу, з усякими вигаданими байками. Попи, описуючи їх, зобразили справу так, що кожна битва, спалення міст, вбивство дітей, захоплення полонених — не просто воєнна справа, а виконання наказу самого бога. Єврейський бог, за Біблією, сам брав участь в усіх цих ділах і дільцях, давав поради, допомагав або перешкоджав перемозі, точно давав вказівки, кого вбивати, кого спалювати, кого як калічити. Все це розповідається при цьому так, щоб зрозуміли, нібито бог відстоює якусь правду.

Нехай же читачі Біблії полюбуються на цю попівську, біблейську правду.

В главі XXV книги Чисел розповідається про те, що «почав народ (ізраїльський) блудодіяти з дочками Моава» (XXV, 1). Ну, ті, звичайно, стали їх кликати служити своїм богам. А молились вони іншому богу (конкуренту, супернику єврейського Ієгови). І от «спалахнув гнів господень на Ізраїля» (3). Біблія розповідає, що перш за все він через Мойсея дав наказ *повісити всіх начальників народу «господу перед сонцем».* Мойсей так і зробив.

Справа ясна: попи іншого народу, іншої віри закликали євреїв у свої храми, до своїх богів. Мойсею і всій по-

півській єврейській братії це було збитково. Оскільки євреї вірили, що Мойсей розмовляє з богом, то він і міг від імені бога давати такі дикі накази.

Один з єврейських поповичів, Фінеєс, у своїй старанності зайшов так далеко, що забрався у спальню, де спав єврей з мадіанітянкою. Біблія розповідає з смакуванням «подвиг» цього поповича:

«І взяв у руку свій спис і увійшов слідом за ізраїльтянином у спальню і проколов обох їх, ізраїльтянина і *жінку в череві її*» (XXV, 7—8).

«Священна книга» — Біблія не тільки не засуджує цього звірства, вона описує його як геройство, як хороший, моральний, гідний наслідування вчинок. Релігія говорить віруючому: от як ти повинен діяти. Хіба не ясно, що *релігія розділяє людей?* Хіба не ясно, що релігія вчить людей ненавидіти один одного *тільки* за те, що інша людина по-іншому молиться? Хіба не ясно, що релігія шкідлива трудящим людям? І хіба не ганебно, що всі ці криваві діяння попи іудейські, православні, католицькі, сектантські проповідники видають за «святе письмо», закликаючи віруючих наслідувати ці божі справи!

Якщо вірити Біблії, то з наказу єврейських попів було вбито *24 тисячі* чоловік тільки за те, що вони пішли в іншу попівську лавочку, стали молитись іншим богам (XXV, 9: «померлих же від поразки було 24 тисячі»).

Але богу цього було мало. Попам вигідно підтримувати ворожнечу з іншим народом, іншої віри. Тому біблейський піп Мойсей говорить євреям, нібито бог дав йому наказ:

«Ворогуйте з мадіанітянами [98] *і вражайте їх»* (XXV, 17).

І глава XXXI книги Чисел описує, як винищували ціле плем'я. Звичайно, в основі таких воєн лежали не релігійні мотиви, а причини цілком матеріального порядку: намагалися захопити худобу противника, його майно, пасовиська, рабинь, в основі лежав грабіж. Але Біблія, релігія цей грабіж прагнуть показати як богоугодну справу.

«І пішли війною на Мадіама, як повелів господь Мойсею, і вбили всіх чоловічої статі... А жінок мадіамських і дітей їх сини Ізраїлеві взяли в полон, і весь скот їх, і всі стада їх, і все майно їх взяли у здобич. І всі міста їх у володіннях їх і всі селища їх спалили вогнем. І взяли все захоплене і всю здобич, від людини до скоту» (XXXI, 7, 9—11).

Нібито досить жорстокості і звірства вчинили над мадіанітянами. Але Біблії, релігійній свідомості цього замало. Бог сердиться, навіщо не вбили жінок і дітей чоловічої статі.

«І прогнівався Мойсей на воєначальників, тисячоначальників і стоначальників, які прийшли з війни. І сказав їм Мойсей: (для чого) ви залишили живими всіх жінок?.. Отже, *вбийте всіх дітей чоловічої статі, і всіх жінок,* які пізнали мужа на мужському ложі, вбийте; а всіх дітей жіночої статі, які не пізнали мужського ложа, залиште живими *для себе»* (XXXI, 14—18).

Попівські інтереси так і випирають із змісту Біблії. Біблія вкладає в уста неіснуючому богу розпорядження, щоб з награбованої здобичі була виділена левова частка попам. Адже кінець кінцем не даремно ж попи старались, морочили голови, комедію ламали, нібито з богом розмовляють.

«І сказав господь Мойсею, говорячи: підрахуй здобич полону, від людини до скоту, ти і Єлеазар священик і начальники племен громади; і поділи здобич пополам між тими, що воювали, що ходили на війну, і між усією громадою і від воїнів, що ходили на війну, візьми данину господу, по одній душі від п'ятисот, з людей і з великого скоту, і з ослів і з дрібного скоту; візьми це з половини їх і віддай Єлеазару священику у приношення господу; і з половини синів Ізраїлевих візьми по одній частці з п'ятдесяти, з людей, з великого скоту, з ослів і з дрібного скоту і віддай це левітам, які служать при скінії господній. І зробив Мойсей і Єлеазар священик, як повелів господь Мойсею» (XXXI, 25—31).

Чимало, як ми про це взнаємо з тієї ж глави Біблії, дісталося тоді єврейським попам.

«І данина господу з дрібного скоту шістсот сімдесят п'ять; великого скоту тридцять шість тисяч, і данина з них господу сімдесят дві; ослів тридцять дві душі. І віддав Мойсей данину, возношення господу, Єлеазару священику, як повелів господь Мойсею...

З половини синів Ізраїлевих узяв Мойсей одну п'ятдесяту частину з людей і скоту і віддав це левітам, які виконують службу при скінії господній, як повелів господь Мойсею» (XXXI, 37—42, 47).

Так діяли попи в старовину, коли була безмежно великою їх попівська влада. Але якщо ви, віруючі, вдумає-

тесь, скільки ці паразити, дармоїди висмоктують по всьому світу і тепер, ви зрозумієте, яка велика ще їх влада над вашою свідомістю.

Колись заради наживи вони готові були винищити цілі народи. Тепер нема у них, у попів, такої сили. Але й тепер вони своїх суперників, своїх противників, конкурентів готові в ложці води втопити, коли справа йде про доходи. І тільки проти безбожників вони об'єднуються, діють заодно. В усіх буржуазних країнах у більшості попи різних вір допомагають буржуазії і поміщикам боротися проти комунізму. Попи допомагають імперіалістам у розпалюванні нової світової війни, особливо війни проти СРСР.

Як би і чим би не відрізнялись попи різних вір, вони можуть жити тільки тоді, коли експлуататори панують над трудящими і коли в головах трудящих людей нема правильного поняття про світ. Вони можуть силу свою черпати тільки з поділу людей на пануючих і пригноблених. От чому попи — вороги комунізму, вороги безбожжя. Бо повне визволення людини від усіх видів рабства і гноблення є в той же час і повне його визволення від рабства релігії і пригноблення релігією.

ВТОРОЗАКОННЯ

Розділ перший

ЧОГО ВЧИТЬ «ЗАКОН БОЖИЙ» ВІДНОСНО ДІТЕЙ

Якщо вірити попам, перші чотири книги Біблії включають закони, дані самим богом через Мойсея. Ми вже познайомилися з цими «законами». Святі праотці виганяли своїх служниць на всі чотири сторони з прижитими від них дітьми (Авраам виганяє Агар з Ізмаїлом). Святі отці благословляють тих дітей, які готують їм кращі страви.

З усякої примхи бог, розсердившись, винищує не тільки дорослих, але й дітей. Бог дає прямі накази про винищення дітей. Ми наводили з Біблії багато таких прикладів.

Нагадуємо главу XXXI книги Чисел, де розповідається про війну з мадіанітянами. «Свята книга» переказує, що євреї в цій війні чоловіків убили, а жінок і дітей взяли в полон. Це викликало лють у господа бога і його пророка Мойсея: як вони сміли брати полонених, коли за біблейською мораллю треба вбивати всіх. «І сказав їм Мойсей: навіщо ви залишили живими всіх жінок?», адже за це і «поразка була в товаристві господньому», за це ж бог карає!

Отже, *вбийте всіх дітей чоловічої статі»* (XXXI, 17). От вона, моральність, яку підносять нам релігійники!

Так діяли всі білогвардійці. Барон Унгерн [99], що воював проти Радянської влади на Далекому Сході (в Забайкаллі), вбивав усіх дітей в селищах, які співчували Радянській владі, кидав їх під жорна млинів, спалював живцем. Він вважав себе християнином, був дуже богомільний, до кінця життя заявляв, що вірить у бога. Ви бачите, що віра в бога анітрохи не заважає найбільшому злочинству: можна вірити в бога, виконувати «закон божий», посилатися пря-

мо на наказ бога, сказаний ним нібито через Мойсея: «Убийте всіх дітей чоловічої статі».

Погромники, які вбивали під час погромів дітей — єврейських, росіян, вірменських, татарських,— могли б послатися з повним правом на Біблію.

Німецькі й італійські фашисти в Іспанії, громлячи з літаків села і міста і вбиваючи дітей і жінок, теж виправдовують свої звірства божим іменем, а князі церкви в усіх країнах благословляють фашистів іспанських, італійських, німецьких і всіляких інших катів і ворогів трудящих.

Вся Біблія пройнята рабовласницькими, експлуататорськими поняттями.

Біблія наскрізь *консервативна*, тобто вона що б то не було хоче зберегти відгнилі, мертві порядки, які сковують по руках і ногах людину, роблять її рабом перед панами, поміщиками, капіталістами, попами, богом. Тому і в родинних стосунках Біблія зберігає незаперечну владу над дітьми.

В главі XXI Второзаконня (18—21) Біблія дає пряму пораду, як діяти з непокірними дітьми.

«Якщо у кого буде син буйний і непокірний, що не прислухається до голосу батька свого і голосу матері своєї, і вони карали його, але він не слухає їх,— то батько його і мати його нехай візьмуть його і приведуть його до старійшин міста свого і до воріт свого місцеперебування і скажуть старійшинам міста свого: «Цей син наш буйний і непокірний, не слухає слів наших, марнотратник і п'яниця». *Тоді всі жителі його нехай поб'ють його камінням до смерті: і так винищи зло з середовища свого, і всі ізраїльтяни почують і убояться»*.

Такий є «закон божий» про «непокірних» дітей, які не слухають батьків. Ну, а якщо самі батьки — п'яниці і марнотратники? Якщо батьки нікчемні? Хіба так не буває? Як же тоді бути дітям? Теж їх слухатись? Біблія говорить: так. А якщо батьки — пауки-глитаї, грабіжники? Хіба так не буває? А якщо батьки — розбійники?

Ви бачите, які несправедливі, рабовласницькі, відсталі, віджилі поняття прищеплює і проповідує Біблія.

От чому треба всіма засобами боротися проти вчення Біблії, проти релігії взагалі. Нехай молодь особливо вдумається в це вчення Біблії, особливо наша селянська молодь. Тоді вона зрозуміє, яке це зручне вчення для властолюбних батьків, для самодурів, які вдома, в господарстві

вимагають собі покірності, безперечного послуху, а трохи не так — пускають в хід кулаки, віжки, батіг, палку. «Закон божий» щодо дітей — це закон рабовласника, поміщика щодо свого раба. Цей закон вимагає, щоб дитина була рабом, безсловесним, безправним.

Минув час для такого закону!

Розділ другий

УРОК «ЗАКОНУ БОЖОГО»

Давайте спробуємо влаштувати урок «закону божого» за участю попа, але так, щоб він пояснив усе, що написано в тій або іншій главі Біблії, на наш вибір. Та щоб не оминався від питань, пояснив би нам ті «закони божі», які ми знаходимо в Біблії.

От ми беремо главу XXIII Второзаконня.

В цій главі Мойсей передає накази, закони бога, які люди повинні виконувати, коли не хочуть прогнівити бога, позбутися назавжди його милостей, коли не хочуть викликати його кару.

І от ми читаємо перший закон:

«У кого роздавлені ятра або відрізаний дітородний член, той не може ввійти в оточення господнє» (XXIII, 1).

Ввійти в оточення господнє — значить стати попом, священиком. Чому ж чоловік з роздавленими яйцями або відрізаним дітородним членом не може бути попом? Хіба у попа ті ж обов'язки, що й у бугая? Бог, значить, добирає собі служителів і піддає їх медичному оглядові, чи не попсовані у них яйця або дітородний член. Ніякий піп у світі не пояснить вам цей «святий закон», а намагатиметься обминути його.

А далі йдуть інші правила: син блудниці до десятого покоління не може бути священиком. Але хто з вас не знає, що це — тільки слова. Чи не селяни охрестили попів «породою жереб'ячою»?!

Ми от якось послали по селах любителя сільських казок; він записав те, що на селі говорять про попів. Так жодна газета не береться надрукувати ці оповідання, настільки в них густо від попівської срамоти, від розпусти. Так що ці біблейські слова про блудниць розраховані тільки на легковірних.

В тій же главі (10—14) дається вказівка, як і де влаштовувати відхожі місця, як і де сідати для випорожнення. Бог, виявляється, і цим займається. І дає розпорядження, що коли з ким трапиться вночі і він від цього буде нечистий, тобто коли зіпсує білизну від проносу або від чогонебудь іншого, то повинен вийти на цілий день з табору (тобто з селища, міста, села) і не входити в табір до вечора.

Спитайте попа: чому цей закон не виконується? Якби виконувався, уявіть собі хоч на хвилину картину, коли всі, з ким такі речі трапляються, виконують цей «закон божий» і дійсно кидають усяку справу, щоб цілий день сидіти десь за околицею або межею міста! Ні, таких дурнів тепер не знайдеш!

Бог нібито наказав влаштовувати відхожі місця за оселями («поза табором»), причому точно вказав, як треба випорожнюватись.

«Крім зброї твоєї, у тебе повинна бути лопатка: і, коли сідатимеш поза табором, викопай нею яму і знов зарий нею випорожнення твоє, бо господь бог твій ходить серед табору твого, щоб рятувати тебе і віддавати ворогів твоїх у руки твої, а тому табір твій повинен бути святий, щоб він не побачив у тебе чого соромного і не відступив від тебе» (XXIII, 13—14).

Звичайно, чистота і охайність — річ дуже корисна. Але люди тепер додержують чистоти не тому, що це наказує піп, і не для того, щоб у ніздрі господа бога не вдарило зіпсоване повітря, а тому, що розуміють, що це корисно, що де бруд і нечистоти, там заводяться заразні хвороби. Але уявіть собі на хвилину, що люди тепер стали б виконувати цей «закон божий» і кожен ходив би з лопаткою, щоб копати собі ямку для випорожнення. Бідний єврейсько-християнський бог! Нічого іншого його дикунський розум не міг вигадати, крім ямки, куди випорожнюватись, і лопаточки, щоб засипати цю ямку.

Нинішні чисті вбиральні з каналізацією, з водопроводом здалися б цьому біблейському богові храмом світлим. А то, справді, уявіть собі: ходить цей боженька по табору, і тхне звідусіль так, що ніс затуляй.

Видно, важко давався кожний крок поліпшення побуту людей, коли треба було іменем бога відхожі місця будувати!

А ми, звільнившись від цих богів і страху перед ними, заради суспільного блага робимо те, чого ніколи з страху перед богом люди не могли б зробити.

Я цей приклад з Біблії навів, як яскраве свідчення того, наскільки безглуздо було б тепер селянам і робітникам повчатися з Біблії.

На цьому прикладі я і розлучаюся з п'ятикнижжям Мойсея.

Постараюсь на інших книгах Біблії показати шкідливість релігії як учення, що одурманює свідомість трудящих.

КНИГА ІСУСА НАВІНА

Розділ перший

ОСВЯЧЕННЯ КРИВАВИХ ВОЄН

Хто уважно читав книгу Ісуса Навіна [100], той погодиться, що окремі її глави прямо зв'язані з п'ятикнижжям, є продовженням п'ятикнижжя. Знавці Біблії здебільшого прийшли до того висновку, що книга ця написана, як і більшість книг Старого завіту, в Вавілоні, близько 500 років до християнського літочислення, тобто близько 2 500 років тому. Отже, це зовсім не найстародавніші пам'ятки письма, за які їх видають, тому що китайські й індуські «священні» книги, єгипетські папіруси та інші написані за 2—3 тисячі років до цього. Зв'язок з п'ятикнижжям приводить деяких учених знавців Біблії до думки про необхідність з'єднати цю книгу Ісуса Навіна з п'ятикнижжям під назвою шестикнижжя. Книга ця описує головним чином період воєн, коли вогнем і мечем винищувалися цілі племена войовничими пастушо-землеробськими племенами і родами євреїв, причому, як в усіх таких книгах, ми знаходимо фантастичні перебільшення. Адже вся країна, яку завоювали євреї, була не більше однієї великої нашої області. А в книзі перелічується безліч царів, десятками перелічуються царства і народи, винищені нібито безслідно євреями. «Царства» ці були не більше нашого району.

Починається історія з того, як бог з'являється до одного з служителів Мойсея, Ісуса Навіна, і доручає йому вести євреїв у землю обітовану, обіцяє йому всіляку під-

тримку і вимагає тільки одного: виконання того, що написано в Біблії, в книзі закону. Тепер ми знаємо, що сама «книга закону» була написана порівняно недавно, людьми, які жили на багато сотень років пізніше того часу, про який вони писали, так що вся ця розмова неіснуючого бога з воєводою Ісусом Навіном вигадана єврейськими письменниками.

Глава II описує, як діяла контррозвідка у єврейського племені, як було поставлене шпигунство. Розповідається, як Ісус Навін відправляє в місто Ієрихон розвідників. Ті приходять в дім розпусти до проститутки Рааб. Доми розпусти завжди служили притулками для різних шахраїв, злодіїв, розбійників. Проститутка Рааб потрапляє, однак, у дуже почесні персони. Ні з того, ні з сього вона догадується, що це — єврейські розвідники, і домовляється з ними про зрадництво. Її і сім'ю її обіцяють врятувати за зрадництво. І коли гине все місто Ієрихон, вона і сім'я її врятовуються. Виходить, що проститутка потрапила у святі, угодні богу за те, що приховала в своєму кублі двох єврейських шпигунів. Це — перше «святе діло», про яке нам розповідає книга Ісуса Навіна.

Друге «чудо» — перехід через Іордан. Щоб євреям зручно було пройти через Іордан, біблейський бог влаштовує так, що вода в річці спиняється стіною, а нижче цієї стіни стікає в Солоне море, так що євреї переходять по сухому дну (III—IV). Віруючим велять вірити в це чудо, попи запевняють, що воно можливе [101].

Але нехай віруючі прочитають від початку до кінця п'ятикнижжя і книгу Ісуса Навіна і скажуть по совісті: хіба євреї чим-небудь відрізнялись від інших племен і народів, що жили тоді? Хіба не описує Біблія на кожному кроці їх зради їхньому богу, хитання, ремство? Адже ж сама Біблія описує, як в сорокалітньому блуканні по пустині вимерли *всі до одного* ті, хто вийшов з Єгипту, як недостойні увійти в землю обітовану. Нехай спитають себе віруючі: як це можливо? І вони зрозуміють, що це — одна з вигадок, одна з казок, як вигадкою є сказання про те, що Ісус Навін наказав Сонцю спинитись і воно спинилось [102].

Оповідання про те, що вода в річці Іордан розступилася перед євреями, не нове: ми вже зустрічали розповідь про таке «чудо» при переході євреїв через Чермне море.

Тільки там ці фокуси робив Мойсей. Упорядники Біблії, мабуть, вважали: чим Ісус Навін гірший від Мойсея, і якщо він не творитиме чудес, то хто його шануватиме? А правди в цьому оповіданні Біблії стільки ж, скільки в оповіданні про перехід через Чермне море «наче по сухому»,— ні на копійку в цих казках правди нема.

Після того минули віки. Велися хрестові походи [103] «в ім'я Христове». Кожна війна, яку затівали царі, імператори, королі, рицарі, бояри, барони, графи, князі, грабіжники-капіталісти і поміщики, зображувалась перед віруючими як справедлива війна в ім'я бога. Повигадували чудес повний мішок для легковірних дурнів. Але чи бачили коли-небудь солдати будь-якої армії, щоб хоч маленький струмочок на їх шляху перестав текти, щоб зручніше було їм переходити? Просто вибирають місце, де річка пересихає або мілка, щоб перейти вбрід. А палестинська річка Іордан — мілка річка, через яку і тепер місцями переходять вбрід без усяких зусиль. Хто ж повірить, що перед єврейським племенем річка спинилась і пропустила євреїв!

В главі VI описується облога Ієрихона. Ну і кріпостю ж було це жалюгідне сільце, огороджене кам'яним муром.

Спочатку єврейський бог укладає договір з Ісусом Навіном і викладає йому чудовий план облоги.

«От я віддаю в руки твої Ієрихон і царя його і людей міцних, що знаходяться в ньому; підіть навколо міста всі, здатні до війни, і обходьте місто один раз на день: і це роби шість днів. І сім священиків нехай несуть сім сурм ювілейних перед ковчегом, а в сьомий день обійдіть навколо міста сім разів, і священики нехай сурмлять сурмами; коли засурмить ювілейний ріг, коли почуєте звук сурми, тоді весь народ нехай вигукне гучним голосом, і стіна міста повалиться до своєї основи, і весь народ піде в місто, попрямувавши кожен в свою сторону» (VI, 1—4).

Такий був план єврейського бога. Ні вогнепальної зброї, ні рушниць, ні кулеметів, ні гармат цей пастуший бог винайти не міг. Якби тепер хто-небудь здумав отакі прогулянки з попами і оркестрами музики вчиняти навколо обложеної кріпості, їх начисто скосили б з двох-трьох кулеметів. А біблейський бог кидає камінням з неба, як це описано в одній з глав книги Ісуса Навіна. Та всякий червоноармієць його б з гвинтівки пристрелив, цього каменеметальника! А знаходяться люди, які вірять,

нібито і справді від криків і звуків сурми повалилися стіни. Малим дітям такі казки розповідати — і ті не повірять.

Чого ж зажадав собі в нагороду бог за отакий спосіб взяття кріпості? Зовсім дрібничку, виявляється. Все, що євреї награбують у захопленому місті, попам: *«Все золото і срібло, і посуд мідний і залізний хай будуть святинею господу і увійдуть в скарбницю господню»* (VI, 18), та ще врятувати просив проститутку, яка приховала шпигунів. Отож який був тісний зв'язок з контррозвідкою: навіть проститутки були у єврейського бога на обліку в цій війні!

Біблія розповідає, як євреї намагалися виконати наказ бога:

«І чоловіків, і жінок, і молодих, і старих, і волів, і овець, і ослів (а ці ж чим грішні були, ці чим заважали?!) — все винищили мечем» (VI, 20).

Коли попи дізналися, що один з євреїв не здав награбованого попам, вони влаштували над ним суд, і цього нещасного Ахана, сина Заріна, побили за містом камінням і спалили його разом з усіма дочками і синами його і скотом і накидали на це пожарище купу каміння.

Такі-от богоугодні справи, описані в перших семи главах книги Ісуса Навіна. А далі — ще краще.

За Біблією виходить так: кожного разу, як треба було завоювати те чи інше місто, Ісус Навін радився з богом. На війні буває штаб полку, штаб бригади, дивізії, корпусу, штаб фронту. Цей штаб, за Біблією, був у Ісуса Навіна, але головним його начальником був бог. Разом з Ісусом Навіном він начебто розробляв плани наступу, облоги, війни. Єврейський бог не забував кожного разу скласти наказ по єврейській армії: як і кого вбивати, що спалювати, що грабувати, кому дістанеться награбоване і так далі.

Так і в главі VIII єврейський бог дає наказ через Ісуса Навіна: піти до міста Гая (а це місто, судячи з Біблії, було меншим від будь-якого великого села), влаштувати засідку поза містом. Невеликий загін повинен був виманити гайських жителів з-за огорожі, а ті, що засіли в засідці, повинні були вискочити і зайняти місто.

Біблія передає слова наказу Ісуса Навіна:

«Коли візьмете місто, запаліть місто вогнем, за словом господнім зробіть; дивіться, я наказую вам» (VIII, 8).

Біблія докладно описує, як сам бог бере участь у битві, втручається в бій, радить, коли треба Ісусу піднімати спис, що робити.

Такі поняття про богів були у всіх народів стародавнього світу. В грецьких книгах описується війна за місто Трою — троянська війна[104]. Так от у сказаннях про цю війну ми знаходимо, що боги і богині Греції беруть участь то на тому, то на другому боці. Євреї були ще нижчі за своїм тодішнім розвитком, ніж греки. Що ж дивного, коли у них були такі уявлення?

Біблія розповідає:

«Вбитих у той день чоловіків і жінок, усіх жителів Гая, було дванадцять тисяч...». «Тільки скот і здобич міста цього сини Ізраїля поділили між собою, за словом господнім, яке господь сказав Ісусу» (VIII, 25—27).

Таким чином, єврейський бог, за Біблією, не тільки брав участь у війні, у вбивстві жінок і дітей, але брав участь у грабежі, дільбі награбованого. Награбоване ділили за його вказівками, які передавав воєвода. От як це спритно влаштовувалось! Воєвода дозволяв грабувати і говорив: дійте сміливо, так бог велів! Чи не так і нині в ім'я бога, прикриваючись іменем бога, діють королі, президенти, капіталісти, поміщики? Чи не прикривають і вони своє гноблення і експлуатацію мас, грабежі і війни божою волею?

Розділ другий

ЗА ЩО ОБЕРТАЛИ В РАБСТВО

Ми вже знаємо, як Біблія з самого початку, ще в книзі Буття, пояснює, звідки взялося рабство. Там справа виходить надзвичайно просто. За те, що син першого самогонника — винороба Ноя нешанобливо поставився до п'яного татка, який голяком валявся, і розповів про це двом своїм братам, Ной, прокинувшись, прокляв цього нешанобливого сина; його самого і потомство його прирік на вічне перебування в рабському стані.

Це оповідання, мабуть, дуже сподобалось через 2—3 тисячі років князю Барятинському, у якого були великі маєтки в Курській губернії. В церкві в селі Івановському, Льговського повіту, збудованій на кошти, награбовані з

народу князем Барятинським, з наказу князя написана на стіні така картина: на якійсь підставці стоїть благообразний старичина — це Ной, а напис над розпростертими руками (чи то благословляє, чи то гімнастику робить) такий: «Ной благословляє всіх». По обидва боки Сім і Іафет. Сім одягнений, як архієрей (виявляється, вже тоді хрещений був у православну віру, вже в християнському вбранні, хоч Христос нібито, за Біблією, трошечки пізніше з'являється), звів руки вгору, і напис над ним: «Сім молиться за всіх». Іафет сидить на троні і в короні (точнісінько як у пісні: «Як у нас на троні чучело в короні»), тримає в руці якусь гостру палку (скіпетр), одним словом, має вигляд царя, і напис над ним: «Влада Іафета піклується про всіх». А внизу мужик іде за сохою в полі, босий, в землю вріс разом з своєю конякою, і над ним напис: «Хам працює за всіх». А збоку повчання благочестиве, вигідне царям, поміщикам, капіталістам, вигідне князям Барятинським і іншим: «Всі звання благословенні богом, одне одному необхідно потрібні». Це не що інше, як релігійне освячення рабства.

Звичайно, не в цій біблейській казці треба шукати відповіді на питання — звідки взялося рабство. Воно мало свої причини, але не ті, про які пише Біблія. В історії з обезземеленням єгипетських селян у книзі Ісход розказана одна з таких причин утворення рабського стану. Друга причина рабства — війна. В главі IX ми знаходимо розповідь про те, як одне з племен було обернене в рабство. Але саме біблейське пояснення, чому жителі Гаваони стали рабами, заслуговує на те, щоб про нього розповісти.

За Біблією, справа була так: дізнавшись про те, що євреї йдуть займати їх землю, всі царі, що жили за Іорданом (тобто князьки і просто старійшини окремих невеликих родів і племен, які населяли цей край), вирішили дати бій, а жителі Гаваони злякались і вирішили уникнути війни. Тому вони послали вперед розвідників-парламентерів сказати, що вони — з далекої країни, що вони хочуть укласти мирний союз. Ті так і зробили. Весь обман їх полягав у тому, що вони, уникаючи кровопролиття, сказали, нібито земля їх знаходиться дуже далеко, а насправді їх чотири містечка лежали в трьох днях переходу від Іордана. Євреї підписали з ними мир. А коли через три дні вступили в їх володіння, то побачили, що від них вислизнула жирна здобич. Вся ця маса кочовників, що, як і багато ко-

човників пізніше (гунни, слов'яни, татари, скіфи), жила грабежем того, що на шляху, була незадоволена цим. Тоді, за словами Біблії, Ісус Навін знайшов вихід у тому, що повернув їх у «вічних рабів» попівського стану.

«І зробила вся громада так, як сказали їм начальники. Ісус покликав їх і сказав: «Для чого ви обманули нас, сказавши: «ми далеко від вас», в той час коли ви живете поблизу нас? За це прокляті ви! *Без кінця ви будете рабами, будете рубати дрова і черпати воду для мене і для дому бога мого*» (IX, 21—23).

Вони у відповідь Ісусу сказали:

«Дійшло до відома рабів твоїх, що господь бог твій повелів Мойсею, рабу своєму, дати вам усю землю і згубити... всіх жителів цієї землі перед лицем вашим; тому ми дуже боялися, щоб ви не позбавили нас життя, і зробили так; тепер от ми в руці твоїй: як краще і справедливіше тобі здасться вчинити з нами, так і чини. І вчинив з ними так: врятував їх від руки синів Ізраїлевих, і вони не умертвили їх; і визначив у той день Ісус, щоб вони рубали дрова і черпали воду для всієї громади і для жертовника господнього» (IX, 24—27).

Так виправдує Біблія обернення в рабство. Духовенство мало раніше своїх рабів церковних, монастирських кріпосних. Ці раби працювали на церковних і монастирських землях, забезпечували жирне життя паразитам-попам.

За наведеним оповіданням Біблії, людей обертали в рабів тільки за те, що вони хотіли уникнути кровопролиття.

Чи не правда, повчальна ця книга Біблії — книга Ісуса Навіна!

Розділ третій

«МИЛІСТЮ БОЖОЮ» КНЯЗЬ ХАЛЄВ, СИН ІЄФОННІЇ, КЕНЕЗЕЯНИН

Релігія потрібна була, потрібна і тепер експлуататорським класам як знаряддя зміцнення і увічнення їх панування. Ми вже не раз бачили, як Біблія виправдує рабство. В історії з п'яним Ноєм і його нешанобливим сином Хамом Біблія пояснює рабство казкою про прокляття цього нешанобливого сина на віки-віків. В книзі Ісуса Навіна (IX) ми бачили приклад, коли ціле плем'я під час війни

обертається в кріпосних для єврейських церковників (так було і з кріпосними християнських монастирів і церков). Барони, рицарі, графи, князі, бояри, дворяни в усіх країнах у свій час прагнули до того, щоб духовенство зображувало рабський стан народу як узаконений богом. І ще більше дбали вони про те, щоб їх влада, їх панування в очах народу були божественними за походженням. Тим-то вони називалися князями і імператорами *«милістю божою»*; ці грабіжники з великого шляху не просто грабували, а грабували і правили іменем бога.

В главі XIV книги Ісуса Навіна розповідається про те, як один такий спритний князьок Халєв, син якогось Ієфоннії, заволодів містом Хевроном від імені бога. З'явився цей князьок до Ісуса Навіна (який, за розповіддю Біблії, нібито змінив вигаданого Мойсея в справі обдурювання народу іменем бога Ієгови) і звернувся, якщо вірити Біблії, з такою промовою:

«Ти знаєш, що говорив господь Мойсею, людині божій, про мене і про тебе в Кадес-Варні; я був сорока років, коли Мойсей, раб господній, посилав мене з Кадес-Варни оглянути землю, і я приніс йому у відповідь, що було у мене на серці: брати мої, які ходили зі мною, переполошили серце народу, а я в точності йшов за господом богом моїм; і клявся Мойсей у той день і сказав: «Земля, по якій ходила нога твоя, буде уділом тобі і дітям твоїм на вік, бо ти в точності йшов за господом богом моїм» (XIV, 6—9).

Як бачите, коли б спитати цього князька, на якій підставі він володіє землею, то виявилося б, що у нього є *божественне право*: як же, він колись був розвідником, шпигуном у цій країні, приніс донесення Мойсею, а той поклявся, що віддасть йому цю землю! Мабуть, старик був міцний; принаймні він хвастався:

«Тепер, от, мені 85 років; але й нині я такий же міцний, як і тоді, коли послав мене Мойсей: скільки тоді було у мене сил, стільки і тепер є для того, щоб воювати і виходити і входити; отже, дай мені цю гору, про яку говорив господь у той день; бо ти чув у той день, що там живуть сини Єнакові, і міста у них великі і укріплені; може, господь буде зі мною, і я прожену їх, як говорив господь» (XIV, 10—12).

Ми не додали жодного слова до цієї чудової промови. От ви, селяни і робітники, бачите, *як релігія виправдовує захоплення князями величезних володінь земельних, як*

іменем бога діставали вони владу над народами. Якби біблейський Ісус Навін був захисником народної маси, він дав би хорошого стусана цьому нахабному дідугану, який хотів заволодіти землею на підставі розмови, яка нібито відбулася 45 років тому. А що відбувається насправді?

«Ісус благословив його, і дав в уділ Халеву, сину Ієфоннііну, Кенезеянину, Хеврон. Таким чином, Хеврон залишився уділом Халева, сина Ієфонніїна, Кенезеянина, до цього дня за те, що він у точності виконав повеління господа бога Ізраїлева» (XIV, 13—14).

Довгий час, століття, тисячоліття, це «божественне право» коронованих і некоронованих владик панувало над світом. На величезній частині земної кулі в усіх буржуазних країнах воно панує і тепер. Коли селяни починають прозрівати, вони виступають проти цього «божественного» права, але вони все ще релігійні, і своє право на землю частина з них намагається обгрунтувати також *іменем бога.* І говорять вони тоді: «Земля — нічия, земля — божа».

Але от приходить пролетарська революція. Вона утверджує нове право, *право праці*, іменем революції, волею трудящих.

«Лиш ми, робітники, ми, діти
Святої армії труда,
Землею будем володіти,
А паразитів жде біда».

Пролетарська революція зірвала вінці з коронованих злочинців, розкрила обман релігії. Вона оголосила землю народним добром. В Конституції СРСР земля оголошена всенародним добром і закріплюється за колгоспами в безплатне і безстрокове, тобто вічне, користування. Тим, хто працює,— тим належить земля. До цієї істини народ приходить і в інших країнах, виступаючи проти влади експлуататорів, звільняючись від обману релігії, руйнуючи всяке «божественне право» експлуататорів.

КНИГА СУДДІВ ІЗРАЇЛЕВИХ

Розділ перший

КАЗКА ПРО БІЛОГО БИЧКА, АБО ПРО ТЕ, ЯК РЕПЕТУВАЛИ ДО СВОГО БОГА ЄВРЕЇ

Книга Суддів розповідає про те, як жили євреї після смерті їх полководця Ісуса Навіна, які землі захоплювали, яким підкореним царям відрубували пальці на руках і ногах, з ким воювали. Але цікаво от що. Розповідається про те, що євреї жили між інших народностей і єврейський бог, боячись конкуренції (суперників), кожного разу якнайсуворіше їм наказував: дивіться, тільки мені вклоняйтеся і моліться; а як почнете іншим богам молитись і кланятись і увійдете в дружній союз з навколишніми народами,— я вас! Але ці погрози не діяли: євреї молились іншим богам, ріднилися з навколишніми народами. Тоді, розповідає Біблія, єврейський бог шаленів, посилав на них завойовників і віддавав їх у полон і рабство. Минало кілька років і євреї починали репетувати, тобто попросту кричати. Тоді єврейський бог посилав їм спасителя-суддю, нищив тих, кому в руки він тільки що віддавав євреїв, а потім минало кілька років і все починалось, як у казці про білого бичка, знову. Знов євреї грішили, молилися чужим богам, ріднилися з «чужими», знов потрапляли в рабство, знов «репетували», і знов бог посилав якого-небудь суддю-спасителя.

Варто трохи спинитись на двох-трьох прикладах.

В главі II книги Суддів (ст. 11 і наступні) розповідається:

«Тоді сини Ізраїлеві стали робити зле перед очима господа і стали служити ваалам; залишили господа бога батьків своїх, який вивів їх з землі Єгипетської, і звернулися до інших богів народів, що оточували їх, і стали поклоня-

тись їм, і *роздратували господа*: залишили господа і стали служити Ваалу і Астартам [105]. І *спалахнув гнів господній на Ізраїля і віддав їх у руки грабіжників, і грабували їх*; і віддав їх у руки ворогів, що оточували їх, і не могли вже встояти перед ворогами своїми. Куди вони не підуть, *рука господня скрізь була їм на зле»*.

Значить, *якщо на вас нападає грабіжник, то за «святим письмом» виходить так, що цього хоче бог*, бог навіть спрямовує руку і волю грабіжника. Чи можна боротися проти грабіжника? Чи не значить це боротися проти волі бога? Важко вигадати щось безглуздіше від цього, однак Біблія вигадала. Вона розповідає в тій же главі таку історію з географією:

«І воздвигав (здорово, мабуть, «воздвигав».— *О. Я.*) їм господь суддів, які врятовували їх від рук грабіжників їх» (16).

«Коли господь воздвигав їм суддів, *то сам господь був з суддею* і врятовував їх від ворогів їх в усі дні судді: *жалів* їх господь, чуючи стогін їх від тих, що пригноблювали і утискували їх» (18).

Засіб, виявляється, був простий, щоб урятувати євреїв від гріха. Досить було тільки «воздвигнути» їм суддю! Здавалось, куди простіше! Мала дитина зрозуміє, що коли цей порядок забезпечував єврейському народу безгрішне і спокійне життя, то єврейський «всемогутній» бог міг би постійно їм *«воздвигати»* суддів, не даючи їм жити без суддів і врятовуючи їх таким чином від гріха, і полону, і рабства, і воєн. Навіщо ж йому був потрібний «стогін від тих, що пригноблювали й утискували»? Навіщо було йому *«жаліти»*, коли все було в руках цього бога?

Але через кілька рядків ви читаєте продовження цієї казки про білого бичка:

«Але, як скоро вмирав суддя, вони знов робили гірше батьків своїх, ухиляючись до інших богів, служачи їм і поклоняючись їм (19). *«І спалахнув гнів* господній на Ізраїля» (20).

Що ж робить цей «бог» у своєму гніві? Він вирішує залишити євреїв серед інших народів. Для чого? Біблія пояснює: *«Щоб спокушати* ними Ізраїля: чи будуть вони дотримуватися путі господньої і ходити по ній» (22). Подумаєш, яка хитрість; адже за «святим письмом», цей бог *«всемогутній»* — навіщо ж він *спокушає*, коли досить «всемогутньому» захотіти — і все буде за його волею?! *Якби*

безбожникам треба було вигадати історію, яка показала б, що ніякого бога не було і немає, то кращого не можна вигадати, ніж ця історія, яка пояснює події втручанням і волею бога.

Справді. Глава III книги Суддів розповідає, що багато чужоземних народів «були залишені, *щоб спокушати ними ізраїльтян і взнати, чи підкоряються вони заповідям господнім*» (4). Євреї не витримують спокуси: «І брали дочок їх собі в жони, і своїх дочок віддавали за синів їх, і служили богам їх» (6).

Значить, цей всезнаючий бог *не знав*, чи будуть євреї підкорятися. *Значить, нема всезнаючого бога.* Цей єврейський бог *не міг запобігти «гріха». Значить, нема всемогутнього бога.*

Приблизно через кожні сорок років повторюється ця історія, починається знову казка про білого бичка. А якщо селяни згадають проповіді попівські в роки засухи, неврожаю, падежу худоби, хвороб заразних, вони зрозуміють, що попи грають з ними в таку ж гру, як кіт з пійманою мишею.

Мовляв, засуха, голод, хвороби, мор, падіж скотський — це випробування від бога. Моліться, грішники, покайтесь,— тоді послухає бог! І моляться, і каються, б'ють чоло, і плачуть, і несуть жертви, відгодовуючи дармоїда-попа, муллу, рабина. А потім мине кілька років — і знов.

В главі III книги Суддів Біблія розповідає, як євреї «репетували» до господа (9). Бог посилає їм спасителя-суддю. Той їх врятовує. Але не надовго. Тоді бог знов карає євреїв. І знов «*тоді зарепетували* сини Ізраїлеві до господа» (16). І знов суддя їх врятовує. Але минає небагато років — і знов «*зарепетували* сини Ізраїлеві до господа» (IV, 3).

Яку мораль з такої історії, з цих казок виводить піп? — Репетуйте, кричіть, благайте бога! Він тільки тоді почує, коли кілька років підряд кричатимете в мільйони глоток!

Яку мораль повинні вивести з неї селяни і робітники? — Перестаньте вірити в безглузді казки про неіснуючого бога, який ніде не існує, нічого не може, нічого не відає.

Женіть в шию всіх проповідників божественного, релігійного обману, всіх торговців божою благодаттю, всіх

роздавачів божої милості, всіх крамарів, що торгують духовною сивухою!

І ще мораль: *релігія вчить поділу людей за релігіями, нацьковує людей однієї релігії проти інаковіруючих.*

Комунізм учить, що всі релігії шкідливі для народу, бо вони засновані на експлуатації, а також на обмані або самообмані.

І ще мораль: *релігія вчить один народ ненавидіти всі інші, не ріднитися з ними, не переймати їх звичаїв, хоч би і хороших.*

Комунізм учить братерства всіх народів.

Розділ другий

ЧЕРЕЗ КОЖНІ СОРОК РОКІВ. ПРОДОВЖЕННЯ КАЗКИ ПРО БІЛОГО БИЧКА

Єврейський бог пробує кожного разу: а що вийде, коли я врятую цих грішників, які раз-у-раз збиваються на іншу віру?

В главі III книги Суддів розповідається про те, як цей бог висунув спасителя, якогось Гофоніїла (скільки було цих спасителів, а кінець кінцем вони нікого і ні від чого не врятували!). Цей Гофоніїл визволив євреїв з полону у царя месопотамського. «І спочивала земля 40 років»,— розповідає Біблія (11). Але євреї знову взялися за старе.

Що ж робить тоді цей єврейський бог? Він «зміцнює Еглона, царя моавітського, проти ізраїльтян». А потім іде все, як в казці: «*Тоді зарепетували* сини Ізраїлеві до господа, і господь воздвигнув їм спасителя Аода». Аод врятовує євреїв. Як він їх врятовує, про це трошки пізніше розповімо. Цього разу земля спочивала 80 років (40 років врятовував суддя Самегар). Після цього починається по-старому:

«Коли помер Аод, сини Ізраїлеві стали знов робити зло перед очима господа. І віддав їх господь у руки Іавіна, царя ханаанського» (IV, 1—2).

Що тут робити? — Засіб уже випробуваний; казка продовжується все в тому ж вигляді:

«*І зарепетували* сини Ізраїлеві до господа».

Ну, і, звичайно, цей єврейський бог одразу ж висуває спасителя, а цього разу навіть спасительницю — пророчицю Девору; і хоч всілякі були тут виявлені чудеса хоробрості, однак, як і раніше, «спочивала земля 40 років» (V, 31). І знову:

«Сини Ізраїлеві стали знов робити зле перед очима господа, і віддав їх господь у руки мадіанітян» (VI, 1). Тоді євреї знову згадують, що треба кричати:

«І дуже зубожів Ізраїль від мадіанітян, і *зарепетували* сини Ізраїлеві до господа» (VI, 6).

І, звичайно, знову цей єврейський бог посилає їм спасителя в особі Гедеона. Така історія продовжується і далі. Один вождь змінює другого, а в проміжок євреї то служать чужим царям, то волають до господа бога. Так, глава XIII книги Суддів знову починається тим же:

«Сини Ізраїлеві продовжували робити зле перед очима господа, і віддав їх господь у руки філістімлян на 40 років».

В главі X знову «*зарепетували* сини Ізраїлеві до господа» (X, 10). Цього разу бог не одразу погодився послати їм спасителя. Він почав торгуватись:

«І сказав господь синам Ізраїлевим: чи не гнобили вас єгиптяни і амореї, і амонітяни, і філістімляни, і сідоняни, і амалікітяни, і моавітяни? І коли ви благали мене, чи не врятовував я вас від руки їх? А ви залишили мене і стали служити іншим богам (як вам, мовляв, не совісно?! — *О. Я.*). Зате я не буду вже врятовувати вас: підіть, благайте богів, яких ви обрали, нехай вони врятують вас у скрутний для вас час!» (X, 11—14).

Ви думаєте, це єврейський бог серйозно говорить? Це тільки для більшої ваги ламається біблейський бог: мовляв, нехай попросять гарненько! Так ламається і всякий князьок перед своїми вірнопідданими. І дійсно вірнопіддані, раби!

«І сказали сини Ізраїлеві господу: согрішили ми, роби з нами все, що тобі завгодно, тільки врятуй нас нині» (X, 15).

Є така весела казочка.

У попа був собака, і він його любив, він з'їв шматок м'яса, він його убив; і в землю закопав, і на камені написав, що у попа був собака, і він його любив, він з'їв шматок м'яса, він його убив; і в землю закопав і на камені написав, що у попа був собака і... і так далі, і без кінця.

От і ця казка про білого бичка теж, як бачите, без кінця. Біблейський бог кидається від милості до гніву, від гніву до милості — то посилає суддів для врятування євреїв (і притому, як в аптеці на вагах,— на сорок років); то насилає гнобителів і завойовників; то євреїв озброює хоробрістю, то їх противників.

Всі ці події, якщо вірити Біблії, відбувалися нібито серед незначних племен, які дуже часто мало чим відрізнялися від усяких зграй, що грабували одна одну, боролися за пасовища, за водні джерела, а Біблія все це зображує як боротьбу якихось великих народів. Досить тільки вчитатись уважно, і бачиш, як усі ці страшні війни, які там описуються, схожі в далеко більшій мірі на напади бандитських зграй. От, наприклад, спаситель Аод, якого єврейський бог висуває для боротьби з Єглоном, царем моавітським. Як же все відбувається в цій історії? Біблія розповідає:

«Аод зробив собі меч з двома вістрями, довжиною в лікоть, і підперезав його під плащем своїм до правого стегна, ...і підніс дари Єглону, царю моавітському; Єглон же був чоловік дуже гладкий. Коли підніс Аод усі дари і проводив людей, що принесли дари, то сам повернувся від істуканів, які в Галгалі, і сказав: у мене є таємне слово для тебе, царю. Він сказав: тихше! І вийшли від нього всі, що стояли при ньому. Аод увійшов до нього: він сидів у прохолодній горниці, яка була у нього окремо. І сказав Аод: у мене є до тебе (царю) слово боже! (Єглон) встав зі стільця. Аод простяг ліву руку свою і взяв меч з правого стегна свого і встромив його в черево його так, що увійшла за вістрям і рукоятка, і тук закрив вістря, бо Аод не вийняв меча з черева його, *і він пройшов у задні частини*. І вийшов Аод в присінок і зачинив за собою двері горниці і замкнув. Коли він вийшов, раби Єглона прийшли і бачать, от двері горниці замкнуті і кажуть: мабуть, він для потреби в прохолодній кімнаті. Чекали досить довго, але, бачачи, що ніхто не відмикає дверей горниці, взяли ключ і відімкнули,— і от, господар їх лежить на землі мертвий» (III, 16—25).

Чи не схоже це більш на те, як людина хвастається, що вона іншу вбила? Так Біблія і описує всю цю картину вбивства, не тільки не осуджуючи, але скоріше в співчутливому тоні. А потім цей самий «спаситель», що вбив Єглона, захоплює переправу через Іордан і не дає нікому

проходити: «І побили в той час моавітян близько 10 000 чоловік, все здорових і міцних, і ніхто не втік» (III, 29).

Щоб ще краще підкреслити сміховинність усіх цих страшних боїв і всіх цих спасителів, варто спинитися на історії судді Самегара. Про цього «спасителя» Біблія дає всього один стих, буквально:

«Після Аода був Самегар, син Анафів, який 600 чоловік філістімлян побив волячим рожном; і він теж врятував Ізраїля» (III, 31).

От вам і спаситель народу! Чим Біблія його згадує? Тим, що він 600 чоловік філістімлян,— не більше і не менше, а рівно 600,— убив бичачим рогом. Не любо — не слухай, а брехати не заважай!! Можете собі уявити, яке ж це було озброєння, коли волячим рогом можна було вбити 600 чоловік противника. Та це просто боротьба врукопашну бандитів, що нападають один на одного.

Дуже люблять зображувати попи всіх сортів пророчицю Девору як героїню єврейського народу. Тут ми нібито маємо справжнє військо, 900 залізних колісниць. Але подивіться, як відбувається боротьба! В самому розпалі бою воєначальник ханаанського царя Сісара тікає пішки і ховається в шатрі якоїсь Іаілі. Біблія додає, що між домом цієї жінки Іаілі і царем асорським був мир, а далі описує картину того, як Іаіль убила цього воєначальника:

«І вийшла Іаіль назустріч Сісарі і сказала йому: зайди, господар мій, зайди до мене, не бійся! Він зайшов до неї в шатро, і вона вкрила його килимом. Сісара сказав їй: дай мені трохи води напитись, я пити хочу! Вона розв'язала міх з молоком і напоїла його і знову вкрила його. Сісара сказав їй: стань біля дверей шатра, і якщо хто прийде і спитає у тебе і скаже: «чи нема тут кого», ти скажи: «нема!» Іаіль, дружина Хеверова, взяла кілок від шатра і взяла молот у руку свою, і підійшла до нього тихенько і встромила кілок у висок його так, що приколола до землі, а він спав від втоми — і помер» (IV, 18—21).

Звичайно, може бути така хоробра жінка і така сильна, що могла приставити кілок до виска і так ударити по цьому кілку молотом, що «встромила кілок у висок його так, що приколола до землі; а він спав від втоми»! А тільки все це далеко більше нагадує спеціально вигадані для збудження хоробрості оповідання, коли треба було боротися з навколишніми ворожими племенами і потрібні були

приклади виняткової хоробрості для того, щоб збуджувати на боротьбу.

Книга Суддів, як і книга Царств, описує звичайно не тільки вигадані події. Окремі племена єврейські боролися за панування над Палестиною. В період цієї боротьби складалася держава, яка намагалась об'єднати ці окремі племена. Не дуже, мабуть, хотіли ці окремі племена боротися за загальні інтереси єврейського народу. В главі V книги Суддів Девора докоряє окремим племенам:

«Від Єфрема прийшли ті, що вкоренились у землі Амаліка; за тобою Веніамін серед народу твого; від Махіра йшли начальники і від Завулона, що володіли тростиною писаря. І князі Іссахарові з Деворою, і Іссахар, так само, як Варак, кинувся в долину пішим. В племенах Рувімових велика незгода. Що сидиш ти між вівчарнями, слухаючи мекання отар? В племенах Рувімових велика незгода. Галаад живе спокійно за Іорданом, і Дану чого боятися з кораблями? Асір сидить на березі моря і біля пристаней своїх живе спокійно. Завулон — народ, який прирік душу свою на смерть, і Неффалім — на висотах поля» (V, 14—18).

Як бачите, багато хто вважав за краще слухати мекання отари, спокійно жити за Іорданом, займатись морською торгівлею і морськими грабежами, ніж боротися за загальнонаціональні інтереси, яких у той час ще і не було. І от, щоб підігріти бойовий настрій, потрібні були такі виняткові приклади. Тут дійсність переплітається з вигадкою, з фантазією. Уривки відомостей і спогадів про дійсні факти розкрашені і прикрашені так, як це було потрібно упорядникам Біблії. Але все ж смішно, коли через кілька тисяч років після цього які-небудь начотники, єврейські і християнські попи, євангелісти, баптисти або інші жерці користуються цими оповіданнями з Біблії для того, щоб довести існування бога. Адже не можна і вигадати більшого безсилля, більшої безпорадності бога, ніж ми бачимо в цих оповіданнях. При всьому своєму бажанні цей бог не може встановити навіть на кілька років мирне життя. Перед нами боротьба племен, боротьба за поля, за скот, за рабів, за одяг. Сама казкова пророчиця Девора, як про щось жадане, віщує в своїй пророчій промові: «Певно, вони знайшли, ділять здобич: по дівиці, по дві дівиці на кожного воїна. У здобич одержано різноколірний одяг... вишитий з обох сторін, знятий з плечей полоненого».

І ці описи боїв з-за того, щоб дістати по дівиці і по дві дівиці на кожного воїна, з-за різноколірного одягу з плечей полоненого, Біблія зображує як прояв божої мудрості, божої величі та іншої нісенітниці.

І в XX віці знаходяться ще мільйони обманщиків, які видають ці оповідання за «святе письмо».

Розділ третій

БІБЛЕЙСЬКІ КАЗОЧКИ ПРО СУДДЮ ГЕДЕОНА

Ми вже не раз відмічали в «Біблії для віруючих і невіруючих», як запросто єврейський бог розмовляв з євреями, сперечався з ними, бився об заклад, торгувався, вступав навіть у рукопашну (наприклад з Іаковом), гнівався, каявся, давав обіцянки, потім про ці обіцянки забував, потім знов згадував, і знову давав обіцянки, і знову про них забував.

От і в казочках про суддю Гедеона в книзі Суддів бог час від часу приходить до цього рабовласника, радиться з ним, влаштовує різні фокуси, які перетворюються під пером авторів Біблії в чудеса.

Починається оповідання з того, що Гедеон меле пшеницю на камені (мололи тоді вручну, розтираючи зерно дерев'яним або кам'яним товкачем на камені). Біблія точно записує розмову, яка нібито відбувається між Гедеоном і господом. Починається розмова з того, що Гедеон висловлює сумнів, чи існує цей самий бог єврейський, про чудеса якого розповідають. Бог запевняє Гедеона, що він зробить його спасителем євреїв від полону мадіанітянського. Гедеон сумнівається. «Доведи мені,— говорить він,— що ти справді бог. От я піду, принесу козлятко і юшку, і ти поїси, а поки що підожди, не йди звідси, поки я не прийду до тебе і не принесу дара мого і не запропоную тобі». Бачите, як це було просто: бог зголоднів, треба його погодувати, засмажити йому козлятко, приготувати юшку борошняну. Біблія розповідає, що бог залишився ждати, поки той возився з стряпнею, а потім ударив палкою по каменю. Звідти появився вогонь і спалив і козлятко і хліб. Але оскільки свідків при цьому ніяких не було, то розповідати можна що завгодно.

Сподобалось, напевно, цьому самому богу, який вдень розмовляв з Гедеоном і їв смажене козлятко, він до нього і вночі прийшов: «Візьми,— говорить,— тельця з стада батька і другого тельця семилітнього і зруйнуй жертовник Ваала, який у батька твого, і зрубай священне дерево [106], яке при ньому», а мені, мовляв, спали все це на особливому жертовнику, який ти для мене влаштуєш! Зробив це Гедеон не своїми руками, а «взяв для цього десять чоловік рабів своїх» (VI, 25—27). І коли жителі міста, які нібито поклонялися Ваалу, обурились, Гедеон повів з ними розмови такі, немовби він начитався газети «Безбожник»: «Якщо він бог, то нехай сам вступиться за себе!» Правильно. Якщо взяти історію людства, то за цей час були зруйновані десятки тисяч, коли не сотні тисяч, храмів усіх богів — і єгипетських, і грецьких, і римських, і єврейських, і християнських, і мусульманських мечетей. За Біблією виходить, що єврейський бог і є найбільш істинний бог, а всі інші — неправдиві боги, фальшиві, не справжні, або, принаймні, безсилі боги. А втім, єврейський бог, як і всякий інший, зовсім нічого не може зробити для того, щоб відновити зруйновані храми, просто тому, що цього бога нема, як нема взагалі ніякого бога. Про інших багатьох богів, імена яких були колись грізним бичем для народів, тепер і спомину нема.

Далі в книзі Суддів розповідається про те, як усі жителі Сходу зібрались разом, щоб покарати євреїв, і як Гедеон розбив їх, як то кажуть, без єдиного пострілу з загоном в 300 чоловік. Але перш ніж відправитися в похід, Гедеон випробовує бога, чи не бреше він (не інакше, як начитався «Безбожника»).

«І сказав Гедеон богу: якщо ти врятуєш Ізраїля рукою моєю, як говорив ти, то от, розстелю тут на току стрижену вовну: якщо роса буде тільки на вовні, а на всій землі сухо, то знатиму, що врятуєш рукою моєю Ізраїля, як говорив ти. Так і сталося: наступного дня, вставши рано, він почав вижимати вовну і вижав з неї роси цілу чашу (води). І сказав Гедеон богу: не прогнівайся на мене, коли ще раз скажу і ще тільки один раз зроблю випробування над вовною: нехай буде сухо на одній тільки вовні, а на всій землі нехай буде роса. Бог так і зробив у ту ніч: тільки на вовні було сухо, а на всій землі була роса» (VI, 36—40).

Бачите, який податливий бог був тоді. Такого не знайдеш тепер зручного бога, з яким можна вести такі переговори і торгуватися: спочатку зроби мені вовну вогкою, а землю сухою, а потім навпаки: земля щоб була вогка, а вовна суха. А бог такий податливий, що виконує всі примхи свого улюбленця.

А далі йде добір військ. Здумав би тепер хто добирати так військо! Повоював би він! Викликали спочатку хоробрих,— боягузів, мовляв, не треба. Хоробрих з'явилось 10 000 чоловік. Тоді нібито бог сказав: «Нехай підуть до води і п'ють воду: хто буде хлебтати воду язиком своїм, як хлебче пес, того став окремо» (VII, 5). «І було,— розповідає Біблія,— число тих, що хлебтали ротом своїм з рук, 300 чоловік» (6). От цих 300 чоловік хоробрих, які хлебтали воду, як пси, і відібрав єврейський бог для доказу своєї чудесної сили. А потім розробили вони такий воєнний план: 300 чоловік поділилися на три загони, кожен взяв у руку по сурмі і по порожньому глеку (просто череп'яний горщик), а в глеки поставили по свічці, потім вночі підійшли до табору противника, засурмили одразу триста сурм, брязкнули глеками об землю, розбили їх і стали кричати: «Меч господа і Гедеона!» Трапилось би це в наші дні, з одного-двох кулеметів їх змели б в одну мить. Але за Біблією все виходить не так: виявляється, так перелякались противники, що стали з переполоху один одного вбивати (звичайно, буває під час нічного переполоху) і нібито вбили 120 тисяч чоловік — не більше, не менше.

Далі Біблія розповідає про те, як Гедеон розправлявся з тими, хто відмовлявся давати йому продовольство для його армії. Він їх обкладав колючим терником, клав на них зубчаті молотильні дошки і замучував їх під цими дошками. Жителів іншого міста, які відмовились йому допомагати, він перебив усіх до одного. З награбованих золотих речей Гедеон зробив ковчег, який переносив з місця на місце, «і стали всі ізраїльтяни блудно ходити туди за ним». Інакше кажучи, Гедеон просто-напросто дурив народні маси, як дурили до нього інші попи і жерці.

Біблія дуже тонко підходить до питання про царів. Вона намагається довести, що спочатку, мовляв, євреї були республіканцями, обирали собі суддів. В главі VIII книги Суддів розповідається про те, що після перемоги над ворогами євреї пропонували Гедеону стати спадковим

царем, але він нібито відмовився від цього рішуче. Вся книга Суддів є виправданням монархічного ладу, її висновки ведуть до того, що без царя, мовляв, ніяк не можна було обійтись.

Коли піп розповідає про чудеса біблейського бога або коли віруючий читає про ці чудеса в самій Біблії з надітими на очі шорами, багато хто не помічає смішних сторін цих оповідань. Треба вміти підійти з відкритими людськими очима, не одурманеними релігією, і тоді кожному буде ясно, скільки смішного в цих оповіданнях про розмови бога з Гедеоном; як сміховинно виглядає ця битва, коли триста євреїв біжать з череп'яними горщиками, лякають цими горщиками стотисячну армію противника, біжать з запаленими свічками і кричать: «Меч господа і Гедеона!» Які смішні ці переговори бога з Гедеоном щодо того, щоб вовна була вогкою або щоб вона була сухою на доказ того, що бог не обманить його, Гедеона. Які шкідливі всі ці казки для трудящих,— казки, призначення яких — прищепити масам страх перед експлуататорами, смирення і покору їх владі. От коли такими людськими очима подивишся на Біблію, тоді вся ця святість, навіяна попами, розлетиться, наче дим.

Ми і ставимо собі завдання добитися, щоб кожен зумів подивитись на Біблію звичайними людськими очима.

Розділ четвертий

ПРО ЦАРЯ АВІМЕЛЕХА, АБО ПРО ТЕ, ХТО КОГО ПЕРЕВЕРШИВ ШАХРАЙСТВОМ — БОГ ЦАРЯ ЧИ ЦАР БОГА

В книзі Суддів Ізраїлевих кілька разів говориться: «*В ті дні не було царя у Ізраїля*» (XVIII, 1), «в ті дні, коли не було царя у Ізраїля» (XIX, 1), «в ті дні, коли управляли судді» (книга Руф, I), «в ті дні не було царя у Ізраїля, *кожен робив, що йому здавалося справедливим*» (XXI, 25).

Подумайте, *чи могло це бути написаним у ті дні*, коли відбувались описані події? Всякому ясно, *що це писалося набагато пізніше, коли царі вже панували.* Скоріше від усього *за вказівкою якраз цих царів попи єврейські вигадали багато оповідань з книги Суддів Ізраїлевих,* в яких

намагалися показати, що все зло походило від того, що «не було царів, і кожен робив те, що йому здавалося справедливим». От, мовляв, дивіться, як погано без царя, які беззаконня чиняться? Не дивно, що царі, королі, банкіри, поміщики так піклуються про поширення Біблії в народі. Але в книзі Суддів розповідається і про царя Авімелеха: «Авімелех же царював над Ізраїлем 3 роки» (IX, 22). От з приводу цього Авімелеха ми і хотіли поговорити з віруючими і невіруючими.

«Авімелех, син Ієроваалів, пішов у Сіхем до братів матері своєї і говорив їм і всьому племені батька матері своєї і сказав:

Внушіть усім жителям сіхемським: що краще для вас, щоб володіли вами всі сімдесят синів Ієроваалових, або щоб володів один? І згадайте, що я — кості вашої і плоті вашої. Брати матері його розповіли про нього всі ці слова жителям сіхемським; і схилилось серце їх до Авімелеха, бо говорили вони: він брат наш. *І дали йому сімдесят сіклей срібла з дому Ваалверіфа; Авімелех найняв на них нероб і свавільних людей, які і пішли за ним. І прийшов він в дім батька свого в Орфу і вбив братів своїх, сімдесят синів Ієроваалових, на одному камені.* Залишився тільки Іофам, молодший син Ієроваалів, тому що сховався. І зібрались *усі жителі Сіхемські і весь дім Мілло, і пішли і поставили царем Авімелеха* біля дуба, що поблизу Сіхема» (IX, 1—6).

Так Біблія розповідає про воцаріння Авімелеха. Але всякий бачить (хто не сліпий), *що ніякого народу ізраїльського в той час не було, а були окремі племена.* Авімелех звертається «*до всього племені батька матері своєї*»; значить, все плем'я обмежувалося *родичами одного роду* (та ще рід лічився тоді більше по матері; значить, недавно ще було вижито *материнське право, так званий матріархат, коли мати, жінка стояла часто на чолі роду*; приклад — Девора). Родичі постачають Авімелеха грошима, і він купує собі зграю бандитів: «Авімелех найняв на них нероб і свавільних людей, які і пішли за ним». З цими бандитами він вирізує сімдесят своїх братів, а після цього «зібрались усі жителі Сіхемські і весь дім Мілло, і пішли і поставили царем Авімелеха біля дуба, що поблизу Сіхема».

Хто знає історію царів, той знає, що *з цього, з убивства своїх братів і родичів,* починалося *царювання* не

одного, а дуже багатьох царів, і не тільки у євреїв, але й у росіян, і у французів, і в інших народів.

Біблія далі наводить промову одного з братів Авімелеха, що залишився живим,— Іофама. Смішно прямо читати про цю війну царів і цю промову, коли Іофам, зійшовши на вершину гори і «підвищивши голос свій (гора ж, мабуть, була не надто висока, та і весь «народ» був, мабуть, невеликою юрбою), кричав і говорив їм». Промова його наводиться в Біблії дослівно; а хто її записав, цю промову? Звичайно, вона *від початку до кінця вигадана була пізніше.*

Коли я спитав у віруючих: поясніть мені, *як це зрозуміти, за вашим ученням, це все робиться для справедливості богом?* — вони відповідали мені звичайним викрутом: путі господа, мовляв, недовідомі, бог захотів випробувати і Авімелеха і всіх інших. Як же він випробовує?

«І послав бог злого духа між Авімелехом і між жителями Сіхема, і не стали коритися жителі сіхемські Авімелеху» (IX, 23).

Значить, існує, за вченням Біблії, злий дух (диявол, чорти, біси). В чиєму розпорядженні знаходяться ці злі духи? Виходить, що в розпорядженні бога. Кому служать ці злі духи? — Богу. Запам'ятайте це, і віруючі і невіруючі. Якщо появляється диявол, або «злий дух», то це тому, що бог посилає цього злого духа,— так виходить за Біблією. Ну, а як же з дияволом, який спокушав нібито Ісуса? Виходить, що бог-отець послав диявола, щоб спокушати бога-сина. А оскільки бог-отець і бог-син — два лиця одного і того ж бога, то виходить, *що бог послав диявола, щоб спокушати самого себе.* Чи не нагадує вам це казку про кішку, яка до того розлютилась, що проковтнула сама себе?

Далі ми побачимо, як попи стараються пояснити всяку народну революцію підступами «злого духа», «диявола», і роблять вони так для того, щоб нацькувати на революцію темних, обдурених попами людей. Але послухаймо далі казку про Авімелеха. Для чого це потрібно було єврейському богу на цей раз послати злого духа? Виявляється, от для чого: «щоб таким чином здійснилася помста за сімдесят синів Ієроваалових, і кров їх обернулась на Авімелеха, брата їх, який убив їх, і на жителів Сіхемських, які зміцнили руку його, щоб убити братів своїх» (IX, 24).

В ті часи існував ще *звичай кривавої родової помсти.* Виявляється, не тільки люди брали участь у кривавій родовій помсті, але й бог цим займався. Це зайвий раз підтверджує те, що ми не раз уже доводили: людина сама створює собі бога і наділяє його всіма людськими рисами, властивими епосі: коли існує родова помста, то і бог нею займається, бо бог цей — бог саме цього роду, саме цього племені,— племінний, родовий бог.

Як же відбувається ця помста? Глава IX розповідає далі про різні хитрощі, до яких вдавався один рід проти другого. Кінець кінцем, жителі сіхемські, які посадили Авімелеха на царський престол, самі ж проти нього повстають. Авімелех бере приступом місто заколотників, знищує всіх, хто був у місті, підпалює башту, в якій сховались близько тисячі чоловіків і жінок, і всі в цій башті гинуть від огню. І тільки коли він оточує другу башту, другу кріпость, щоб спалити її вогнем,— «одна жінка кинула уламок жорна на голову Авімелеха і проломила йому череп». От як тоді бились.

Чи не здається вам, коли ви спробуєте уявити собі цю картину, що просто-напросто Авімелех на чолі зграї бандитів нападає на окремі будинки, підпалює їх, убиває жителів, грабує їх добро? Але череп Авімелеха, певно, теж був слонячий. Перше ніж померти, «Авімелех зразу ж покликав отрока, зброєносця свого, і сказав йому: вийми меч твій і умертви мене, щоб не сказали про мене: «жінка вбила його». І проколов його отрок його, і він помер» (IX, 54). Тут, як у маленькій каплі води відображається сонце, відбилося ставлення до жінки: ганьба — померти від руки жінки, бо жінка — нижча істота.

Я питаю віруючих: ну, ми, безбожники, насмішники, ми сміємось над усім цим; а от ви, віруючі, чи не бачите хіба, що це до останньої міри безглуздо, смішно? Ваш могутній бог бачить «беззаконня», бачить злочин (адже, по-вашому, *він бачить, він — «всевидющий»*). Він міг би просто-напросто не допустити такий злочин (адже, по-вашому, він — «всемогутній»). Злочин, однак, здійснюється. Авімелех три роки царює, розбійничає, вбиває, а коли, кінець кінцем, гине від уламка жорна, кинутого в нього жінкою з обложеного будинку, то кого ж це, крім немовлят, може переконати, нібито тут перемогла якась справедливість?

Упорядники книги Суддів Ізраїлевих хотіли нам піднести кілька оповідань, де була б показана мудрість і справедливість єврейського бога, а по совісті кажучи,— хіба не бачить кожний віруючий всієї недоладності, всього безглуздя цих казок, хіба він не бачить, що і в цьому оповіданні все зводиться до того, у кого більше шахрайства: у царя Авімелеха чи у єврейського бога?

Розділ п'ятий

ПРО ДОЧКУ ІЄФФАЯ, ЗАЖАРЕНУ ЗА ОБІТНИЦЕЮ ГОСПОДУ БОГУ

Я дедалі більше переконуюсь, що Біблія — надзвичайно весела книга; не тому, щоб я був сам дуже веселою людиною, а тому, що надто вже високоурочисто Біблія розповідає про такі речі, які в нас, «грішних» людях, викликають тільки сміх. Однак є в Біблії такі історії, які викликають не тільки сміх. Ми вже наводили не один приклад, коли відчуваєш величезну огиду до того, що Біблія підносить в доброчесність. Такою є історія Ієффая Галаадітянина. Біблія розповідає про нього, що «він був чоловік хоробрий», і тут же повідомляє подробиці. Він був сином блудниці. Брати цього Ієффая вигнали його, користуючись тим, що він незаконнонароджений. Цей Ієффай, очевидно, зайнявся розбоями, набравши собі зграю таких же бездомних, як і він, головорізів. Біблія про це дуже коротко розповідає: «І втік Ієффай від братів своїх і жив у землі Тов; і зібралися до Ієффая нероби і виходили з ним» (XI, 3).

Не треба бути особливим прозорливцем, щоб зрозуміти, що *нероби, які виходили з ним*, виходили на розбій, бо інакше — чим жили б ці нероби, бездомні люди. Мабуть, він, як отаман розбійницької зграї, прославився, тому що, коли через деякий час спалахнула війна між аммонітянами і жителями Галаада, тоді старійшини галаадські прийшли до нього з проханням бути у них вождем. Отаман розбійницької зграї чванився спочатку. «Чи не ви,— питає він старійшин галаадських,— зненавиділи мене і вигнали з дому батька мого? Навіщо ж прийшли до мене нині, коли ви в біді?» (XI, 7). Він виговорює собі право залишитись у них начальником і після того, як війна скінчиться. Суть

спору між аммонітянами і жителями Галаада була звичайно з-за землі, з-за пасовищ, джерел води. Весь час одні племена захоплювали землі в інших і сперечалися за них.

Біблія розповідає, що коли Ієффай став здобувати перші перемоги, «і був на Ієффаї дух господній... І дав Ієффай обітницю господу і сказав: якщо ти віддаси аммонітян у руки мої, то після повернення мого з миром від аммонітян, що вийде з воріт дому мого назустріч мені, буде господу, і вознесу це на всеспалення» (XI, 29—31). Мабуть, єврейському богові сподобалась така обіцянка, тому що Біблія далі розповідає про те, як все здійснилося, Ієффай переміг у цій війні.

«І прийшов Ієффай в Массіфу, в дім свій, і от, дочка його виходить назустріч йому з тімпанами і співами; вона була у нього тільки одна, і не було у нього ще ні сина, ні дочки. Коли він побачив її, роздер одяг свій і сказав: ах, доню моя! ти вразила мене: і ти в числі порушників спокою мого! Я отверз (про тебе) уста мої перед господом і не можу зректися. Вона сказала йому: батьку мій! ти отверз уста твої перед господом — і роби зі мною те, що сказали уста твої, коли господь здійснив через тебе помсту ворогам твоїм — аммонітянам. І сказала батьку своєму: зроби мені тільки ось що: відпусти мене на два місяці; я піду, зійду на гори і оплачу дівоцтво моє з подругами моїми. Він сказав: піди. І відпустив її на два місяці. Вона пішла з подругами своїми і оплакала дівоцтво своє в горах. Через два місяці вона повернулась до батька свого, і він вчинив над нею обітницю свою, яку дав, і вона не пізнала мужа. І увійшло в звичай у Ізраїля, що кожного року дочки Ізраїлеві ходили оплакувати дочку Ієффая Галаадітянина чотири дні на рік» (XI, 34—40).

Попи звичайно наводять це оповідання для того ж, для чого наводиться оповідання про Авраама, який за обітницею пішов зарізати єдиного сина свого Ісаака; мовляв, людина для бога нічого не повинна шкодувати, навіть дитину свою,— коли треба, то і дитина приноситься в жертву. Ми вже пояснювали, звідки це. Людські жертвоприношення в свій час були поширені у всіх народів, і залишились вони від того часу, коли людоїдство було не злочином, а звичайнісіньким способом харчування. Цілком імовірно, всі народи пройшли через такий період свого життя, коли у них було людоїдство. І от в цей саме час і значно пізніше приносили богам жертви, жарили для

них найсмачніше і найдорожче, і такі обітниці богу і богам — віддати їм у жертву первенців — ми вже зустрічали не раз у Біблії. Згодом, коли головним заняттям народу стає землеробство і скотарство, людські жертвоприношення замінились жертвами худоби і плодів, взагалі продуктами сільського господарства. Але іноді, коли наставали особливо скрутні часи, знову поверталась до більш стародавніх звичаїв, і знов відроджувалися людські жертвоприношення.

Історія Ієффая — тільки один з прикладів людського жертвоприношення. В історії з Авраамом і Ісааком Біблія виплуталась, вигадавши барана, який заплутався в гілках. Та ба! Тут і барана під рукою не знайшлось! Але подумайте: адже вся казка про Ієффая не мала б смислу «священної історії», якби вийшла не дочка Ієффая, а, скажімо, корова або собака вийшов би. Адже він обіцяв принести для всеспалення те, *що вийде з воріт дому назустріч йому*; якби вийшов собака і йому довелось би собаку жарити своєму богу, то ніякої «священної» історії не було б. Треба якнайчудніше та якнайцікавіше, та щоб людську свідомість вразити, та нерви посмикати у людей, от тоді виходить справжня «священна історія»! Вся розмова, що відбувається між батьком і дочкою, теж показує, як автори Біблії старались підняти серед дівчат і жінок єврейських готовність віддавати богам усе, якщо потрібно буде — і життя своє. Дочка ця випрошує собі два місяці строку, щоб оплакати своє дівоцтво з подругами. Біблія старається нам довести, що дійсно ця дівчина була зажарена, не пізнавши мужа, нібито для нас не однаково,— чи пізнала вона мужа чи не пізнала. Однак для віруючих євреїв того часу було це зовсім не однаково: вже коли богу зажарити дівчину, то принаймні таку, яка ні разу не пізнала мужа. Попи втлумачували віруючим, що незаймана дочка Ієффая, в такому незайманому вигляді зажарена, стане незайманою перед їх богом.

Що можуть сказати віруючі тепер, через кілька тисячоліть після того, як зажарювали таким чином богам людей? Що священного бачать вони в цій історії?

Мабуть, оповідачу, упоряднику історії про Ієффая, було ще не досить нагромаджених у главі XI всяких кривавих страхіть. В главі XII книги Суддів Біблія розповідає про те, як розправився цей розбійницький отаман з єфремлянами, які не брали участі в війні. Розбивши єфремлян,

Ієффай захопив переправу через Іордан і разом з своєю розбійницькою зграєю ловив кожного єфремлянина. Біблія навіть розповідає про те, як вони взнавали — єфремлянин це чи ні. Вони говорили йому: скажи «шибболет», а він говорив: «сібболет» і не міг інакше вимовити. Значить, у цьому місці люди шепелявили, і їх тільки за вимовою ловили і *«заколювали»* біля переправи через Іордан, тобто, іншими словами, *різали:* і *«пало в той час з єфремлян сорок дві тисячі»* (XII, 6). От які святі подвиги описуються Біблією про Ієффая, розбійницького отамана, який уклав договір з самим господом богом і обіцяв богу в разі вдачі зажарити свою дочку. Біблія дуже спокійно розповідає після цього про те, що цей угодник божий зарізав 42 тисячі чоловік, які замість «шибболет» вимовляли «сібболет».

Мабуть, не про всіх суддів встигли вигадати такі ж казочки. Про деяких суддів нічого було, мабуть, вигадувати. Наприклад, Біблія розповідає в главі XII, що після Ієффая суддею був Єсевон. Чим же знаменитий цей Єсевон? Буквально про нього сказано ось що: *«У нього було 30 синів, і 30 дочок відпустив він з дому (заміж), і 30 дочок узяв зі сторони за синів своїх, і був суддею Ізраїля 7 років»* (XII, 9). От і все. Який він був суддя, про це Біблія нічого не розповідає, а хоче нас вразити його надзвичайною плодючістю: 30 синів та 30 дочок! Але нас цим не вразиш, тому що у Гедеона, виявляється, було 72 сини!

Те саме розповідається про суддю Авдона. Про нього буквально сказано: *«У нього було 40 синів і 30 онуків, які їздили на 70 молодих ослах; і він судив Ізраїля 8 років»* (XII, 14).

Є такі євангелісти, які кожну букву «святого письма» вважають священним одкровенням. Вони намагаються навіяти, що все в Біблії — це одкровення боже. Скажіть, будь ласка, яке одкровення і яке чудо, що 40 синів і 30 онуків сиділи на 70 молодих ослах? От якби 40 синів і 30 онуків сиділи на літаках в той час або *якби вони всі вмістилися на одному молодому ослі,*— це було б принаймні хоч цікаво.

Розділ шостий

ПРО ПЛЕМІННИХ БОГІВ

В далеку пору зовсім не було того «єдинобожжя», про яке розповідає нам Біблія. Сама ж Біблія спростовує існування цього єдинобожжя на кожному кроці, мало не через кожні п'ять-шість сторінок. Ми знаємо з історії, *що був час, коли богами вважались померлі предки.* Покійникам, старикам — от кому молились, от кому поклонялись, от кому жертви приносили, їжу і питво на могилу, і клятви давали, і вимолювали собі милості (та ще й тепер збереглась місцями ця віра), вірили, що покійники можуть впливати на долю живих людей; через це образити покійника було боязно. З часом *поклоніння багатьом предкам переходило в поклоніння далекому прародителю, праотцю*; і в старовинних книгах, в старовинних сказаннях ми знаходимо пряме звертання до цих прародителів, праотців. Боги так і називаються: *«батьки, прародителі, праотці!»*. Кожний рід мав свого родового бога, родоначальника, про якого вигадували всякі казки, придумували різні чудеса і подвиги. В старовину *кожен мав у себе в домі зображення свого бога,* тобто свого прародителя, і навіть тепер багато селян вірять (хоч вони і хрещені і думають, що вони не «ідолопоклонники», не «язичники») *в домових*, тобто в те, що в кожному домі є свій *домовий бог*, домовий дух, який піклується про дім, стереже його. Ще недавно було і подекуди досі збереглось,— коли переходять з одного дому в другий — на нове житло, переносять з старого дому в горщику жаринку і запрошують особливими наговорами домового жити в новому домі, обряди всякі виконують, щоб домового переманити в новий дім.

А коли окремі роди між собою з'єднались і утворили племена, тоді виникла віра *в племінних богів. Кожне плем'я мало свого бога, і цього бога плем'я вважало істинним, а всіх інших — фальшивими, злими духами.*

От в Біблії ви читаєте, як крадуть один у одного богів, як створюють собі племінних богів. В XVII і XVIII главах книги Суддів Ізраїлевих якраз розповідається про те, як плем'я (коліно) Данове завело собі такого бога, заволодівши ним силою в домі якогось Міхи. Цей самий Міха спочатку обікрав свою матір не більше, не менше, як на тисячу сто сіклей срібла, а потім признався матері:

«Він сказав матері своїй: тисяча сто сіклей срібла, які у тебе взяті і за які ти при мені вирекла прокляття, це срібло у мене, я взяв його» (XVII, 2).

Біблія розповідає, що Міхина матір дуже зраділа і вирішила зробити з цього срібла істукана (як роблять тепер розп'яття — срібні, золоті зображення Ісуса Христа, зображення богородиці або статуї «святих»).

«Мати його взяла двісті сіклей срібла й віддала їх плавильнику. Він зробив з них істукан і литий кумир, який і знаходився в домі Міхи. І був у Міхи дім божий[107]. І зробив він ефод і терафим і посвятив одного з синів своїх, щоб він був у нього священиком» (XVII, 4—5).

При чому ж тут єдинобожжя, яким хвалилася нам Біблія, нібито у євреїв було єдинобожжя, коли кожне плем'я робить собі богів, і не тільки кожне плем'я, а кожний окремий громадянин, який награбував досить золота і срібла, віддає плавильнику і робить «істукан і литий кумир», а з цього виходить дім божий. А Біблія так і говорить: «і був у Міхи дім божий». От нехай і подумають віруючі, як влаштовується *дім божий*. Біблія ні словом не осуджує Міху, навпаки — Біблія далі розповідає про те, як цьому Місі став заздрити цілий народ.

З цієї ж глави ми дізнаємось, як легко було стати служителем бога — священиком. Біблія про це розповідає:

«Один юнак з Віфлеєма Іудейського, з коліна Іудина, левіт, тоді жив там; цей чоловік пішов з міста Віфлеєма Іудейського, щоб пожити, де трапиться, і, йдучи дорогою, прийшов на гору Єфремову, до дому Міхи. І сказав йому Міха: звідки ти йдеш? Він сказав йому: я левіт з Віфлеєма Іудейського *і йду пожити, де трапиться.* І сказав йому Міха: *залишся у мене і будь у мене батьком і священиком, я даватиму тобі по 10 сіклей срібла на рік, потрібний одяг і прожиток.* Левіт пішов до нього, і погодився левіт залишитись у цього чоловіка, і був юнак у нього... священиком і жив у домі Міхи. *І сказав* Міха: *тепер я знаю, що господь мені добродіятиме, тому що левіт у мене священиком»* (XVII, 7—12).

Біблія хоче сказати, бачите, що священицький сан — спадковий; якщо батько — піп, то і сину його попівська благодать в спадщину передається. Адже справді: іде юнак, щоб «пожити, де трапиться», іншими словами — *безробітний.* Міха робить його священиком («батьком і священиком») і радіє тепер: «я знаю, що господь мені

добродіятиме, тому що левіт у мене священиком». *Невже віруючий не розуміє, що це все написано єврейськими попами, левітами, для того, щоб забезпечити собі спадкове право стригти баранів — віруючих?*

Цей самий молодий попович, однак, незабаром добирає смаку у своїй роботі і починає зображати з себе віщуна, провісника. Коли спостерігачі, розвідники, шпигуни з племені Данова питають його: «Спитай бога, щоб знати нам, чи успішна буде путь наша, в яку ми йдемо» (XVIII, 5), цей молодий шахрай говорить їм від імені бога: «Ідіть з миром; перед господом путь ваша, в яку ви йдете» (6). А суть справи полягала в тому, що розвідники взнали, що в Лаїсі, вдалині від Сідона, жило мирне плем'я — «*побачили народ, який в ньому, що він живе спокійно, за звичаями сідонян, тихий і безтурботний, і не було в землі тій, щоб хтось скривдив би в чому або мав би владу*» (XVIII, 7),— і вирішили оволодіти цією землею. От тут саме і виступає знов племінний бог. Щоб привернути до себе віруючих, воїнам потрібний такий бог, у вигляді «істукана». Тому вони вирішують оволодіти тим, що знаходиться в домі божому Міхи. Вони оточують цей дім збройною силою і оволодівають богами, які знаходяться в домі божому. Дуже цікаве ставлення до цього пройдисвіта-священика, який був у цьому «божому» домі. Біблія розповідає:

«І зайшли туди, і увійшли в дім молодого левіта, в дім Міхи і привітали його. А шістсот чоловік з синів Данових, підперезані військовою зброєю, стояли біля воріт. А п'ять чоловік, що ходили оглядати землю, підійшли, ввійшли туди, взяли істукан і єфод, і терафим, і литий кумир. Священик стояв біля воріт з тими шістьмастами чоловік, підперезаних військовою зброєю. Коли вони ввійшли в дім Міхи і взяли істукана, єфод, терафим і литий кумир, священик сказав їм: що ви робите? Вони сказали йому: мовчи, поклади руку твою на уста твої і йди з нами і будь у нас батьком і священиком; *чи краще тобі бути священиком у домі однієї людини, ніж бути священиком у коліні або в племені Ізраїлевім?* Священик зрадів, і взяв єфод, терафим і істукана і пішов з народом» (XVIII, 15—20).

Піп просто спокусився на більш вигідну службу (утримання прибавили) — з одного боку, а з другого боку — тут бог з дому Міхи перетворюється в племінного бога, за яким іде плем'я,— доходів більше буде. Звичайно, Міха, який у себе влаштував «дім божий», зрозумів, що

лавочка його пропала, що йому вже не доведеться обдурювати навколишнє населення, тому що і він, і син його, і безробітний попик, який втік з племенем Дановим разом з богами, влаштовували непогані справи. Тому він кинувся слідом за крадіями:

«Коли вони віддалилися з дому Міхи (Міха і) жителі домів, сусідніх з домом Міхи, зібрались і погнались за синами Дана, і кричали синам Дана. Сини Данові обернулись і сказали Місі: *що тобі, що ти так кричиш?* Міха сказав: *Ви взяли моїх богів, яких я зробив, і священика і пішли; чого ще більше? Як же ви говорите: «що тобі?»* Сини Данові сказали йому: мовчи, щоб ми не чули голосу твого, інакше — деякі з нас, розсердившись, нападуть на вас, і ти погубиш себе і сім'ю твою. І пішли сини Данові шляхом своїм. Міха ж, бачачи, що вони сильніші за нього, пішов назад і повернувся в дім свій» (XVIII, 22—26).

Може, Ієгова покарав за це крадіїв або, може, він покарав тих, що молились «істукану», тобто все плем'я Данове? Нічого подібного. Якраз жертвами, побитими і погубленими, виявились мирні жителі Лаїса, і Біблія про це безсоромно розповідає:

«А (сини Данові) взяли те, що зробив Міха, і священика, який був у нього, *і пішли в Лаїс проти народу спокійного і безтурботного, і побили його мечем, а місто спалили вогнем»* (XVIII, 27).

Попи нам дуже багато розповідають про те, що існує божа справедливість. *Нехай нам віруючі пояснять, в чому ж тут справедливість, коли проти «народу спокійного, безтурботного» виступає плем'я на чолі з «істуканом» і «побили його мечем і місто спалили вогнем».*

Розділ сьомий

СВЯЩЕННА ІСТОРІЯ ПРО ЄВРЕЙСЬКОГО ПОПА І ЙОГО НАЛОЖНИЦЮ, ЯКА БУЛА РОЗРІЗАНА НА 12 ЧАСТИН І ПОСЛУЖИЛА ПРИЧИНОЮ ВИНИЩЕННЯ МАЙЖЕ ВСЬОГО КОЛІНА ВЕНІАМІНОВА

В книзі Суддів Ізраїлевих, в главах XIX, XX, XXI, розповідається дивовижна історія. В ній все переплуталось: статева розпуста, карні злочини, попівська святість.

Історія надзвичайно повчальна, вона дає нам поняття про те, які були тоді нрави у людей.

Історія починається з того, що якийсь левіт (причому в довгій розповіді про цього левіта ні разу не згадується його ім'я — кращий доказ надуманості всієї цієї історії), що жив на схилі гори Єфремової, «взяв собі наложницю з Віфлеєма Іудейського. Наложниця його посварилася з ним і пішла від нього в дім батька свого в Віфлеєм Іудейський і була там 4 місяці. Чоловік її встав і пішов за нею, щоб поговорити до серця її і повернути її до себе» (XIX, 1—3).

На початку нібито нічого страшного. Взяв собі попик наложницю, посварився з нею, і вона від нього пішла. Знудився він за нею і пішов умовляти. Хто міг би подумати, що з-за неї кінець кінцем загине ціле плем'я, більше 25 тисяч чоловік з одного коліна та з інших — тисяч 40.

Далі розповідається, як тесть приймав безіменного попика, як вони «їли і пили і веселили серце», «підкріплювали серце шматком хліба», як тесть його упрошував залишитись ще на одну ніч і ще на одну ніч: «Залишся ще на ніч, і нехай повеселиться серце твоє». Нарешті вирушили в путь. Заночувати довелося в дорозі, в Гіві Веніаміновій. Місто виявилося негостинним. Попа ніхто не запрошував до себе на нічліг, крім старика, який був земляком попу і який запросив попа і його наложницю до себе в дім.

А далі розповідається історія, яку ми з вами вже знаємо, історія Содома. «Тоді, як вони розвеселили серця свої, от, *жителі міста, люди розбещені, оточили дім, стукали в двері і говорили старику, хазяїну дома: виведи чоловіка, що увійшов у дім твій, ми пізнаємо його*» (XIX, 22).

Добрі собі були нрави, значить, у той час, коли жителі міста могли оточити дім і вимагати, щоб їм віддали попа для статевих утіх.

Але слухайте далі:

«Хазяїн дому вийшов до них і сказав їм: ні, брати мої, не робіть лиха, коли чоловік цей увійшов у дім мій, не робіть цього безумства. *От у мене дочка — дівиця, і у нього наложниця, виведу я їх, смиріть їх і робіть з ними, що вам завгодно*; а з чоловіком цим не робіть цього безумства. Але вони не хотіли слухати його. Тоді чоловік узяв свою наложницю і вивів до них на вулицю. Вони пізнали її і глумились над нею всю ніч до ранку. І відпустили її

до сходу зорі. І прийшла жінка перед сходом зорі і впала біля дверей дому того чоловіка, у якого був господар її, і лежала до світанку. Господар її встав уранці, відчинив двері дому і вийшов, щоб іти в путь свою: і от наложниця його лежить біля дверей дому, і руки її на порозі. Він сказав їй: вставай, підемо. Але відповіді не було *(тому що вона померла)*. Він поклав її на осла, встав і пішов в своє місце» (XIX, 23—28).

Звичайно, таких історій тепер, мабуть, не розкажеш, хоч і бували іноді надзвичайно дикі злочини, насильства над жінками, буває і смерть від насильства. Можна було б подумати, що після цього єврейський священик поховає жертву статевої розгнузданості; але те, що ви читаєте далі, ні з чим не в'яжеться. *«Прийшовши у дім свій, взяв ніж і, взявши наложницю свою, розрізав її по членах її на 12 частин і послав в усі кінці Ізраїлеві»* (XIX, 29).

Ви уявіть собі тільки цього священика, який стоїть з ножем у руці і ріже на 12 частин свою дружину, замучену гівейськими розпусниками, запаковує такі 12 пакуночків і посилає їх в усі кінці Ізраїля: нате, мовляв, одержуйте в подаруночок усе, що залишилось від моєї наложниці. Не дивно, що навіть «священна» Біблія додає:

«Всякий, хто бачив це, говорив: не бувало і не бачено було подібного цьому від дня виходу синів Ізраїлевих з землі Єгипетської до цього дня... Зверніть увагу на це, порадьтесь і скажіть» (XIX, 30).

Що тут порадиш?!

Між окремими племенами єврейськими (колінами) точилася жорстока боротьба, часом винищувальна. Звичайно, вона точилася головним чином з-за загарбання кращих ділянок, пасовиськ, водних джерел і так далі. Але зображує Біблія цю боротьбу зовсім по-іншому. Виявляється, що вся ця історія з ефремовським попом і його наложницею, розрізаною на 12 частин, послужила приводом для кровопролитної війни.

В главі XX розповідається про те, що всі сини Ізраїлеві, як один, зібралися в місті Массіфі, «чотириста тисяч піших воїнів, що обнажають меч», зібралися для того, щоб вирішити, як відповісти на цей злочин. І от зібрали військо в 400 тисяч чоловік, щоб піти війною проти синів Веніамінових. Ті також зібрали військо в 26 тисяч чоловік, «що обнажають меч свій», та, крім того, ще 700 добірних метальників каміння. «З усього народу цього було

700 чоловік добірних, які були лівшами, і всі вони, кидаючи з пращ каміння в волосся, не кидали мимо» (XX, 16).

Здавалось, якщо «всемогутній» бог в усьому цьому бере участь і відновлює справедливість, він міг би легко вразити цих розпусників. Однак справа йде зовсім не так. В перший день: «І вийшли сини Веніамінові з Гіви, і поклали в той день 22 тисячі Ізраїльтян на землю» (XX, 21). Після того: «Пішли сини Ізраїлеві і плакали перед господом до вечора, і питали господа: чи вступати нам ще в бій з синами Веніаміна — брата мого? Господь сказав: ідіть проти нього» (XX, 23). На другий день: «Веніамін вийшов проти них з Гіви в другий день, і ще поклали на землю синів Ізраїлевих вісімнадцять тисяч чоловік, що обнажають меч» (XX, 25). Обманув, значить, бог двічі. Тоді євреї ще поплакали, піднесли всеспалення і мирні жертви, постились, знову розмовляли з богом, і він, нарешті, напоумив їх нібито влаштувати засідку, в яку і потрапили сини Веніамінові.

«І пало з синів Веніамінових 18 тисяч чоловік, людей міцних. Ті, що залишилися, побігли в пустиню, до скелі Ріммона, і побили ще (ізраїльтяни) на шляхах п'ять тисяч чоловік, і гнались за ними до Гідома, і ще вбили з них дві тисячі чоловік. Всіх же синів Веніамінових, що пали в той день, було двадцять п'ять тисяч чоловік, що обнажали меч, і всі вони були мужі міцні. І обернулись ті, що залишились і побігли в пустиню до скелі Ріммона, шістсот чоловік, і залишались там, в кам'яній горі Ріммоні, чотири місяці. Ізраїльтяни же знов пішли до синів Веніамінових, і побили їх мечем, і людей в місті, і скот, і все, що зустрічалось... і всі міста, що знаходились на дорозі, спалили вогнем» (XX, 44—48).

Таким чином було винищено ціле плем'я Веніаміна, та в боротьбі з ним пало 40 тисяч воїнів з другої сторони,— всього більше 65 тисяч чоловік. Біблія хоче сказати: бачите, бог не прощає таких речей і жорстоко карає. Але ми знаємо, що в усякому місті, в усякій капіталістичній країні чинились і чиняться речі ще гірші, і ніякі боги не можуть захистити сотні тисяч жінок і дівчат від злиднів, що штовхають їх на проституцію.

Глава XXI книги Суддів все ще зайнята цією історією. Як бачите, були винищені всі жінки з коліна Веніамінова, а 600 чоловіків все-таки залишилось. І от Біблія розповідає, як доставили жінок цим воїнам, що залишилися

живими. Спочатку винищили ще на додачу тих, що жили в Іавісі Галаадському, крім «400 дівиць, що не пізнали ложа мужеського». Цих 400 дівиць віддали в жони воїнам, що залишилися живими, з коліна Веніамінова. А оскільки не вистачало ще 200 дівиць, то вдалися до так званого викрадання жінок, яке в старовину практикувалося досить часто.

«І наказали синам Веніаміна і сказали: підіть і засядьте в виноградниках, і дивіться, коли вийдуть дівиці сіломські танцювати в хороводах, тоді вийдіть з виноградників і схопіть собі кожен жону з дівиць сіломських і йдіть у землю Веніамінову; і коли прийдуть батьки їх або брати їх зі скаргою до нас, ми скажемо їм: «Простіть нас за них; бо ми не взяли для кожного з них жони на війні, і ви не дали їм; тепер ви винні». Сини Веніамінові так і зробили, і взяли жон по числу своєму з тих, що були в хороводі, яких вони викрали, і пішли і повернулись в уділ свій, і побудували міста і стали жити» (XXI, 20, 23).

От ця чудова історія, яку ми тут розповіли, вся, без прикрас. Нехай найзакореніліший віруючий пояснить нам, безбожникам, *в чому тут святість*?

КНИГА РУФ

ІСТОРІЯ ПРО РУФ

В Біблії є роман, в якому описується любовна пригода досить старезного поміщика Вооза з молоденькою вдовицею на імення Руф. Називається цей роман — книга Руф. Коли спочатку ми писали про Біблію, що в ній ми знаходимо немало любовних романів і повістей, деякі віруючі образились, тому що вони схильні вважати кожну букву, кожний рядок у Біблії — святими, тому що вони уявляють собі, нібито в кожному слові Біблії є якийсь «таємний», прихований смисл.

От з цією веселою вдовицею Руф'ю і поміщиком Ваозом ми і познайомимось у цьому розділі.

Історія дуже нехитра. Під час голодних років якийсь Єлімелех з дружиною своєю Ноемінь оселився в землі моавітській. У них було двоє синів, які одружилися з моавітянками; ім'я однієї з них було Руф. Потім помер старий, померли обидва сини, залишивши двох бездітних удів і стару. Голодні роки в цей час на батьківщині старої припинились, і вона вирішила повернутись і запропонувала вдовицям повернутись до своїх сімей. Одна з них повернулась, а друга пішла з своєю свекрухою. «І йшли вони обидві, доки не прийшли в Віфлеєм. Коли прийшли вони в Віфлеєм, *все місто прийшло в рух від них*» (I, 19). Можете собі уявити, яке це було *місто*, коли воно все прийшло в рух від приходу старої з невісткою. Але тут далі і починається самий роман.

У старої тієї був родич на імення Вооз; мабуть, він був чимось на зразок поміщика: чимало було у нього слуг і служниць. Їсти жінкам не було чого, і Руф пішла зби-

рати колоски після жнив позаду женців. Коли поміщик Вооз пішов подивитися, що робиться у нього на полях, він запримітив її одразу, і, мабуть, сподобалась вона йому. Він покликав її і дозволив їй не тільки збирати колоски, але навіть і пити, коли захоче, з посуду, звідки черпали слуги його. Удовиця впала перед ним навколішки, кланялась йому і всіляко намагалась йому сподобатися. І до того вона сподобалась йому, що Вооз покликав її обідати. «І сказав їй Вооз: час обіду; прийди сюди і їж хліб і умочуй шматок твій в оцет. І сіла вона біля женців. Він подав їй хліба: вона їла, наїлась, і ще залишилось» (II, 14). Те, що у неї залишилось, вона сховала за пазуху, щоб потім погодувати стару. Ввечері вона розповіла старій, як ідуть її справи, а стара її навчила:

«Доню моя, чи не пошукати тобі пристановища, щоб тобі хороше було? От Вооз, з служницями якого ти була, родич наш; от він у цю ніч віє на току ячмінь; *умийся, помастись, надягни на себе (гарний) одяг твій і піди на тік*, але не показуйся йому, доки не кінчить їсти і пити; *коли ж він ляже спати, узнай місце, де він ляже,— тоді прийдеш і відкриєш біля ніг його і ляжеш*; він скаже тобі, що тобі робити. Руф сказала їй: зроблю все, що ти сказала мені. І пішла на тік і зробила все так, як наказувала їй свекруха її. Вооз наївся і напився і розвеселив серце своє, і пішов і ліг спати біля скирти. І вона прийшла тихенько, відкрила біля ніг його і лягла» (III, 1—7).

Річ у тому, що у євреїв був такий звичай, що коли помре хто-небудь, то вдову його бере брат або близький родич. Вона переходить немовби в спадщину разом з її господарством і з ділянкою землі. Однак у цьому місці Біблія явно грішить проти істини. Біблія розповідає: «І спала вона біля ніг його до ранку і встала раніш, ніж могли вони розпізнати один одного. І сказав Вооз: *нехай не знають, що жінка приходила на тік*» (III, 14). Тут явно не чисто, тому що коли вони не могли розпізнати один одного, то чого ж Вооз боявся розголосу, що жінка приходила на тік?

Поміщик на цей раз винагородив удовицю багатше, не те, що в перший раз, коли вона шматочок хліба поклала за пазуху. «І сказав їй: подай верхній одяг, що на тобі, подерж його. Вона держала, а він відміряв їй шість мір ячменю і поклав на неї і пішов у місто» (III, 15). На, мовляв, одержуй!

Вооз пропонує родичу одружитися з удовицею, але тому це було невигідно. І тоді Вооз вирішив і вдовицю, і її ділянку взяти собі. Біблія описує навіть, як відбулась ця угода купівлі і продажу Руфі разом з її ділянкою:

«Раніше такий був звичай у Ізраїля при викупі і при міні для підтвердження якої-небудь справи: один знімав чобіт свій і давав другому... і це було свідченням у Ізраїля. І сказав той родич Воозу: купи собі. І зняв чобіт свій... і сказав Вооз старійшинам і всьому народу: ви тепер свідки тому, що я купую у Ноеміні все Єлімелехове і все Хілеонове і Махлонове» (IV, 7—9).

Так була укладена угода, і Вооз одружився з Руф'ю.

Для чого розповідається вся ця історія про Руф у Біблії? А от для чого: від сина цієї Руфі попи вигадали родовід царя Давида. В очах цих людей удовиця, яка повинна була стати спочатку служницею, а потім дружиною поміщика, цілком підходила до того, щоб бути прабабкою самого спасителя, бо рід Ісуса Христа попи виводять від царя Давида.

От і вся історія з Руф'ю. от і вся книга Руф. А це — теж «священна книга». Попи з поважним виглядом розповідали раніше у школах учням про цю саму Руф і Вооза, як про двох доброчесних людей, звичайно, замовчуючи відносно їх нічного побачення, *а тут найзвичайнісінька історія, яких бували тисячі, про те, як хтиві поміщики-старички одружувалися з молодими своїми служницями, робили їх або наложницями*, або, якщо вже дуже сподобаються, дружинами. Та і в самій Біблії старичок Вооз розкриває таємницю, чому йому так сподобалась Руф після того, як вона лягла з ним спати на току:

«Вооз сказав: благословенна ти від господа, доню моя! Це останнє твоє добре діло зробила ти ще краще попереднього, що *ти не пішла шукати молодих людей, ні бідних, ні багатих*» (III, 10).

Мовляв, мене, старичка, вибрала і віддала перевагу перед молодими!

Нічого не поробиш. І це — теж кусочок Біблії для віруючих і невіруючих. Невіруючому цей кусочок Біблії доставить кілька веселих хвилин, а віруючі нехай ще раз покопаються в Біблії та перевірять, чи правильно у нас розказано про цю книгу Руф, нехай пошукають «святості» в цій любовній історії.

ПЕРША КНИГА ЦАРСТВ

БОГ І ПОДРУЖНЄ ЛОЖЕ

Перша книга Царств починається з оповідання про те, яким чудесним способом народився Самуїл, що поклав, згідно з біблейськими оповіданнями, початок царюючому дому Давида. Ті, хто складав Новий завіт, згодом використали текст цих книг Старого завіту для того, щоб «довести», що ще задовго, так би мовити, була вирішена історія Ісуса, якого дехто з авторів Біблії вивів потомком по прямій лінії від царя Давида. Починається оповідання з того, що у якогось Єлкани з гори Єфремової було дві дружини. У одної були діти, а у другої, Анни, дітей не було, як не старався цей самий Єлкана. Насамперед з цього оповідання благочестиві послідовники Біблії повинні зробити такий висновок: двоєженство і багатоженство не тільки не суперечать благочестивому життю, але немовби ще заохочуються господом богом, бо згодом ми взнаємо, що у царя Соломона було 700 жінок і 300 наложниць крім того.

Цей самий Єлкана, за оповіданням книги Царств, ходив з міста свого у встановлені дні поклонятись і приносити жертву господу Саваофу в Сілом. Священиками там були Ілій і двоє його синів, які, мабуть, хитро влаштовували справи і до краю жадібні були на приношення. Жертвоприношення як жертвоприношення: смажені бики, телята, вівці. Священики жерли м'ясо смажене, пожирали принесене борошно, випивали вино, удавали, що все це віддається господу богу, а обдуреним віруючим роздавали недоїдки. Вони з'їдали ці недоїдки і уявляли, нібито вони їдять разом з богом, за одним столом з ним. Біблія розповідає, що Єлкана давав безплідній своїй дружині Анні

особливу частку, бо любив Анну більше, ніж Феннану, «хоч господь замкнув черево її». Обділена і скривджена суперниця під'южувала Анну, настроювала її вороже: от, мовляв, бог не звертає уваги на тебе, а мені дає дітей. Як і всі віруючі, що уявляють, нібито є якийсь бог, що слухає їх голосіння і скарги, «Анна молилась господу і гірко плакала і давала всілякі обіцянки», нарешті пообіцяла богу, що коли він згадає про неї і не забуде її і дасть своїй рабі дитя чоловічої статі, то вона віддасть цього сина в подарунок богу, тобто, іншими словами, зробить його попом на все життя. Вона обіцяла, що цей самий піп в усі дні життя свого не питиме вина і сикеру, тобто різних спиртних напоїв, і «бритва не торкнеться голови його».

Здорово, значить, пили предки наші, коли треба було давати обітницю богу, що цей майбутній священнослужитель не питиме ні вина, ні сикеру. Щодо гоління, то, мабуть, бог змінив тепер свої погляди, бо католицькі священики всі голять — вуса і бороду і навіть голять на голові кружальце, роблячи щось на зразок сонечка (тонзура). А тоді бог любив більше неголених попів. Мода, нічого не поробиш,— очевидно, і на небесах її додержують.

В Біблії малюється така картина: на сидінні біля входу в храм господа, тобто на паперті, чи що, сидів піп Ілій, а Анна молилась, напившись і наївшись, дуже довго. «Уста її тільки рухались, і не було чути голосу її... Ілій подумав, що вона п'яна, і сказав їй Ілій: «Доки ти будеш п'яною? Витверезись від вина твого і йди від лиця господа». І відповіла Анна: «Ні, господарю мій; я — жона, скорботна духом, вина і сикеру я не пила».

Мабуть, здорово впився піп Ілій, що інших вважав п'яними і не міг відрізнити скорботну людину від п'яної.

Але потім він виправив свою помилку і, як це роблять всі священики, запевнив Анну, що бог дасть їй те, чого вона просила.

А далі розповідається: «І пізнав Єлкана Анну, жону свою, і згадав про неї господь».

Якби ми були віруючими людьми, то ми мусили б з цього зробити висновок: по-перше, якщо бог згадав про Анну, то, значить, він до цього про неї забув, бог, отже, виходить, має властивість забувати; по-друге, бог дістав якісь донесення чи сам був присутній при тому, як Єлкана пізнав Анну,— іншими словами, бог був присутній при подружньому ложі. Але якщо бог згадав про Анну, то,

звичайно, виходить щось на зразок чудесного зачаття: «через деякий час зачала Анна і народила сина». Радість у обдуреного чоловіка була, мабуть, дуже велика. Стали приносити ще більш багаті жертви. А коли Анна вигодувала дитину, то пішла з нею в Сілом, взяла трьох бичків, одну єфу борошна і бурдюк вина і все це принесла в жертву в Сіломському храмі, хлопчика залишила на руках Ілія, щоб той вирощував собі помічника в попи; а бичків засмажили і їли. Як їли, про це варто теж трошки розповісти.

В другій главі першої книги Царств про це розповідається так:

«Сини ж Ілія були люди негідні; вони не знали господа і обов'язку священика у відношенні до народу. Коли хто приносив жертву, отрок священицький під час варіння м'яса приходив з виделкою в руці своїй і опускав її в казан, або в каструлю, або на сковороду, або в горщик і, що вийме виделка, те брав собі священик. Так робили вони з усіма ізраїльтянами, що приходили туди, в Сілом. Навіть перше, ніж спалювали тук, приходив отрок священицький і говорив тому, хто приносив жертву: «Дай м'яса на жарке священику; він не візьме у тебе вареного м'яса, а дай сире». І якщо хто говорив йому: «Нехай спалять раніше тук, як слід, а потім візьми собі, скільки забажає душа твоя», то він говорив: «Ні, тепер же дай, а якщо ні, то силою візьму». І гріх цих молодих людей був дуже великий перед господом, бо вони відвертали від жертвоприношень господу» (ст. 12—17).

Непогана картинка, чи не так? Так тепер і уявляєш собі такий казанище, на зразок тих, в яких асфальт тепер розплавлюють, і вариться там півбика, а жадібні попівські сини стоять з виделками і таскають шматки і вимагають кращої частки на жарке таткові, а якщо ні, то погрожують силою взяти. Картинка, мабуть, списана з натури, якщо вже Біблія її вмістила, правда, вмістила з застереженнячками, що, мовляв, це був гріх, вмістила для того, щоб показати на цьому, який хороший священик Самуїл, що він так не робив, що він ходив у чистенькій сорочці, яку йому мамуся Аннушка приносила з гори Єфремової, і що він не жер це саме м'ясо з казанів і каструль. Бог нібито так розсердився на цих жадібних попів, синів Ілія, які відштовхували жертвувачів, що, за словами Біблії, зробив так, що обидва вони померли в один день. Біблія

навіть переказує, які слова бог сказав при цьому. (Подумаєш, як відкрито тоді єврейський бог розмовляв, що можна було навіть записати в точності його слова). І говорив він нібито:

«І поставлю собі священика вірного; він чинитиме по серцю моєму і по душі моїй; і дім його зроблю твердим, і він ходитиме перед помазаником моїм в усі дні; і всякий, хто залишився з дому твого, прийде кланятись йому з-за гери (дрібна монета.— *О. Я.*) срібла і з-за шматка хліба, і скаже: «Заліч мене до якої-небудь левітської посади, щоб мати прожиток» (II, 35—36).

Іншими словами, єврейський бог хвалився тим, що поставить так спритно обман людей, такого спритного священика виховає, що храм стане дуже дохідним місцем, куди діти попа Ілія будуть проситись на прожиток.

Так починається перша книга Царств, спрямована на те, щоб дати пояснення створенню монархії, в якій первосвященики відігравали одну з головних ролей, і щоб виправдати і освятити монархію в очах народу. Для цього вигадане і оповідання про безплідну Анну, яка, напившись і наївшись, шамкає губами перед п'яним священиком про те, щоб бог зробив їй зачаття, для цього і вигадується ніким не почута і складена яким-небудь єврейським попом її молитва, в якій людям намагалися довести, що вони — ніщо, а бог — усе.

ПРИМІТКИ

[1] *Коран* — «священна книга» ісламу — мусульманської релігії, яка виникла у Західній Аравії в VII ст н. е. Засновником ісламу, згідно з релігійною традицією, вважається Мухаммед, або Магомет (народився приблизно між 570—580 рр., помер у 632 р.). Вшановується мусульманами як посланець і пророк Аллаха.

Іслам появився в процесі розкладу родового ладу, утворення класового суспільства і арабської феодальної держави як релігійне відображення цього процесу. Іслам зазнав на собі ряд релігійних впливів, особливо іудейства і християнства, які були поширені в ряді місць Аравії. Саме арабське слово «іслам» у перекладі означає «покірність», що тлумачиться в розумінні «віддачі себе богові».

Вчення ісламу, викладене в Корані, виправдовує суспільну (класову) і майнову нерівність як божественне установлення, освячує панування рабовласників. Коран у сурі (тобто главі) IV, в аяті (тобто вірші) 62 говорить, що треба підкорятись Аллаху, його посланцеві і власть імущим. Коран освячує закабалення жінки, узаконює багатоженство, носіння жінками покривала. Успадкована ісламом від стародавніх релігій складна обрядовість і встановлені в ньому різні релігійні зобов'язання (п'ятиразова щоденна молитва, 30-денний піст місяця рамадана, хадж, або ходіння на прощу в Мекку, і зв'язане з цим свято жертвоприношення, релігійний податок — закят, ушер і т. д.) всім тягарем лягають на плечі трудящих і є засобом зміцнення панування експлуататорів і впливу релігії.

[2] *Будда* — одне з головних божеств буддистської релігії. Слово «будда» вживається не як власне ім'я, а як титул Сідхартхи Гаутами, він же Шак'я (Сак'я)-Муні, який нібито і заснував буддизм. Деякі історики буддизму вважають Гаутаму історичною особою, інші — міфічним образом. За сказаннями буддистів, він народився в Індії в кінці VI ст. до н. е. від цариці Майї, яка зачала його «непорочно». У 29-річному віці він відмовився від земної слави й утіх і через аскетизм та споглядання збагнув нові шляхи досягнення людиною блаженства і спасіння. За це дістав почесне найменування

Будди, тобто «Просвітленого». Будда виступив з проповіддю нового релігійного вчення, організував першу громаду з своїх учнів і помер, згідно з переказами, на початку V ст. до н. е. Багато оповідей про Будду, що склалися, як відомо, за кілька століть до християнства (наприклад, про непорочне зачаття й чудесне народження від діви, про спокушання в пустині злим духом, про чудеса і т. п.), схожі з пізнішими євангельськими легендами про Ісуса. На початку VIII ст. християнський богослов Іоанн Дамаскін переробив індійські міфи про Будду та одного його наставника, перейменував їх на християнський лад, перетворив їх обох у християнських «святих» і в такий спосіб сфабрикував «житіє індійського царевича Іоасафа і Варлаама». Церква вшановує пам'ять цих казкових «святих» 19 листопада.

Брама і *Шіва* — стародавні індуїстські божества, які становлять разом з *Вішну* «святу трійцю». З цих трьох божеств Браму індуїсти вважають верховним богом-творцем і правителем світу, владикою богів і людей, що живе на найвищому небі — в раю. Шіва — грізне божество руйнування, владика злих духів і привидів, що надсилає нещастя, хвороби і смерть. Вішну, навпаки, вважається добрим охоронцем світу і людей, який охоче і завжди приходить їм на допомогу.

3 Вираз «все тече, все змінюється, ніщо не стоїть на місці» належить видатному старогрецькому філософу *Геракліту з* Ефеса, який жив близько 544—483 р. до н. е. Його велика філософська праця до нас цілком не дійшла. В цій праці, від якої збереглися тільки незначні уривки, він доводив зовсім нову для свого часу думку, що все в природі і в людському суспільстві постійно рухається, змінюється, переходить з однієї форми в іншу, що все знаходиться в процесі виникнення і зникнення. Як приклад він наводить потік, що безустанно тече, і твердить: «Двічі не ступити нам в один і той же потік, бо все нові і нові води приливають в нього... Ми ступаємо в той же потік — і не ступаємо в нього...».

4 К. Маркс у своїй праці «До критики гегелівської філософії права», говорячи про релігію, відзначає: «...*Людина створює релігію*, релігія ж не створює людину. А саме: релігія є самосвідомість і самовідчування людини, яка або ще не знайшла себе, або вже знову себе втратила... *Релігійне* убозтво є в один і той самий час *вираз* дійсного убозтва і *протест* проти цього дійсного убозтва. Релігія — це зітхання пригнобленої істоти, серце безсердечного світу, подібно до того як вона — дух бездушних порядків. Релігія є *опіум* народу. Скасування релігії, як *ілюзорного* щастя народу, є вимога його *дійсного* щастя». (*К. Маркс і Ф. Енгельс.* Твори, т. 1, стор. 384—385).

В. І. Ленін у своїй статті «Соціалізм і релігія» також підкреслює цю соціальну суть і роль релігії: «Того, хто все життя працює і бідує, релігія вчить покори і терпіння в земному житті, втішаючи надією на небесну нагороду... Релігія є опіум народу. Релігія — рід духовної сивухи, в якій раби капіталу топлять свій людський образ, свої вимоги на хоч трохи гідне людини життя». (*В. І. Ленін.* Повне зібрання творів, т. 12, стор. 132, 133).

5 *Вольтер* (1694—1778) — видатний французький просвітитель, письменник і філософ. Активний борець проти релігії і церкви, він,

однак, пропонував зберегти релігію як засіб держати «чернь» (народні маси) у покорі. В одному з своїх віршів з приводу антирелігійної книги невідомого автора «Про трьох обманщиків» Вольтер писав:

«...Якби бога не було,— його треба було б вигадати».

В іншому місці, говорячи про більш раннього французького письменника-безбожника П. Бейля (1647—1706), Вольтер пише: «Мені здається, що необхідно відрізняти народ у власному розумінні слова і товариство філософів, які стоять над народом. Цілком правильно, що в усіх країнах народ потребує найміцнішої узди і що, якби Бейлю довелось управляти п'ятьма або шістьмастами селян, він не проминув би їм провістити бога караючого і нагороджуючого».

6 *Вавілонським полоном* прийнято вважати період з 586 р. до н. е., коли Іудейське царство було завойоване Вавілонією і частину населення було взято в полон, по 538 р. до н. е., коли євреям було дозволено повернутися в Палестину.

7 *Тора* (з староєвр.— *вчення*) — п'ять книг Старого завіту, що приписуються Мойсею: Буття, Ісход, Левіт, Числа, Второзаконня.

8 Стародавні євреї *лічбу років* вели за правліннями царів, за різними значними політичними й іншими подіями, а також за місцевими греко-римськими літочисленнями. Пізніше жерці і рабини ввели як «священне» і обов'язкове літочислення «від створення світу»; ця казкова подія немовби відбулася, коли лічити за сучасним календарем, за 3761 рік до «різдва Христова». Річна лічба місяців і днів була двояка: початком «священного» року вважався весняний місяць Нісан (березень — квітень), початком цивільного року — осінній місяць Тішрі (вересень — жовтень). Єврейські клерикали і нині надають важливого значення цьому літочисленню. Воно є офіційним в Ізраїлі.

Ранні християни спочатку теж користувалися різними місцевими «язичеськими» ерами: лічили роки за римськими консулами й імператорами, за роком казкового заснування міста Рима і т. п. Водночас церковні діячі запозичили єврейську систему лічби «від створення світу», причому «вирахували», нібито ця «подія» відбулася не за 3761, а за 5508 років до «різдва Христова». Таким чином, між християнами й іудеями в питанні про час «створення світу» вийшло розходження на 1747 років.

Різнобій у системі літочислення тривав довго, аж до VI ст., коли римський чернець Діонісій Малий в 532 р. запропонував церкві запровадити християнське літочислення — вести лічбу років від «різдва Христова». Діонісій «вирахував», нібито Христос народився в 753 р. від заснування Рима в правління римського імператора Августа. Всі ці розрахунки грунтуються на піску подібно до того, як і єврейське літочислення «від створення світу» базується на неуцькому уявленні про історію Землі та людське суспільство.

Запропоноване Діонісієм літочислення прищеплювалося повільно: вперше римські папи стали застосовувати його в своїх циркулярах у середині VIII ст., а зробили обов'язковим для всіх католиків тільки в XV ст. У Німеччині і Франції воно було офіціально запроваджене в XVI ст. В 1700 р. Петро І встановив його в Росії,

а в 1752 р. воно було прийняте також і в Англії. Однак колишня лічба років «від створення світу» ще не зникла остаточно: крім іудеїв, її досі додержуються багато християн, зокрема православні, а також сектанти, особливо старообрядці.

9 За час, що минув після написання книги Ом. Ярославським, Радянська країна здобула нові величезні успіхи в справі електрифікації країни.

10 Староіудейські жерці та християнські попи розповідають, нібито всі ці герої «священної історії» були взяті на небо живими або після смерті в своєму тілесному вигляді. *Енох* — один з казкових потомків казкової перволюдини Адама — нібито прожив на землі 365 років і взятий живим на небо (Буття, V, 24—25). Таким же казковим героєм є і біблійний *Мойсей*, який нібито вивів євреїв з єгипетського рабства, дарував їм релігійний «закон» від лиця бога на горі Сінай.

Казковий пророк *Ілля*, який начебто піднісся на небо на вогненній колісниці (4 книга Царств, II), є насправді старовинним ханаанським божеством дощу, грози, урожаю і землеробства. З такими самими рисами землеробського бога-грозовика уявляється цей Ілля віруючим, у яких він злився з колишнім староруським божеством Перуном. Справляють його літнє свято під час жнив — «іллів день» — 20 липня.

Ісус Христос, чиє «вшестя на небо» християни святкують щороку на сороковий день після пасхи,— особа теж казкова, яка ніколи не існувала. Образ Христа списаний з образів ряду східних і греко-римських божеств, про яких поширювалися численні сказання, нібито вони колись чудесно народилися на землі, творили чудеса, проповідували людям нове релігійне вчення, померли мученицькою смертю, воскресли і піднеслись на небо. Ісус Христос (тобто «помазаник») — не історична особа, не засновник християнства і церкви, а міфічний божественний «спаситель».

11 *Гомер* — легендарний старогрецький поет і мандрівний співець. Йому приписують авторство двох найбільших поем давнини — «Іліади» й «Одіссеї». (В «Іліаді» оспівуються подвиги греків під стінами обложеного ними міста Трої, а в «Одіссеї» розповідається про пригоди казкового героя Одіссея). Поеми ці були складені з ряду старогрецьких билин, яких співали мандрівні співці. Згадування про гору Олімп як небесну оселю богів зустрічається в багатьох місцях обох цих поем.

12 Чим більших успіхів здобуває наука про природу, тим важче богословам відстоювати біблійну казку про створення богом світу, рослин, тварин і людини за шість днів. Тому багато з них говорять нині, що під *біблійними днями* треба розуміти цілі епохи. Але в Біблії говориться саме про дні, а не епохи («І був вечір, і був ранок: день один». «І був вечір, і був ранок: день другий» і т. д. (Буття, I). Спроби по-іншому тлумачити біблійні оповіді фактично означають визнання їх необгрунтованості перед лицем наукових знань.

13 З часу польоту *Ю. Гагаріна* в 1961 р. на космічному кораблі наукою доведено, що в спеціальних кораблях людина може жити в космічному просторі.

14 Це зауваження Ом. Ярославського цілком підтвердилося: космонавти бачать вище атмосфери безповітряний простір чорним.

15 Сонце разом з планетами входить до колосальної системи — *галактики*. В космічному просторі галактик багато. Наукова картина всесвіту не має нічого спільного з біблійною.

16 *Каббáла* (з староєвр.— *переказ*) — містичне середньовічне релігійне вчення, що розроблялось окремими єврейськими богословами. Каббалісти твердили, що шляхом молитовного екстазу людина може злитися з божеством, що їм доступні і відомі «таємниці» божества й ангелів, створення та будови світу, шляхи спасіння людини, таємничий смисл Біблії і т. п. Їх головними книгами були «Сефер-ієціра» (тобто «Книга творення»), написана в IX ст., і «Зогар» (тобто «Блиск»), що з'явилась у XIII ст. в Іспанії. Зміст обох цих книг, як і всієї каббали взагалі, являє собою реакційну богословську творчість.

17 На підставі новітніх матеріалів, знайдених при розкопках в Африці, вчені дійшли висновку, що людина з'явилася на землі не менше ніж 2 мільйони років тому.

18 Євреї, які були виселені у Вавілонію в 586 р. до н. е. після розгрому Іудеї і зруйнування Єрусалима вавілонським царем Навуходоносором, перебуваючи в постійних зносинах з вавілонянами, запозичили місцеві сказання про різних богів і героїв, про створення світу, про гріхопадіння людей і втрату ними безсмертя, про потоп, про Вавілонську башту, змішання мов і т. ін. Ці запозичення були використані іудейськими книжниками при остаточній редакції Старого завіту.

Помітно вплинула на формування іудаїзму культура стародавніх шумерів, що жили за три тисячі років до н. е. Відомий американський вчений С. Н. Крамер пише: «Є всі підстави вважати, що у шумерів III тисячоліття до н. е. склався ряд метафізичних і теологічних понять, які, хоч і не були чітко сформульовані, з часом у більшій або меншій мірі поширилися на всьому Близькому Сході й залишили помітний слід навіть у релігії стародавніх євреїв і, згодом, християн» (*С. Н. Крамер.* История начинается в Шумере. М., 1965, стор. 99).

19 «Фактично Укулункулу — не бог, а скоріше міфічний предок, родоначальник, перша людина... Образ цей входить до комплексу культу предків» (*Б. Шаревская.* Старые и новые религии тропической и южной Африки. М., 1964, стор. 61—62).

20 *Авеста* — «святе письмо» релігії стародавніх персів, засновником якої прийнято вважати Зороастру (Заратуштру). Авеста поділяється на кілька частин. Змістом її є старовинні сказання про богів і героїв, вказівки про порядок богослужіння, молитви і гімни, настанови віруючим щодо їх поведінки і відносин між собою, ставлен-

ня до божеств тощо. Створювалась Авеста протягом багатьох сотень років і своїми найстародавнішими частинами сягає до VI—IV ст. до н. е. Однією з дійових осіб її виводиться Зороастра (або Заратуштра), який нібито жив у VII ст. до н. е.

21 *Калевала* — найвидатніший твір фінського народного епосу, зібраний і оброблений ученим Ленротом (1802—1884). Складається з народних карельських пісень, що відобразили стародавній побут, погляди і поезію Півночі. Герой Калевали — співець Вейнемейнен.

22 *Макарій* (1816—1882) — відомий православний богослов, професор духовної академії в Києві, потім у Петербурзі. З 1879 р.— Московський митрополит. Його перу належить багато друкованих праць з історії Руської православної церкви і з догматичного богослов'я.

23 *Орігeн* — ранньохристиянський богослов і церковний письменник, один з «учителів церкви» (185—254), який написав тлумачення на біблійні книги, критику на антихристиянську працю філософа Цельса. Перу Орігена належить твір «Про начала» та ін. *Мефодій* — єпіскоп м. Олімпа (в Лікії), поділяв погляди Орігена на можливість для християнина досягти «спасіння» шляхом аскетизму і споглядального життя. *Феогност* — один з учителів богословської школи в м. Александрії кінця III ст. або початку IV ст. Всі троє — Оріген, Мефодій і Феогност — сходилися між собою в поглядах, нібито ангели мають тіла, тілесну природу, а не є «безплотними духами».

24 *Кирило Єрусалимський* (близько 315—386) — єпіскоп Єрусалима з 349 року.

25 *Діонісій Ареопагіт* — особа неісторична, за легендою — перший єпіскоп Афін, нібито навернений у християнство апостолом Павлом («Діяння апостолів», XVII, 34). Під цим іменем на початку VI ст. з'явилося декілька релігійно-філософських і богословських праць, які досі високо цінятся церковниками.

26 У православному катехізисі, за яким до революції навчали «закону божому», говориться про *ангелів* таке: за вченням православної церкви, ангели поділяються на дев'ять ликів, а вони на три чини: «між ангелами є нижчі й вищі, підлеглі і начальники. Ця відмінність ангелів учить нас, що і між нами на землі повинен бути такий порядок... І між нами повинні бути нижчі і вищі, підлеглі і начальники» (*С. Садковский*. Катехизические беседы, ч. I. М., 1904, стор. 49—50). Так посиланнями на ієрархічний небесний лад церква виправдовувала суспільну і класову нерівність. У Корані про ангелів говориться: «Хвала Аллаху, творцеві небес і землі, який зробив ангелів посланцями, що мають крила подвійні, потрійні і четверні» (Сура 35, I). Ангели, за Кораном, носять трон бога (Сура, 69, XVII).

27 Віра в існування *«нечистої сили»* — чортів, диявола і т. п., яка міцно вкоренилась у християнстві, ісламі, іудаїзмі та в інших релігіях, своїм корінням сягає у стародавні уявлення про злих духів, які спроможні шкодити людям. Віра ця дуже вигідна церкві, тому що

є засобом залякування людей. Духовенство рішуче виступає проти тих, хто заперечує існування диявола або розуміє під ним звичайне зло. Церква вимагає вірити в диявола, як у реальну істоту.

[28] *Елогім* — множина від слова «ел» (первісне загальносемітське позначення поняття «дух», «бог», «надприродна сила»).

[29] *Табу* — полінезійське слово, що означає релігійну заборону на щонебудь, а також заборонену річ або дію; вільне чи невільне порушення табу начебто призводить до покарання винного з боку духів, божеств, жерців. Пов'язані з табу заборони, повір'я й обряди дуже поширені в релігіях первісних народів, а також у християнстві, іудействі та інших релігіях. Приклади табу: заборона віруючим їсти в пости «скоромне», працювати в свята, входити у вівтар непосвяченим і т. п. Система накладення табу використовувалась і використовується духовенством і експлуататорськими класами для зміцнення свого панування над трудящими масами.

[30] Християнсько-іудейське вчення про *гріхопадіння* Адама і Єви та первородний гріх, тяжкі наслідки якого несе на собі все людство, в тому числі й діти, нині деякі богослови заперечують як учення, що компрометує бога і виставляє його жорстоким і мстивим. Проте церква не зацікавлена у відмові або в іншому тлумаченні цього вчення, яке дає їй владу над умами.

[31] *Поль Лафарг* (1842—1911) — французький соціаліст, учень і соратник К. Маркса, видатний теоретик і пропагандист марксизму. Після Паризької Комуни, в якій він брав участь, емігрував в Іспанію, потім у Лондон. У 1882 р. повернувся в Париж, де разом з Ж. Гедом заснував Французьку робітничу партію. В своїх промовах і памфлетах Лафарг безустанно пропагував і захищав марксизм. Ним написаний ряд блискучих антирелігійних памфлетів.

[32] *Тігр* — одна з великих річок у Месопотамії. На її берегах та берегах ріки *Євфрат*, за біблійними казками, нібито знаходився рай. *Ніневія* — колишня столиця могутньої в давнину Ассірійської держави; зруйнована в 612 р. до н. е. мідянами і вавілонянами. Під час розкопок у середині минулого століття в руїнах Ніневії (на території сучасного Іраку) було знайдено бібліотеку царя Ашшурбаніпала (669 — бл. 633 р. до н. е.), яка містить ассіро-вавілонські міфи про створення світу, про потоп і т. ін.

[33] Північне *Ізраїльське царство* було завойоване Ассірією в 722 р. до н. е.

[34] *Александр Македонський* (356—323 р. до н. е.) — цар Македонії (на Балканському півострові), який об'єднав під своєю владою всю стародавню Грецію; найвизначніший полководець давнини, що розгромив могутню Перську імперію і заснував обширну монархію; видавав себе за сина грецького бога Аполлона. *Август* (63 р. до н. е.— 14 р. н. е.) — римський імператор, що остаточно встановив у Римі монархічний, імператорський лад як військову диктатуру великих рабовласників. З метою релігійного освячення його особи і влади йому теж приписували народження від бога Аполло-

на. *Чингіз-хан* (бл. 1155—1227) — засновник обширної монгольської азіатської імперії.

35 Відомий англійський археолог Леонард Вуллі, який протягом 12 років (у 1922—1934 рр.) вів археологічні розкопки в «біблійних місцях», пише про потоп: «Звичайно, це був не всесвітній потоп, а всього лише повідь у долині Тігру і Євфрату... Для тих, хто тут жив, долина була цілим світом. Більша частина жителів долини, мабуть, загинула, і тільки небагатьом, враженим жахом, жителям міст довелося дожити до того дня, коли бурхливі води почали нарешті відступати від міських стін. Тому немає нічого дивного в тому, що вони побачили в цьому лихові божу кару поколінню, яке согрішило, і так описали його в релігійній поемі». (*Л. Вулли*. Ур Халдеев. М., 1961, стор. 36).

36 «Біблія для віруючих і невіруючих» у вигляді статей почала друкуватись у газеті «*Безбожник*» — масовому органі антирелігійної пропаганди. Виходила у Москві з грудня 1922 по липень 1941 р. (з перервою в 1935—1937 рр.).

37 У біблійній казці про жертвоприношення, які принесли брати *Каїн* і *Авель*, криються відгомони минулого, первісного поклоніння родовим духам предків. Люди, які жили в умовах родового ладу, вважали, що їх господарське благополуччя залежить від волі, милості або гніву душ померлих предків. З метою умилостивлення духів і душ вони приносили їм у жертву первенців худоби, зерна перших колосків або хліб з борошна нового врожаю.

38 Казка про «*печать Каїна*» склалася під впливом того, що у деяких первісних народів убивця, що пролив людську кров, вважався нечистим, через це всі його обминали, і сам він повинен був сторонитися людей. Щоб не «осквернитися» від дотику до нього, вбивця повинен був мати у себе на тілі який-небудь відмітний знак. На створенні міфу про «печать Каїна» міг позначитися й інший первісний звичай, за яким убивця розмальовував своє обличчя, змінюючи у такий спосіб свій зовнішній вигляд, щоб ухилитися від помсти духа вбитої людини.

39 *Іавал, Іувал* і *Тувалкаїн* — казкові біблійні предки — родоначальники скотарів, музикантів і ковалів. Оповіді про них склались у стародавніх євреїв порівняно пізно,— коли з переходом до залізних знарядь і взагалі з ростом продуктивних сил і ускладненням поділу праці стався розклад родового ладу, коли почало зароджуватися вже класове суспільство, став намічатися поділ на багатих і бідних. Відгомоном цього в даних оповідях є як перелік самостійних занять скотарів, музикантів і ковалів, так і зауваження, що Тувалкаїн кував усі знаряддя з міді і заліза, а Іувал був родоначальником музикантів, які обслуговували багатіїв на їх бенкетах і розвагах.

40 *Кривава*, або *кровна, помста* — звичай, що склався в умовах родового ладу. Полягав він у тому, що родичі вбитого зобов'язані були помститися вбивці — вбити його самого. Пережитки цього звичаю існували й у нас аж до Жовтневої революції серед деяких

народностей Кавказу і посилено підтримувалися місцевою родовою знаттю та духовенством.

41 *Христофор Колумб* (1451—1506) — видатний мореплавець XV ст. В 1492 р. в пошуках нового морського шляху в Індію він відкрив Новий Світ — Америку. Іспанські церковники переслідували Колумба за те, що він додержувався погляду про кулястість Землі.

42 «На землі існує велика кількість мов: одні вважають — три тисячі, інші — п'ять». (*В. Ярцева.* Служение науке о языке.— Журн. «Наука и жизнь», 1975, № 7, стор. 23).

43 *Авраам*, дружина його — *Сарра*, їх син — *Ісаак* і онук — *Іаков*, що фігурують у багатьох біблійних сказаннях, є особами казковими. В їх образах і під їх іменами шанувалися стародавньоєврейські родові духи і божества окремих племен.

44 *Адвентисти* — релігійна секта, що набула великого поширення у капіталістичних країнах, особливо в США. Незначна кількість прихильників цього релігійного напряму є і в СРСР. Назва походить від латинського слова «адвентус», що значить «пришестя» (мається на увазі «друге пришестя Христа»). Секта адвентистів виникла в тридцятих роках XIX ст. у Північній Америці серед дрібної буржуазії (ремісників, торговців та ін.), яка зазнавала розорення і загибелі під ударами капіталізму. Дрібній буржуазії здавалося, що її розорення пов'язане з наближенням «кінця світу», з скорим «другим пришестям Христа», після чого має настати «царство боже» на землі. Це головне в ученні адвентистів. Засновником секти був американець *Вільям Міллер* (1782—1849), який «передрік» (на підставі Біблії), що Христос, мовляв, повинен з'явитись у 1843 або в 1847 р. «Провіщення» це, звичайно, не збулося. Ватажки секти не раз призначали строки «другого пришестя», але щоразу з ганьбою провалювались. Адвентисти розпадаються на ряд толків, з яких найбільш численними є «адвентисти сьомого дня», або суботники. Вони заперечують церковну обрядовість, шанування хреста, ікон тощо, зате надають великого значення книгам Старого завіту.

Євангелісти, або *євангельські християни*,— релігійна секта. В царській Росії вона з'явилася в 60—70-х роках XIX ст. В основу свого вчення євангелісти кладуть особисту віру в «спокутні заслуги» Ісуса Христа, відстоюють «непогрішність і богонатхненність» Біблії. У 1944 р. вони об'єдналися з баптистами, утворивши церкву *євангельських християн-баптистів* (ЄХБ).

45 *Толстовці* — послідовники релігійно-етичного вчення Л. М. Толстого. Вони відкидають всю церковну обрядовість та віровчення і на перше місце ставлять «моральне самоудосконалення» і «непротивлення злу насильством». Толстовці відмовляються від військової служби. В. І. Ленін писав про толстовщину: «Вчення Толстого безумовно утопічне і, за своїм змістом, реакційне в найточнішому і в найглибшому значенні цього слова». (*В. І. Ленін.* Повне зібрання творів, т. 20, стор. 97).

46 *Єгипет* — стародавня держава, що виникла близько п'яти тисяч років тому. Розташований на півночі Африки, у родючій долині ріки

Ніл. Основним заняттям населення було землеробство. Верховним власником усієї землі вважався глава держави — цар (фараон). Частиною землі володіли військові, знать і духовенство. Країна була вкрита густою мережею зрошувальних каналів і озер. Населення жорстоко експлуатувалося панівними класами. Фараон вважався особою божественного походження — сином верховного бога Ра, втіленням бога Гора і спадкоємцем Осіріса.

47 *Авімелех Герарський* — казкова біблійна особа, нібито правитель одного з ханаанських міст — Герари; чи існувало це місто — невідомо.

48 *Агар*, згідно з Біблією, рабиня-наложниця казкового патріарха Авраама; *Ізмаїл* — її син від Авраама. Ревнива дружина Авраамова Сарра вигнала Агар з Ізмаїлом у пустелю. В Біблії Ізмаїл зображується як родоначальник кочових арабських племен. Тому деякі араби-мусульмани оточують ім'я й пам'ять цієї казкової особи релігійним шануванням.

49 *Содом* і *Гоморра* — ханаанські міста, нібито зруйновані богом сірчаним вогнем за нечестя і розбещеність їх жителів. Біблійну казку про страшну долю цих міст попи і рабини використовували і використовують у своїх проповідях для залякування трудящих. Палестинські ченці донедавна з метою експлуатації богомольців-прочан продавали їм грудки сірки і смоли як залишки тієї вогненної сірки, що бог нібито пролив на Содом і Гоморру.

50 *Лот* — казковий біблійний «патріарх», який начебто врятувався з своїми двома дочками при знищенні Содома й Гоморри. За свідченням Біблії, Лот перебував у статевих зносинах з своїми дочками. Проте це не завадило йому удостоїтися звання «праведного». Церква включила його ім'я в «святці» і відзначає пам'ять його 9 жовтня.

51 Біблійна казка про статеві зв'язки дочок з своїм батьком є далеким відгомоном статевих відносин, що існували тривалий час у первісному суспільстві,— до появи сім'ї, побудованої на кровному родстві.

Наукове висвітлення походження історії сім'ї дано Ф. Енгельсом в його праці «Походження сім'ї, приватної власності і держави» (*К. Маркс* і *Ф. Енгельс*. Твори, т. 21).

52 *Фінікія* — стародавня держава, яка була розташована по малоазійському узбережжю Середземного моря. В Фінікії були широко розвинуті землеробство, ремесла і торгівля.

53 *Ієффай* — казковий біблійний «суддя» староєврейського народу. За Біблією, Ієффай спочатку був отаманом зграї розбійників. У XI гл. книги «Судей Ізраїлевих» про нього розповідається, нібито він одного разу перед походом обіцяв у разі перемоги принести в жертву те, що першим вийде з воріт його будинку назустріч йому при поверненні з поля битви. Першою зустріла його дочка, яку він, на виконання обітниці, повинен був принести в жертву богові. Казка про дочку Ієффая, яку з того часу нібито єврейські жінки щороку ходили в гори оплакувати протягом чотирьох днів, свід-

чить про те, що у стародавніх євреїв, мабуть, колись існувало жрецьке свято з обрядовим умертвінням молодих дівчат в гірському святилищі в жертву якомусь божеству.

[54] *Поклоніння Сонцю* як богові склалось у первісних народів порівняно пізно — в умовах розкладу родового ладу і зародження класового суспільства. Серед народів-землеробів виникло уявлення, нібито на життя рослинності впливає особливий сонячний дух, чи божество. Звідси поступово розвинулось шанування Сонця як бога. В країнах, де хліборобство — основне заняття населення, сонячні духи і божества користувались особливою пошаною як покровителі родючості.

[55] *Сікль* — у стародавніх євреїв міра ваги, що дорівнювала 14 грамам, а також грошова монета, вагою 14 грамів.

[56] В Біблії (Буття, XXVII) розповідається, що коли осліплий під старість казковий патріарх Ісаак вирішив перед смертю благословити свого старшого сина Ісава і зробити його своїм спадкоємцем, то, за порадою матері, молодший син його Іаков переодягнувся в одяг брата, обгорнув свою шию і руки козлиними шкурами шерстю назовні (оскільки Ісав нібито народився косматим) і в такому вигляді підійшов до свого сліпого батька під виглядом Ісава. Батько не помітив такого обману і благословив його. Так за допомогою обману Іаков нібито вдруге здобув спадкові права свого старшого брата. У цьому міфі відобразився невиразний спогад про стародавній звичай: спадкоємець, приймаючи від батька права успадкування його майна, переодягався в чужий одяг і надівав на себе шкуру якої-небудь тварини, щоб таким чином стати невпізнанним для «злих духів», що, як вірили, завжди втручались у цей господарський важливий момент і намагалися шкодити новому хазяїнові.

[57] Казка про те, що Іаков бачив уві сні *сходи на небо*, відображає стародавнє еврейське уявлення, нібито для сполучення духів і божества між небом і землею існують особливі сходи.

[58] *Женьшень* — трав'яниста багаторічна рослина; з давніх часів вважається цінною лікарською рослиною.

[59] Благословення казковим Іаковом своїх дванадцяти синів, від яких нібито походять *дванадцять «колін»* (племен) ізраїльських,— порівняно пізня вигадка біблійних авторів. Насправді єврейських племен було більше дванадцяти. В Біблії не раз згадується, наприклад, староєврейське плем'я Халєва, а в оповіді про Іакове благословення про нього нема ні слова. А оскільки число «12» на Сході вважалося «священним», автори біблійних книг вигадали сказання про дванадцять «колін» ізраїльських, які начебто пішли від дванадцяти синів Іакова.

[60] У євреїв (та й у інших народів) існував звичай — «левірат»,— за яким удова зобов'язана була вийти заміж за брата померлого чоловіка. В разі, коли він був ще дитиною, вдова повинна була чекати його повноліття. Цей звичай, відображений у Біблії (Второзаконня, XXV, 5—10), зараз узаконений в Ізраїлі.

61 В особі *Йосифа Прекрасного* криється перетворене стародавніми євреями в історичну особу, яка шанувалася на Сході, божество рослинності, хліба, врожаю. Невдалий роман дружини єгипетського царедворця Потіфара-Пентефрія з Йосифом, який вистояв перед її спокусами, насправді є староєврейською переробкою одного з східних сказань про рослинне божество — красеня-юнака, який не відгукнувся на любов до нього ревнивої і жорстокої богині, і за це зазнав з її боку всіляких переслідувань.

62 *Орлов Г. Г.* і *Потьомкін Г. О.* — фаворити цариці Катерини II (1729—1796). *Распутін (Новних) Г. Ю.* (1872—1916) — фаворит останнього російського царя Миколи II і цариці Олександри Федорівни; авантюрист. Походив з селян Тобольської губернії. В молодості був засуджений за крадіжку коней. При підтримці архімандрита Феофана, ректора Петербурзької духовної академії, йому вдалося ввійти в придворні кола і мати величезний вплив на царя і царицю. За бажанням Распутіна призначалися й усувалися міністри. Распутінщина — типове явище останніх років самодержавства, свідчення розкладу царизму. Пригоди Распутіна дискредитували монархію. Видатні сановники і родичі Романових намагалися добитись його вигнання, але марно, через те що цариця Олександра вважала Распутіна «святим старцем». У 1916 р. його було вбито групою монархістів.

63 В стародавні часи були дуже поширені *казки про небезпеки*, що загрожували героям у дитячі роки, та про *чудесне* їх *врятування*. Збереглися копії написів на глиняних табличках про царя Саргона — засновника царства Аккад (2500 років до н. е.). У цьому документі Саргон так говорить про себе: «Я — Саргон, могутній цар Аккада. Моя мати була простого походження, батька я не знаю. Брат же мого батька живе в горах... Моя низьконароджена мати зачала і потай народила мене. Вона поклала мене в очеретяний кошик, смолою закупорила отвір. Вона кинула мене в річку, яка не зімкнулася наді мною. Річка підняла мене і понесла до Аккі, зрошувача. Аккі, зрошувач, як сина виховав мене. Аккі, зрошувач, призначив мене своїм садівником. Поки я був садівником, мене покохала богиня Іштар. І протягом чотирьох років я управляв царством. Я царював над чорноголовими народами, я управляв ними».

Більш пізня біблійна оповідь про чудесне врятування немовляти Мойсея дуже нагадує це сказання. Відомі й інші аналогічні сказання про царів і героїв Сходу. У стародавніх римлян існувала оповідь про казкових засновників Рима — Ромула і Рема, братів-близнят, мати яких потай зачала і народила їх від бога війни — Марса; лихий дядько звелів кинути новонароджених у річку, але слуги його не наважилися цього зробити і залишили кошик з близнятами на обмілині річки, де діти були знайдені й вигодовані вовчицею. В основі цих казок лежить, мабуть, відгомін стародавнього звичаю «випробування водою». Звичай цей полягав у тому, що, коли виникав будь-який сумнів у «законності» народження дитини, її кидали у воду: якщо дитина випливала і залишалась живою, то її вважали законнонародженою.

64 Міф про *«палаючий і незгоряючий терновий кущ»*, або *«неопалиму купину»*, широко використаний церковниками. Вони пояснювали,

нібито цей кущ «передвіщав» їхню казкову богородицю, яка до й після народження нею Ісуса Христа буцімто залишалася дівою. На цій підставі ними була сфабрикована особлива ікона під назвою «Неопалима купина», якій приписується здатність охороняти будинки і селища від пожеж. Сфабрикували церковники й саму цю купину. Ченці Катерининського монастиря на горі Сінай донедавна показували віруючим засохлий корінь мнимої «неопалимої купини», а церковники Заходу сучки та колючки з неї досі виставляють на поклоніння віруючим.

65 *Аарон*, за Біблією, старший брат Мойсея,— казковий родоначальник староєврейських первосвящеників,— вищого іудейського духовенства. У книзі Ісход Аарон поряд з Мойсеєм названий як чудотворець-чаклун. Казки про це склалися в умовах розкладу первісного родового ладу, коли всередині родових громад виділялись у привілейовані групи не тільки рабовласники-старійшини, а й особливі чаклуни і жерці, як люди, нібито найбільш близькі до духів і божеств.

66 *Варфоломіївська ніч* — один з кривавих епізодів релігійних воєн у Франції в XVI ст. між католиками і протестантами. Ці війни відображали запеклу класову боротьбу між окремими групами родової землевласницької знаті й торговельної буржуазії. В «день св. Варфоломія» — 24 серпня 1572 р.— католики Франції вночі влаштували масову різню «гугенотів», тобто протестантів; в одному тільки Парижі вони вирізали близько 2 тисяч, а по всій країні — близько 30 тисяч гугенотів. Тодішній римський папа Григорій XIII гаряче вітав криваву різню і повелів викарбувати з цієї нагоди спеціальну медаль.

67 *Пасха* — староєврейське свято скотарського походження з обрядовим заколюванням і поїданням ягняти. Пасха справлялася ранньою весною — під час отелення худоби. Стародавні євреї-скотарі вірили, що в цей господарськи важливий момент року лютують злі духи-губителі, які шкодять худобі, що плодиться. Щоб умилостивити цих духів, євреї різали і жертвували їм ягнят, кров'ю оббризкували шатри-намети й стійла для худоби, а жертовне м'ясо поїдали. З переходом до осідлості та з розвитком землеробства свято скотарів змінилося святом початку жнив. Єврейські церковники, намагаючись пояснити походження пасхи, створили міф, нібито це свято встановлено в пам'ять виходу євреїв з Єгипту, надавши йому націоналістичного змісту. Християнство, що виникло спочатку серед євреїв, перейняло в них святкування пасхи (народна назва — великдень), пов'язавши його з міфом про страждання і воскресіння Христа.

68 *«Закон»*, встановлений жерцями, вимагав від іудеїв величезної кількості пожертвувань на храм. Підраховано, що одних тільки обов'язкових жертв за рік належало: 1 093 ягняти, 113 биків, 37 баранів, 32 козли, близько 5 500 літрів кращого борошна, близько 2 100 літрів вина й стільки ж масла. Лише незначна частина цього спалювалася на жертовниках, а решту забирали собі жерці та інші храмові служителі. Поряд з жертовними тваринами, борошном, маслом і вином, в епоху розвитку грошового господар-

ства фігурували також обов'язкові пожертвування у вигляді грошей. В результаті в руках єрусалимських жерців нагромаджувалися величезні багатства, які давали змогу їм вести сите, бездіяльне життя за рахунок експлуатації трудящих мас.

69 Щодо біблійної легенди про *вихід євреїв з Єгипту* радянський історик А. Б. Ранович пише: «...Біблійне повідомлення про перебування в Єгипті і вихід звідти має не більше історичної достовірності, ніж переказ римлян про вихід їх предків під керівництвом Енея з Трої». Коли єврейські племена вже міцно осіли в Палестині, «міф про вихід повинен був віднести в глибину віків єдність єврейського народу, підкреслити значення Ягве, як загальнонаціонального бога, який обрав свій улюблений народ ще до його поселення в Ханаані». (*А. Б. Ранович.* Очерк истории древнееврейской религии. М., 1937, стор. 76, 143. Див. також *И. А. Крывелев.* Раскопки в «библейских» странах. М., 1965, стор. 87—137).

70 *Густав Емар* — реакційний письменник XIX ст., який у своїх численних романах намагався надати романтичного забарвлення закабаленню і знищенню індійців Північної Америки колонізаторами.

71 *Філістімляни* — народ, який населяв південну частину східного узбережжя Середземного моря. Вперше згадується в єгипетських джерелах XIII ст. до н. е. в числі племен східного Середземномор'я, які зруйнували Хеттське царство і вдерлися в Сірію, Фінікію і Палестину. В XII—XI ст. до н. е. філістімляни добилися гегемонії в Палестині і володіли нею до піднесення Ізраїльського царства (X ст. до н. е.). В VIII ст. до н. е. міста філістімлян були завойовані Ассірією. (Від імені філістімлян походить грецька назва країни — Палестина).

Єдомляни і *моавітяни* — ханаанські народності, які жили на півдні сучасної Іорданії. З філістімлянами, едомлянами і моавітянами євреї вели численні запеклі війни.

72 За словами авторів книги Ісход (XVI), євреї в пустелі харчувались особливою *манною*, яка щодня сипалася з неба, і перепелицями, що прилітали до них. Це, безперечно, вигадка іудейських жерців з метою пояснити, як могли жити і чим харчуватись євреї, якщо вони, як розповідає Старий завіт, протягом сорока років мандрували по пустелі. Деякі церковники, що не розраховують на наївність читачів Біблії, пояснюють можливість цієї події природним шляхом: вони говорять, ніби в Біблії мова йде про особливу смолу, що виділяється у вигляді манної крупи з чагарника тамариску, який росте в пустелі. Проте в Біблії йдеться не про природне явище, а про певне «чудо».

73 Мається на увазі *голод на Поволжі в 1921—1922 рр.* Безпосередніми причинами голоду були засуха і неврожай. Індивідуальне, відстале селянське господарство, ослаблене в роки імперіалістичної війни та іноземної воєнної інтервенції, не змогло вистояти перед стихійним лихом. Більше 10 мільйонів гектарів посівної площі загинуло від неурожаю.

Після видання Радянським урядом декрету від 23 лютого 1922 р. про вилучення церковних цінностей для боротьби з голодом патріарх Тихон розіслав звернення, в якому говорилося: «Ми не можемо схвалити вилучення з храмів, хоч би й через добровільні пожертвування, священних предметів, вживання яких не для богослужбових цілей забороняється канонами вселенської церкви і карається нею як святотатство: мирянам — відлученням від неї, священнослужителям — позбавленням сану».

За настановами Тихона у багатьох місцях білогвардійці й попи організували антирадянські виступи, а в деяких містах (Шуя, Смоленськ) справа дійшла до збройних антирадянських вилазок.

74 *Амалікітяни* — кочове плем'я, що проживало на Сінайському півострові у II тисячолітті до н. е.

75 У стародавніх євреїв *ім'я божества* вважалось «табу», тобто забороненим (див. прим. 29). Порушення табу каралося смертю. В зв'язку з цим справжнє ім'я іудейського бога поступово забулось і тільки в XIX ст. західноєвропейським вченим шляхом тривалих досліджень удалося встановити, що воно було — Ягве. Євреї замість цього імені називали бога Ієгова, а також Адонай, тобто «пан», «господь». Як відомо, і зараз деякі віруючі вважають забороненим і небезпечним вимовляти слово «чорт» і замість нього говорять «чорний», «нечистий» і т. п.

76 Святкування *суботи* у стародавніх євреїв було зв'язане з шануванням Місяця. Спочатку субота була щомісячним святом повного Місяця (це свято існувало також у стародавніх вавілонян). У роки вавілонського полону євреї запозичили від вавілонян звичай відзначати кожний сьомий день тижня припиненням усіх робіт. Іудейські жерці після полону при встановленні святкового календаря узаконили щотижневе святкування сьомого дня і видали його за настанову самого бога — його заповідь. Первісні християни тривалий час за прикладом іудеїв святкували суботу, а потім для більш повного відмежування від іудеїв вони замінили її днем, присвяченим ними воскресінню Христа.

77 Староєврейські свята *маццот* — прісних хлібців, або опрісноків, *п'ятдесятниці* і *кучок* (тобто наметів, куренів) — землеробського походження. Свято маццот, що злилося з пасхою (див. прим. 67), відзначалось у березні — квітні і знаменувало собою початок жнив хлібів, було «зажином» ячменю, який першим визріває в Палестині. Жнива тривали п'ятдесят днів і закінчувалися другим святом — п'ятдесятницею, тобто «дожинками», коли дожинали останні колоски пшениці. Свято кучок відзначалося восени з нагоди збирання винограду і плодів, коли сільське населення тимчасово оселялося в садових куренях і наметах. Іудейські жерці під усі ці землеробські, ханаанські за походженням, свята підвели своє мнимоісторичне обгрунтування — пов'язали їх з міфом про мандрування євреїв у Сінайській пустелі.

78 Біблійна заповідь *«не вари козеня в молоці матері його»* заснована на дикунському, скотарському повір'ї, нібито зіткнення м'яса козеняти з молоком при варінні їжі може пошкодити козі. Анало-

гічне повір'я зустрічається також серед сучасних відсталих племен і народів, особливо серед скотарів, що займаються розведенням корів.

79 *«Десять заповідей»*, немовби дані Мойсею богом і записані ним на «скрижалях завіту», в різних місцях Біблії наводяться зовсім порізному і були сформульовані в різний час. Більш давні з них — ті, що наведені в XXXIV гл. книги Ісход. В них забороняється поклоніння «іншому богові», виготовлення литих зображень божества, пролиття крові на квашений хліб, залишення пасхальної жертви до ранку, варіння козеняти в молоці його матері, а також ставиться в обов'язок віддавати богові всіх первінців, додержувати суботнього спокою, святкування п'ятдесятниці й кучок, приносити в жертву перші плоди землі. Всі ці заповіді стосуються питань культу. У главі V книги Второзаконня теж перелічуються заповіді. Однак тільки перші чотири з них стосуються культу, решта шість стосується поведінки людей і моралі. Це — більш пізні настанови, складені, коли вже існувала приватна власність, яку одна з десяти заповідей захищала.

80 *Гори* і взагалі височини в давнину вважалися місцем перебування богів, а тому служили місцями поклоніння їм. Це пояснюється тим, що колись підвищені місця служили кладовищами. Первісні люди охочіше ховали своїх покійників на горах, пагорбах в розрахунку, що душі небіжчика легше буде знайти своє тіло і знову з'єднатися з ним.

81 Старозавітна оповідь про *сінайське законодавство* — творчість жерців, що мала своїм призначенням надати характеру божественності і святості, а звідси і обов'язковості, численним статтям релігійного «закону», яким староєврейські жерці і сучасні рабини обплутували і обплутують віруючих. «Заповіді божі» використовуються експлуататорськими класами для увічнення свого панування, збереження своєї власності і влади. Між іншим, попи всіх релігій приписують установлення «заповідей» божествам і пророкам своїх віросповідань.

82 *Вісон* — дорога тонка льняна тканина білого кольору. *Сіттім* — дерево з породи акацій, що високо цінилося на стародавньому Сході. *Онікс* — дорогоцінний камінь зеленуватого кольору. *Єфод* — короткий верхній одяг іудейського первосвященика, що складався з двох кусків коштовної матерії, витканої з золота, вісону і шерсті блакитного, червоного і пурпурового кольору. *Наперсник*, або *нагрудник*,— атрибут влади іудейських первосвящеників, являв собою чотирикутний кусок матерії, на який були нашиті дванадцять різнокольорових дорогоцінних каменів з вирізаними на них іменами дванадцяти староєврейських племен.

83 *Херувими* — зображення фантастичних крилатих істот (в християнстві — рід ангелів), запозичені стародавніми євреями у вавілонян або у єгиптян; означали духів-охоронців.

84 *Співи, музика, кадіння* ароматичними речовинами в релігійному вжитку спочатку мали своїм призначенням лякати злих духів, по-

тім — ублаготворяти божество, нарешті,— створювати у віруючих відповідний настрій з метою впливу на їхні почуття. Все це досі збереглося в усіх без винятку релігіях.

85 *Гін* — староєврейська міра рідини, що дорівнювала 6 літрам.

86 *Намащування маслом* священних предметів, храмового начиння є пережитком стародавнього жертвоприношення — узливання масла в жертву духам і божествам як годівлі.

87 У стародавніх євреїв, як і у багатьох інших народів, існувало дикунське повір'я, нібито перепис народу, перелік худоби чи обчислювання врожаю неугодні богові і викликають його гнів. Так, наприклад, у Біблії розповідається, буцімто після здійсненого царем Давидом загального перепису населення Ізраїлю бог покарав Давида за це, наславши на його царство страшну моровицю. Моровиця припинилася тільки після того, як Давид покаявся і приніс спокутну жертву (2 книга Царств, XXIV).

88 *Золотий телець*, якому поклонялися стародавні євреї, був зображенням божества. Культ золотого тельця запозичений євреями з єгипетської релігії, де особливою пошаною користувався священний бик — Апіс — втілення бога Пта. В умовах капіталізму золотий телець став образною назвою капіталу, золота, грошей.

89 *«Живою церквою»* у 1922—1923 рр. називалося церковне угруповання, яке очолювало серед православного духовенства так званий обновленський рух у перший період його існування. Відповідно до його статуту членами «живої церкви» могли бути тільки ті єпіскопи, священики, диякони і псаломщики, які визнають «справедливість російської соціальної революції і світового об'єднання трудящих для захисту прав трудящої і експлуатованої людини». Керівники руху заявили про свою лояльність до Радянської влади і про «боротьбу з церковною контрреволюцією». Таким шляхом «живоцерковники» сподівалися зберегти свій вплив серед віруючих трудящих. Згодом (у другій половині 1922 р.) група «живої церкви» розпалася на ряд окремих течій. З часом всі ці течії самоліквідувались.

90 Православна *проскура* — маленький хлібець, випечений з квасного пшеничного тіста — дикунський пережиток хлібних жертвоприношень духам і божествам. Звідси її грецька назва, що означає в перекладі «приношення». Освяченим проскурам церковники і віруючі приписують чарівну силу.

91 Релігійне *прокляття*, як і *благословення*, засноване на дикунській вірі в магічну силу слова, на уявленні, нібито виголошувані в певних умовах і в певній послідовності слова — злі чи добрі побажання, висловлені на чиюсь адресу, неодмінно здійснюються. Прокляття використовувались і використовуються церквою у політичних цілях. Так, в 1918 р. патріарх Тихон піддав «прокляттю» Радянську владу і комуністів.

92 *Єфа* — староєврейська міра рідини і сипких речовин, яка дорівнювала приблизно 38 літрам.

93 В Біблії *ліваном* іноді називають ладан — ароматичну смолу для обрядового кадіння.

94 У книзі Левіт до числа *«нечистих тварин»*, яких Біблія забороняє правовірним іудеям вживати в їжу, залічено зайця під виглядом жуйної тварини, що має нероздвоєні копита. Це — одне з багатьох доказів безглуздості біблійних оповідей. Оголошення деяких тварин нечистими, забороненими пояснюється тим, що колись усі вони вважались у стародавніх євреїв священними («тотемами»). Цих тварин не дозволялося вбивати і вживати в їжу їх м'ясо, за винятком особливо урочистих ритуальних трапез. Пізніше, із зміною соціальних умов, смисл такої харчової заборони був забутий, і тварини були оголошені «нечистими», «поганими».

95 *Солам, харгол* і *хагаб* (Левіт, XI, 22) — особливі види сарани, які вживалися місцевим населенням Палестини в їжу в сушеному і смаженому вигляді.

96 *«Козел відпущення»* під час осіннього іудейського свята «очищення» призначався в жертву головному духові пустині — *Азазелу*, якого євреї теж уявляли собі в козлоподібному вигляді (і ім'я його в перекладі означає *«бог-козел»*). Обряд *«очищення»* полягав у тому, що жрець ставив «козла відпущення» перед святилищем, покладав на нього руки, виголошував над ним молитви-заклинання, з допомогою яких, як тоді вірили, гріхи всіх членів родової громади переходили на козла, а потім відводили його у пустелю і там умертвляли.

97 *Сократ* (470 або 469—399 р. до н. е.) — старогрецький філософ, вчення якого знаменує поворот від матеріалізму до ідеалізму. За невіру в державних богів був звинувачений у «безбожжі». За вироком суду повинен був покінчити з собою, прийнявши отруту.

98 *Мадіанітяни* — пастушачий народ, який жив у II тисячолітті до н. е. в районі Акабської затоки і Сінайського півострова.

99 *Унгерн Р. Ф.* (1886—1921) — барон, один з ватажків контрреволюції в Забайкаллі та Монголії в роки громадянської війни.

100 *Ісус Навін* — міфічний сподвижник і наступник біблійного Мойсея; нібито привів євреїв у «країну обітовану» — Ханаан. Образ Ісуса Навіна запозичено з північноханаанського міфу про бога рослинності, спорідненого землеробському божеству стародавніх вавілонян — Таммузу.

101 Казковий *перехід Ісуса Навіна «по сухому» через Іордан* нагадує міф про перехід Мойсея через Червоне море. Ці біблійні міфи виставляють їх обох надприродними, могутніми володарями водної стихії. Наслідуючи ці оповіді, первісні християни створили аналогічну казку про чудесне ходіння Ісуса Христа «по водах».

102 Казка про те, як Ісус Навін *спинив Сонце*, відображає помилкове уявлення стародавніх людей про його рух навколо Землі. Погляд цей був спростований у XVI ст. великим польським астрономом

М. Коперником, який науково довів обертання Землі навколо Сонця. Християнська церква тривалий час виступала проти наукового відкриття Коперника і відстоювала старе біблійне уявлення про будову сонячної системи. Обгрунтовуючи його, церква постійно посилалася на біблійний міф про «чудо» Ісуса Навіна.

103 *Хрестові походи* — загарбницькі війни західноєвропейських феодалів, папства та купецтва, які велися ними в XI—XIII ст. за почином католицької церкви під лозунгом визволення християнських святинь у Палестині з-під влади мусульман. А насправді шляхом завоювання Палестини феодали сподівалися придбати для себе нові землі й нові джерела для збагачення, купці — прокласти короткий і зручний шлях для торгівлі з багатим Сходом, а римські папи — використати «святі місця» в Палестині та Єрусалимі як засіб експлуатації релігійності трудящих. Учасники хрестових походів нашивали на своєму одягу зображення хреста, тому й дістали назву «хрестоносців», а самі походи були названі «хрестовими».

104 *Троянська війна* — облога і зруйнування малоазійського міста Трої здійснені, згідно з переказом, як помста за те, що син троянського царя Паріс викрав дружину спартанського царя — прекрасну Єлену. Війна ця відбувалася близько трьох тисяч років тому. Яскравий опис облоги Трої, подвигів під її стінами численних грецьких і троянських героїв міститься в старогрецькій віршованій поемі «Іліада», авторство якої приписується Гомеру (див. прим. 11).

105 *Ваал* — стародавнє загальносемітське божество, що шанувалось як бог родючості, вод, війни. *Астарта* — в релігії фінікіян і ханаанеян — богиня родючості.

106 *Священні дерева* — дерева при жертовниках Ваала, що вважалися місцем перебування й оселею особливих духів.

107 *«Домами божими»*, або *«віфілями»* (староєвр.— *дом бога*) у стародавньому Ханаані називалися місцеві святилища. Іноді це були невеликі храмики, всередині яких знаходилися зображення місцевих богів *.

---

* Примітки до «Біблії для віруючих і невіруючих» Ом. Ярославського перероблені та доповнені М. Шейнманом.— *Ред.*

ЗМІСТ

Частина III

КНИГА ІСХОД

Частина IV

КНИГА ЛЕВІТ

Частина V

КНИГА ЧИСЕЛ, ВТОРОЗАКОННЯ
та інші.

КНИГА ЧИСЕЛ

ВТОРОЗАКОННЯ

КНИГА ІСУСА НАВІНА

КНИГА СУДДІВ ІЗРАЇЛЕВИХ

КНИГА РУФ

ПЕРША КНИГА ЦАРСТВ

Емельян Михайлович Ярославский

БИБЛИЯ ДЛЯ ВЕРУЮЩИХ И НЕВЕРУЮЩИХ

Политиздат Украины
(На украинском языке)

Редактор *П. Ф. Дарманський*
Обкладинка художника *В. А. Снігиря*
Художній редактор *Н. К. Личак*
Технічний редактор *М. М. Парфенюк*
Коректори: *М. Б. Котовська, Л. Г. Марківська, Н. М. Старцева*

Здано на виробництво 14.X 1975 р. Підписано до друку 6.V 1976 р. Формат 84×108 1/32. Фіз. друк. арк. 10,5. Ум. друк. арк. 17,64. Облік.-вид. арк. 17,08. Папір № 3. Тираж 95 000. Зам. 5—2645. Ціна 64 коп.

Політвидав України, Київ, Десятинна, 4/6.

Головне підприємство республіканського виробничого об'єднання «Поліграфкнига» Держкомвидаву УРСР, Київ, вул. Довженка, 3.

64 коп.